

ΑΓΝΗΣ ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΕΙ Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Αριθμός 1979

18416

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ
ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΕΙ Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τά διδα-
κτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου
τυπώνονται ἀπό τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως Διδα-
κτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΑΓΝΗΣ ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ
ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΕΙ Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
Α Θ Η Ν Α 1979

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Α. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

§ I. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Πέρασαν πολλοί αἰώνες, χιλιετηρίδες ὀλόκληρες, γιά νά ἀναπτυχθεῖ καὶ νά ἔξελιχθεῖ τό κράτος καὶ νά φθάσει στή μορφή μέ τήν ὅποια τό γνωρίζουμε σήμερα. "Ομως πολύ περισσότερα χρόνια πέρασαν ἀπό τήν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου στόν πλανήτη μας, ώστου φθάσουμε στή δημιουργία καὶ τή συγκρότηση τῆς πρώτης μορφῆς μιᾶς ὁργανωμένης κοινωνίας, πού ἐνῷ ἦταν, ὅπως εἶναι φυσικό, ἐντελῶς ὑποτυπώδης, εἰχε ἐντούτοις δρίσει τούς κανόνες καὶ τίς ἀρχές αὐτοῦ πού ἀποκαλοῦμε σήμερα κράτος.

"Η ἀρχή τῆς πορείας αὐτῆς πρός τό σημερινό κράτος πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στήν ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νά ζήσει μέ τή συντροφιά καὶ τή βοήθεια ἄλλων ἀνθρώπων — στίς ἀρχικές προϊστορικές φάσεις, περίπου ὅπως τά κοπάδια τῶν ζώων.

"Ο ἄνθρωπος ὅμως, ἀκριβῶς ἐπειδή εἶναι «ζῶον κοινωνικόν», ὅπως τόν χαρακτήρισε ὁ Ἀριστοτέλης, προχώρησε πολύ γρήγορα καὶ πολύ πέρα ἀπό τή μορφή τοῦ ἀρχέγονου κοπαδιοῦ, ἐπειδή ἀπό τήν ἴδια τή φύση του ἀναζητοῦσε στήν κοινωνική καὶ ὁμαδική ζωή πολύ περισσότερα πράγματα ἀπό τήν κοινή προσπάθεια καὶ τήν ἀμοιβαία βοήθεια.

Αὐτή ὅμως ἡ κοινωνική ζωή τοῦ ἀνθρώπου, πού διαφέρει τόσο πολύ ἀπό τήν ἀτομική — τήν ἰδιωτική, ὅπως θά λέγαμε σήμερα — ζωή, διέπεται καὶ καθορίζεται ἀπό ἄλλους, δικούς της νόμους καὶ κανόνες καὶ χαρακτηρίζεται ἀπό τά δικά της ἰδιαίτερα φαινόμενα. Καὶ γιά νά φθάσει στή σημερινή ὁργανωμένη μορφή τοῦ σύγχρονου κράτους,

πέρασε ἀπό πολλά, μακρινά καί δύσκολα στάδια. Ἐν ἀνατρέξουμε πίσω, πολύ πίσω, θά ξεχωρίσουμε δύο βασικά στάδια τῆς πορείας αὐτῆς πρός τό σύγχρονο κράτος: τήν πατριαρχική οἰκογένεια καί τή φυλή.

“Ας δοῦμε δημοσίες τίς δύο πρῶτες αὐτές μορφές τῆς κοινωνικῆς δργάνωσης:

— **Η πατριαρχική οἰκογένεια** βασίζεται στή θέληση καί τή δύναμη τοῦ ἀρχηγοῦ της. Ὁ pater familias, ὅπως τόν εἶπαν ἀργότερα οἱ Ρωμαῖοι, ἔχει δικαίωμα ζωῆς καί θανάτου πάνω σέ δόλα τά μέλη τῆς οἰκογένειας, τά ὄποια δφείλουν νά ύπακούουν πιστά καί χωρίς ἀντίρρηση στίς διαταγές του. Η Παλαιά Διαθήκη (Ἄβραάμ καί Ἰσαάκ) καί δλες σχεδόν οἱ μυθολογίες, ἀλλά καί οἱ ιστορίες τῶν πρώτων χρόνων, εἶναι γεμάτες ἀπό περιπτώσεις καί παραδείγματα τῆς πατρικῆς ἔξουσίας καί τῆς σκληρότητας πού ἐδειχνε στήν ἀσκησή της ὁ ἀρχηγός τῆς οἰκογένειας. Οἱ κανόνες πού ὅριζε ὁ ἀρχηγός ἀποτελοῦσαν νόμο καί κανένας δέν τολμοῦσε νά τούς παραβεῖ. Τά μέλη τῆς οἰκογένειας, πού ἦταν ὅχι μόνο τά παιδιά ἀλλά καί οἱ νύφες, τά ἐγγόνια, τά δισέγγονα, ἀκόμη καί οἱ δοῦλοι, δέν εἶχαν δικαίωμα, χωρίς τή θέληση τοῦ ἀρχηγοῦ, νά παντρεύονται οὕτε νά διατηροῦν δική τους περιουσία. Δέν μποροῦσαν οὕτε νά ἐγκαταλείψουν τήν οἰκογένεια γιά νά ἐγκατασταθοῦν ἀλλοῦ.

— **Η φυλή** εἶναι τό ἐπόμενο στάδιο καί ἀποτελεῖ τή διάδοχο κατάσταση τῆς πατριαρχικῆς οἰκογένειας. Οἱ ἀντρες καί ὁ ἀρχηγός τῆς πατριαρχικῆς οἰκογένειας ἀνακάλυπταν τήν ἀξία, τή σημασία καί τή δύναμη πού πρόσφερε ἡ ἔνωση. Τό ἐπόμενο λοιπόν βῆμα πρός τή δημιουργία τῆς φυλῆς ἦταν ἀναπόφευκτο. Πολλές οἰκογένειες, πού ἔχουν ἵσως κοινούς προγόνους καί συνδέονται μέ τήν ἴδια γλώσσα, τή λατρεία πρός τούς ἴδιους θεούς, καί κατοικοῦν ἐπί πλέον, προσωρινά, σέ γειτονικές περιοχές, ἐνώνονται καί σχηματίζουν τίς πρῶτες φυλές. Κάθε φυλή ἔχει συνήθως ἔναν ἡγέτη, πού εἶναι ὅχι μόνο ὁ πολιτικός ἀλλά καί ὁ θρησκευτικός ἀρχηγός της (ὁ Μωυσῆς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) καί κυβερνᾷ ὀλόκληρη τή φυλή ὅριζοντας τούς κανόνες, στούς ὅποιους ύπακούουν ὅλοι.

Διαμορφώνονται δηλαδή, σιγά σιγά, μερικά ἀπό τά χαρακτηριστικά πού ὅριζουν τή μορφή τοῦ κράτους, λείπει δημοσίες πάντοτε τό κυριότερο: ἡ μόνιμη ἐγκατάσταση. Η φυλή δέν κατοικεῖ σέ ὁρισμένο

έδαφος. Περιφέρεται σέ διάφορες περιοχές, άνάλογα μέ τίς άνάγκες της καί τίς δυνατότητες διατροφῆς καί άσφαλειας πού τῆς προσφέρει κάθε τόπος.

Τό **κράτος** δημιουργεῖται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι τῆς φυλῆς παύσουν πλέον νά είναι νομάδες, ἐγκαταλείπουν τήν περιπλάνηση καί παραμένουν ὄριστικά σ' ἔναν τόπο. Ἀκόμα καί αὐτό ὅμως ἔγινε πάρα πολλά χρόνια μετά τή δημιουργία τῶν πρώτων φυλῶν. Ἀπό τή στιγμή ὅμως πού ἔπαψε ἡ περιπλάνηση καί τά μέλη τῆς μιᾶς ἡ τῆς ἄλλης φυλῆς ἐγκαταστάθηκαν μόνιμα πιά σ' ἔναν τόπο, δημιουργήθηκαν οἱ βάσεις καί ἡ πρώτη καί ἀναγκαία προϋπόθεση, γιά νά συγκροτηθεῖ καί νά λειτουργήσει τό κράτος — δηλαδή νά ύπαρχει ὄρισμένος τόπος, ὅπου ζοῦν μόνιμα πιά ὄρισμένοι ἄνθρωποι.

Συνήθως οἱ ἄνθρωποι μιᾶς φυλῆς θά ἐγκαταλείψουν τή νομαδική ζωή καί θά ἐγκατασταθοῦν μόνιμα κάπου, ὅταν ἡ περιοχή αὐτή είναι πλούσια γιά τήν καλλιέργεια, τίς βιοσκές καί τό κυνήγι, ὅταν ἔχει ἡμερο κλίμα καί ἀφθονο νερό, ὅταν βρίσκεται κοντά στή θάλασσα καί ἐπιτρέπει τίς μετακινήσεις καί τίς μεταφορές καί ὅταν διαθέτει ἄφθονες τίς πρῶτες ὕλες γιά τίς άνάγκες τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, γιά νά κατασκευάσουν τίς κατοικίες, τά ὅπλα καί ὅ,τι ἄλλο θά μποροῦσαν νά χρειαστοῦν, γιά νά ἐπιβιώσουν.

“Οταν ὅμως ύπάρχουν δόλα τά εύνοϊκά στοιχεῖα, ἔρχονται συνήθως καί ἄλλοι νά τά διεκδικήσουν. Πολεμιστές ἀπό ἄλλες φυλές κάνουν τήν ἐμφάνισή τους καί προσπαθοῦν νά νικήσουν καί νά διώξουν τούς παλαιούς κατοίκους, γιά νά ἐγκατασταθοῦν οἱ ἴδιοι καί οἱ οἰκογένειες τους στίς εὔφορες καί εὐλογημένες αὐτές περιοχές.

Οἱ κατακτητικοί πόλεμοι πού ἄρχιζαν ἀπό τήν αἰτία αὐτή τελείωναν συνήθως μέ τή νίκη τοῦ ἰσχυροτέρου καί μέ τήν ἡττα, τή φυγή ἡ τήν ἔξοντωση τοῦ πιό ἀδύνατου. Πολλές φορές ἔμεναν στόν τόπο πολλοί ἀπό τή νικημένη φυλή, εἴτε ἐπειδή τούς ἔπιαναν γιά δούλους, εἴτε οἱ γυναῖκες, ἐπειδή οἱ νικητές τούς χάριζαν τή ζωή.

‘Από τή συμβίωση αὐτή, ἔστω καί κάτω ἀπό συνθῆκες νικητῶν καί νικημένων, γινόταν σχεδόν πάντοτε ἡ ἀνάμιξη τῶν δύο φυλῶν καί ἡ δημιουργία, ὑστερ’ ἀπό πολλά χρόνια, μιᾶς νέας, ἐνιαίας φυλῆς, μεγαλύτερης ἀριθμητικά καί ἰσχυρότερης, πάντοτε ὅμως ἐγκαταστημένης στόν ἴδιο τόπο, ὥστε νά ἔξελιχθεῖ συντομότερα σέ μιά πρώτη μορφή κράτους.

Στά νεώτερα χρόνια ή συγχώνευση αύτή τῶν διαφορετικῶν φυλῶν δέν πραγματοποιεῖται πιά μέ τήν κατάκτηση καί τήν ὑποταγή, ἀλλά μέ μιάν ἄλλη μορφή πού διαθόθηκε κι ἐπικράτησε γιά κοινωνικούς καί γιά οἰκονομικούς λόγους: τή μετανάστευση. Οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες, ὁ Καναδάς, ή Αὐστραλία καί ἄλλα κράτη σχηματίσθηκαν, βασικά, ἀπό τή μετανάστευση μεγάλου ἀριθμοῦ Εὐρωπαίων, ἀπό διάφορες χῶρες, καί ἀπό τήν ἀνάμιξη τῶν λευκῶν φυλῶν μεταξύ τους. Οἱ ντόπιοι δέν ἀναμείχθηκαν μέ τούς λευκούς, γιατί κυριολεκτικά ἔξοντάθηκαν ἀπό αὐτούς.

“Ομως, τόσο στόν κατακτητικό πόλεμο ὅσο καί στήν εἰρηνική συγχώνευση καί διασταύρωση τῶν φύλων ἀπό τή μετανάστευση, προκύπτει πιά ή ἀνάγκη νά συγκροτηθοῦν καί νά ἐφαρμοστοῦν ὄρισμένες ἀρχές, πού θά ἐκφράζουν τή νέα κοινωνική τάξη. Ἔτσι δημιουργοῦνται τά **ἔθιμα**, ή **δργάνωση** καί τό **δίκιο**, γιά νά διατηρήσουν τήν ἐσωτερική εἰρήνη καί νά ἔξασφαλίσουν τά ἀγαθά ἀπό τήν ἄρπαγή.

§ 2. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ

Οἱ ἄνθρωποι πού κατοικοῦν σέ μιά χώρα δέν ἀποτελοῦν πάντα **ἔνα** ἔθνος. Κράτος καί ἔθνος είναι δύο ἔννοιες πού δέν ταυτίζονται σέ ὅλες τίς περιπτώσεις.

Τό κράτος μπορεῖ νά είναι μεγαλύτερο ἀπό τό ἔθνος, νά ἀσκεῖ δηλαδή τήν κυριαρχία του σέ δύο ἢ περισσότερα ἔθνη, ὅπως π.χ. τό ρωμαϊκό κράτος, πού περιελάμβανε ὅλα σχεδόν τά τότε γνωστά ἔθνη, ἢ ή δθωμανική αὐτοκρατορία ὡς τό 1912, πού κυριαρχοῦσε σ' ὅλα τά Βαλκάνια καί στή Μέση Ἀνατολή.

‘Αντίθετα, μπορεῖ τά ὄρια τοῦ κράτους νά είναι πολύ στενότερα ἀπό τά ὄρια τοῦ ἔθνους: π.χ. τό ἐλληνικό ἔθνος περιλαμβάνει καί τούς “Ἐλληνες πού ζοῦν στήν Κύπρο ἢ τήν Κωνσταντινούπολη, σέ μέρη δηλαδή πού δέν ἀνήκουν στό ἐλληνικό κράτος, ἀλλά σέ ἄλλα κράτη.

Μπορεῖ ἐπίσης νά ὑπάρξει ἔθνος, πού νά μήν ἔχει καθόλου κρατική ὑπόσταση, ὅπως ήταν π.χ. οἱ Ἐβραίοι ὥστου ιδρύθηκε τό κράτος τοῦ Ἰσραὴλ. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τούς Ἀρμενίους.

“Ἐθνος δηλαδή είναι ἔνα σύνολο ἀνθρώπων, πού συνδέονται μεταξύ τους μέ τήν ἴδια ἴστορία κι ἔχουν τήν ἴδια συνείδηση γιά τήν

καταγωγή τους. Ὡς κοινή γλώσσα καί ἡ κοινή θρησκεία δέν είναι ἀπαρίτητα, γιά νά ύπαρξει ἔθνος, γιατί π.χ. τό γερμανικό ἔθνος περιλαμβάνει καί καθολικούς καί διαμαρτυρόμενους, ἐνῶ τό ἐλβετικό περιέχει γαλλόφωνους, γερμανόφωνους καί ιταλόφωνους Ἐλβετούς. Ὡστόσο ἡ κοινή γλώσσα ἡ κοινή θρησκεία ἀποτελοῦν βασικούς παράγοντες γιά τή διαμόρφωση ἐθνικῆς συνείδησης.

§ 3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ: ΛΑΟΣ, ΧΩΡΑ, ΕΞΟΥΣΙΑ

"Οταν σήμερα μιλοῦμε γιά τό κράτος, ἔχουμε στό νοῦ μας ὄρισμένα στοιχεῖα, πού τά συνδέουμε σέ μία ἔννοια. Τά στοιχεῖα αὐτά είναι τά ἔξης:

Ο λαός. Στό κράτος ὁ λαός δέν είναι πιά πρόσωπα πού συνδέονται μεταξύ τους μέ συγγένεια (ὅπως στήν οἰκογένεια) ἡ μέ τήν ἴδια γλώσσα ἡ θρησκεία (ὅπως στή φυλή). Ἔκεινο πού τά συνδέει είναι ὅτι κατοικοῦν δόλα μόνιμα στό ἴδιο ἔδαφος κι ἔχουν τήν ἴδια ὀργάνωση ἔξουσίας. Μποροῦν νά μιλοῦν διάφορες γλώσσες, νά ἔχουν διάφορες θρησκείες, ν' ἀποτελοῦν ἔνα ἡ πολλά ἔθνη καί, ἐντούτοις, ν' ἀποτελοῦν τό λαό ἐνός κράτους, ἐφόσον ζοῦν τώρα στήν ἴδια χώρα.

Η χώρα. Χώρα είναι ἡ περιοχή, ὅπου τό κράτος ἀσκεῖ τήν ἔξουσία του πάνω σέ δόλα τά πρόσωπα πού είναι ἐγκαταστημένα στό ἔδαφός της. Η χώρα περιλαμβάνει ὅχι μόνο τό ἔδαφος, τή γῆ, ἀλλά καί τή θάλασσα ὡς μιά ὄρισμένη ἀπόσταση ἀπό τήν ἀκτή (χωρικά ὄδατα) καθώς καί τόν ἀέρα πάνω ἀπ' ὅλο τό κράτος.

Η ἔξουσία, δηλαδή τό γεγονός ὅτι ὄρισμένοι ἄνθρωποι διοικοῦν τούς ἄλλους. Τήν ἔξουσία του τό κράτος τήν ἀντλεῖ ἀπό τόν ἑαυτό του καί ὅχι ἀπό ἄλλον ὀργανισμό ἡ ἄλλο κράτος (τήν ἔχει, ὅπως λένε, «ἔξι ἰδίου δικαίου»).

Ὑπάρχουν καί ἄνθρωποι πού ἀσκοῦν ἔξουσία, μέ διαφορετική ὅμως μορφή, πάνω σ' ἄλλους ἀνθρώπους, ὅπως ὁ πλοιάρχος στό πλήρωμα, ὁ δάσκαλος στούς μαθητές, ὁ ἐργοδότης στούς ἐργάτες κτλ., ἀλλά ἡ ἔξουσία ὅλων αὐτῶν δέν είναι ὅπως ἡ κρατική, γιατί δίνεται ἀπό τό κράτος. Γι' αὐτό λέμε πώς τό κράτος είναι ὁ ἀνώτερος ὀργανισμός ἔξουσίας πάνω στούς ἀνθρώπους. Γιατί ὁ ἄνθρωπος ὑπάγεται πάντοτε στήν ἔξουσία κάποιου κράτους, ἐνῶ μπορεῖ ν' ἀπαλλα-

γει ἀπό τήν ἐξουσία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων η δργανισμῶν, ἢν ἀλλάξει ἐπάγγελμα η κατοικία.

§ 4. ΑΠΟ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΕΕΙ Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

‘Η μεγάλη ἐξουσία πού διαθέτει τό κράτος γέννησε ἀπό πολύ παλιά τό ἐρώτημα στονύς ἀνθρώπους: ἀπό ποῦ κατάγεται καὶ πῶς δικαιολογεῖται η ἐξουσία αὐτή; Οἱ φιλόσοφοι ἐρεύνησαν τό ζήτημα καὶ κατέληξαν σέ διάφορα συμπεράσματα, ἀνάλογα μὲ τή νοοτροπία τῆς ἐποχῆς τους καὶ τίς συνθῆκες πού ἔζησαν.

‘Υπῆρχε ἐποχή πού πίστευαν πώς η πολιτική ἐξουσία πηγάζει ἀπό τό Θεό, δό όποιος τήν παραχωρεῖ λ.χ. στούς βασιλεῖς. Ἀλλά στά πολιτεύματα πού ὀνομάζουμε δημοκρατίες η ἐξουσία τοῦ κράτους πηγάζει μονάχα ἀπό τό λαό καὶ ἔχει ως δικαιολογία καὶ προορισμό νά ἐξυπηρετήσει τούς σκοπούς τής κοινωνίας, δηλαδή τήν εὐημερία τῶν ἀνθρώπων. Γιά νά πραγματοποιηθοῦν οἱ σκοποί αὐτοί, χρειάζεται νά ὑπάρχει μία θέληση ἀνώτερη ἀπό τή θέληση τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὅμαδων πού συγκροτοῦν τό κράτος.

§ 5. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΙΑΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

‘Η ἐξουσία τοῦ κράτους, ὅσο μεγάλη καὶ ἄν είναι, δέν είναι ὀπεριόριστη. Οἱ περιορισμοί της είναι φυσικοί η νομικοί. Φυσικός περιορισμός σημαίνει ὅτι τό κράτος, ὅση ἐξουσία καὶ ἄν διαθέτει, δέν μπορεῖ νά ὑπερβεῖ ὁρισμένα ὅρια, πού χαράσσουν τή δράση του η ἀνθρώπινη φύση η οἱ κοινωνικοί νόμοι. Οἱ “Ἀγγλοι, γιά νά παραστήσουν τήν ἀλήθεια αὐτή, λένε ὅτι «τό κοινοβούλιο είναι παντοδύναμο, μπορεῖ τά πάντα νά κάνει ὅχι ὅμως καὶ νά μεταβάλει τόν ἄντρα σέ γυναίκα». Οἱ οἰκονομικές συνθῆκες ἐπίσης βάζουν συχνά περιορισμούς στή δύναμη τοῦ κράτους.

‘Ἐκτός ὅμως ἀπό τούς φυσικούς περιορισμούς, τό ἴδιο τό κράτος περιορίζει τήν ἐξουσία του μέ τό Σύνταγμα καὶ τούς νόμους. Ἐξάλλου ὑπάρχουν καὶ περιορισμοί πού πηγάζουν ἀπό τίς ὑποχρεώσεις πού ἀναλαμβάνει τό κράτος μέ διεθνεῖς συνθῆκες, εἴτε πρός ἄλλα κράτη, εἴτε πρός τούς διεθνεῖς δργανισμούς (π.χ. τόν ΟΗΕ). Οἱ περιορισμοί αὐτοί μποροῦν νά ἀναφέρονται στήν ἐξωτερική πολιτική τοῦ

κράτους, ὅπως π.χ. ή ὑποχρέωση νά μήν κάνει πόλεμο ἀν δέν ὑποστεῖ ἐπίθεση καὶ πρίν ἔξαντληθοῦν τά εἰρηνικά μέσα γιά τή λύση τῶν διαφορῶν, η στήν ἐσωτερική διοίκηση, ὅπως ή ὑποχρέωση νά σέβεται τίς ἔθνικές καὶ θρησκευτικές μειονότητες, πού δέν δικαιοῦται νά τίς καταπιέζει.

§ 6. ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Στήν ἀρχή τοῦ κεφαλαίου ἀναφέρεται ὅτι καὶ τά πρωτόγονα κράτη είχαν διπλό προορισμό, τόν ἐξωτερικό καὶ τόν ἐσωτερικό.

Ο ἐξωτερικός προορισμός ἔχει μείνει μέσα σ' ὅλους αὐτούς τούς αἰῶνες σχεδόν ἀναλλοίωτος. Καί σήμερα πρέπει νά ἔξασφαλίζεται η χώρα ἀπό κάθε ἐξωτερικό ἐχθρό, ἀλλά γίνεται προσπάθεια ή ἀσφάλεια αὐτή νά παρέχεται μέ εἰρηνικό τρόπο. Γιά τό σκοπό αὐτό τά κράτη ἴδρυσαν διεθνή δικαστήρια, ὅπου λύνουν μερικές τουλάχιστον ἀπό τίς διαφορές τους καὶ δέν καταφεύγουν, ὅπως ἄλλοτε, ἀκόμη καὶ γιά ἀσήμαντα ζητήματα σέ πολέμους. Ἐξάλλου ἴδρυθηκε καὶ ὁ Ὀργανισμός Ἡνωμένων Ἔθνῶν (ΟΗΕ), γιά νά προλαβαίνει τούς πολέμους. Ή κατάκτηση ἄλλων λαῶν κι ἐδαφῶν δέν είναι σήμερα πιά, ὅπως παλαιότερα, ὁ προορισμός τοῦ κράτους, γιατί σήμερα ἀποτελεῖ κοινή πεποίθηση τό ὅτι κάθε λαός ἔχει τό δικαίωμα νά αὐτοκυβερνᾶται (δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως).

Ο ἐσωτερικός ὅμως προορισμός σημείωσε πολύ μεγαλύτερη ἐξέλιξη μέσα στούς αἰῶνες. Οἱ θεωρητικοί τοῦ περασμένου αἰώνα π.χ. πίστευαν ὅτι τό κράτος είναι μόνο ἔνας «νυκτοφύλαξ κύων», δηλαδή ὅτι προορισμός του είναι ν' ἀφήνει κάθε πολίτη ἐλεύθερο νά κανονίζει τόν τρόπο τῆς ζωῆς του, τό ἐπαγγελμά του κτλ., ἐνῷ τό κράτος θά φροντίζει μόνο νά διατηρεῖ τήν ἀσφάλεια καὶ νά προφυλάσσει τήν κοινωνική ζωή ἀπό κάθε διατάραξη.

Σήμερα δέν ὑπάρχει **οὕτε μία** ἐκδήλωση στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, στήν ὅποια τό κράτος δέν ἔχει τό δικαίωμα η καὶ τήν ὑποχρέωση νά ἐπέμβει, ἅμεσα η ἔμμεσα, γιά νά προστατεύσει τά συμφέροντα ἐκεῖνα, πού ἀναγνωρίζονται πώς είναι κοινά. Τό κράτος πρέπει νά φροντίζει γιά τήν παιδεία, γιά τίς συγκοινωνίες, γιά τή γεωργία, γιά τό ἐμπόριο καὶ τή βιομηχανία, γιά τήν ὑγεία, τήν περίθαλψη καὶ τήν κοινωνική πρόνοια τῶν πολιτῶν, γιά τήν ἐργασία, γιά τόν ἀθλητισμό, γιά τά

γράμματα και τίς τέχνες και γιά όλες γενικά τίς άνάγκες της ζωῆς.

Από τό τέλος τοῦ β' παγκόσμιου πολέμου τό κράτος πραγματοποιεῖ και ἐπενδύσεις, διαθέτει δηλαδή χρήματα γιά ἔργα παραγωγικά, πού θά δώσουν ἀπασχόληση στόν ἐργαζόμενο πληθυσμό και θά συντείνουν, ὥστε νά ἀνυψωθεὶ τό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ.

B. ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

§ 7. ΕΙΔΗ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

Κάθε κράτος ἀποτελεῖ μιά ὁργάνωση. Αλλά τό θέμα εἶναι: **ποιός** ἐκφράζει τή θέληση τοῦ κράτους και **πῶς** τήν ἐκφράζει; Αὐτό ἐννοοῦμε, ὅταν ρωτᾶμε ποιά εἶναι **ἡ μορφή** τοῦ **πολιτεύματος**. Ο **Ἀριστοτέλης** (333 π.Χ.) μᾶς δίδαξε πώς μποροῦμε νά κατατάξουμε ὅλα τά πολιτεύματα στίς ἔξης τρεῖς μεγάλες κατηγορίες:

τῇ **μοναρχίᾳ**, δηλαδή τό πολίτευμα ὅπου ἄρχει ἔνας μόνος. Αὐτός συνήθως εἶναι ὁ βασιλιάς. Ἐπιβάλλει τή θέλησή του, νομοθετεῖ, διοικεῖ καὶ δικάζει ἡ νομοθετεῖ και διοικεῖ μονάχα και διορίζει δικαστές, πού δικάζουν στ' ὄνομά του. Τύπος τέτοιας μοναρχίας ἦταν ἡ Γαλλία στήν ἐποχή τοῦ Λοδοβίκου ΙΔ', ὁ ὁποῖος ὅπως ξέρουμε, ἔλεγε: «L' état c' est moi» (Τό κράτος εἶμαι ἐγώ),

τήν **ἀριστοκρατία** ἡ **δημιαρχία**, δηλαδή τό πολίτευμα ὅπου ἡ ἔξουσία ἀσκεῖται ἀπό μιά τάξη ἀνθρώπων, πού διακρίνεται γιά τόν πλούτο της, τήν καταγωγή της ἡ τό ἐπαγγελμά της, ἐνῶ οἱ λοιποί κάτοικοι δέ συμμετέχουν στή διοίκηση τῆς χώρας. Τύπος τέτοιου πολιτεύματος ἷταν ἡ **Ἀθήνα** τήν ἐποχή τῶν «Τριάκοντα τυράννων»,

τή **δημοκρατία**, δηλαδή τό πολίτευμα ὅπου ὅλοι οἱ πολίτες συμμετέχουν στήν κρατική ἔξουσία, συναθροίζονται ταχτικά σέ συνελεύσεις και ἐλέγχουν τό ἀρχηγό ἡ ἀρχηγούς, πού κυβερνοῦν μόνο γιά ὁρισμένο χρονικό διάστημα. Αὐτό τό πολίτευμα εἶχε ἡ **Ἀθήνα** τήν ἐποχή τοῦ Περικλῆ. Αλλά ἡ λέξη δημοκρατία είχε τότε ἐντελῶς ἄλλη ἐννοια ἀπ' ὅ,τι ἔχει σήμερα. Σήμαινε τήν κυβέρνηση τοῦ δήμου. Δημότης ὅμως δέν ἷταν τό κάθε ἄτομο πού ζοῦσε μέσα στήν πόλη. Ο δοῦλος, ὁ ἀπελεύθερος, ὁ ξένος δέν εἶχαν τήν ιδιότητα τοῦ δημότη.

Παρόλες ὅμως τίς διαφορές τής ἀρχαίας δημοκρατίας ἀπό τή

σημερινή ή μεγάλη διαίρεση τῶν πολιτευμάτων τοῦ Ἀριστοτέλη μπορεῖ καὶ σήμερα ἀκόμη νά ἐφαρμοστεῖ μέ δρισμένες παραλλαγές.

Γ. ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τά πολιτεύματα πού ύπῆρξαν καὶ ύπάρχουν στὸν 20ό αἰώνα εἰναι:

1) ή **μοναρχία**, πού διαιρεῖται σέ ἀπόλυτη καὶ συνταγματική, 2) ή **δημοκρατία**, πού διαιρεῖται σέ βασιλευομένη καὶ προεδρική ἢ προεδρευόμενη, 3) Τά ὀλοκληρωτικά καθεστῶτα (ή **δικτατορία**, ο **φασισμός**, τό **σοβιετικό** καὶ τό **κινεζικό** πολίτευμα καὶ, ώς παραλλαγὴ αὐτῶν, ή λαϊκή δημοκρατία).

1) **Μοναρχία:** α) Ἀπόλυτη μοναρχία εἰναι τό πολίτευμα ὅπου ἔνα μονάχα πρόσωπο μέ τὸν τίτλο τοῦ βασιλιὰ ἢ τοῦ αὐτοκράτορα ὅχι μόνο εἰναι ἀρχηγός τοῦ κράτους ἀλλά καὶ συγκεντρώνει στά χέρια του ὅλες τίς ἔξουσίες. β) **Συνταγματική μοναρχία** εἰναι τό πολίτευμα, ὅπου ὁ βασιλιάς κατέχει βέβαια θεωρητικά ὅλες τίς ἔξουσίες τοῦ κράτους, τίς ὅποιες καὶ συγκεντρώνει στά χέρια του, παραχωρεῖ ὅμως τίς περισσότερες ἀπ' αὐτές στό λαό μέ συμφωνία (συνθήκη) πού λέγεται Σύνταγμα. Τό Σύνταγμα σέ μιά συνταγματική βασιλεία συντάσσεται μέ συνεργασία τοῦ βασιλιὰ καὶ τοῦ λαοῦ καὶ δέν μπορεῖ νά μεταρρυθμιστεῖ παρά μονάχα μέ τή σύμπραξῃ τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων καὶ πάλι. Ὁ συνταγματικός βασιλιάς συμπράττει στήν ψήφιση τῶν νόμων καὶ οἱ ὑπουργοί διορίζονται ἀπό αὐτόν καὶ μόνο. Στήν Ἐλλάδα ἴσχυσε τό πολίτευμα αὐτό ἐπί Ὀθωνος (1844—1862).

2) **Δημοκρατία** εἰναι τό πολίτευμα ὅπου ὁ λαός ἔχει τό δικαίωμα νά ἀναθέτει μέ τό **Σύνταγμα** (πού μόνος του καταρτίζει καὶ ψηφίζει μέ ἔθνοσυνέλευση ἐκλεγμένη εἰδικά γι' αὐτόν τό σκοπό) ἔξουσίες καὶ σέ ἀλλα ὅργανα (π.χ. δικαστήρια κτλ.). Ὁ λαός ὅμως εἰναι ἐλεύθερος ν' ἀφαιρέσει τίς ἔξουσίες αὐτές μεταβάλλοντας τό Σύνταγμα μέ νέα ἔθνοσυνέλευση, δηλαδή μέ ἀντιπροσώπους του πού ἐκλέγονται ἐπίτηδες γιά τό σκοπό αὐτό.

α) **Βασιλευομένη δημοκρατία** εἰναι μιά μορφή πολιτεύματος πού ἔξαφανίζεται σιγά σιγά ἀπό τόν κόσμο. Μετά τήν κατάργηση τής βασιλείας στήν Ἐλλάδα (1974) τό πολίτευμα αὐτό διατηρεῖται στήν Εὐρώπη σέ λίγα σχετικά κράτη: Ἀγγλία, Βέλγιο, Ὀλλανδία, Νορβη-

γία, Σουηδία, Ισπανία και σέ ελάχιστες χώρες της Μέσης Ανατολής και της Ασίας.

Στή βασιλευόμενη δημοκρατία ό αρχηγός του κράτους, ό άνωτατος ἄρχοντας είναι **κληρονομικός**. Προορίζεται δηλαδή λόγω καταγωγῆς — και όχι για άλλον κανένα λόγο — νά γίνει κάποια στιγμή, συνήθως μετά τό θάνατο τοῦ πατέρα του, αρχηγός του κράτους.

Στή βασιλευόμενη δημοκρατία ὅμως ό βασιλιάς, ἔστω και ἀν τυπικά ἐμφανίζεται μέ πολλαπλές ἔξουσίες, ἐντούτοις στήν πραγματικότητα δέν ἀσκεῖ αὐτός τήν ἔξουσία. Κάθε πράξη του πρέπει νά ύπογράφεται ἀπό τόν ἀρμόδιο ὑπουργό, πού φέρει τήν εἰθίνη της, και κάθε ἐνέργεια του πρέπει νά ἐγκρίνεται ἀπό τήν κυβέρνηση, πού σύμφωνα μέ τό Σύνταγμα ἐλέγχει και κατευθύνει τίς βασιλικές πράξεις.

β) **Η προεδρευόμενη δημοκρατία** ἀποτελεῖ ἀμεση και κατευθείαν ἔξελιξη ἀπό τό θεσμό και τό πολίτευμα τής βασιλευόμενης δημοκρατίας. Ἐδῶ ό ἀνώτατος ἄρχοντας, ό αρχηγός του κράτους, δέν είναι κληρονομικός. Ἐκλέγεται ἀπό τό λαό, συνήθως μέ ἔμμεσο τρόπο, δηλαδή ἀπό τό κοινοβούλιο, πού ἐκφράζει τό λαϊκό αίσθημα, και οί ἀρμοδιότητες και οί δικαιοδοσίες του είναι ἐπίσης τυπικές, ὅπως και στήν περίπτωση τοῦ βασιλιὰ στή βασιλευόμενη δημοκρατία, ἵσως μάλιστα νά είναι ἀκόμη ἴσχυρότερες οι ἔξουσίες του.

Ἡ χώρα μας ύπηρξε προεδρευόμενη δημοκρατία ἀπό τό 1924 ως τό 1935 και είναι σήμερα πάλι μετά τό δημοψήφισμα τής 8ης Δεκεμβρίου 1974.

γ) **Προεδρική δημοκρατία**. Παράλληλα μέ τήν προεδρευόμενη ἔχει διαμορφωθεὶ παλαιότερα ἀλλά πιό πολύ πρόσφατα μιά ἀλλη μορφή δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ή **προεδρική δημοκρατία**. Ἐδῶ ό αρχηγός του κράτους δέν είναι μόνο τυπικά ἀνώτατος ἄρχων. Ἐκλέγεται, συνήθως, μέ ἀμεση ψηφοφορία κατευθείαν ἀπό τό λαό και αὐτό τοῦ προσφέρει πρόσθετο κύρος και ούσιαστική ἔξουσία πού τήν ἀσκεῖ πάντοτε ὅμως ὅπως δρίζει τό Σύνταγμα τής χώρας του.

Σέ δρισμένα κράτη ό πρόεδρος είναι ταυτόχρονα και πρωθυπουργός (ὅπως στίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες Αμερικῆς), ἐνῶ ἀλλοῦ (ὅπως στή Γαλλία), ύπάρχει και πρωθυπουργός, ἀλλά ό πρόεδρος είναι πολύ πιό ἴσχυρός. Αύτός μαζί μέ τή Βουλή καθορίζει στίς γενικές γραμμές τήν ἐσωτερική και τήν ἐξωτερική πολιτική τής χώρας του.

3. Όλοκληρωτικά Καθεστώτα

α) Δικτατορία

Όταν ένας ή μιά όμάδα ανθρώπων άρπαζουν τήν έξουσία μέ τή βία ή μέ τό δόλο η καί μέ τά δύο μαζί καί κυβερνοῦν μόνοι τους, χωρίς νά γίνονται έκλογές καί χωρίς νά ύπάρχει βουλή, δηλαδή αντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, η μέ έκλογές άνελεύθερες, τότε τό πολίτευμα λέγεται **δικτατορία**. Οι δικτάτορες έπιβάλλουν τή θέλησή τους συνήθως μέ τή βοήθεια τοῦ στρατοῦ η, πιό συχνά, μιᾶς μικρῆς μερίδας αξιωματικῶν καί μέ ὅπλα, πού προορίζονται γιά τήν ύπερασπιση τής πατρίδας ἀπό ξένον ἐπιδρομέα. Οι έλευθερίες τῶν πολιτῶν καταργοῦνται, οι έφημερίδες καί τά ἄλλα μέσα μαζικῆς έπικοινωνίας λογοκρίνονται καί οἱ ἀντίπαλοι τοῦ καθεστώτος συλλαμβάνονται, φυλακίζονται, έξορίζονται καί πολύ συχνά βασανίζονται η ἀκόμη θανατώνονται. Παραπέμπονται ἐπίσης νά δικαστοῦν σέ ἔκτακτα στρατοδικεῖα, ἐνῷ τά τακτικά δικαστήρια παραμερίζονται.

Τά δικτατορικά καθεστώτα διατηροῦνται συνήθως μέ τήν ἀστυνόμευση τοῦ κάθε πολίτη καί στήν ίδιωτική του ζωή, εἴτε ἀπό ἀστυνομικούς η, συχνότερα, ἀπό μυστικούς πράκτορες. Τά τηλέφωνα παρακολουθοῦνται, τά ταξίδια στό έξωτερικό παρεμποδίζονται καί γενικά καταπιέζεται κάθε ἐκδήλωση ἐλευθερίας τῆς γνώμης η τῆς συνείδησης. Τό χειρότερο ὅμως κακό τῆς δικτατορίας εἶναι ὅτι ἔχει καταστρεπτική ἐπίδραση στό θήσος τῶν πολιτῶν, τά ἀποτελέσματα τῆς ὅποιας ἐκδηλώνονται μακροπρόθεσμα. Τέτοιο καθεστώς εἶχαμε στήν Ελλάδα ἐπί δικτατορίας Μεταξᾶ (4 Αύγουστου 1936—1941) καί ἀπό τήν 21 Απριλίου 1967 ὥς τίς 23 Ιουλίου 1974. Καί οἱ δύο δικτατορίες κατέρρευσαν μέ ἀφορμή πολεμικά γεγονότα καί ἄφησαν πίσω τους οἰκονομικό χάος καί ἐθνική καταστροφή (κατοχή—ἀπόβαση Τούρκων στήν Κύπρο).

β) Τό φασιστικό πολίτευμα

Η δημοκρατία δέν κατόρθωσε δυστυχῶς νά ἐπιβιώσει παντοῦ. Υπάρχουν μάλιστα καί χῶρες ὅπου οἱ δημοκρατικές ἐλευθερίες, ὅπως θά τίς ἀναλύσουμε πιό κάτω δέν ἰσχυσαν ποτέ.

Στά νεώτερα χρόνια αὐτά τά ἀντιδημοκρατικά καθεστώτα ἔγιναν

γνωστά μέ τό γενικότερο ὅρο φασισμός, ἀλλά σέ κάθε χώρα είχαν διάφορη ονομασία, (λ.χ. Ἐθνικοσοιαλισμός στή Γερμανία).

Στήν ἐποχή τοῦ Μεσοπολέμου (1919—1939) οἱ ἀρχηγοί τῶν φασιστικῶν κινημάτων ἔκινησαν σάν ἡγέτες κομμάτων, πού ἦταν ὀργανωμένα μέ αὐστηρή πειθαρχία τῶν μελῶν τους, καί ἀφοῦ πῆραν μέ τό μέρος τους λαϊκές μάζες κατέλαβαν τήν ἀρχή ἀκόμη καί μέ ἐκλογές (Γερμανία 1933). "Οταν ὅμως ἀνέβηκαν στήν ἔξουσία, δέν τήν ἐγκατέλειψαν παρά μόνο ὑστερα ἀπό ἔθνική καταστροφή καί κάτω ἀπό τά συντρίμια τῆς χώρας τους. (Μουσολίνι στήν Ἰταλία — Χίτλερ στή. Γερμανία).

Τό φασιστικό πολίτευμα ἀποτέλεσε τήν πιό στυγνή μορφή δικτατορίας. "Ολες οἱ ἔξουσίες είχαν συγκεντρωθεῖ στό φασιστικό κόμμα καί ἴδιαίτερα στούς ἀρχηγούς τῶν κομμάτων αὐτῶν. (Ντοῦτσε, Φύρερ, Καουντίλιο). "Ολα αὐτά τά κόμματα είχαν διαλυθεῖ μέ τή βίᾳ καί οἱ ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν καί τοῦ τύπου είχαν καταργηθεῖ. Τά ἐργατικά σωματεῖα διαλύθηκαν καί οἱ ἐργάτες ὑποχρεώθηκαν νά ἐνταχθοῦν μαζί μέ τοὺς ἐργοδότες σέ νέες κρατικές ὀργανώσεις.

"Η ἀπεργία είχε ἀπαγορευθεῖ ἀκόμη καί μέ τήν ποινή τοῦ θανάτου. "Η πιό συνηθισμένη ποινή γιά τόν πολίτη πού τολμούσε νά ἀντιδράσει ἦταν νά τόν κλείσουν σέ «στρατόπεδο συγκεντρώσεως». Στή Γερμανία μάλιστα θεωρήθηκαν ἐχθροί τοῦ καθεστῶτος καί οἱ Ἐβραῖοι. Πάνω ἀπό ἕξη ἑκατομμύρια Ἐβραῖοι βρῆκαν τό θάνατο στά «στρατόπεδα» μέ τόν πιό ἀπάνθρωπο τρόπο.

Τά φασιστικά κόμματα είχαν ὀργανώσει καί εἰδικά σώματα στρατιωτικῆς ἀστυνομίας ("Ἐσ—Ἐσ, Γκεστάπο, Μιλίτσια κτλ.), γιά τή δίωξη τῶν ἔχθρων τοῦ καθεστῶτος.

"Ο Ἰταλικός καί ὁ Γερμανικός φασισμός προσπάθησαν νά λύσουν τό οἰκονομικό πρόβλημα τῆς χώρας τους μέ ἐπιθέσεις σέ γειτονικά κράτη πού ὅδηγησαν στό Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, δηλαδή στόν ἀγῶνα τῶν Ἐλευθέρων λαῶν ἐναντίον τῆς βίας, καί στή συντριβή τοῦ Γερμανικοῦ καί τοῦ Ἰταλικοῦ φασισμοῦ.

Διαφορετική ἦταν ἡ περίπτωση τῆς Πορτογαλίας, ὅπου τό δικτατορικό καθεστώς μισοῦ αἰώνα ἀνατράπηκε ἀπό μιά ὁμάδα νέων δημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν, πού είχαν ἀγανακτήσει γιά τήν αίμορραγία τῆς χώρας τους στούς ἀτέλειωτους ἀποικιακούς πολέμους. "Ο λαός τῆς Πορτογαλίας ἀγωνίζεται νά ἀποκαταστήσει τή δημοκρατία στή χώρα

του, ὅπου ἄνθρωποι ὥριμοι, πάνω ἀπό τά πενήντα τους χρόνια σήμερα, δέν τήν είχαν ποτέ γνωρίσει.

Διαφορετική ἐπίσης είναι ή περίπτωση τῆς **Ισπανίας**, ὅπου τό φασιστικό καθεστώς είχε ἐπιβληθεῖ ἀπό τό στρατηγό Φράνκο καί τούς ὑποστηρικτές του, μετά τήν ἡττα τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων στόν ἐμφύλιο πόλεμο (1935—1939).

Τό καθεστώς ἄρχισε νά διαλύεται μέ τό θάνατο τοῦ Φράνκο τό 1976, χωρίς ὅμως νά ἐπικρατήσουν ἀκόμη οἱ βασικές ἀρχές τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Πρόσφατα μάλιστα μέ δημοψήφισμα ἐγκρίθηκε πανηγυρικά τό νέο δημοκρατικό σύνταγμα τῆς χώρας, κι ἔτσι κόπηκε κάθε νομικός δεσμός μέ τό καθεστώς Φράνκο. Οἱ σημερινοί ἡγέτες τῆς **Ισπανίας** κάνουν προσπάθειες γιά νά βαδίσει ἡ χώρα τους πρός ἓνα δημοκρατικότερο καθεστώς, γιατί ἐλπίζουν πώς μέ τόν τρόπο αὐτό θά μπορέσουν νά ἐνταχθοῦν στήν Εὐρωπαϊκή Οἰκονομική Κοινότητα γιά νά ξεφύγῃ ἡ Οἰκονομία ἀπό τήν ἀποτελμάτωση. Στήν προσπάθεια βοηθοῦν πολύ οἱ συνετοί ἡγέτες τῆς **Αντιπολιτεύσεως**. Οἱ δημοκρατικές ἐλευθερίες δέν ίσχύουν δυστυχῶς σ' ὅλες τίς περιοχές τῆς γῆς. Μεγάλες καί πολυάνθρωπες χώρες στή **Νότιο Αμερική**, τήν **Ασία**, τήν **Αφρική** καί αὐτήν ἀκόμη τήν Εὐρώπη τίς στεροῦνται. Εἴτε πρόκειται γιά στρατιωτικές δικτατορίες ἢ γιά καθεστῶτα μιᾶς ὁμάδας ἀνθρώπων, ἢ ἀκόμη καί ἐνός κόμματος, ὑπάρχουν σήμερα πολλά κράτη ἀπό τά δύοια λείπουν τά κύρια καί χαρακτηριστικά στοιχεῖα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Σ' ὅλες αὐτές τίς περιπτώσεις, ἐπειδή ἀκριβῶς λείπουν τά βασικά αὐτά στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, τῶν ἀνθρωπίνων ἐλευθεριῶν, τῆς ἔξουσίας «πού πηγάζει ἀπό τόν ἴδιο τό λαό καί ἀσκεῖται ὑπέρ τοῦ λαοῦ» τά καθεστῶτα δέν μποροῦν νά θεωρηθοῦν, οὔτε νά χαρακτηριστοῦν δημοκρατικά.

γ) Τό σοβιετικό πολίτευμα είναι ή ἐφαρμογή στήν πράξη τῆς θεωρίας τοῦ κομμουνισμοῦ, πού είναι παράλληλα πολιτικό καί οἰκονομικό σύστημα.

‘Ως **οἰκονομικό σύστημα** στηρίζεται στήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στά μέσα παραγωγῆς. Ἰδιοκτήτης ὅλων αὐτῶν τῶν μέσων —γῆ, μηχανές, κεφάλαιο— είναι τό κράτος. Οἱ συγκοινωνίες, τό ἔξαγωγικό ἐμπόριο, ή βιομηχανία ἀνήκουν καί διευθύνονται ἀπό τό κράτος,

πού δέν ἐπιτρέπει σέ κανέναν ιδιώτη νά ἔχει δική του ἐπιχείρηση, ἐκτός ἀπό τίς πολύ μικρές. Οἱ ἐργαζόμενοι ἔχουν ὅλοι κοινό ἐργοδότη τους τό κράτος. Γενικά ὀλόκληρη ἡ οἰκονομία τῆς χώρας διευθύνεται ἀπό τό κράτος σύμφωνα μέ οἰκονομικά προγράμματα πού καταστρώνονται γιά πέντε ὥς ἐφτά χρόνια.

Ως **πολιτικό** σύστημα ὁ κομμουνισμός ἐφαρμόστηκε γιά πρώτη φορά ὕστερα ἀπό τή ρωσική ἐπανάσταση τῆς 7ης Νοεμβρίου 1917, καί τό πρώτο κομμουνιστικό κράτος πού δημιουργήθηκε ὄνομαστηκε «”Ἐνωση Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν» (ΕΣΣΔ) καί ὅχι Ρωσική” Ένωση, γιατί τό σοβιετικό κράτος δέν ἀποτελεῖται μόνο ἀπό τό ρωσικό ἔθνος, ἀλλά ἀπό δεκάδες διαφορετικές ἑθνότητες.

Τό σοβιετικό κράτος βασίζεται θεωρητικά στούς ἐργάτες καί τούς ἀγρότες, ἀλλά στήν πράξη ἡ ἔξουσία ἀσκεῖται δικτατορικά ἀπό τό πανίσχυρο κομμουνιστικό κόμμα, τά ἀνώτατα στελέχη τοῦ ὅποίου συγκροτοῦν τήν κυβέρνηση καί κατέχουν ὅλα τά ὑψηλά ἀξιώματα τοῦ κράτους. Ἀντιπρόσωποι τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν συγκροτοῦν σέ κάθε περιοχή τά τοπικά συμβούλια, πού λέγονται «σοβιέτ» (ἀπ’ αὐτά πήρε τό ὄνομά του τό νέο κράτος).

Τά τοπικά σοβιέτ ἐνώνονται σέ ἐπαρχιακά σοβιέτ, αὐτά σέ περιφερειακά καί τά περιφερειακά ἐνώνονται στά σοβιέτ τῶν διαφόρων δημοκρατιῶν πού ἀποτελοῦν τήν ΕΣΣΔ.

Τό προεδρεῖο (Πρεζίντιον) καί ἡ κεντρική ἐπιτροπή, μαζί μέ τόν παντοδύναμο γενικό γραμματέα τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, κατευθύνουν ὀλόκληρη τήν κρατική μηχανή.

Τά βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὅπως ἡ διάκριση τῶν ἔξουσιῶν καί οἱ ἀτομικές καί πολιτικές ἐλευθερίες, δέν ὑπάρχουν στή χώρα αὐτή. Δέν ἐπιτρέπεται νά λειτουργεῖ ἄλλο κόμμα ἐκτός ἀπό τό κομμουνιστικό καί οἱ ἀντίπαλοί του, πού τυχόν θά ἐμφανιστοῦν, ἔξουδετερώνονται.

Τό κράτος διαθέτει ἐκεὶ τρομερή δύναμη καί κατευθύνει τά πάντα, τόσο τήν οἰκονομική, ὅσο καί τήν κοινωνική καί πνευματική ζωή τοῦ τόπου. “Οχι μόνο ἡ ἐκπαίδευση ἀλλά καί ὅλες οἱ ἐφημερίδες καί τά περιοδικά ἐκδίδονται καί ἐλέγχονται ἀπό τό κράτος καί ἀπαγορεύεται ἡ ἔκδοση καί ἡ κυκλοφορία ἐφημερίδων πού ἀντιπολιτεύονται τό καθεστώς.

Η ἀπεργία τιμωρεῖται μέ βαριές ποινές, γιατί θεωρεῖται ὅτι στρέφεται ἐναντίον τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Ταυτόχρονα ὅμως τὸ κράτος, ἔχοντας στά χέρια του ὅλα τὰ μέσα παραγωγῆς, πραγματοποίησε μεγάλα τεχνικά ἔργα, πού ἀναμόρφωσαν καὶ ἐκσυγχρόνισαν τὴν ἀπέραντη αὐτή χώρα, πού ἀπό καθυστερημένη ἀγροτική ἔγινε μιά μεγάλη βιομηχανική δύναμη. Παράλληλα ἐνισχύθηκε ἡ τεχνική παιδεία καὶ ἡ ἐπιστημονική ἔρευνα, ἵδιως στίς φυσικές ἐπιστήμες.

δ) Τὸ πολίτευμα τῆς Κίνας ἀποτελεῖ μιά παραλλαγὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος καὶ πρέπει νά ἔξεταστεῖ χωριστά.

Ἡ Κίνα μέ τά 700 καὶ πάνω ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων τῆς ἀποτελεῖ σήμερα τὸ μεγαλύτερο κράτος τῆς γῆς καὶ ἡ πορεία καὶ ἡ ἔξελιξη, πού πραγματοποιοῦνται ἐκεὶ τά τελευταῖα 25 χρόνια, παρουσιάζουν σημαντικό ἐνδιαφέρον, γιατί θά ἐπηρεάσουν ὅχι μόνο τὴν πολιτική πορεία τῆς Ἀσίας ἀλλά ἐνδεχομένως καὶ τοῦ ὑπόλοιπου κόσμου.

Τό καθεστώς τοῦ Μάο Τσέ Τούγκ πού ἐπικράτησε στό Πεκίνο τό 1949 ὕστερ ἀπό ἓνα μακρύ, αἱματηρό καὶ καταστρεπτικό πόλεμο, ἐπιβάλλει στοὺς Κινέζους αὐτοτηρή λιτότητα, τρομακτική ἀντοσυγκράτηση καὶ ἐντυπωσιακή πειθαρχία. (Κοινόβια, κυριαρχία τῆς «Σκέψης τοῦ Μάο» σέ κάθε ἐκδήλωση τοῦ πνευματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου κτλ.). Πρόκειται γιά ὀλοκληρωτικό σύστημα πού δέν ἀφήνει τά παραμικρά περιθώρια ἐλευθερίας καὶ πού ρυθμίζει μέ ἄγρυπνο ἔλεγχο ἀκόμη καὶ τὸν ἴδιωτικό βίο ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν πολιτῶν.

ε) Οἱ λαϊκές δημοκρατίες, πού ἐπικράτησαν ἡ ἐπιβλήθηκαν μετά τό β' παγκόσμιο πόλεμο στήν Ἀνατολική Εὐρώπη, μέ τήν παρουσία ἡ τήν ἐνεργό ἀνάμιξη τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων, ἀποτελοῦν στήν πράγματικότητα μιά παραλλαγὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτειακοῦ συστήματος καὶ ἔνα σκαλοπάτι πρό τό σοβιετικό πολίτευμα.

Στήν πρώτη φάση τῆς δημιουργίας τους μάλιστα οἱ λαϊκές λεγόμενες δημοκρατίες διατήρησαν ὄρισμένα ἀπό τά στοιχεῖα καὶ τά χαρακτηριστικά τῶν δυτικῶν δημοκρατιῶν. Τά πρῶτα χρόνια μετά τόν πόλεμο στά κράτη αὐτά ἐπιτρεπόταν ἡ λειτουργία τῶν ἄλλων κομμάτων παράλληλα μέ τά κομμουνιστικά. Ἐπίσης ὑπῆρχε καὶ βουλή μέ

κάποια έλευθερία λόγου καί κριτικῆς καί όρισμένες έφημερίδες, μποροῦσαν νά ἐπικρίνουν τό καθεστώς. Παράλληλα είχε καί ή οίκονομία διατηρήσει σέ δρισμένους τομεῖς τή δομή τῶν δυτικῶν καθεστώτων, ίδιως στήν ἀναγνώριση τῶν μικρῶν καί μέσων ἐπιχειρήσεων.

Ἐντούτοις ή εἰκόνα αὐτή δέ διατηρήθηκε γιά πολύ. Τό ἔνα μετά τό ἄλλο τά στοιχεῖα καί τά γνωρίσματα αὐτά καταργήθηκαν, ἐκμηδενίστηκαν ἡ ἀφέθηκαν νά σβήσουν. "Ολες οι ἐπιχειρήσεις ἑθνικοποιήθηκαν καί ὅλα τά μέσα παραγωγῆς πέρασαν στήν ἔξουσία καί τήν ἀρμοδιότητα τοῦ κράτους.

Κατά τόν ἴδιο τρόπο βαθμιαία καταργήθηκαν οἱ πολιτικές ἐλευθερίες στίς χώρες αὐτές. Τά διάφορα κόμματα διαλύθηκαν ἡ ἀπορροφήθηκαν ἀπό τά κομμιτοὶ νιστικά κόμματα, πού στά κράτη αὐτά ἀποτελοῦν νόμιμους πολιτικοὶ ὄργανισμούς. Ἡ ἐλευθεροτυπία καταργήθηκε. Οἱ Βουλές μεταβλήθηκαν σέ ἀπλά διακοσμητικά σώματα καί οἱ ἐκλογές ἔπαιψαν νά είναι μιά πολιτική μάχη καί ἐλεύθερη ἀναμέτρηση μεταξύ διαφορετικῶν κομμάτων καί μεταβλήθηκαν σέ μιά μόνιμη ἐκλογική νίκη τῶν κυβερνήσεων.

§ 8. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Ἄπ' ὅλα τά παραπάνω πολιτεύματα τά περισσότερα πλεονεκτήματα παρουσιάζει ή **δημοκρατία**. Γι' αὐτό ἀποτελεῖ τή σημαία, γιά τήν ὁποία καί σήμερα ἀκόμη γίνονται σκληροί καί αίματηροί ἀγῶνες.

Ἡ δημοκρατία ἐμψυχώνει καί ἀνυψώνει τούς λαούς, γιατί τό κράτος κυβερνᾶται **ἀπό** τό λαό καί ὑπάρχει **γιά** τό λαό. ባ δημοκρατία εἰσήγαγε τήν καθολική·ψηφοφορία, τήν ὑποχρεωτική ἐκπαίδευση καί τήν ὑποχρέωση τοῦ κράτους νά φροντίζει γιά τή βελτίωση τῆς ζωῆς τῶν ἐργαζομένων. ባ δημοκρατία δηλαδή εὐεργέτησε θετικά τούς πολίτες ἀνυψώνοντας τή στάθμη τοῦ πολιτισμοῦ τους καί φροντίζοντας γιά τήν εὐημερία τους. Τό κυριότερο ὅμως είναι ὅτι ἡ δημοκρατία κατοχυρώνει τίς ἀτομικές ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν, δηλαδή τό πολυτιμότερο ἀγαθό τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλα καί μόνο ἀπό τήν ἡθική ἀποψη ἄν τό ἔξετάσουμε, ἡ δημοκρατία ἐξυψώνει τόν πολίτη, ἐπειδή ή συμμετοχή στήν κυβέρνηση τῆς χώρας δημιουργεῖ ἔνα καινούριο ἐνδιαφέρον στήν ζωή του, ἀφοῦ μέ

τήν έκπαιδευση διαπλάθονται καλύτεροι χαρακτήρες και άναπτυσσεται τό κοινωνικό αίσθημα του άνθρωπου. ⁷ Η δημοκρατία τονάνει έπίσης και τή φιλοδοξία τοῦ πολίτη, όταν ὁ καθένας ἔχει τίς ἴδιες πιθανότητες νά φτάσει στά άνωτατα ἀξιώματα τοῦ κράτους, ὅπως ἔγραψε ό Θουκυδίδης στόν «Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλῆ».

Αλλά δέν ἔχει μόνο πλεονεκτήματα ή δημοκρατία. Παρουσιάζει και ὄρισμένους κινδύνους, πού ὅμως είναι εύκολο νά καταπολεμηθοῦν. Αύτοί είναι:

α) ή **ἀδιαφορία** τοῦ πολίτη γιά τά κοινά συμφέροντα· ή ἀδιαφορία αὐτή μόνο μέ τήν παιδεία μπορεῖ νά καταπολεμηθεῖ·

β) ή **δημαρχία**, δηλαδή ή ἐκμετάλλευση τοῦ λαοῦ ἀπό ἐπιτηδείους πού κολακεύουν τίς ἀδυναμίες του, γιά νά κατακτήσουν τήν ἔξουσία. ⁸ Ο μορφωμένος ὅμως πολίτης μπορεῖ νά ξεχωρίζει τό δημαρχό γάπο τόν καλό και τίμιο πολιτικό·

γ) ή **ἐλευθερία** πού παρέχει στούς ἔχθρούς της νά ὀργανωθοῦν και νά συμφωνοῦν γιά τήν ἀνατροπή της.

§ 9. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Τό Σύνταγμα ἀποτελεῖ σήμερα συστατικό στοιχεῖο σέ κάθε κράτος. ⁹ Ονομάζεται και «Καταστατικός Χάρτης τῆς χώρας» και είναι ό βασικός νόμος, ὅπου ἀναγράφονται ὅλες οἱ ἀρχές πού θεμελιώνουν τή διοίκηση τοῦ κράτους καθώς και οἱ ἔξουσίες πού ἔχουν ἀνατεθεῖ στά διάφορα κρατικά ὅργανα. Τό Σύνταγμα ἀποτελεῖ ἔναν ἀπαραίτητο σιδερένιο φραγμό ἐναντίον όποιασδήποτε αὐθαιρεσίας, ἐπειδή κάθε ὅργανο τοῦ κράτους, ἀκόμη και αὐτός ό ἀνώτατος ἄρχων, εἴτε βασιλιάς είναι εἴτε πρόεδρος, μπορεῖ νά δράσει μόνο στά πλαίσια τοῦ Συντάγματος.

Κάθε "Ελληνας ἔχει ὅχι μόνο **ἡθική** ἀλλά και **νομική** ὑποχρέωση νά φροντίζει νά τηροῦνται ὅλες οἱ διατάξεις τοῦ Συντάγματος και ὅχι μόνο νά μήν τίς παραβιάζει ὁ ἴδιος, ἀλλά νά ὑπακούει σ' αὐτό και νά τό ὑπερασπίζεται, όταν πρόκειται νά παραβιαστεῖ ἀπό ἄλλους. ¹⁰ Η νομική ὑποχρέωση τοῦ πολίτη νά τηρεῖ τό Σύνταγμα ἐκφράζεται ἀλλωστε και μετά μέ τή διάταξη τοῦ ἄρθρου 120 παρ. 2 «Ο σεβασμὸς πρὸς τὸ Σύνταγμα και τοὺς συνάδοντας πρὸς αὐτὸν νόμους και ή ἀφοσίωσις

πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Δημοκρατίαν σινιστοῦν θεμελιώδη ὑποχρέωσιν πάντων τῶν Ἑλλήνων». "Ολοὶ οἱ κρατικοὶ λειτουργοί, ἀπό τὸν ἀνώτατον ὥς τὸν κατώτατο, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, οἱ ὑπουργοί, οἱ δημόσιοι ὑπαλλήλοι, οἱ ἀξιωματικοί, οἱ δικαστικοί καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὄρκιζονται πίστη στὸ Σύνταγμα, ὅταν ἀναλαμβάνουν τὰ καθήκοντά τους.

Εἰδικότερα, τὸ Σύνταγμα ρυθμίζει ὅλα τὰ σπουδαῖα θέματα, ὅπως λ.χ.:

— Τή μορφή τοῦ πολιτεύματος καὶ ποιά εἶναι τὰ πρόσωπα πού ἀσκοῦν τίς ποικίλες ἔξουσίες τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ.

— Τίς γενικές γραμμές τῆς λειτουργίας τῶν ὄργανων τοῦ κράτους. Πῶς συγκροτεῖται ἡ Βουλὴ, πῶς ἐργάζεται, πῶς ψηφίζονται οἱ νόμοι, πῶς ἀσκεῖται ἡ διοίκηση ἀπό τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, τοὺς ὑπουργούς καὶ τοὺς δημόσιους ὑπαλλήλους, πῶς ἀπονέμεται ἡ δικαιοσύνη.

— Τὰ δικαιώματα καὶ τίς ἐλευθερίες πού ἀναγνωρίζει τὸ κράτος στὰ ἀτομα, τήν προστασία τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου, τήν ἐλευθερία τοῦ λόγου, τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῶν συγκεντρώσεων καὶ τῆς δημιουργίας συλλόγων καὶ ἄλλα.

— Τέλος περιλαμβάνονται καὶ διατάξεις γιά τὸν τρόπο, μέ τὸν ὅποιο μπορεῖ νά μεταρρυθμιστεῖ τὸ Σύνταγμα στὰ ἄρθρα του ἐκεῖνα πού δέ θεωροῦνται «θεμελιώδη», ὅπως ἡ μορφή τοῦ πολιτεύματος καὶ οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες.

"Οταν λέμε ὅτι τὸ Σύνταγμα εἶναι ὁ ὑπέρτατος νόμος τοῦ κράτους, ἐννοοῦμε ὅτι ὅλες οἱ πράξεις τῶν κρατικῶν ὄργανων εἶναι ἔγκυρες, μόνο ὅταν εἶναι σύμφωνες μέ τὸ Σύνταγμα, ὅταν δηλαδή εἶναι συνταγματικές. "Οταν ἔνας νόμος ἡ μιά διοικητική πράξη εἶναι ἀντισυνταγματική, τότε τὰ δικαστήρια μποροῦν νά ἀρνηθοῦν τήν ἐφαρμογή τους· ἂν π.χ. ἔνας νόμος καταργήσει τήν ἐλευθεροτυπία καὶ ἐπιβάλει προληπτική λογοκρισία στίς ἐφημερίδες, τότε τὰ δικαστήρια ὀφείλουν νά μήν τὸν ἐφαρμόσουν, γιατί εἶναι ἀντίθετος ὅχι μόνο μέ τὸ πνεῦμα ἀλλά καὶ μέ τὸ γράμμα τοῦ Συντάγματος.

‘Η πολιτική ἔξουσία ἀσκεῖται ἀπό ὅργανα τοῦ κράτους σε ὄλοκληρη τὴν ἐπικράτεια καὶ πάνω σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού κατοικοῦν σ’ αὐτὸν.’ Εκτός ὅμως ἀπό τὴν πολιτική, τὴν κοσμική, ὥπως τῇ λένε, ἔξουσία, ὑπάρχει καὶ ἡ πνευματική ἔξουσία. Καὶ σημαντικό μερίδιο τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἔξουσίας ἀσκεῖται στή χώρα μας, ἀλλά καὶ σὲ πολλές ἄλλες χώρες, ἀπό τὴν Ἐκκλησία.

Παλαιότερα μάλιστα, στοὺς περασμένους αἰῶνες, ὑπῆρχε παράλληλη ἄσκηση τῶν δύο αὐτῶν ἔξουσιῶν καὶ πολλὴ σύγχυση, ιδίως ὅταν ἡ Ἐκκλησία διέθετε ὅχι μόνο πνευματική δύναμη καὶ ἔξουσία, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ πολιτική κι ἐπέμενε ν’ ἀσκεῖ τὴν πολιτική ἔξουσία, παράλληλα πρός τὴν πνευματική, πολλές φορές παρά τῇ θέληση τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας μιᾶς χώρας.

Σήμερα δέν ύπάρχουν πιά ἀνάλογες περιπτώσεις. Ἀπομένουν ὅμως δρισμένα κατάλοιπα τῆς παλαιᾶς πολιτικῆς καὶ κρατικῆς ἔξουσίας πού διέθετε, ιδιαίτερα, ἡ καθολική Ἐκκλησία. Μέσα στήν καρδιά τῆς Ρώμης ύπάρχει σήμερα ἔνα μικρό σὲ ἔκταση ἀλλά πάντοτε ἰσχυρό ἐκκλησιαστικό κράτος. Είναι τό Βατικανό, πού παραμένει τώρα πιά σάν ἔνα κατάλοιπο τῆς παλαιᾶς κοσμικῆς ἔξουσίας πού ἀσκοῦσαν ἐπί αἰῶνες οἱ πάπες τῆς Ρώμης.

Στήν Ἐλλάδα δέν ύπάρχει, οὕτε υπῆρχε ἀνάλογο φαινόμενο. Ἡ Ἑλληνική δρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι δεμένη στενότατα ὅχι μόνο μέτον ἐλληνισμό γενικά, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ μέ την ἴστορία καὶ τήν πορεία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Οἱ δεσμοί αὐτοί ὅμως ύπηρξαν διαφορετικοί ἀπό τούς δεσποτικούς δεσμούς πού συνέδεσαν ἄλλοτε ἄλλες Ἐκκλησίες καὶ ἄλλους λαούς καὶ κράτη.

Ἄλλα ὁ ρόλος τῆς δρθόδοξης ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας στή χώρα μας, οἱ σχέσεις τῆς μέ τό ἐλληνικό κράτος, οἱ πνευματικές ἔξουσίες πού διατηρεῖ καὶ ἀσκεῖ ἡ παρουσία καὶ ἡ δράση τῆς στήν ἐλληνική δημοκρατία, τά καθήκοντα, τά δικαιώματα ἀλλά καὶ οἱ ὑποχρεώσεις τῆς καθορίζονται μέ κάθε σαφήνεια. Αὐτό ἀπαιτεῖ ἡ μακριά παράδοση τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας, διηγηματικό ρόλος πού ἔπαιξε καὶ παίζει ἀκόμη στούς ἔθνικοαπελευθερωτικούς ἀγῶνες τῶν Ἐλλήνων ἀλλά καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς προσαρμογῆς τῆς Ἐκκλησίας μέσα στό πνεῦμα καὶ τίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς μας καθώς καὶ τά πλαίσια τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς.

δπου κινεῖται καί ἀναπτύσσει τή δραστηριότητά της.

Αὐτά ὅλα καθορίζονται στό ἄρθρο 3 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975, δπου τονίζεται εἰδικότερα:

— ὅτι ή ἑλληνική ὁρθόδοξη Ἐκκλησία είναι ή ἐπικρατοῦσα θρησκεία στήν Ἑλλάδα. Χαρακτηριστικό είναι ἐπίσης, ὅτι ὅλα τά ἑλληνικά Συντάγματα, ἀπό τό 1821 ὥς τό σημερινό, ἔχουν γιά ἐπικεφαλίδα τίς λέξεις: «εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος».

— ὅτι ή ἑλληνική Ἐκκλησία είναι αὐτοκέφαλη, δηλαδή ὅτι δέν ἔξαρταται ἀπό ἄλλες ὁρθόδοξες ἐκκλησίες.

— ὅτι ὅμως είναι ἐνωμένη δογματικά μέ το Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο στήν Κωνσταντινούπολη. Αὐτό ἀναφέρεται μάλιστα σέ δύο περιπτώσεις στό ἄρθρο 3 τοῦ Συντάγματος: στήν πρώτη ἀναγνωρίζεται ὅτι «ἡ ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει ἀναποσάτως ἡνωμένη δογματικῶς μετά τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας» καί στό τέλος τῆς ιδίας παραγράφου τονίζεται ὅτι ή «Ιερά Σύνοδος συγκροτεῖται «τηρουμένων τῶν διατάξεων τοῦ πατριαρχικοῦ νόμου... τοῦ 1850».

— ὅτι τό ἐκλησιαστικό καθεστώς πού ὑπάρχει σήμερα σέ δρισμένες περιοχές τῆς χώρας μας (λ.χ. Μακεδονία, Κρήτη, Δωδεκάνησος), σύμφωνα μέ τό ὁποῖο οἱ ἐκεὶ μητροπολίτες καί ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικές ἀρχές ὑπάγονται ἀπευθείας στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί ὅχι στήν «Αρχιεπισκοπή τῆς Ἀθήνας, δέ θίγεται ἀπό τίς διατάξεις αὐτές.

‘Η ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας αὐτοδιοικεῖται. Τό ἀνώτατο ὅργανό της είναι ή διαρκής Ιερά Σύνοδος τῶν ἀρχιερέων, πού ἐκλέγεται ἀπό δσους μητροπολίτες ὑπάγονται στήν αὐτοκέφαλη ἑλληνική Ἐκκλησία. ‘Η πολιτεία δέν ἔχει ἀνάμιξη στά ἐσωτερικά τῆς Ἐκκλησίας. Τό κράτος ὅμως ἔχει τό δικαίωμα νά παρακολουθεῖ τόν τρόπο λειτουργίας τῆς ἐπίσημης Ἐκκλησίας, δπως ἄλλωστε καί κάθε ἄλλης Ἐκκλησίας πού ὑπάρχει καί λειτουργεῖ στή χώρα μας.

‘Η ἕδραση νέων ναδῶν, ή χειροτονία ἰερέων κτλ. είναι καθήκοντα τῆς Ιερᾶς Συνόδου τῶν ἀρχιερέων, πού διοικεῖ τήν ἑλληνική Ἐκκλησία, ἐνῶ τό κράτος, δπως ὁρίζουν οἱ σχετικοί νόμοι, ἔχει τό δικαίωμα νά ἐποπτεύει τίς πράξεις τῆς Ἐκκλησίας, ὅχι ὅμως καί νά ἐπεμβαίνει στά δογματικά ζητήματα (πως λ.χ. τελούνται τά Μυστήρια κτλ.). Τό ἐκκλησιαστικό δίκαιο καθορίζει μέ κάθε λεπτομέρεια τίς σχέσεις

κράτους καὶ ἐκκλησίας, καθώς καὶ τὰ δικαιώματα ἐποπτείας τοῦ κράτους. Ἡ πόλιτεία μὲ τίς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες της προστατεύει νομικά τὴν Ἐκκλησίας.

Οἱ ὑπόλοιπες θρησκείες, ὅπως ἡ μουσουλμανική, ἡ ιουδαϊκή, καὶ δόγματα, ὅπως τὸ καθολικό, ἔχουν πλήρη ἐλευθερία στὴν Ἑλλάδα. Υπάρχουν ὅμως καὶ περιορισμοί, γιατί ἀπαγορεύεται ὁ προσηλυτισμός, δηλαδή ἡ προσπάθεια νά μεταβάλεις τῇ θρησκευτικῇ συνείδησῃ τοῦ ἄλλου μέ τὰ μέσα (χρήματα, κοινωνικά ώφελήματα κτλ.).

Δ. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η συνταγματική ίστοριά της χώρας μας ἀκολούθησε τήν ἔξης πορεία:

1. Δημοκρατία (1821—1832).

Τό πρῶτο Σύνταγμα τῆς Ἐλλάδας ἦταν τό Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου τοῦ 1822.

Η Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου συνήλθε στίς 20 Δεκεμβρίου 1821 καὶ, ἀφοῦ κήρυξε τήν πολιτική ἀνεξαρτησία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ψήφισε τό Σύνταγμα, γνωστό ώς «Προσωρινό πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου», ἔνα σύνταγμα δημοκρατικό. Οἱ διχόνοιες ἀνάμεσα στούς Ἐλλήνες δημιουργήσαν τήν ἀνάγκη νά συγκληθεῖ τό 1823 ἡ Β' Ἐθνοσυνέλευση τῶν Ἐλλήνων στό «Ἀστρος τῆς Κυνουρίας, πού μεταρρύθμισε τό πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου. Ἀλλά ὁ ἐμφύλιος σπαραγμός συνεχίστηκε ώς τό 1827, ὅπότε συνήλθε στήν Τροιζήνα ἡ Γ' Ἐθνοσυνέλευση τῶν Ἐλλήνων, ἡ ὁποία ψήφισε νέο Σύνταγμα, ἐπίσης δημοκρατικό, ἀλλά ἀναγνώρισε πώς ἡ ἐκτελεστική ἐξουσία πρέπει νά ἀσκεῖται ἀπό ἔνα μόνο πρόσωπο, τόν Κυβερνήτη, καὶ τή θέση αὐτή πρότεινε στόν Ἰωάννη Καποδίστρια. Στό Σύνταγμα αὐτό ἀναφέρεται γιά πρώτη φορά ὅτι «ἡ κυριαρχία ἀνήκει στό ἔθνος».

Ο Καποδίστριας ἔφεσε στήν Ἐλλάδα τό 1828, διάλυσε τή βουλή καὶ κυβέρνησε τήν Ἐλλάδα αὐταρχικά. Η στάση του αὐτή ὅμως προκάλεσε σημαντική ἀντίδραση στούς κοτσαμπάσηδες τῆς Πελοποννήσου, μέ ἀποτέλεσμα νά δολοφονηθεῖ ὁ Κυβερνήτης στό Ναύπλιο τό Σεπτέμβριο τοῦ 1831.

Δημιουργήθηκαν τότε σοβαρές ἀνωμαλίες στή χώρα καὶ, μέ ἀφορμή τήν κατάσταση αὐτή, οἱ λεγόμενες προστάτιδες δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία, πρότειναν στούς «Ἐλλήνες γιά βασιλιά τόν πρίγκηπα Ὁθωνα τῆς Βαυαρίας. Η Δ' Ἐθνοσυνέλευση τῶν Ἐλλήνων, πού συνήλθε στό μεταξύ στό «Ἀργος, ἐπικύρωσε τήν ἐκλογή τοῦ Ὁθωνα, ἐνδ ταυτόχρονα διατύπωσε τήν εὐχή ὁ νέος βασιλιάς νά χορη-

Η ἔξιστόρηση περιορίζεται μόνο σέ γεγονότα πού ἔχουν σχέση μέ τή μορφή τοῦ πολιτεύματος. Τά λοιπά ιστορικά γεγονότα δὲν ἀναφέρονται, γιατί προϋποτίθεται ὅτι είναι γνωστά ἀπό τό μάθημα τῆς ιστορίας.

γήσει Σύνταγμα στούς "Ελληνες. Είναι ἀξιοσημείωτο πώς σ' ὅλο τό διάστημα πού διαρκοῦσε ἡ ἐπανάσταση ἡ ὑπαρξη Συντάγματος, πού σήμαινε τὴν ἐποχή ἐκείνη κυριαρχία τοῦ λαοῦ καὶ ἐλευθερίες τοῦ πολίτη, δέν ἔπαυσε νάθεωρεῖται ώς ἔνας ἀπό τοὺς τελικούς σκοπούς τοῦ ἀγώνα.

2. Ἀπόλυτη μοναρχία (1833—1843).

Ο βασιλιάς Ὁθων ἔφτασε στὸ Ναύπλιο τό 1833 καί, βέβαιος ἀπό τὴν καταγωγὴ του γιὰ τὴν «ἐλέφ Θεοῦ» ἀποστολή τῶν βασιλέων, ἐγκατέστησε στὴν Ἑλλάδα ἀπόλυτη μοναρχία. "Ωσπου νά ἐνηλικιωθεῖ κυβέρνησαν τρεῖς Βαυαροί ἀντιβασιλεῖς, ὁ Ἀρμανσμπεργκ, ὁ Ἔυδεκ καὶ ὁ Μάουερ.

Τό ἀπόλυταρχικό πολίτευμα συνεχίστηκε καὶ ὅταν ἐνηλικιώθηκε ὁ Ὁθων μέ δργανα τοὺς Βαυαρούς, ξένους πρός τὴν ἐλληνική νοοτροπία. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ὅμως, ὁ ἔνας μετά τὸν ἄλλο, ἐπαναστατοῦσαν μέ κύριο αἴτημα νά τοὺς δοθοῦν Συντάγματα, δηλαδή ἐλευθερίες στοὺς πολίτες. Κάτω ἀπό τὴν ἐπίδραση ἀυτῆς οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπό τὴν ἡγεσία τοῦ Καλλέργη, ζήτησαν καὶ πέτυχαν τὴν 3η Σεπτεμβρίου 1843 στὴν πλατεία τῶν Ἀνακτόρων — πού ἀπό τότε λέγεται πλατεία Συντάγματος — νά συγκαλέσει ὁ Ὁθων τὴν «Α' ἐν Ἀθήναις Ἐθνικήν Συνέλευσιν», ἡ δποία καὶ ψήφισε τό Σύνταγμα τοῦ 1844.

3. Συνταγματική βασιλεία (1844—1862).

Τό Σύνταγμα τοῦ 1844 ἐγκαθίδρυσε στὴν Ἑλλάδα τή συνταγματική βασιλεία. Τό Σύνταγμα δηλαδή ἡταν θεωρητικά ἔνας αὐτοπεριορισμός τοῦ βασιλιᾶ. Μέ αὐτό ὁ Ὁθων παραχώρησε δρισμένες ἔξουσίες στό λαό καὶ στούς ἐκπροσώπους του.

Τό Σύνταγμα αὐτό παραβιάστηκε πολλές φορές ἀπό τὸν Ὁθωνα, γι' αὐτό καὶ ἔγιναν ἀρκετές ἔξεγέρσεις ἐναντίον του, ὡστότου τό 1862, ὑστερ' ἀπό νέα ἔξεγέρση τοῦ λαοῦ, ἐκθρονίστηκε ὁ Ὁθων καὶ ἐξορίστηκε ἀπό τὴν Ἑλλάδα. Ἀμέσως μετά συνῆλθε ἡ «Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνέλευσις», πού ψήφισε τό Σύνταγμα τοῦ 1864.

4. Βασιλευόμενη δημοκρατία (1864—1924).

Τό πολίτευμα πού εἰσήγαγε στὴν Ἑλλάδα ἡ ἐθνοσυνέλευση τοῦ 1863 ἡταν ἡ βασιλευόμενη δημοκρατία. Βασιλιάς ἔξελέγη ὁ πρίγκη-

πας Γεώργιος — Χριστιανός της Δανίας, πού βασίλευσε πενήντα σχεδόν χρόνια μέ τό ὄνομα Γεώργιος Α'.

Σύμφωνα μέ τό Σύνταγμα τοῦ 1864, δλες οἱ ἔξουσίες **πήγαζαν ἀπό τό λαό καὶ, ἀντίθετα ἀπ' ὅ, τι ἵσχυε πρίν, δρισμένες ἀπό αὐτές τίς ἔξουσίες τίς παραχωροῦσε ὁ λαός στό βασιλιά.** Δηλαδή ἀπό τό 1864 ἀναγνωρίστηκε πανηγυρικά ἡ ἀρχή τῆς **λαϊκῆς κυριαρχίας**. Τό Σύνταγμα τοῦ 1864 καθιέρωσε μόνο μία Βουλή, κατάργησε τή γερουσία καὶ κατοχύρωσε, μέ ρητή συνταγματική διάταξη, τήν καθολική ψηφοφορία. Τέλος θεσπίστηκε ὅτι τό Σύνταγμα μπορεῖ νά ἀναθεωρηθεῖ μόνο μέ τή θέληση τοῦ λαοῦ, χωρίς τή σύμπραξη τοῦ βασιλιᾶ.

Τό Σύνταγμα αὐτό ἴσχυσε ἐπί σαρανταεννιά χρόνια, ὥς τό 1911, ὅπότε, χωρίς νά καταργηθεῖ, ἀναθεωρήθηκε σέ πολλά ἀπό τά ἄρθρα του. Καταργήθηκε τό 1924, ἀλλά ἴσχυσε ξανά ἀπό τό 1935 ὥς τό 1936 καὶ ἀπό τό 1945 ὥς τό 1952.

Τό 1909 ἔγινε στό Γουδί στρατιωτική ἐπανάσταση, μέ κύριο στόχο τήν κατάργηση τοῦ παλαιοκομματισμοῦ, πού ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο στήν πρόοδο.

‘Η ἐπανάσταση αὐτή ἐπικράτησε καὶ κάλεσε τόν Ἐλευθέριο Βενιζέλο ἀπό τήν Κρήτη νά ἀναλάβει τήν κυβέρνηση τῆς χώρας. ‘Ο Βενιζέλος προκήρυξε τίς ἐκλογές τοῦ 1910 καὶ 1911, ἀπό τίς ὅποιες προηῆθε ἡ λεγόμενη «’Αναθεωρητική Βουλή», πού μεταρρύθμισε τό Σύνταγμα τοῦ 1864, χωρίς νά θίξει τίς βασικές του διατάξεις.

Τό Δεκέμβριο τοῦ 1923, ὕστερ, ἀπό τή μικρασιατική καταστροφή, ἔγιναν νέες ἐκλογές καὶ ἔξελέγη ἡ «Δ' ἐν Ἀθήναις ἐθνοσυνέλευσις», ἡ ὅποια στίς 25 Μαρτίου 1924 κήρυξε ἔκπτωτο τό βασιλιά Γεώργιο Β' καὶ καθόρισε ὅτι μορφή τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτεύματος θά είναι ἡ προεδρική δημοκρατία.

5. Προεδρική δημοκρατία (1924—1935).

Μέ τό δημοψήφισμα τής 13ης Ἀπριλίου 1924 ἡ Ἑλλάδα ἀνακηρύχθηκε **προεδρική δημοκρατία** κοινοβουλευτικῆς μορφῆς. ‘Η Ἀναθεωρητική Βουλή τοῦ 1926 ψήφισε τό Σύνταγμα τής Ἑλληνικῆς δημοκρατίας τοῦ 1927. ‘Αρχηγός τῆς Ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας ἦταν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας. Τά 8 χρόνια πού ἴσχυσε τό Σύνταγμα αὐτό (1927—1935), ἡ χώρα μας είχε δύο προέδρους δημοκρατίας, τόν Παῦλο Κουντουριώτη καὶ τόν Ἀλέξανδρο Ζαΐμη.

6. Ή παλινόρθωση (1935).

Η άβασιλευτη δημοκρατία δέ διατηρήθηκε γιά πολύ στήν 'Ελλάδα. Μετά τό στρατιωτικό κίνημα της Ιης Μαρτίου 1935, πού κατεστάλη άπό τήν τότε κυβέρνηση, έγιναν νέες έκλογές γιά τήν «Ε' έν 'Αθήναις έθνοσυνέλευσιν», πού κατάργησε τήν προεδρική δημοκρατία καιί έπανέφερε τό Σύνταγμα τοῦ 1864/1911. Μέ τό δημοψήφισμα τοῦ Νοεμβρίου 1935 έπανηλθε στό θρόνο ό Γεώργιος Β'. Τήν 4η Αύγουστου 1936 ό τότε πρωθυπουργός 'Ιωάννης Μεταξῆς κήρυξε τήν δικτατορία καιί άνεστειλε τό Σύνταγμα καιί τίς έλευθερίες έπι μία τετραετία, ώς τό Β' παγκόσμιο πόλεμο. 'Ο πόλεμος αύτός άρχισε, στήν Εύρωπη τό Σεπτέμβριο 1939, στήν 'Ελλάδα όμως 14 μήνες άργότερα, τήν 28η 'Οκτωβρίου 1940, μέ τήν έπιθεση της 'Ιταλίας στά άλβανικά σύνορα. 'Ο έλληνικός λαός μ' ένα περήφανο «δχι» άπεκρουσε τούς έπιδρομεῖς. Η έπεμβαση όμως της χιτλερικής Γερμανίας στό πλευρό της φασιστικής 'Ιταλίας άδηγησε μοιραία στήν κατάληψη τής χώρας άπό τούς στρατούς τῶν δύο αὐτῶν δυνάμεων. Οίκονομική έξάρθρωση, πείνα καιί δυστυχία έπεσαν τότε στόν τόπο. Η άντισταση όμως πού πρόβαλαν οί "Ελληνες στίς άρχες κατοχής, στά βουνά καιί στίς πόλεις, ήταν καθολική καιί ήρωική.

Στό διάστημα της κατοχής ό βασιλιάς καιί ή κυβέρνηση έφυγαν στό έξωτερικό, άπ' όπου συνέχισαν τόν πόλεμο στό πλευρό τῶν συμμάχων. Οι γερμανικές καιί ιταλικές άρχες κατοχής μέ κυβερνήσεις πού διόριζαν αύτές άσκησαν τή νομοθετική καιί τήν έκτελεστική έξουσία έπι τριάμισυ χρόνια.

Μετά τήν άπελευθέρωση έγιναν έκλογές τό Μάρτιο 1946 γιά τήν Δ' 'Αναθεωρητική Βουλή καιί δημοψήφισμα τήν Ιη Σεπτεμβρίου 1946 πού έπανέφερε στό θρόνο τό Γεώργιο Β'. Η 'Αναθεωρητική Βουλή κατάρτισε ένα νέο Σύνταγμα, πού ψηφίστηκε μόλις τό Δεκέμβριο 1951 καιί άρχισε νά ίσχυει άπό τήν Ιη 'Ιανουαρίου 1952.

Τόν 'Απρίλιο 1947 πέθανε ό Γεώργιος Β' καιί τόν διαδέχθηκε στό θρόνο ό άδελφός του Παῦλος Α', ό όποιος βασίλεψε ώς τό θάνατό του (6 Μαρτίου 1964).

Κατά τό διάστημα της βασιλείας τοῦ Παύλου Α' ή χώρα πέρασε άπό ένα αίματηρό έμφυλιο πόλεμο (1946-1949).

Μετά τόν Παῦλο Α' άνέβηκε στό θρόνο, σέ ήλικια μόλις 23 έτῶν, ό γιος του Κωνσταντίνος. Η βασιλεία του ήταν σύντομη καιί πολυτάραχη.

Οι έκλογές που τελικά προκηρύχθηκαν γιά τό Μάιο 1967 δέν πρόφτασαν νά γίνουν, γιατί στις 21 Απριλίου 1967 μιά όμάδα συνταγματαρχῶν, που έπικράτησε νά λέγεται «χούντα» (ισπανική λέξη που σημαίνει «έπιτροπή»), άρπαξαν τήν έξουσία μέ βίᾳ και μέ δόλο, κατάργησαν τό Σύνταγμα, κήρυξαν τό στρατιωτικό νόμο και έγκαθιδρυσαν στή χώρα μιά άπό τίς πιο στυγνές δικτατορίες τοῦ αιώνα μας.¹ Ο βασιλιάς παρέμεινε άρχηγός τοῦ κράτους ώς τό Δεκέμβριο 1967, όπότε προσπάθησε μέ στρατιωτικό άντικίνημα νά άνατρέψει τούς συνταγματάρχες.² Άπετυχε όμως και κατέφυγε στή Ρώμη, όπου έμεινε ώς τό 1973, χωρίς νά καθαιρεθεῖ, γιατί στό μεταξύ τό κράτος λειτουργοῦσε ώς βασίλειο μέ έναν άντιβασιλέα.

Στήν έπταετία τής δικτατορίας έγιναν μέ βίᾳ και νοθεία δύο δημοψηφίσματα. Μέ τό πρώτο, τοῦ Σεπτεμβρίου 1968, διατηρήθηκε ό βασιλιάς, άλλα περιορίσθηκαν σημαντικά οί έξουσίες του πρός δφελος τοῦ στρατοῦ.

Τήν 1η Ιουνίου 1973 όμως ό Κωνσταντίνος κηρύχθηκε έκπτωτος τοῦ θρόνου άπό τή δικτατορία και ή Έλλάδα έγινε άβασίλευτη δημοκρατία.

Μέ τό δεύτερο νόθο δημοψήφισμα, που έγινε στις 29 Ιουλίου, έξελέγει πρόεδρος τής δημοκρατίας ώς τό 1981 ο άρχηγός τής χούντας Γεώργιος Παπαδόπουλος.

Στίς 25 Νοεμβρίου 1973, και άφοῦ είχε μεσολαβήσει ή ήρωϊκή άντισταση τῶν φοιτητῶν τοῦ Πολυτεχνείου, άνατράπηκε τό καθεστώς τοῦ Παπαδόπουλου άπό μιάν άλλη στρατιωτική δικτατορία, πιό σκληρή και άπανθρωπη άπό τήν πρώτη. Άλλα και ή δικτατορία αύτή κατέρρευσε μόνη τής στίς 23 Ιουλίου 1974 ύστερ³ άπό τήν έγκληματική τής έπεμβαση στήν Κύπρο, που άδήγησε στήν άπόβαση τουρκικοῦ στρατοῦ στή μεγαλόνησο και στήν κάλυψη τῶν 40% τοῦ κυπριακοῦ έδάφους άπό τούς Τούρκους.

Τό χάος έκεινο προσπάθησε νά άντιμετωπίσει ή κυβέρνηση θενικῆς ένοτητας που σχημάτισε ό πολιτικός κόσμος. Σκοπός τής Κυβερνήσεως αύτης ήταν νά διασώσει ό,τι ήταν δυνατό νά σωθεῖ στήν Κύπρο και νά προχωρήσει σ⁴ έλευθερες έκλογές.

Οι έκλογές έγιναν στίς 17 Νοεμβρίου 1974 και πλειοψήφισε μέ 55% τό κόμμα τής «Νέας Δημοκρατίας». Στίς 8 Δεκεμβρίου 1974 έγινε δημοψήφισμα και ο λαός μέ πλειοψηφία 69,2% κατάργησε τή βασι-

λεία και έγκατέστησε τή δημοκρατία.

Στό μεταξύ, ηδη άπό τόν Αύγουστο 1974, ή κυβέρνηση έθνικης ένότητας μέ συντακτική πράξη είχε καταργήσει τά δικτατορικά Συντάγματα τοῦ 1968/1973 και είχε έπαναφέρει τό Σύνταγμα τοῦ 1952, χωρίς όμως τίς διατάξεις περί βασιλείας. Τά καθήκοντα τοῦ ἀνώτατου ὄρχοντα ἀσκοῦσε ὁ προσωρινός Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας.

Η Ἀναθεωρητική Βουλή πού προέκυψε ἀπό τίς ἐκλογές τοῦ 1974 προχώρησε στήν κατάρτιση τοῦ νέου Συντάγματος, πού ίσχυε ἀπό 11 Ιουνίου 1975. Τίς κυριότερες διατάξεις του θά τίς δοῦμε παρακάτω στά σχετικά κεφάλαια.

Η ΛΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

§ ΙΙ. ΛΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Στό πρώτο ἄρθρο καί κάτω ἀπό τόν τίτλο «Μορφή τοῦ Πολιτεύματος» τό νέο Σύνταγμά μας τοῦ 1975 διακηρύσσει πανηγυρικά: «Θεμέλιον τοῦ πολιτεύματος εἶναι ἡ λαϊκὴ κυριαρχία» καί προσθέτει « Ἀπασαι αἱ ἔξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ ύπαρχουν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἐθνους».

Ο τρόπος μέ τόν ὁποῖο παραθέτει τίς λέξεις **λαός** καί **ἔθνος** ἡ διάταξη αὐτῆς δείχνει πώς τό Σύνταγμα θεωρεῖ τήν ἔννοια ἔθνος εὐρύτερῃ ἀπό τήν ἔννοια λαός. Αὐτό φαίνεται καί ἀπό τό ἄρθρο 108 τοῦ ίδιου Συντάγματος, πού θεμελιώνει τήν ύποχρέωση τῆς πολιτείας νά φροντίζει ὅχι μονάχα γιά τούς "Ελληνες πού ζοῦν μέσα στά ὅρια τῆς χώρας ἀλλά καί γιά τόν **ἀπόδημο** ἐλληνισμό.

Η λέξη «ἔθνος» ἔχει βαθιές ιστορικές καί ψυχικές ρίζες. Η φράση «αἱ ἔξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ ἔθνους» ύπηρχε καί στό Σύνταγμα τῆς Τροιζήνας τοῦ 1827. "Οσοι ἀσκοῦν ὁποιοδήποτε λειτουργημα τό ἀσκοῦν στό ὄνομα τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀμεσα ἡ ἔμμεσα, ἀναθέτει τό ἔργο αὐτό τής ἔξουσίας σέ διάφορα ὅργανα. Ἔκείνος πού ἔχει τό δικαίωμα νά ἐπιβάλει τή θέλησή του σέ ἄλλα πρόσωπα, δηλαδή νά ἀσκεῖ τήν ἔξουσία τοῦ κράτους, δέν ἀσκεῖ δικό του δικαίωμα, ἀλλά λειτουργημα συγκεκριμένο, πού τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ καί τό ἀσκεῖ στό ὄνομα τοῦ λαοῦ. Ο δημόσιος ύπαλληλος, ὁ νομάρχης, ὁ δασάρχης καί κάθε ἄλλος δημόσιος λειτουργός, πού ἐκδίδει μιά διαταγή ἡ μιά διοικητική πράξη, ἐνεργεῖ ἔμμεσα «ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ». Καί γιά τήν πράξη του αὐτή τό ὅργανο τοῦ κράτους πρέπει νά λογοδοτήσει στόν ἀνώτερό του καί ὁ ἀνώτερος στόν ύπουργό, ὁ ὁποῖος πάλι μέ τή σειρά του πρέπει νά ἀπαντήσει, ὅταν ἔνας βουλευτής, ἀντιπρόσωπος

τοῦ λαοῦ, ζητήσει νά μάθει γιατί έγινε ή συγκεκριμένη πράξη (κοινοβουλευτικός ἔλεγχος). 'Ο ύπουργός είναι υποχρεωμένος νά λογοδοτεῖ για δλες τίς ένέργειες τοῦ 'Υπουργείου του στούς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ, καὶ αὐτοὶ πάλι ἐκθέτουν καὶ ἔξηγον στούς ἐκλογεῖς τους τί ἔκαμαν ἀπ' ὅσα τούς ύποσχέθηκαν.

§ 12. ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

'Η ψῆφος είναι τό εἰρηνικό μέσο μέ τό ὁποῖο ὁ λαός μετέχει στήν ἔξουσία. "Οσο περισσότεροι πολίτες ἔχουν τό δικαίωμα αὐτό, τόσο τό πολίτευμα είναι δημοκρατικότερο.

1. Καθολική είναι ή ψηφοφορία, ὅταν τά μόνα προσόντα πού ἀπαιτοῦνται ἀπό τόν ἐκλογέα είναι νά ἔχει ὄρισμένη ἡλικία καὶ νά μήν τοῦ ἔχει ἀφαιρεθεῖ τό δικαίωμα τῆς ψήφου μέ ἀπόφαση δικαστηρίου.

Κατά τό σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας κάθε πολίτης είναι κατά κανόνα καὶ ἐκλογέας. 'Η ἀρχή αὐτή, πού μᾶς φαίνεται σήμερα πολύ φυσική, χρειάστηκε ἐντούτοις σχεδόν ἔναν αἰώνα γιά νά διαμορφωθεῖ στά δημοκρατικά πολιτεύματα. Δέν είναι πολύς καιρός, μόλις τό 1953, πού ἀπέκτησαν οἱ 'Ελληνίδες πλήρη πολιτικά δικαιώματα. "Αλλοτε, πρίν ἀπό μερικές δεκαετίες ἀκόμη, γιά νά είναι κανείς ἐκλογέας, ἐκτός ἀπό τήν ὄρισμένη ἡλικία, χρειαζόταν νά ἔχει καὶ μόρφωση ἡ ἐπάγγελμα ἡ φύλο ἡ ὅλα αὐτά μαζί. "Ομως δλες αὐτές οἱ προϋποθέσεις καταργήθηκαν, ἐπειδή ἡ πολιτική συνείδηση ἀναπτύχθηκε καὶ καθημερινά γινόταν πιο ἐπιτακτική ἡ ἀνάγκη νά ἔχουν ψῆφο ὅλοι οἱ πολίτες χωρίς ἔξαρτεση.

Στήν 'Ελλάδα ή καθολική ψηφοφορία τῶν ἀνδρῶν ἴσχυει ἥδη ἀπό τό 1844. Τό 1864 ἐνισχύθηκε μέ εἰδική συνταγματική διάταξη. Αὐτό δείχνει πόσο νωρίς οἱ "Έλληνες ζήτησαν καὶ πέτυχαν νά εὑρύνουν τήν ἔννοια τῆς δημοκρατίας.

Σήμερα οἱ μόνοι περιορισμοί τοῦ ἐκλογέα πού ύπάρχουν κατά τούς ἔλληνικούς νόμους είναι οἱ ἔξης:

- Νά είναι πολίτης "Έλληνας"
- νά είναι πάνω ἀπό 21 χρόνων
- νά μήν ἔχει στερηθεῖ μέ δικαστική ἀπόφαση τό δικαίωμα νά διαχειρίζεται τήν περιουσία του (δικαστικῶς ἀπαγορευμένος φρεγοβλαβής).

— νά μήν έχει καταδικαστεῖ γιά έγκληματική πράξη μέ φυλάκιση και μέ ταυτόχρονη στέρηση τῶν πολιτικῶν του δικαιωμάτων γιά όρι- σμένα χρόνια.

— νά έχει έγγραφεῖ στούς έκλογικούς καταλόγους καί, στίς μεγάλες πόλεις, νά έχει έκλογικό βιβλιάριο.

§ 13. Η ΨΗΦΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

a) Ἰστορία τοῦ γυναικείου κινήματος

Μιά ἀπό τίς βάσεις τῆς σημερινῆς δημοκρατίας είναι νά ἀποκλείονται ὅσο τὸ δυνατό λιγότεροι πολίτες ἀπό τὸ δικαίωμα νά ἔχουν ἐπίσημα γνώμη γιά τά δημόσια πράγματα. Δέν πρέπει λοιπόν νά ἀποκλείονται οἱ γυναῖκες, γιατί καί αὐτές είναι πολίτες, ἀποτελοῦν τό μισό πληθυσμό κάθε χώρας, πληρώνουν φόρους καί γενικά προσφέρουν ὑπηρεσίες στήν κοινωνία.

Ἡ ίστορία τῆς γυναικείας ἰσοπολιτείας είναι σχετικά πρόσφατη. Μόλις διαρκεῖ ἔναν αἰώνα. Καί παλαιότερα είχε τεθεῖ τὸ θέμα, ἀκόμη καί ὁ Ἀριστοφάνης τό σατίρισε μέ τίς κωμῳδίες του, ἀλλά ἡ ἰσοπολιτεία δέν πραγματοποιήθηκε ἐπί αἰώνες, γιατί οἱ γυναῖκες δέν είχαν ἀκόμη χειραφετηθεῖ οἰκονομικά καί κουνωνικά.

Ἡ φεμινιστική κίνηση ἄρχισε πρῶτα στήν Ἀγγλία τό 1861 καί οἱ ἀγωνίστριες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δνομάστηκαν «σουφραζέτες».

Διεθνή ἀναγνώριση πήρε τό ζήτημα μόνο μετά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο, γιατί αὐτός ἔγινε ἀφορμή μεγάλες μάζες γυναικῶν νά ἐργαστοῦν σάν ἐργάτες ἡ ὑπάλληλοι ἔξω ἀπό τό σπίτι. "Ετσι συνειδητοποιήθηκε σέ δλες τίς χῶρες ἡ ἴδεα τῆς ἰσοπολιτείας τῶν γυναικῶν καί οἱ μεταπολεμικές δημοκρατίες ἀναγνώρισαν τό δικαίωμα ψήφου στίς γυναῖκες. Μετά τό Β' παγκόσμιο πόλεμο διακηρύχτηκε καί στό καταστατικό χάρτη τοῦ Ὁργανισμοῦ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ὅτι οἱ γυναῖκες δλων τῶν Ἐθνῶν πρέπει νά ἔχουν τά ἴδια δικαιώματα μέ τούς ἄνδρες καί ἡ ἀρχή αὐτή ἐπισημοποιήθηκε μέ τή Διεθνή Σύμβαση τῆς Νέας Ὑόρκης (1953) γιά τά πολιτικά δικαιώματα τῆς γυναίκας, πού ἐπικυρώθηκε στήν Ἐλλάδα μέ τό νόμο 2620/1953.

β) Ἡ γυναικεία ψήφος στήν Ἐλλάδα

Στήν Ἐλλάδα ἡ φεμινιστική κίνηση πρωτοφάνηκε γύρω στά 1890, μέ ἐπικεφαλῆς τήν Καλιρρόη Παρρέν. Ἐκδηλώθηκε ὅμως εὐρύτερα

μετά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο, όταν τήν ήγεσία τοῦ κινήματος ἀνέλαβε ή Αύρα Θεοδωροπούλου. Οἱ Ἑλληνίδες ἀπέκτησαν ἀρχικά τό δικαίωμα τῆς ψήφου στίς δημοτικές καὶ κοινοτικές ἐκλογές μ' ἓνα διάταγμα τοῦ 1930, ἀλλά μόνο ὅσες ἦταν πάνω ἀπό τριάντα χρόνων καὶ ἐφόσον γνώριζαν ἀνάγνωση καὶ γραφή. Στίς δημοτικές ἐκλογές τοῦ 1934 οἱ Ἑλληνίδες ψήφισαν γιά πρώτη φορά. Συνολικά παρουσιάστηκαν τότε στίς κάλπες 2336 γυναῖκες στήν 'Αθήνα καὶ 8325 στίς ἐπαρχίες.

"Ομως τό δικαίωμα νά ύποβάλουν ύποψηφιότητα ώς δημοτικοί καὶ κοινοτικοί σύμβουλοι ἀμφισβήτηθηκε στίς γυναῖκες.

Τό 1949 μέ τό νόμο 949 παραχωρήθηκε σέ ὅλες τίς Ἑλληνίδες ἀπό 21 χρόνων καὶ πάνω τό δικαίωμα ψήφου στίς δημοτικές καὶ κοινοτικές ἐκλογές, καὶ ἀπό 25 χρόνων καὶ πάνω τό δικαίωμα νά ἐκλεγοῦν δημοτικοί ἡ κοινοτικοί σύμβουλοι (οὐχὶ ὅμως καὶ δήμαρχοι). Στίς δημοτικές ἐκλογές τοῦ 'Απριλίου 1951 ψήφισαν συνολικά 734.750 γυναῖκες καὶ ἐξελέγησαν 71 δημοτικοί καὶ 56 κοινοτικοί σύμβουλοι γυναῖκες, σέ σύνολο περίπου 40.000 συμβούλων.

Τέλος μέ τό νόμο 2151 τοῦ 1952 ἔξομοιώθηκαν οἱ Ἑλληνίδες μέ τούς ἄνδρες καὶ ἀπέκτησαν πλῆρες δικαίωμα νά ἐκλέγουν καὶ νά ἐκλέγονται καὶ στίς βουλευτικές ἐκλογές. Οἱ Ἑλληνίδες ψήφισαν γιά πρώτη φορά στίς ἐπαναληπτικές βουλευτικές ἐκλογές τῆς Θεσσαλονίκης τόν 'Ιανουάριο τοῦ 1953, ὅπότε καὶ ἐξελέγη ἡ πρώτη Ἑλληνίδα βουλευτίνα.

'Από τό 1956 καὶ ὑστερα ψηφίζουν ὅλες οἱ Ἑλληνίδες μέ χωριστούς ἐκλογικούς καταλόγους καὶ, στούς μεγάλους οἰκισμούς, σέ χωριστά ἐκλογικά τμήματα. Οἱ γυναῖκες ύποψηφίες είναι σχετικά λίγες.

γ) Καταργοῦνται καὶ ἄλλες ἀνισότητες

'Αφοῦ ἐπικυρώθηκε ἀπό τήν 'Ελλάδα ἡ Διεθνής σύμβαση γιά τά δικαιώματα τῆς γυναικάς, καταργήθηκαν τό 1954 καὶ 1955 μέ εἰδικούς νόμους καὶ ἄλλες ἀνισότητες μεταξύ τῶν δύο φύλων. "Ετσι οἱ γυναῖκες σήμερα:

- γίνονται δικαστίνες καὶ συμβολαιογράφοι,
- γίνονται ἔνορκοι στά ὁρκωτά δικαστήρια,
- παρίστανται μάρτυρες στά συμβόλαια,
- γίνονται δικαστικοί ἀντιπρόσωποι στίς ἐκλογές, ἐνῷ ὅς τότε δέν

είχαν κανένα άπό τά δικαιώματα αύτά.

Τήν τελευταία καί πιό σημαντική κατάκτηση τῶν γυναικῶν θά τη βροῦμε στίς πανηγυρικές διακηρύξεις τῶν ἄρθρων 4 παρ. 2 καὶ 22 παρ. τοῦ νέου Συντάγματος, ὅπου ἀναγράφονται τά ἔξης:

«Ἐλληνες καὶ Ἐλληνίδες ἔχουν ἵσα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις» καὶ «Πάντες οἱ ἐργαζόμενοι ἀνεξαρτήτως φύλου ἢ ἄλλης διακρίσεως δικαιοῦνται ἕστης ἀμοιβῆς δι’ ἵσης ἀξίας ἐργασίαν».

ΤΟ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

§ 14. ΤΟ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Στήν ἀρχαίᾳ Ἑλλάδα ἡ δημοκρατία ἦταν εὔκολο νά λειτουργήσει ἄμεσα, δηλαδή μέ τή συμμετοχή ὄλων τῶν πολιτῶν στήν «ἐκκλησία τοῦ δήμου». Ἡ γνώμη πού συγκέντρωνε τίς περισσότερες ψήφους, δηλαδή τήν πλειοψηφία, ἐπικρατοῦσε.

Ἡ δημοκρατία αὐτή λέγεται **ἄμεση**, ἀλλά δέν μπορεῖ νά λειτουργήσει σήμερα στά κράτη μέ τά πολλά ἐκατομμύρια κατοίκους. Τό θέμα αὐτό λύθηκε ἐδῶ καί ἀρκετούς αἰώνες γιά πρώτη φορά στήν Ἀγγλία μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ θεσμοῦ τῆς **ἀντιπροσωπείας** τοῦ λαοῦ, δηλαδή μέ τό σύστημα πού ἀσκοῦνται οἱ ἔξουσίες ἀπό τό λαό διά μέσου τῶν ἀντιπροσώπων του —βουλευτῶν—, πού ἐκλέγονται ἐπίτηδες γι’ αὐτό τό σκοπό.

§ 15. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Ἐφόσον οἱ πολίτες δέν μποροῦν ν’ ἀναπτύξουν καθένας χωριστή πολιτική δράση, οὔτε καθένας νά ψηφίζει τόν ἑαυτό του, είναι φυσικό ὅτι θά ἐνωθοῦν πολλοί μαζί, γιά νά σχηματίσουν πολιτικές ὁμάδες ἢ δργανώσεις, μέσα στίς ὁποίες συνδέονται εἴτε μέ κοινές ιδέες καί προγράμματα, εἴτε μέ κοινή πίστη πρός ἔναν δρισμένο ἀρχηγό. Μέ τόν τρόπο αὐτό σχηματίστηκαν τά πολιτικά κόμματα, πού είναι οἱ ισχυρότεροι ὁμαδικοί παράγοντες, μέ τούς ὁποίους ὁ πολίτης ἐκφράζει τή θέλησή του.

1. Εῖδη κομμάτων. Τά κόμματα, ώς δργανώσεις τῶν πολιτῶν πού ἐπιδιώκουν τήν πραγματοποίηση δρισμένων πολιτικῶν σκοπῶν ἀπό τό κράτος, διακρίνονται γιά τίς ἐπιδιώξεις τους ἡ γιά τίς κοινές ἰδέες τῶν μελῶν τους. Καί ἐπειδή εἶναι φυσικό ὅτι κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση διαφόρων ἴδεολογικῶν τοποθετήσεων, οἱ ἄνθρωποι θά διαιροῦνται σ' ἐκείνους πού ἐπιζητοῦν τή μεταβολή τοῦ ἰσχύοντος συστήματος καὶ σὲ ἄλλους πού ἐπιδιώκουν τή διατήρησή του, τά κόμματα μποροῦν νά καταταγοῦν ἀνάλογα σέ δύο μεγάλες κατηγορίες: στά λεγόμενα δεξιά καὶ τά λεγόμενα ἀριστερά κόμματα. Ἐξάλλου ύπάρχουν καὶ ἀποχρώσεις στίς δύο αὐτές γενικές κατατάξεις, πού χαρακτηρίζονται ώς **κεντρώα** κόμματα. Ἡ ὄνομασία δεξιά, ἀριστερά ἡ κέντρο καθιερώθηκε ἀπό τίς θέσεις πού είχαν καταλάβει τά ἀντίστοιχα κόμματα στίς αιθουσες τῶν κοινοβουλίων.

Κάθε δημοκρατούμενη χώρα ἔχει τουλάχιστον δύο ἡ, συχνά, καὶ περισσότερα κόμματα, μέ διάφορες ὄνομασίες καὶ διάφορες ἀποχρώσεις συντηρητικῶν ἡ προοδευτικῶν προγραμμάτων.

2. Σημασία τῶν κομμάτων. Τά κόμματα ἀποτελοῦν τόν κυριότερο παράγοντα λειτουργίας τῆς Βουλῆς καὶ τῶν κυβερνήσεων, γιατί ἐνσαρκώνουν οὐσιαστικά τή θέληση τοῦ λαοῦ. Τά κόμματα καταρτίζουν τούς συνδυασμούς τῶν ὑποψηφίων βουλευτῶν καί, μετά τίς ἐκλογές, ὁ ἀρχηγός τοῦ κόμματος τῆς πλειοψηφίας, πού εἶναι γνωστός ἀπό πρίν, γίνεται πρωθυπουργός καὶ ύποδεικνύει ἐκείνους πού θά γίνουν ὑπουργοί. Ἔτσι καθοδηγοῦν τή νομοθεσία καὶ τήν κυβέρνηση, ἀφοῦ ἄλλωστε ἔχουν χαράξει, συνήθως ἀπό πρίν, τήν πολιτική πού πρόκειται νά ἐφαρμόσουν, ὅταν καταλάβουν τήν ἔξουσία. Ἐξάλλου τά κόμματα ἐπηρεάζουν, συνήθως, καὶ τόν τύπο καὶ μέ αὐτόν τήν κοινή γνώμη.

Τά κόμματα, σάν γενικοί δργανισμοί τοῦ πολιτικοῦ βίου μέσα στό σημερινό κράτος, διαδραματίζουν συχνά σπουδαῖο ρόλο καὶ πολλές φορές εὐεργετοῦν, ἐπειδή συγκεντρώνουν τή δύναμη τῶν πολιτῶν πού ἄλλιως θά ἔμενε ἀνοργάνωτη καὶ δέ θά κατόρθωνε νά ἐπιτύχει μόνη τής τούς πολιτικούς καὶ κοινωνικούς σκοπούς πού ἐπιδιώκει, οὔτε νά προστατεύσει τά γενικότερα συμφέροντα τοῦ λαοῦ.

3. Καταγωγή τῶν κομμάτων. Τά κόμματα ἐμφανίστηκαν γιά πρώτη φορά στήν **Ἀγγλία**, ὅπου ἥδη ἀπό τό 1660 οἱ συντηρητικοί δονομάστηκαν **Τόρρις** καὶ οἱ φιλελεύθεροι **Οὐίγοι**. Σήμερα στήν **Ἀγ-**

γλία τά δύο μεγάλα κόμματα είναι τό συντηρητικό καί τό έργατικό (σοσιαλιστικό). Στίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς σχηματίστηκαν ἀπό τό 1783 δύο μεγάλα κόμματα, τό δημοκρατικό καί τό ρεπουμπλικανικό, πού είναι καί σήμερα τά ίδια καί ἐναλάσσονται στήνεξουσία.

4. Διεθνή κόμματα. Ἐκτός ἀπό τά κόμματα πού ἀναπτύχθηκαν σέ κάθε χώρα, ὑπάρχουν καί κόμματα πού είναι κοινά σέ δλες τίς χῶρες καί συνδέονται διεθνῶς μεταξύ τους. Αὐτά είναι τά σοσιαλιστικά, πού ὑπερτονίζουν τό διεθνή χαρακτήρα τους, καί τά κομμουνιστικά, πού πολύ συχνά τοποθετοῦν τό χαρακτήρα τους αὐτό πάνω ἀπό τό ἔθνικό συμφέρον τῶν ἐπιμέρους πατρίδων.

Καί τά δύο ἔχουν πρόγραμμα τή ριζική μεταβολή τοῦ οἰκονομικοῦ καί κοινωνικοῦ συστήματος καί τήν ἀναδιοργάνωσή του πάνω σέ ἄλλες βάσεις, μέ τήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας στά μέσα παραγωγῆς (π.χ. τά ἐργοστάσια, τά ἀγροκτήματα, τίς Τράπεζες κτλ.).

Ἄλλα τά σοσιαλιστικά κόμματα ἐπιδιώκουν τό σκοπό αὐτό μέ τή χρησιμοποίηση δημοκρατικῶν μέσων, ὅπως οἱ ἐκλογές καί ἡ πολιτική δργάνωση, ἐνῶ τά κομμουνιστικά κόμματα ἐπιδιώκουν τούς ίδιους σκοπούς μέ τήν ἀνατροπή τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος καί τήν ἐπιβολή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου.

§ 16. ΤΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τά Ἑλληνικά Συντάγματα ἀπό τό 1821 ὥς τό 1864 δέν ἀνέφεραν τή λέξη κόμμα καί τήν ἀγνοοῦσαν, ἂν καί ἀποτελοῦσε μιά ζωντανή πραγματικότητα. Είναι ἀξιοσημείωτο ὅτι καί μετά τήν καθιέρωση τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἀπό τό Χαρίλαο Τρικούπη πάλι δέ συναντᾶμε καμιά ρητή διάταξη στά Συντάγματα τοῦ 1911, 1927 ἢ 1952, πού νά ἀναφέρει τά κόμματα. Μόνο ὁ κανονισμός τῆς Βουλῆς ὅριζε ὅτι οἱ κοινοβουλευτικές Ἐπιτροπές συγκροτοῦνται ἀνάλογα μέ τή δύναμη τῶν κομμάτων.

Τό νέο Σύνταγμά μας τοῦ 1975, ἀντίθετα μέ τά προηγούμενα, ρυθμίζει στό ἄρθρο 29 μέ κάθε δυνατή λεπτομέρεια τήν ἰδρυση καί τή λειτουργία τῶν κομμάτων. Σύμφωνα μέ τή διάταξη αὐτή οἱ "Ἑλληνες πολίτες, πού ἔχουν ἐγγραφεῖ στούς ἐκλογικούς καταλόγους καί μποροῦν νά ψηφίσουν στίς βουλευτικές ἐκλογές, μποροῦν νά ἰδρύσουν ἡ

νά γίνουν μέλη σέ πολιτικά κόμματα. Τά κόμματα όμως αύτά πρέπει μέ τή δράση τους νά ύπηρετούν τήν ελεύθερη λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

“Οσοι δέν είναι άκομη ἐκλογεῖς, γιατί δέν ἔχουν φθάσει στή νόμιμη ήλικια, μποροῦν νά μετέχουν στά τμήματα νέων, πού λειτουργοῦν μέσα στά κόμματα.

Γιά πρώτη φορά ἐπίσης προβλέπεται στό Σύνταγμα ὅτι τό κράτος μπορεῖ νά ἐνισχύσει καί οἰκονομικά ἔνα κόμμα, σύμφωνα μέ τό νόμο, πού όμως ἀκόμη δέν ἔχει ψηφιστεῖ. Ἐπίσης ὁ ἴδιος νόμος μπορεῖ νά ζητήσει ἀπό τά κόμματα νά δημοσιεύουν τόν ἀπολογισμό γιά τά ἔξοδα πού ἔκαναν στίς ἐκλογές, ἀναφέροντας συγχρόνως καί ἀπό ποῦ βρῆκαν τά χρήματα, γιά νά καλύψουν τά ἔξοδα αὐτά. Ἡ διάταξη αὐτή ἔχει σκοπό νά ἔξασφαλίσει τήν ἀνεξαρτησία τῶν κομμάτων, γιατί οἱ δαπάνες γιά κάθε ἐκλογή είναι τόσο τεράστιες, ὥστε πολύ συχνά τά κόμματα ἀναγκάζονται νά καταφύγουν σέ χρηματοδότες, οἱ ὅποιοι είναι πιθανό νά ζητήσουν ἀνταλλάγματα (προστατευτικούς νόμους, φορολογικές διευκολύνσεις καί ἄλλα), ὅταν τό κόμμα πού βοήθησαν θά κερδίσει τίς ἐκλογές καί θά γίνει κυβέρνηση.

Τό ἴδιο μποροῦμε νά πούμε καί γιά τούς ύποψήφιους βουλευτές.

‘Η πιό πάνω διάταξη τοῦ ἄρθρου 29 ἀφορᾶ δλους τούς “Ελληνες, οἱ ὅποιοι μέ αύτό τόν τρόπο παροτρύνονται νά μετέχουν στή ζωή τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Ὑπάρχουν όμως καί δρισμένα πρόσωπα, στά δροῖα τό Σύνταγμα ἀπαγορεύει νά συμμετέχουν στίς ἐκδηλώσεις τῶν πολιτικῶν κομμάτων, χωρίς νά τούς ἀπαγορεύει νά είναι μέλη ἐνεργά.

Τά πρόσωπα αὐτά είναι:

- οἱ στρατιωτικοί γενικά,
- τά ὅργανα τῶν σωμάτων ἀσφαλείας,
- οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι,
- οἱ ὑπάλληλοι τῶν δήμων, κοινοτήτων καί δημοσίων ὅργανισμῶν.

Σύνθεση τῶν κομμάτων

Στή χώρα μας τά κόμματα ἡταν, γιά πολλές δεκαετηρίδες, καί είναι ἀκόμη ὡς σήμερα, μερικά τουλάχιστον, δργανώσεις γύρω ἀπό ἔναν ἀρχηγό μέ πανελλήνιο γόητρο πού στηρίζεται σέ τοπικούς παράγοντες.

‘Από τήν έποχή του Τρικούπη, δηλαδή γύρω στά 1870, άρχισαν νά σχηματίζονται μεγάλα κόμματα μέ προγράμματα. Τά δυό μεγάλα κόμματα, πού διεκδικοῦσαν έπι δεκαετίες τήν έξουσία, ήταν τό Λαϊκό, πού ίδρυθηκε τό 1915, καί τῶν Φιλελευθέρων, πού ίδρυσε τό 1910 ο ‘Ελευθέριος Βενιζέλος. ‘Από τό 1924 κι ύστερα σχηματίστηκαν μικρότερα κόμματα μέ διάφορες άποχρώσεις άλλά περίπου ὅμοιες ιδεολογικές άρχες. Τό 1919 δημιουργήθηκε καί τό Κομμουνιστικό Κόμμα ‘Ελλάδας, πού ὅμως κηρύχθηκε έκτός νόμου άπό τό κράτος έπι πολλά χρόνια, άλλά νομιμοποιήθηκε πάλι τό 1974.

§ 17. ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Τό κοινοβουλευτικό σύστημα βασίζεται στήν άρχη ὅτι μιά κυβέρνηση μπορεῖ ν’ ἀναλάβει καί νά διατηρήσει τήν έξουσία μόνο ὅταν στηρίζεται στήν ψῆφο ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς. Τό κοινοβουλευτικό σύστημα ἀποτελεῖ σήμερα ἔνα πρόσθετο στοιχεῖο δημοκρατοποιήσεως τοῦ πολιτεύματος, γιατί, μέ τήν ἐφαρμογή του, ἔξαρτᾶται πιά ὅχι μόνο ή νομοθετική έξουσία άλλά καί ή κυβέρνηση ἀπό τήν πλειοψηφία τῆς Βουλῆς, δηλαδή οὐσιαστικά ἀπό τή θέληση τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ.

Τό κοινοβουλευτικό σύστημα ἀναπτύχθηκε ἀρχικά στήν ‘Αγγλία, ἐξαιτίας ὁρισμένων ιστορικῶν γεγονότων, καί ἔφτασε σέ μεγάλη αἴγλη ιδίως τόν περασμένο αἰώνα, τήν έποχή δηλαδή τοῦ Γλάδστωνα καί τοῦ Δισραέλι. Πάντοτε ὅμως ἐφαρμόστηκε στήν ‘Αγγλία χωρίς νά πάρει τή μορφή γραπτοῦ νόμου.

‘Ο κοινοβουλευτισμός στήν ‘Ελλάδα

Στή χώρα μας τό κοινοβουλευτικό σύστημα ἄρχισε νά ἐφαρμόζεται ἀπό τό 1875, ὅταν ὁ Γεώργιος ὁ Α΄ ἐξεφώνησε στή Βουλή τόν περιφημό βασιλικό λόγο πού είχε συντάξει ὁ Τρικούπης. Στό λόγο αὐτό ἀναφέρθηκε γιά πρώτη φορά ή ἀνάγκη κάθε κυβέρνηση, πού ἀναλαμβάνει τήν άρχη, νά ἔχει τή «δεδηλωμένη» (δηλαδή τήν ἐκ τῶν προτέρων φανερή) ἐμπιστοσύνη τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς. ‘Η άρχη αὐτή ὀνομάζεται ἀπό τότε «άρχη τῆς δεδηλωμένης». ‘Από τήν έποχή ἐκείνη ἵσχυσε καί ως ἔθιμο, ἀγραφο ἀλλά ἵσχυρό, ή ἀρχή, ὅτι ὁ ἀνώτατος ἄρχων είναι ἐλεύθερος νά ἐκλέγει τόν πρωθυπουργό καί τούς ὑπουργούς του, άλλά ή κυβέρνηση πού σχηματίζουν αὐτοί πρέπει νά

έμφανιστεί στή Βουλή και νά πάρει τήν ψήφο έμπιστοσύνης της, γιατί διαφορετικά δέν μπορεί νά παραμείνει στήν 'Αρχή. "Ετσι, στήν ούσια, ή κυβέρνηση υπόδεικνύεται από τό κόμμα πού έχει τήν πλειοψηφία στή Βουλή. Τό κοινοβουλευτικό σύστημα καθιερώθηκε καί πιό έπίσημα μέ τά Συντάγματα τοῦ 1927 καί τοῦ 1952 καί σήμερα μέ τό άρθρο 83 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975.

Σύμφωνα μέ τό άρθρο αύτό ό κοινοβουλευτισμός ρυθμίζεται στή χώρα μας πάνω στίς έξης βάσεις:

— 'Η κυβέρνηση, άλλα καί χωριστά καθένας άπό τους ύπουργούς, πρέπει νά έχουν τήν έμπιστοσύνη τῆς Βουλῆς. 'Η κυβέρνηση δύφειλει, μόλις σχηματιστεί, νά έμφανιστεί στή Βουλή και νά ζητήσει από αύτήν «ψήφο έμπιστοσύνης». Μπορεί όμως καί έκτός από τήν περίπτωση αύτή νά ζητήσει καί όποτεδήποτε άλλοτε κρίνει σκόπιμο τήν ψήφο έμπιστοσύνης.

— 'Η Βουλή έχει τό δικαίωμα νά έλεγχει τους ύπουργούς γιά κάθε πράξη πού άφορά τήν άρμοδιότητά τους καί οι ύπουργοί είναι ύποχρεωμένοι ν' άπαντήσουν στόν έλεγχο αύτό. 'Η Βουλή, ἀν δέν ίκανοποιηθεῖ από τήν άπαντηση τοῦ ύπουργοῦ, μπορεί νά τόν έξαναγκάσει σέ παραίτηση.

— 'Η δυσπιστία πρός τήν κυβέρνηση έκφράζεται μέ τρόπο κατηγορηματικό δηλαδή: α) πρέπει νά έχει ύπογραφεί από τό 1/6 τῶν βουλευτῶν καί νά περιέχει δόλα τά θέματα πού θά συζητηθοῦν, β) δέν μπορεί νά ύποβληθεῖ, ἀν δέν περάσουν τουλάχιστον 6 μῆνες από τότε πού άπορρίφηκε άλλη πρόταση δυσπιστίας (άρθρ. 83, παρ. 2), έκτός ἀν θά τήν ύπογράψει, ή πλειοψηφία τοῦ δόλου άριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, γ) ή συζήτηση πάνω στήν πρόταση δυσπιστίας δέν μπορεί νά διαρκέσει πάνω από τρεῖς ήμέρες (άρθρ. 83, παρ. 7).

'Η ψήφος έμπιστοσύνης πρός τήν κυβέρνηση πρέπει νά έγκριθεί από τήν «άπόλυτον πλειοψηφίαν τῶν παρόντων βουλευτῶν», ή όποια δόλως δέν έπιτρέπεται νά είναι κατώτερη από τά 2/5 «τοῦ δόλου άριθμοῦ αύτῶν». Στήν ψηφοφορία συμμετέχουν καί οι ύπουργοί καί ύφυπουργοί, έφόσον είναι μέλη τῆς Βουλῆς (άρθρ. 83, παρ. 7).

Παρ' ολες τίς πάρα πάνω αύστηρές διατάξεις, ή σημερινή μορφή τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ άπέχει πολύ από τήν παλιά, «δεδηλωμένη»

τοῦ Τρικούπη, γιατί σήμερα τό Σύνταγμα δέν ἀπαιτεῖ ή κυβέρνηση νά σχηματίζεται ἀπαραίτητα ἀπό τοὺς βουλευτές τοῦ κόμματος τῆς πλειοψηφίας. Μπορεῖ νά προέρχεται ἐπίσης καὶ ἀπό τή μειοψηφία καὶ νά κυβερνᾶ μέ τήν «ἀνοχήν» τῆς Βουλῆς ἡ καὶ νά σχηματιστεῖ μέ δηλωμένο σκοπό νά διαλύσει τή Βουλή καὶ νά προκηρύξει νέες ἐκλογές μέσα σέ δρισμένο χρονικό διάστημα.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ, ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

A. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ

Τό γεγονός ότι ο ἄνθρωπος ζεῖ σέ μία κοινωνία ἐπιβάλλει ύποχρεώσεις πρός τους ἄλλους ἀνθρώπους. Οἱ ἄνθρωποι δργάνωσαν τήν κοινωνία καὶ σχημάτισαν τά κράτη, πού ἀντιπροσωπεύουν τό σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ, γιά νά ζοῦν καλύτερα. «Ἐγένετο μὲν ἡ πολιτεία τοῦ ζῆν ἔνεκα, ὑπάρχει δὲ τοῦ εὖ ζῆν ἔνεκα» ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης. Ἡ δόλότητα αὐτή, γιά νά ἐκπληρώσει τούς σκοπούς της καὶ νά ἔξασφαλίσει τήν εὐημερία της, ἐπιβάλλει στά μέλη της καθήκοντα πολλαπλά: λ.χ. τό καθῆκον νά πληρώνουμε φόρους, νά στρατευόμαστε, νά ψηφίζουμε καὶ ἄλλα. Τό σπουδαιότερο ὅμως, τό μοναδικό μᾶλλον, καθῆκον τοῦ πολίτη ἀπέναντι στό κράτος, γιατί ἀπ' αὐτό προκύπτουν δла τά ἄλλα, είναι ή ὑπακοή στούς νόμους.

Ἡ ύποταγή ἐνός ἐλεύθερου λαοῦ στούς νόμους καὶ στίς νόμιμες ἔξουσίες, ὅταν τό κράτος είναι δργανωμένο δημοκρατικά μέ τίς ἀρχές τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τῆς ἐλευθερίας, δέν ἔχει τήν ἔννοια ὅτι ὁ λαός ὑποδούλωνται. Ἀντίθετα ὁ πολίτης ὑπακούει στόν ἴδιο τόν ἑαυτό του. Καὶ αὐτό είναι πού διακρίνει τό κράτος δικαίου ἀπό τό κράτος τῆς βίας καὶ αὐθαιρεσίας. Ἐκείνοι πού πίστεψαν πρός στιγμή στό ἀπατηλό σύνθημα «ἡσυχία καὶ τάξη» θά κατάλαβαν γρήγορα πόσο δίκαιο ἔχει ὁ Σοφοκλῆς, ὅταν λέει στή «Φαιίδρα» του ὅτι: «Δέν ὑπάρχει καμία ἀσφάλεια σέ καμία πόλη, ὅταν ποδοπατοῦνται τό δίκαιο καὶ ἡ γνώση καὶ ὅπου ἔνας τύραννος πολυλογάς ἀρπάζει στά πανοῦργα χέρια του τήν ἀρχή καὶ μέ τόν τρόμο τούς πολίτες κυβερνᾶ».

«οὐ γάρ ποτ' ἂν γένοιτο ἄν ἀσφαλῆς πόλις, ἐν ᾧ τὰ μὲν δίκαια καὶ τὰ σώφρονα λάγδην πατεῖται, κωτίλος δ' ἀνὴρ λαβὼν πανοῦργα κέντρα κηδεύειν πόλιν».

Κάθε κρατική έξουσία άπορρέει άπό τό λαό. Γι' αυτό, όταν τό Σύνταγμα άναθέτει τήν τήρησή του στόν πατριωτισμό τῶν Ἑλλήνων, έννοεῑ ότι ό λαός, γνωρίζοντας πώς μέ τό Σύνταγμα ἐκφράζεται ή δική του θέληση, δέ θά θελήσει νά τό παραβιάσει.

Ἐξάλλου ή τήρηση τοῦ Συντάγματος καί ή ὑπακοή στούς νόμους δέν είναι μόνο **καθῆκον** ἀλλά καί **συμφέρον** τοῦ πολίτη. Γιατί κάθε ἀνθρωπος πού ζεῑ σέ ἐλεύθερη χώρα ἀπολαμβάνει, χάρη στό γεγονός αὐτό, πολυάριθμες ὑπηρεσίες ἀπ' τή χώρα του. Είναι ἔμπορος; "Αν δέν ἐπικρατοῦσε ή τάξη, πού τήν ἔξασφαλίζουν οί νόμοι καί τά δικαστήρια ἀλλά καί ή συνδρομή τῶν ἀλλων πολιτῶν, τά κακοποιά στοιχεῖα θά λεηλατοῦσαν τό κατάστημά του. Είναι ὑπάλληλος; "Αν οί πολίτες ἀρνηθοῦν νά πληρώνουν φόρους, θά χάσει τή θέση του καί θά πεινάσει. Αὐτό ἀκριβῶς είναι τό χαρακτηριστικό τῆς προστασίας πού ή ὄλότητα παρέχει σέ καθένα ἀπό τά μέλη της χωριστά καί γι' αὐτό ἀντλεῑ τή δύναμή της ἀπό τήν ὑποταγή τῶν ἀτόμων στήν κοινή θέληση. Ἡ ἅμυνα τῆς γενικῆς ἐλεύθερίας στηρίζεται ἀκριβῶς στό γεγονός ότι κάθε πολίτης θεληματικά θυσιάζει ἔνα μέρος τῆς ἐλεύθερίας του γιά τό κοινό καλό.

Ο νόμος, καί όταν ἀκόμη φαίνεται ἀδικος γιά ἔναν ὄρισμένο πολίτη, είναι ἐντούτοις νόμος καί δλοι ὁφείλουν νά υποτάσσονται σ' αὐτόν. Στόν «Κρίτωνα», τόν ἔξαίσιο πλατωνικό διάλογο, ἐμφανίζονται οι ἀθηναϊκοί νόμοι στό Σωκράτη καί λένε: «Δοκεῖ σοι οἰόν τε ἐτὶ ἐκείνην τήν πόλιν εἶναι καὶ μὴ ἀνατετράφθαι, ἐν ἦ αἱ γενόμεναι δίκαι μηδὲν ἰσχύουσι, ἀλλὰ ὑπὸ ἴδιωτῶν ἄκυροι τε γίγνονται καί διαφθείρονται;... ἡμεῖς γάρ σε γεννήσαντες, ἐκθρέψαντες, παιδεύσαντες, μεταδόντες ἀπάντων ὥν οἰοί τ' ἡμεν καλῶν σοὶ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι πολίταις, ὅμως προαγορεύομεν τῷ ἔξουσίαν πεποιηκέναι Ἀθηναίων τῷ βουλομένῳ, ἐπειδάν δοκιμασθῇ καὶ ἵδη τὰ ἐν τῇ πόλει πράγματα καὶ ὑμᾶς τοὺς νόμους, φῶ ἂν μὴ ἀρέσκωμεν ἡμεῖς, ἔξειναι λαβόντα τὰ αὐτοῦ ἀπίεναι, ὅπου ἂν βούληται, ἔχοντα τὰ αὐτοῦ, ὃς δ' ἂν ὑμῶν παραμείνῃ, ὅρῶν ὃν τρόπον τήν πόλιν διοικοῦμεν, ἥδη φαμὲν τοῦτον ὠμολογητέναι ἔργῳ ἡμῖν, ἢ ἀν ἡμεῖς κελεύωμεν». (Νομίζεις, Σωκράτη, ότι είναι δυνατόν νά υπάρξει ἔνα κράτος, όταν οί ἀποφάσεις του είναι ἀνίσχυρες καί όταν οί ἴδιωτες τίς περιφρονοῦν καί τίς ποδοπατοῦν; Ἐμεῖς σέ γεννήσαμε, σέ ἀναθρέψαμε, σέ ἀναπτύξαμε, δίνοντας σ' ἐσένα ὅπως καί στούς ἄλλους πολίτες ὅ,τι καλό είχαμε. Καί ἀφήνουμε ἐλεύθε-

θερο δποιον δέν εύχαριστοῦμε, νά φύγει ἀπό τόν τόπο μας και νά ἐγκατασταθεῖ ἀλλοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως πού θά μείνει, ἀφοῦ ἔξετάσει μέ ποιόν τρόπο ἐμεῖς διοικοῦμε και δικάζουμε, θά ύποχρεωθεῖ νά κάνει ἐκεῖνο πού θά τόν διατάξουμε).

Ἄλλα ἡ ὑπακοή στούς νόμους δέν ἀποκλείει τό δικαίωμα τοῦ πολίτη νά προσφεύγει στά δικαστήρια ἢ τά διοικητικά ὄργανα και νά ἀμύνεται μέ κάθε νόμιμο μέσο ἐναντίον τῆς ἀδικίας πού τοῦ ἔγινε, ζητώντας τήν ἰκανοποίησή του. Ἀντίθετα μάλιστα, κάθε ἐλευθερος πολίτης ἔχει τό καθῆκον νά διαμαρτύρεται γιά τήν ἀδικία και νά μήν τήν ἀνέχεται δουλικά, ἀλλά νά προβάλει τίς δίκαιες ἀπαιτήσεις, τίς ἀντιρρήσεις και τά παράπονά του, και νά συντελεῖ ἔτσι στήν ἐπικράτηση τοῦ δικαίου. Ἔξαλλου, ἐπειδή ἡ ἐλευθερία είναι τό πολυτιμότερο ἀγαθό, οἱ πολίτες ὁφείλουν νά τήν ύπερασπίζουν ἀπό κάθε ἐπιβουλέα, πού θέλει νά τήν καταργήσει μέ τό πρόσχημα πώς θά ἐπιβάλει «τήν ἡσυχία και τήν τάξη». Ἔνας μεγάλος Ἰσπανός, ὁ Ὁρτέγκα Γκάστε, ἔλεγε ὅτι: «Τάξη δέ θά πεῖ καταπίεση πού ἐπιβάλλεται σέ μιά κοινωνία ἀπέξω, ἀλλά ἵσορροπία πού πραγματοποιεῖται ἀπό μέσα». Γιά νά ύπάρξει κράτος και κοινωνία, χρειάζεται ἡ συνδρομή ὅλων μαζί τῶν πολιτῶν και καθενός χωριστά.

Τήν ύποχρέωση αὐτή τοῦ πολίτη πρός τό κράτος τήν ἐκφράζει ἡ διάταξη τοῦ ἄρθρου 25 παρ. 4 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975 μέ τά ἔξης λόγια: «Τὸ κράτος δικαιοῦται νὰ ἀξιώνει παρ' ὅλων τῶν πολιτῶν τήν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους τῆς κοινωνικῆς και ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης».

B. ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Ἡ ύλοποίηση τῶν ύποχρεώσεων τοῦ κράτους πρός τόν πολίτη φανερώνεται μέ τή σημασία πού δίνει τό Σύνταγμα στό κύριο γνώρισμα τῆς δημοκρατίας: τίς ἀτομικές ἐλευθερίες τοῦ πολίτη και τά κοινωνικά δικαιώματά του.

1. Τί είναι οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες

Ἀτομικές ἐλευθερίες είναι ἔνα τρίπτυχο πού τό ἀποτελοῦν τά πολιτικά, τά ἀστικά και τά ἀτομικά δικαιώματα.

Και τό Σύνταγμά μας τοῦ 1975, ὅπως ἄλλωστε και τά παλαιότερα Ἑλληνικά και τά Συντάγματα τῶν περισσότερων δημοκρατικῶν χω-

ρῶν, κατοχυρώνει τά δικαιώματα αὐτά σ' ἓνα ίδιαίτερο κεφάλαιο πού παλαιότερα είχε τόν τίτλο «Δημόσιον δίκαιον τῶν Ἑλλήνων», ἐνῷ σήμερα δύνομάζεται «**ἀτομικά καὶ κοινωνικά δικαιώματα**» καὶ περιέχει τά ἄρθρα 4—25. “Ολα αὐτά τά ἄρθρα ἀναφέρονται στίς ἐλευθερίες τοῦ ‘Ἑλληνα πολίτη, καθώς καὶ ὅσων ζοῦν μέσα στόν Ἑλληνικό χῶρο.

’Αναφέρονται ὅμως — καὶ αὐτό είναι ἔξισου σημαντικό — καὶ στά ὅρια πού σταματᾶ ἡ ἐπέμβαση τοῦ κράτους στή ζωή τῶν ἀτόμων. ’Η ἀρχή ὅτι οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες ἔχασφαλίζονται ὅχι μόνο γιά τοὺς “Ἑλληνες ἀλλά καὶ γιά τοὺς ξένους ἐκφράζεται ρητά μέ τή διάταξη τοῦ ἄρθρου 5 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975 πού λέγει ὅτι «*Πάντες οἱ εὐρισκόμενοι ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας ἀπολαύσουν προστασίας τῆς ζωῆς τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας των, ἀνεξαρτήτως ἔθνικότητος, φυλῆς ἢ γλώσσης καὶ θρησκευτικῶν ἢ πολιτικῶν πεποιθήσεων.*

Εἰδικότερα, ὅσον ἀφορᾶ τοὺς ξένους πού διώκονται στόν τόπο τους γιά τίνι πολιτική τους δράση καὶ τοὺς ἀγῶνες τους γιά τήν ἐλευθερία, ἡ ἀμέσως ἐπόμενη παράγραφος ὅριζει νά μήν ἐκδίδονται αὐτοί στή χώρα τους (ὅταν διώκονται ἀπό ποινικά δικαστήρια ἢ στρατοδικεῖα), ἐφόσον ἔχουν καταφύγει στήν ‘Ἑλλάδα ζητώντας πολιτικό ἄσυλο.

’Η πρόσφατη ἐμπειρία τῶν Ἑλλήνων πού ἦταν πολιτικοί ἔξοριστοι στίς ξένες χῶρες, στό διάστημα τῆς ἐπταετίας πού κυβερνοῦσε τή χώρα μας ἡ χούντα, ἔκαναν τούς “Ἑλληνες νομοθέτες νά θέλουν νά προστατεύσουν ὄλους, ὅσους ἔχουν ἀνάλογη τύχη, γιατί στή χώρα τους ἔχει ἐπικρατήσει ἡ βία.

’Η κατοχύρωση τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν είναι ἄλλωστε καὶ σήμερα ἀκόμη τό νόημα ὅλων τῶν ἀπελευθερωτικῶν πολέμων καὶ κινημάτων ὅτι δηλαδή ἡ κρατική ἔξουσία, ὅσο καὶ ἂν είναι ἔξοπλισμένη καὶ ἔξοπλίζεται κάθε μέρα καὶ πιό πολύ, ἔχει ἀπέναντί της τόν πολίτη πού δέ διαθέτει τίποτε ἄλλο παρά ἔνα τελευταῖο, μά ἀκαταμάχητο ὅπλο: τήν ἄρνησή του νά ὑποταχθεῖ σέ ὄποιοδήποτε είδος τύραννου, ἔξωτερικό ἢ ἔσωτερικό. Τό ὅπλο αὐτό οἱ λαοί προσπαθοῦν νά τό κατοχυρώσουν μέ γραπτές διατάξεις στά Συντάγματά τους, “Οσοι θέλησαν μέ τή βίᾳ καὶ τόν ἀπαραίτητο σύμμαχο τῆς, τό ψέμα, νά καταλύσουν τά Συντάγματα, κατέληξαν τελικά σέ παράλογη χρήση τῆς βίᾳς τους καὶ σέ αὐτοκαταστροφή.

"Ας δοῦμε δῆμος μέ τή σειρά τους τά τρία αὐτά δικαιώματα πού ἔξασφαλίζει τό Σύνταγμα.

Πολιτικά δικαιώματα ἔχουν μόνο οἱ "Ελληνες πολίτες καὶ ἀπό αὐτούς ὅχι ὅλοι ἀλλὰ μόνο ὅσοι ἔχουν ὄρισμένη ἡλικία. Αὐτά εἰναι τά δικαιώματα τῆς ψήφου, τό νά είναι κανείς ὑποψήφιος γιά αίρετα ἀξιώματα, νά κληρώνεται ἐνορκος στά ὄρκωτά δικαστήρια, νά διορίζεται δημόσιος ὑπάλληλος ή νά γίνεται ἐκδότης ἐφημερίδας.

Άστικά δικαιώματα ἔχουν ὅλοι οἱ "Ελληνες, ἀνεξάρτητα ἀπό φύλο ἢ προσόντα, καθώς καὶ οἱ ξένοι πού είναι ἐγκαταστημένοι στήν Ἑλλάδα. Αὐτά είναι: τό δικαίωμα νά συνομολογεῖ κανείς νομικές πράξεις, νά ἀποκτᾶ περιουσία, νά ἔξασκει ἔνα ἐπάγγελμα κτλ. Όρισμένα ἀστικά δικαιώματα δέν παρέχονται σέ ὅλους τούς ξένους, ὅπως ἐπίσης δέν ἀναγνωρίζονται στούς ἀνήλικους "Ελληνες, οὔτε στούς φρενοβλαβεῖς.

Οι ἀτομικές ἐλευθερίες τέλος παρέχονται σέ κάθε πρόσωπο πού βρίσκεται μέσα στά ὅρια μιᾶς χώρας, εἴτε είναι πολίτης τοῦ κράτους εἴτε ξένος ὑπήκοος.

2. Ιστορία καὶ σημειρινή ἔξελιξη τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν

Οι ἀτομικές ἐλευθερίες, μέ τήν ἔννοια πού τούς δίνουμε σήμερα, ἀποτελοῦν κατάκτηση καὶ δικαίωμα τῶν τελευταίων κυρίως χρόνων, ἔστω καὶ ἂν ὄρισμένες ἀπό αὐτές ἔχουν τίς ρίζες τους σέ παλαιότερες ἐποχές, π.χ. στήν Ἀγγλία μέ τό δόγμα habeas corpus καὶ στή Γαλλία μέ τίς ιστορικές ἀρχές καὶ διακηρύξεις τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης.

'Ακόμη καὶ στήν ἀρχαία Ἑλλάδα — στήν ἀθηναϊκή δημοκρατία, οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες, μέ τήν ἔννοια πού τούς δίνουμε σήμερα, ἦταν ἀνύπαρκτες καὶ ἀκατανόητες.

Τό μόνο οὐσιαστικό δικαίωμα πού διέθεταν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἦταν ἡ συμμετοχή τοῦ πολίτη στήν ἀσκηση τῆς πολιτικῆς, δηλαδή ἡ συμμετοχή στήν ἐκκλησία τοῦ δήμου. "Αλλες ἐλευθερίες καὶ δικαιώματα δέν ἦταν γνωστά. Τό κράτος ἦταν πανίσχυρο καὶ συγκέντρωνε ὅλες τίς ἔξουσίες στά χέρια τῶν ἀρχόντων καὶ κανένας δέ διανοήθηκε πώς μποροῦσαν νά περιοριστοῦν τά τρομακτικά δικαιώματα τῆς πολιτικῆς ἔξουσίας γιά χάρη τῶν πολιτῶν.

Πρώτη καὶ διστακτική προσπάθεια νά ἀναγνωριστεῖ καὶ νά κατοχυρωθεῖ ἔνα ἐλάχιστο ἀπό τά δικαιώματα αὐτά ἐκδηλώθηκε πρίν ἀπό

τέσσερις αἰῶνες στήν Ἀγγλία, ὅταν, παρά τή σοβαρή ἀντίθεση τῶν τότε βασιλέων, καθιερώθηκε τό περίφημο δόγμα τοῦ habeas corpus. Πρόκειται γιά τό δικαίωμα κάθε πολίτη νά είναι ἀσφαλής ἀπό αὐθαίρετες καταδιώξεις, συλλήψεις καί περιορισμούς καί νά μπορεῖ νά καταφεύγει στή δικαιοσύνη, ὅταν παραβιάζεται τό δικαίωμα αὐτό. Στήν ἴδια τήν Ἀγγλία ἐφαρμόστηκε, ὅχι πολύ ἀργότερα, ἔνας ἄλλος βασικός κανόνας δικαίου, ὅτι δηλαδή ἡ ποινή πρέπει νά ύπαρχει πρίν ἀπό τή διάπραξη τοῦ ἀδικήματος.

Αὔτοί οί κανόνες καί τά βασικά δικαιώματα δέν είχαν κατορθώσει νά ἀπλωθοῦν πέρα ἀπό τά βρετανικά νησιά. Χρειάστηκε νά γίνει ἡ γαλλική ἐπανάσταση μέ τήν περίφημη διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ πολίτη τοῦ 1789, γιά νά καθιερωθοῦν διαδοχικά οἱ ἐλευθερίες τοῦ πολίτη καθώς καί ἡ ἀτομική, ἡ δικαστική, ἡ νομοθετική καί ἡ φορολογική ἰσότητα ὅλων τῶν ἀτόμων.

Οἱ ἀρχές αὐτές ἀποτελοῦν σήμερα τήν οὐσία καί τή βάση κάθε ἐλεύθερου καί δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καί, ἀπό τήν ἀποψη αὐτή, ὑπῆρξε πολύτιμη, σχεδόν μοναδική, ἡ συνεισφορά τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης στήν καθιέρωση καί στήν ἐφαρμογή τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν.

Βέβαια οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες καί ἰδίως τό δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καί ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐπαγγέλματος είχαν ἀπό τότε ύποστεῖ πολλούς περιορισμούς καί σ' αὐτά ἀκόμη τά φιλελεύθερα κράτη, γιατί ἡ ἀπεριόριστη ἀνάπτυξη τῶν ἐλευθεριῶν ἀντῶν δημιουργεῖ κινδύνους γιά τή μεγάλη μάζα τοῦ λαοῦ. "Ετσι π.χ. σύμφωνα μέ τήν ἀρχή ὅτι κάθε ἀτομο διαθέτει ἐλεύθερα τόν ἑαυτό του, δέ θά ἔπρεπε νά ύπαρχουν νόμοι πού ἀπαγορεύουν τήν ἐργασία στά παιδιά κάτω τῶν 14 χρόνων ἡ στίς ἐπίτοκες γυναῖκες.

Γενικάτερα μποροῦμε νά ποῦμε πώς ἡ σημερινή κοινωνία προσπαθεῖ νά βρεῖ τήν εύημερία της μέ τό συνδυασμό τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καί τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας. Ἡ τάση στά φιλελεύθερα κράτη ὡς τό τέλος τοῦ Α΄ παγκοσμίου πολέμου ἦταν ὅτι ἔπρεπε νά ἐνισχυθοῦν οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες.

Μετά τό 1920 ὅμως ἄρχισε νά πνέει διαφορετικός ἄνεμος. Σέ δρισμένα κράτη, ὅπως ἡ Ἰταλία καί ἡ Γερμανία, ὅπου ἐπικράτησε ὁ φασισμός, καταργήθηκαν ἐντελῶς οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες. Τό σοβιετικό κράτος τίς κατάργησε ἐπίσης, ξεκινώντας ὅμως ἀπό διαφορετι-

κές έπιδιώξεις. Στίς παλαιές όμως κοιτίδες τοῦ εύρωπαϊκοῦ φιλελευθερισμοῦ, τήν 'Αγγλία καὶ τή Γαλλία, οἵ ἀτομικές ἐλευθερίες διατηρήθηκαν ἀμείωτες. 'Ο Β' παγκόσμιος πόλεμος, πού ἦταν ἔνας ἀγώνας τῶν λαῶν ἐναντίον τῆς βίας τοῦ φασισμοῦ, ἔδωσε παγκόσμιο χαρακτήρα στά αἰτήματα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. 'Ακόμη καὶ ὅσο διαρκοῦσε ὁ Β' παγκόσμιος πόλεμος ὑπογράφηκε ἀπό τοὺς συμμάχους ὁ «Χάρτης τοῦ 'Ατλαντικοῦ» (1941), γιά νά διακηρύξει ὅτι «ὑπέρτατος πολεμικός καὶ μεταπολεμικός σκοπός τῶν συμμάχων εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἀνθρώπων ἀπό τὸ φόβο, τὴν ἀνάγκη καὶ τὴ φτώχεια». Τό ιδανικό αὐτό ἀπεικονίζεται καὶ στὸ «χάρτη τῶν 'Ηνωμένων 'Εθνῶν», πού ὑπογράφηκε στόν 'Αγιο Φραγκίσκο τῆς Ἀμερικῆς τό 1945 καὶ κυρώθηκε ἀπό τήν Ἑλλάδα μέ τό νόμο 585 τοῦ 1945. (Τό κείμενό του παρατίθεται στό παράρτημα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ).

Στό χάρτη τῶν 'Ηνωμένων 'Εθνῶν δέν ἀπαριθμοῦνται ἔνα πρός ἓνα τὰ ἀτομικά δικαιώματα καὶ οἱ ἐλευθερίες. Αὐτό ἔγινε ὑστερ' ἀπό τρία χρόνια ἀπό τήν «Οἰκουμενική διακήρυξη τῶν 'Ηνωμένων 'Εθνῶν», πού ψήφισε ἡ Γενική Συνέλευση τοῦ ΟΗΕ τό Δεκέμβριο τοῦ 1948. 'Η Ἑλλάδα εἶναι ἀπό τά πρῶτα κράτη πού ὑπέγραψαν τήν οἰκουμενική διακήρυξη, πού ὅχι μόνο ἐπαναλαμβάνει τίς γνωστές ἀτομικές ἐλευθερίες, ἀλλά ἀναγνωρίζει ἐπίσης καὶ ἄλλα δικαιώματα, ὅπως εἶναι ἡ προστασία τῆς μητέρας καὶ τοῦ παιδιοῦ, ἡ ἔξασφάλιση ἀνεκτοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἡ ἐργασία, ἡ συμμετοχή στήν ἀπόλαυση καὶ τήν καλλιέργεια τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τέχνης καὶ ἄλλα.

Οἱ λεγόμενες «κλασικές», δηλαδή οἱ παλαιές ἀτομικές ἐλευθερίες, περιλαμβάνονται καὶ στή «Σύμβαση τῆς Ρώμης», πού ὑπογράφηκε ἀπό διάφορα εύρωπαϊκά κράτη τό 1950 καὶ ἐπικυρώθηκε ἀργότερα ἀπό τήν Ἑλλάδα μέ τό νόμο 2329/1953. 'Η σύμβαση αὐτή, ἐκτός ἀπό τίς οὐσιαστικές διατάξεις γιά τήν κατοχύρωση τῶν ἐλευθεριῶν, προχωρεῖ στή σύσταση τοῦ Εύρωπαικοῦ δικαστηρίου ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, πού ἐδρεύει τώρα στό Στρασβούργο. Σ' αὐτό μποροῦν νά καταφεύγουν κράτη, ὁργανώσεις ἡ ίδιωτες, ὅταν παραβιάζονται ἔνα ἡ περισσότερα ἀπό τά δικαιώματα πού κατοχυρώνει ἡ σύμβαση.

3. Οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες στήν Ἑλλάδα

Τό Σύνταγμα καθιερώνει: α) τήν ἀτομική ἰσότητα μέ τά ἄρθρα 4

παρ. 1 και 2 και 5. (Οι "Ελληνες είναι ίσοι άπέναντι των νόμων, ἀλλά και άπέναντι της ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας). β) τή φορολογική ισότητα μέ τό ἄρθρο 4 παρ. 5 (ὅλοι συνεισφέρουν στά δημόσια βάρη ἀνάλογα μέ τίς δυνάμεις τους), γ) τή δικαστική ισότητα μέ τό ἄρθρο 8 (οὐδὲς στερεῖται ἀκού τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁρίζομάν δι' αὐτὸν δικαστοῦ) και δ) τίς ἀτομικές ἐλευθερίες, πού διαιροῦνται στή σωματική ἐλευθερία, τήν ἐλευθερία τής συνειδήσεως και τήν ἐλευθερία νά ἐκδηλώνει κανείς τίς σκέψεις του.

Θά ἔξετάσουμε πιό κάτω μία πρός μία τίς ἐλευθερίες αὐτές.

§ 18. ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Σ' αὐτήν ὑπάγονταί εἰδικότερα:

1. Η προσωπική ἀσφάλεια

Τό Σύνταγμα ὁρίζει στό ἄρθρο 5 παρ. 3 ὅτι «ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία είναι ἀπαραβίαστος. Οὐδὲς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, ἢ ἄλλως πως περιορίζεται, εἰ μὴ ὅπόταν καὶ ὅπου ὁ νόμος ὁρίζει».

Καθιερώνεται δηλαδή ἡ γενική ἀρχή ὅτι κανένα ὅργανο τοῦ κράτους (ἀστυνομία, ἀνακριτής κτλ.) δέν ἔχει τό δικαίωμα νά περιορίσει τή σωματική ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, ἀν δέν ὑπάρχει εἰδικός νόμος πού νά τό ἐπιτρέπει και μάλιστα μέ ὁρισμένες ἐγγυήσεις, ὥστε νά προλαμβάνεται ἡ αὐθαιρεσία.

Νόμοι πού περιορίζουν τή σωματική ἐλευθερία είναι λ.χ. οί στρατολογικοί, οί ὑγειονομικοί, πού σκοπό ἔχουν τήν πρόληψη μᾶς ἐπιδημίας (καραντίνα), οί νόμοι γιά τήν τροχαία κίνηση, γιά τή μετανάστευση και ἄλλοι.

Οί περιορισμοί ὅμως αὐτοί είναι γενικοί και δέ στρέφονται ἐναντίον ὁρισμένων προσώπων.

Μπορεῖ ὅμως ὁ περιορισμός νά στρέφεται και ἐναντίον ὁρισμένου προσώπου, δταν αὐτό καταδιώκεται γιά ἀξιόποινη πράξη. Ἀλλά ἀκόμη και γιά τήν ποινική δίωξη τό Σύνταγμα δέν ἀφήνει τούς νόμους νά ρυθμίζουν αὐθαίρετα τόν ἀναγκαῖο περιορισμό τῶν ἀτόμων, ἀλλά ὁρίζει τό ἴδιο μέ τό ἄρθρο 6 τά ἔξῆς:

α) Κατ' ἀρχήν ἔνα πρόσωπο ἐπιτρέπεται νά συλληφθεῖ μόνο κατά δύο τρόπους: ἐπ' αὐτοφόρῳ, δηλαδή τή στιγμή πού διαπράττει τό

εγκλημα, ή κατόπιν «γήτιολογημένου δικαστικοῦ ἐντάλματος συλλήψεως», πού κοινοποιεῖται στό διωκόμενο τή στιγμή πού τόν συλλαμβάνουν.

β) Μετά τή σύλληψή του, ἐπ' αὐτοφόρῳ ή μέ ενταλμα, ὁ πολίτης πρέπει νά προσαχθεὶ ὀμέσως — τό πολύ μέσα σέ 24 ώρες — στόν ἀνακριτή.

γ) Ό ἀνακριτής διφείλει, τό ἀργότερο μέσα σέ τρεῖς ήμέρες, νά ἐκδώσει «ενταλμα προφυλακίσεως» γιά τό συλληφθέντα ή νά τόν ἀπολύσει, ἄν δέν προκύψουν στοιχεία ἐναντίον του. Ή προφυλάκιση πάντως δέν μπορεὶ νά διαρκέσει περισσότερο ἀπ' ὅσο δρίζει ὁ νόμος. Οι προφυλακισμένοι γιά κοινά ἐγκλήματα μποροῦν, ὑπό δρους, νά ζητήσουν ν' ἀπολυθοῦν προσωρινά, ώστου ἐκδικαστεὶ ἡ ὑπόθεσή τους, καί ἀφοῦ καταβάλουν σχετική χρηματική ἐγγύηση.

δ) Άν ή προθεσμία παρέλθει ἀπρακτή, ἀν δηλαδή δ ἀνακριτής δέν ἀπολύσει τόν πολίτη πού ἔχει συλληφθεὶ ή δέν ἐκδώσει ενταλμα προφυλακίσεως μέσα σέ τρεῖς ήμέρες, τότε διφείλει κάθε δεσμοφύλακας, διευθυντής φυλακῶν ή ὁ ποιοισδήποτε ἄλλος στρατιωτικός ή πολιτικός ὑπάλληλος, πού ἔχει τή φύλαξη τοῦ κρατουμένου, νά τόν ἀπολύσει «παραχρῆμα» (ἄρθρο 6 παρ. 3).

Τό Σύνταγμα προβλέπει ὅτι οἱ παραβάτες τῶν διατάξεων αὐτῶν τιμωροῦνται «ἐπί παρανόμῳ κατακρατήσει» καί ὅτι ὑποχρεοῦνται ἐπί πλέον «εἰς τὴν ἀνόρθωσιν πάσης ζημίας προσγενομένης εἰς τὸν παθόντα καὶ τὴν ἰκανοποίησιν αὐτοῦ δὰ χρηματικοῦ ποσοῦ, ὡς ὁ νόμος δρίζει» (ἄρθρο 6 παρ. 3). Αύτό σημαίνει ὅτι ὁ πολίτης πού ὑπέστει ἀδίκα τέτοια μεταχείριση καί ζημιώθηκε ἀπό τήν παράνομη κατακράτησή του ἔχει δικαίωμα νά ζητήσει ἀποζημίωση.

Παραβάτες μποροῦν νά είναι: ὁ ἀστυνομικός πού συνέλαβε τόν πολίτη, δ ἀνακριτής πού δέν τόν ἔξετασε ή δ ὁ δεσμοφύλακας πού δέν τόν ἀπόλυσε. Δέν είναι ἀνάγκη ή κατακράτηση τοῦ πολίτη νά ἔγινε μέ δόλια προαιρεση. Είναι ἀρκετό τό γεγονός ὅτι γνώριζαν οἱ ὑπάλληλοι αὐτοὶ πώς ή κατακράτηση ἦταν παράνομη. Έκτός δμως ἀπό τήν εὐθύνη τῶν κρατικῶν ὑπαλλήλων ἀπέναντι τοῦ ἀτόμου πού κρατήθηκε παράνομα, ἔχει καί τό κράτος εὐθύνη ἀπέναντί του. Τό Σύνταγμα δρίζει ὅτι εἰδικός νόμος θά ρυθμίσει τήν ὑποχρέωση τοῦ κράτους νά ἀποζημιώνει ὅσους προφυλακίστηκαν η καταδικάστηκαν μέ ἄλλο τρόπο τήν προσωπική τους ἐλευθερία παράνομα (ἄρθρ. 7 παρ. 4.).

2. Η ἀσφάλεια τοῦ ἀτόμου ἀπό αὐθαίρετη ποινική καταδίωξη

Τό Σύνταγμά μας, ὅπως καὶ ὅλα τά ἄλλα Συντάγματα, καθιερώνει τήν ἀρχήν ὅτι, γιά νά θεωρηθεῖ μία πράξη ἀδίκημα, πρέπει νά ὑπάρχει νόμος, πού νά τή χαρακτηρίζει ὡς ἀδίκημα καί νά δρίζει ταυτόχρονα καί τήν ποινή της (ἄρθρο 7 παρ. 1). Ὁ νόμος αὐτός πρέπει νά ὑπάρχει πρίν τελεστεῖ ἡ πράξη (nulla poena sine lege). Τό ἄρθρο 7 μάλιστα προχωρεῖ καί σέ ἐπεξήγηση τῆς ἀρχῆς αὐτῆς μέ τή φράση: «βαρυτέρα ποινὴ οὐδέποτε ἐπιβάλλεται μετά τήν τέλεσιν τῆς πράξεως», γιά νά προλάβει ἐνδεχομένη ἄλλη μορφῆς παράβαση τῆς βασικῆς αὐτῆς ἀρχῆς.

Τά δικαστήρια πού ἐπιβάλλουν τίς ποινές είναι τά **τακτικά** δικαστήρια, πού ἔδρεύουν σέ μία ὁρισμένη πόλη καί λειτουργοῦν, ἔστω καί ὅταν δέν ὑπάρχουν κατά καιρούς ὑποθέσεις γιά νά δικάσουν. Τό Σύνταγμα ἀπαγορεύει ἀπόλυτα νά συσταθεῖ ἔκτακτο δικαστήριο μέ εἰδική ἀποστολή νά δικάσει ὁρισμένη πράξη μετά τήν τέλεσή της.

Κατά τό ἄρθρο 7 παρ. 2 καί 3 τοῦ Συντάγματος ἀπαγορεύονται καί τιμωροῦνται τά βασανιστήρια, δηλαδή οἱ σωματικές κακώσεις, βλάβη τῆς ὑγείας ἡ κάθε ἄλλη προσβολή τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας καθώς καί ἡ γενική δήμευση τῆς περιουσίας. Ἀποκλείεται ἐπίσης γιά τά **πολιτικά ἐγκλήματα** ἡ θανατική ποινή, (ἐφόσον τό ἄρθρο αὐτό τοῦ Συντάγματος δέν ἔχει ἀνασταλεῖ μέ τό στρατιωτικό νόμο).

3. Τό ἄσυλο τῆς κατοικίας

Οἱ Ἀγγλοι λένε: «Τό σπίτι μου είναι τό φρούριο μου!». Κανένας δέν μπορεῖ, χωρίς τήν ἄδεια τοῦ ἐνοίκου, νά παραβιάσει τήν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μου, εἴτε ἴδιώτης είναι, εἴτε ἐκπρόσωπος τοῦ κράτους. Τό ἄρθρο 9 τοῦ Συντάγματος δρίζει ὅτι τό ἄσυλο τῆς κατοικίας είναι **ἀπαραβίαστο** καί ὅτι ἡ κρατική ἀρχή ἔχει δικαίωμα νά ἐνεργήσει «κατ’ οἶκον ἔρευνα», μόνο ὅταν τό ἐπιτρέπει ὁ νόμος. Οἱ παραβάτες τῶν διατάξεων αὐτῶν τιμωροῦνται γιά κατάχρηση ἔξουσίας. Η ποινική δικονομία ἐπιτρέπει τήν ἔρευνα, ὅταν μέ αὐτή πρόκειται νά ἔξακριβωθεῖ ἕνα ἀδίκημα ἡ ν’ ἀνακαλυφθοῦν οἱ ἔνοχοι. Η ἔρευνα γίνεται πάντοτε τήν ἡμέρα καί μόνο μέ εἰδική ἄδεια τοῦ ἀνακριτῆ. Τή νύχτα δέν ἐπιτρέπεται νά παραβιαστεῖ τό ἄσυλο κατοικίας παρά μόνο σέ περίπτωση πυρκαγιᾶς ἡ πλημμύρας ἡ ὅταν φωνές ἀπό μέσα στό σπίτι καλοῦν σέ βοήθεια.

§ 19. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Τό κεφάλαιο αυτό τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν προστατεύει εἰδικότερα τά ἔξης δικαιώματα:

1. Τό «ἀπόρρητο τῶν ἐπιστολῶν»

Τό ἄρθρο 13 τοῦ Συντάγματος ὁρίζει ὅτι τό ἀπόρρητο τῆς ἀλληλογραφίας καὶ κάθε ἄλλης μορφῆς ἐλεύθερης ἐπικοινωνίας εἶναι ἀπαραβίαστο. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐλεύθεροι νά ἐκφράζουν τίς σκέψεις τους μέ επιστολές, τηλεγραφήματα, τηλεφωνήματα ἢ ἄλλα μέσα τηλεπικοινωνίας, χωρίς νά μπορεῖ διοιαδήποτε κρατική ἀρχή νά πληροφορηθεῖ τό περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς κτλ. Ἡ λογοκρισία στά γράμματα ἐπιτρέπεται, μόνο ὅταν κηρυχθεῖ ὡστρατιωτικός νόμος. Οἱ ταχυδρομικοί ὑπάλληλοι ὅχι μόνο δέ δικαιοῦνται ν' ἀνοίγουν τά γράμματα, ἄλλα οὔτε ἐπιτρέπεται ν' ἀνακοινώσουν σέ διοινδήποτε, ἀτομο ἢ κρατική ἀρχή, ὅτι τυχόν γνωρίζουν ἀπό τήν ὑπηρεσία τους σχετικά μέ τήν ἀλληλογραφία τῶν πολιτῶν. Ἐξάλλου καμιά ἀρχή, ἐκτός ἀπό τή δικαστική, δέν ἔχει τό δικαίωμα ν' ἀνοίξει σφραγισμένη ἐπιστολή. Ἐπίσης καὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Ὀργανισμοῦ Τηλεπικοινωνιῶν (OTE), πού πληροφοροῦνται κατά τήν ὑπηρεσία τους τό περιεχόμενο τῶν τηλεγραφημάτων καὶ τῶν τηλεφωνημάτων, εἶναι ὑποχρεωμένοι νά τηρήσουν ἀπόλυτη ἐχεμύθεια καὶ νά μήν ἀποκαλύψουν ὅσα πληροφοροῦνται σέ κανέναν ἀπολύτως, οὔτε σέ ιδιώτη οὔτε σέ κρατική ἀρχή. Εἰδικότερα γιά τά δικαστήρια τό ἄρθρο 13 τοῦ Συντάγματος προβλέπει ὅτι μέ νόμο μπορεῖ νά ἐπιτραπεῖ σχά δικαστήρια νά μή δεσμεύονται ἀπό τό ἀπόρρητο γιά λόγους ἐθνικῆς ἀσφαλείας ἢ γιά νά ἔξακριβώσουν ιδιαιτέρως σοβαρά ἐγκλήματα. Ἡ τελευταία αὐτή διάταξη δέν ὑπῆρχε στά προηγούμενα Συντάγματα καὶ ἀποτελεῖ κάπιον, ἀναγκαῖο ἵσως ἀπό τίς σημερινές συνθῆκες, περιορισμό τοῦ ἀτόμου νά ἐπικοινωνεῖ ἐλεύθερα.

§ 20. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς σπουδαιότερες ἐγγυήσεις ὅτι τό κράτος δέ θά ἐπεμβαίνει στήν ιδιωτική ζωή καὶ τή συνείδηση τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας καθιερώθηκε γιά πρώτη φορά μέ τήν περίφημη «Διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ

άνθρωπου καί τοῦ πολίτη», πού ἐκφράζει τίς ἀρχές τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1789. Στό Σύνταγμά μας τοῦ 1975 οἱ διατάξεις γιά τήν ἐλευθερία τῆς θρησκείας περιλαμβάνονται στό κεφάλαιο περί ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν καί εἰδικότερα στό ἅρθρο 13.

Στή χώρα μας τό ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας δέν ἔχει τόση μεγάλη σημασία ὅσο σέ ἄλλα κράτη, γιατί στήν Ἑλλάδα ὑπάρχει μεγάλη θρησκευτική ὁμοιογένεια, πού αὐξήθηκε ἀκόμη περισσότερο μετά τό 1922, ὅταν ἥλθαν οἱ πρόσφυγες ἀπό τή Μικρά Ασία καί ἀποχώρησαν οἱ περισσότεροι μουσουλμάνοι ἀπό τήν Ἑλλάδα ὕστερ· ἀπό τή Συνθήκη τῆς Λωζάνης τοῦ 1923. Οἱ ἐλάχιστοι ἄλλοθρησκοι εἶναι οἱ λίγοι Ἐβραῖοι, πού ἀπόμειναν μετά τήν ὁμαδική ἐξόντωσή τους ἀπό τούς χιτλερικούς στό β' παγκόσμιο πόλεμο, καί οἱ μουσουλμάνοι στή Θράκη καί στή Δωδεκάνησο, ἐνῶ σέ διαφορετική κατηγορία ὑπάγονται οἱ "Ἐλληνες καθολικοί.

Ἀντίθετα, σέ πολλά ἄλλα κράτη σημαντικές μερίδες τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελοῦνται ἀπό ἄλλοθρησκούς, ἐνῶ συχνά ὁ χριστιανικός πληθυσμός μιᾶς χώρας εἶναι διαιρεμένος σέ καθολικούς καί διαμαρτυρόμενους.

Ἡ θρησκευτική ἐλευθερία στά φιλελεύθερα κράτη περιλαμβάνει: α) τήν ἀρχή ὅτι κάθε ἄνθρωπος μπορεῖ νά πρεσβεύει ὅποιοδήποτε θρησκευμα θέλει καί β) τήν ἀρχή ὅτι ἡ λατρεία κάθε γνωστῆς θρησκείας (δηλαδή οἱ ἐξωτερικές πράξεις, ὅπως οἱ λειτουργίες, λιτανεῖες, τελετές, ἀνέγερση ναῶν κτλ.) εἶναι ἐλεύθερη, ἀρκεῖ νά μήν προσβάλλει τή δημοσία τάξη καί τά χρηστά έθιμα.

Μία μόνο ἀπαγόρευση θεσπίζει τό Σύνταγμα σχετικά μέ τή θρησκεία, ὅτι δέν ἐπιτρέπει τόν προσηλυτισμό (ἄρθρο 4, παρ. 5 τοῦ Συντάγματος). Ἡ ἀπαγόρευση αὐτή δέν εἶναι ἄρνηση τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἀντίθετα τήν ἐπικυρώνει. Ὁ προσηλυτισμός εἶναι μιά πράξη ἐντελῶς διαφορετική ἀπό τήν ἐλεύθερη προσχώρηση σέ μιά ἄλλη θρησκεία, γιατί μέ αὐτόν γίνεται προσπάθεια, μέ διάφορες πιέσεις, βία, δόλο, πλάνη, ὑποσχέσεις ἢ παροχές, νά πειστεῖ ὁ ἄλλος ν' ἀλλάξει τή θρησκεία του καί ν' ἀσπαστεῖ τή θρησκεία αὐτοῦ πού θέλει νά τόν προσηλυτίσει.

2. Τήν ἐλευθερία τῆς παιδείας

Ἡ παιδεία περιλαμβάνεται στό Σύνταγμα μαζί μέ τίς ἀτομικές

έλευθερίες, γιατί ό καθένας έχει τό δικαίωμα νά μεταδώσει τίς γνώσεις του μέ τή διδασκαλία. Ή έκπαιδευση όμως είναι ταυτόχρονα και μιά ύποχρέωση τοῦ κράτους, πού δφείλει νά τήν παρέχει δωρεάν σέ όλα τά 'Ελληνόπουλα.

α) **Η παιδεία ως άτομική έλευθερία**, δηλαδή ή έλευθερία τοῦ άτόμου νά διδάσκει «κατ' οίκον» η σέ ίδιωτικά σχολεῖα, έχει μεγάλη σημασία γιά τήν έλευθερη έκδηλωση τής σκέψης και τή διάδοση τῶν ίδεων.

'Η έλευθερία τῆς διδασκαλίας έντούτοις δέν άποκλείει τό δικαίωμα τῆς πολιτείας νά ζητᾶ ειδική διαδικασία, π.χ. ἄδεια κρατική, γιά νά ίδρυθεῖ ίδιωτικό έκπαιδευτήριο, και ν' ἀπαιτεῖ ὅρισμένα προσόντα (μόρφωση κτλ.) ἀπό αὐτούς πού θά διδάξουν η και τέλος νά ζητᾶ ἀπό τά ίδιωτικά σχολεῖα νά συμμορφωθοῦν μέ τό πρόγραμμα τῶν δημοσίων σχολείων, ἄν ἐπιθυμοῦν νά ἀναγνωριστοῦν τά πτυχία τους ώς ίσοτιμα μέ τά πτυχία τοῦ Δημοσίου (ἄρθρο 16, παρ. 8 τοῦ Συντάγματος).

β) **Η παιδεία ως ύποχρέωση τοῦ κράτους στηρίζεται στήν ἀρχή**, ὅτι ή σημερινή δημοκρατία, πού βασίζεται στή θέληση όλου τοῦ λαοῦ, πρέπει νά ἀποτελεῖται ἀπό πολίτες μέ τόσες γνώσεις, ώστε νά έχουν συναίσθηση γιά τή συμμετοχή τους στήν κοινωνία και τίς εὐθύνες τους ἀπέναντι στό κράτος. Αὐτός είναι ό λόγος, γιά τόν όποιο καμιά δημοκρατία δέν ἐπιτρέπεται πιά νά έχει πολίτες ἀναλφάβητους, εἴτε ἄνδρες είναι, εἴτε γυναῖκες. Τό κράτος ὅχι μόνο παρέχει τήν παιδεία σέ όλους, ἀλλά ύποχρεώνει και τά παιδιά νά φοιτήσουν στά σχολεῖα ἐπί ἐννέα τώρα χρόνια τουλάχιστον, δηλαδή τιμωρεῖ τούς γονεῖς πού δέ στέλνουν τά παιδιά τους στό σχολεῖο. Στή μεταβατική διάταξη τοῦ ἄρθρου 16 τοῦ Συντάγματος ἀναφέρεται ὅτι ή ύποχρέωση τοῦ κράτους νά παρέχει δωρεάν ύποχρεωτική έκπαιδευση ἐπί ἐννέα χρόνια σέ όλα τά 'Ελληνόπουλα θά όλοκληρωθεῖ μέσα σέ μιά πενταετία ἀπό τότε πού ἀρχίζει νά ισχύει τό Σύνταγμα, δηλαδή ώς τό 1980. Παράλληλα όμως έχει τό κράτος τό χρέος νά βοηθεῖ οίκονομικά τόν ἀπορο μαθητή, ἐπειδή κατά μέγα μέρος ή ἀδυναμία τῶν γονέων νά στείλουν τά παιδιά τους στό σχολεῖο προέρχεται ἀπό τή φτώχεια και ὅχι ἀπό ἀπροθυμία ή κακή θέληση (ἄρθρο 16, παρ. 4 τοῦ Συντάγματος).

3. Τήν έλευθερία τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης

Τό αρθρο 16, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος δρίζει ὅτι ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ διδασκαλία τους εἶναι ἔλευθεραι, ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὐτῶν ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν τοῦ κράτους». Μέ τη διάταξη αὐτή καθορίζεται ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ πολιτεία ἔχει ὑποχρέωση νά συντηρεῖ ὅσα ιστορικά ἔργα τέχνης βρίσκονται στό ἔδαφός της, ίδρυοντας καὶ συντηρώντας μουσεῖα γιά τό σκοπό αὐτό. Τό κράτος ἐπίσης ἔχει ὑποχρέωση νά συντηρεῖ ἡ νά ἐπιχορηγεῖ ἀνώτερα καλλιτεχνικά σχολεῖα, νά ὑποστηρίξει τή θεατρική τέχνη μέ τήν ίδρυση κρατικοῦ θεάτρου ἡ μέ ἐπιχορηγήσεις θιάσων, πού διδάσκουν ἔργα τέχνης κτλ. Τό κράτος ἀφήνει τούς καλλιτέχνες ἔλευθερους στήν ἐξάσκηση τῆς τέχνης τους, μπορεῖ δημοσιά νά θέσει ὄρια στήν έλευθερία αὐτή, ὅταν προσβάλλει τά δημόσια ἥθη.

Η φροντίδα τοῦ κράτους γιά τήν ἐπιστήμη πραγματοποιεῖται μέ τήν ίδρυση πανεπιστημίων ἡ ἄλλων ἀνωτέρων σχολῶν. Ἐπειδή ἡ ἀσκηση τῆς ἐπιστήμης εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἐπάγγελμα, τό κράτος μπορεῖ νά ζητήσει δρισμένα προσόντα ἀπό ἐκείνους πού θά τό ἀσκήσουν, δημοσιά λ.χ. τό δίπλωμα τοῦ Πανεπιστημίου, τήν πρακτική ἐξάσκηση κτλ. "Ασχετα μ' αὐτό δημοσιές διατάξεις τῶν παρ. 4 καὶ 5 τοῦ ἄρθρου 16 τοῦ Συντάγματος δρίζουν πῶς παρέχεται ἡ ἀνώτατη ἐκπαίδευση ἀπό ίδρυματα αὐτοδιοικούμενα, δηλαδή τά πανεπιστήμια, ὅτι τό ἀνώτερο καὶ κατώτερο διοικητικό προσωπικό εἶναι δημόσιοι λειτουργοί, ὅτι τό κράτος ἀσκεῖ μόνο ἐποπτεία στά ἀνώτατα ἐκπαιδευτικά ίδρυματα.

4. Τό δικαίωμα τοῦ πολίτη νά ἀναφέρεται στίς κρατικές ἀρχές

Τό αρθρο 10 τοῦ Συντάγματος δρίζει ὅτι «ἔκαστος ἡ πολλοὶ όμοι» ἔχουν τό δικαίωμα νά ἀπευθύνονται μέ ἔγγραφο πρός τίς ἀρχές, οἱ δημόσιες εἶγαι ὑποχρεωμένες ν' ἀπαντήσουν μέ τόν ίδιο τρόπο. Τό δικαίωμα αὐτό, πού δέν περιλαμβάνει μόνο τίς αἰτήσεις πρός τίς ἀρχές ἀλλά καὶ τά παράπονα ἡ τίς διαμαρτυρίες, τό ἔχουν ὅχι μόνο οἱ "Ελληνες ἀλλά καὶ ὅσοι ξένοι εἶναι ἐγκαταστημένοι στήν 'Ελλάδα. Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ὀφείλουν ν' ἀπαντήσουν μέ ἔγγραφο καὶ νά ἐνεργήσουν ἀνάλογα. Σήμερα ὁ πολίτης ἔχει καὶ ἀλλα μέσα, γιά νά ἀμυνθεῖ ἐναντίον τῆς ἔνδεχομένης αὐθαιρεσίας τῶν δημοσίων ὄργάνων, δημοσιά

είναι ή προσφυγή στό Συμβούλιο της Ἐπικρατείας, οἱ ἐπερωτήσεις στή βουλή καὶ οἱ διαμαρτυρίες ἀπό τίς στῆλες τῶν ἐφημερίδων.

§ 21. Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψης, πού θεωρεῖται ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος ἐνός ἐλεύθερου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἔχει οὐσιαστικά τήν ἔκφρασή της στήν ἐλευθερία τοῦ τύπου.

Αὐτή ἀποτελεῖ τήν συνισταμένη τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, ἐπειδή ἡ ὑπαρξή της καὶ μόνη ἐπιτρέπει τήν κριτική καὶ τήν καταδίκη κάθε παραβίασης ὅλων τῶν ἄλλων ἐλευθεριῶν.

Ἄν παραβιαστοῦν οἱ ἄλλες ἐλευθερίες, μπορεῖ σέ πολλές περιπτώσεις τό γεγονός αὐτό νά συγκαλυφθεῖ, νά κρυφτεῖ ἢ ἔστω νά φανερωθεῖ μέ μεγάλη καθυστέρηση.

Ἄν ὅμως καταργηθεῖ ἡ ἐλευθεροτυπία, ὅχι μόνο δέ θά γίνει αὐτό ἀμέσως γνωστό, ἀλλὰ ἐπί πλέον μποροῦν τώρα ἀνενόχλητα νά παραβιαστοῦν ἀπό τούς τυράννους ὅλες οἱ ἄλλες προσωπικές ἐλευθερίες. Κανείς δέν μπορεῖ νά διαμαρτυρηθεῖ, γιατί ἡ φωνή τῆς ἐλευθερίας ἀντηχεῖ σχεδόν πάντοτε μέσα ἀπό τούς τρόπους καὶ τά μέσα πού ἐκφράζει ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου.

Ἀποτελεῖ ὅμως ἓνα εἶδος παραδοξολογίας τό ὅτι, αὐτό πού ὁνομάζουμε ἀπό συνήθεια πλέον «ἐλευθερία τοῦ τύπου», ἔχει πάψει σήμερα νά ἀφορᾶ τόν τύπο καὶ ἐπεκτείνεται καὶ στά νέα μαζικά μέσα καὶ τρόπους μέ τούς δποίους ἐκφράζονται στήν ἐποχή μας οἱ σκέψεις.

Παλαιότερα ὅταν λέγαμε τύπος, ἐννοούσαμε βέβαια τίς ἐφημερίδες, τά περιοδικά, τίς ἐπιθεωρήσεις, ἀκόμη καὶ τά βιβλία. ቙ τεχνολογική πρόοδος πρόσθεσε τώρα καὶ νέα μέσα πού μποροῦν νά ἐνταχθοῦν στή γενική ὁνομασία «τύπος» καὶ ίδιως σ' αὐτό πού θά πρέπει τώρα, γιά νά κυριολεκτήσουμε νά τό ποῦμε καλύτερα «ἔντυπος τύπος».

Τύπος είναι κατ' ἀρχήν ὅλα τά τεχνικά, χημικά καὶ μηχανικά μέσα, μέ τά δποία ἐπιτυγχάνεται ἡ πολλαπλή ἀναπαραγωγή ἐνός κειμένου η μιᾶς εἰκόνας.

Πέραν αὐτοῦ ὅμως θά πρέπει νά ἐνταχθοῦν τώρα στήν ἐννοια τύπος καὶ τά «ἡλεκτρονικά μέσα ἐνημερώσεως», δηλαδή τό ραδιόφωνο καὶ η τηλεόραση.

Ἡ τρομακτική διάδοση τῶν δύο αὐτῶν «μαγικῶν κουτιῶν» σέ

όλοκληρο τόν κόσμο τούς έχει προσφέρει μιά σχεδόν ύπερφυσική δύναμη. Τήν έφημερίδα, τό περιοδικό, τό βιβλίο αν θέλεις τά άγοράζεις και τά βάζεις μέσα στό σπίτι σου. 'Η τηλεόραση και τό ραδιόφωνο βρίσκονται άπό τό πρωί ώς τό βράδυ σέ όλα σχεδόν τά σπίτια. Τά βλέπουν και τ' άκονταν όλα τά μέλη τής οικογένειας πού παρακολουθοῦν τά διάφορα προγράμματα. Και άντιθετα πρός τά έντυπα πού έκδονται και κυκλοφοροῦν δρισμένες ήμέρες και δρισμένες ώρες τής ήμέρας, ή τηλεόραση και τό ραδιόφωνο μποροῦν νά έργαζονται και νά προσφέρουν τά μηνύματά τους στό θεατή ή τόν άκροατή όλοκληρο τό 24ωρο.

' Η καλή ή ή κακή χρήση τους μποροῦν νά διαδραματίσουν άνυπόλογιστο ρόλο γιά τή διατήρηση ή τήν κατάργηση τής έλευθερίας. Είναι γνωστό άλλωστε ότι όλοι, όσοι έπιδιώκουν νά άρπαξουν μέ τή βία τήν έξουσία και νά διοικήσουν δικτατορικά ένα λαό, έχουν για πρώτο στόχο τού πραξικοπήματός τους τήν κατάληψη τῶν ραδιοφωνικῶν και τηλεοπτικῶν σταθμῶν.

Γι' αύτό ή έλευθερη, έντιμη και μετρημένη χρήση τῶν μαζικῶν μέσων έπικοινωνίας άπό μιά δημοκρατική κυβέρνηση άποτελεῖ άποφασιστικό στοιχείο τής έλευθερίας τής σκέψης και τής έλευθεροτυπίας εἰδικότερα.

' Επειδή τά «μαζικά μέσα ένημερώσεως» άνήκουν συνήθως στό κράτος ή, αν δέν άνήκουν, έλέγχονται όλοκληρωτικά άπό αύτό, ή δύναμή τους γίνεται άκομη μεγαλύτερη και οι πιθανότητες νά γίνει κακή χρήση τους είναι πολύ μεγάλες.

Τό Σύνταγμά μας τού 1975 στό άρθρο 14 προστατεύει βασικά τήν έλευθερία τῶν έντυπων, άλλα γιά τά μαζικά μέσα ένημερώσεως μιλάει σέ ειδική διάταξη τό άρθρο 15 τού Συντάγματος. 'Ενδο ομως γιά τόν τύπο άναφέρονται μέ κάθε λεπτομέρεια οι λίγες περιπτώσεις πού τό κράτος μπορεῖ νά πάρει κατασταλτικά μέτρα, γιά τό ραδιόφωνο και τήν τηλεόραση όρίζεται ότι «αἱ προστατευτικαὶ διὰ τὸν τύπον διατάξεις δέν ἔφαρμοῦσονται» στά μέσα αύτά τής δημοσιότητας. Εἰδικότερα άναφέρεται στό άρθρο 15, παρ. 2: «ἡ ραδιοφωνία καὶ ἡ τηλεόρασις τελοῦν ύπὸ τὸν ἄμεσον ἔλεγχον τοῦ Κράτους, σκοποῦν δὲ εἰς τήν ἀντικειμενικὴν καὶ ἐπὶ ἵσοις ὅροις μετάδοσιν πληροφοριῶν καὶ εἰδήσεων». Αύτή είναι ή μόνη ἐγγύηση πού έχουν όσοι άντιπολιτεύονται τήν Κυβέρνηση πού έλέγχει τήν EPT, γιά νά μποροῦν νά μεταδώσουν και αύτοί τίς ἀπόψεις τους γιά κάθε ἐπί-

καιρο θέμα έσωτερικής πολιτικής ή τά έκλογικά τους προγράμματα στίς παραμονές βουλευτικῶν ή δημοτικῶν έκλογῶν.

”Οσο γιά τὸν Τύπο, ὑπάρχει ἐκτός ἀπό τὸ Σύνταγμα καὶ εἰδικός νόμος περὶ τύπου πού προστατεύει τὴν ἐλευθεροτυπία καὶ ὅρίζει τίς ἐλάχιστες καὶ αὐστηρά περιορισμένες περιπτώσεις πού ἐπιτρέπεται στὸ κράτος νά διατάξει κατασταλτικά μέτρα κατά τοῦ τύπου καὶ προβλέπει τὸν τρόπο πού θά κριθοῦν ἀπό εἰδικά δικαστήρια.

Τό σοβαρότερο κατασταλτικό μέτρο είναι ή **κατάσχεση** τῆς ἐφημερίδας, πού γίνεται μόνο μέ παραγγελία τοῦ εἰσαγγελέα καὶ σέ πολὺ εἰδικές περιπτώσεις πού ἀναφέρονται **περιοριστικά** στὸ ἄρθρο 14 παρ. 3 τοῦ Συντάγματος. Αὐτές είναι: α) ὅταν τὸ δημοσίευμα προσβάλλει τὴν χριστιανική ἡ τὴν κάθε ἄλλη γνωστή θρησκεία, β) ὅταν προσβάλλει τὸ πρόσωπο τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, γ) ὅταν τὸ δημοσίευμα είναι ἄσεμνο καὶ προσβάλλει «καταφανῶς τὴν δημοσίαν αἰδώ». Στήν περίπτωση αὐτή τὸ Σύνταγμα ἀφορε περισσότερη ἐλευθερία στὸ νόμο νά ρυθμίζει καὶ νά καθορίζει τά μέτρα καὶ τὴν περιστολή τῆς ἄσεμνης φιλολογίας. Ο νόμος πού ψηφίστηκε πάνω στὸ θέμα αὐτό ἀκολουθεῖ τὴ διεθνή σύμβαση τῆς Γενεύης γιά τὴν καταπολέμηση τῶν ἄσεμνων δημοσιευμάτων, πού ἔχει ὑπογράψει καὶ ή Ἐλλάδα, δ) Μπορεῖ ἐπίσης νά ἐπιτραπεῖ ή κατάσχεση, ὅταν ἔνα ἔντυπο δημοσιεύει πληροφορίες γιά τὴ σύνθεση τοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τῇ διάταξῃ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἡ τὴν ὄχυρωση τῆς χώρας. Τέλος ε) μπορεῖ νά κατασχεθεῖ μιά ἐφημερίδα, «ὅταν τὸ δημοσίευμα σκοπῇ εἰς τὴν βιαίαν ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος ἡ στρέφεται κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τῆς χώρας».

Τά **ἀδικήματα** τοῦ τύπου. Η Ἑλληνική νομοθεσία περὶ τύπου ὑπάρχει ηδη ἀπό τὸ 1837, ἔχει δικαίωμα μεταρρυθμιστεῖ πολλές φορές ἀπό τότε. Ο νόμος πού ισχύει σήμερα ὅρίζει ὅτι τιμωροῦνται ὅσοι χρησιμοποιοῦν τὸν τύπο, γιά νά διεγείρουν ἄλλους, ὥστε νά διαπράξουν κακουργήματα καὶ πλημμελήματα ἡ νά μήν πειθαρχήσουν γενικά στοὺς νόμους ἡ ὅσοι προτρέπουν τοὺς πολίτες νά μήν παρουσιαστοῦν, ὅταν κληθοῦν ὑπό τά ὄπλα, ἡ τοὺς στρατιῶτες νά παραβοῦν τίς στρατιωτικές τους ὑποχρεώσεις. Ἐπίσης τιμωροῦνται ὅσοι δημοσιεύουν ψεύτικες εἰδήσεις πού μποροῦν νά ἐμβάλουν σέ ἀνησυχία τοὺς πολίτες, νά κλονίσουν τὸ ἐθνικό νόμισμα (τὴ δραχμή), ὅσοι ἐξυβρίζουν ἡ δυσφημοῦν τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας ἡ τὴ Βουλή καὶ ὅσοι ἐξυβρίζουν ἡ χλευάζουν τοὺς ἀρχηγούς ἡ ἀντιπροσώπους τῶν ξένων κρατῶν. Η δίωξη

τοῦ τύπου γίνεται πάντοτε ὕστερός ἀπό ἐντολή τοῦ εἰσαγγελέα καὶ οἱ ποινές πού προβλέπονται εἰναι αὐτηρότατες.

Ο νόμος ἐκτός ἀπό τά πάρα πάνω ἀδικήματα, τιμωρεῖ καὶ ὅσους δυσφημίζουν, ἔξυβρίζουν ἢ συκοφαντοῦν ὅποιονδήποτε πολίτη. Ἐπίσης καὶ τά ἄσεμνα δημοσιεύματα ἢ εἰκόνες μποροῦν νά ἐπιφέρουν, ἐκτός ἀπό τήν κατάσχεση πού προβλέπει τό Σύνταγμα, καὶ ποινές χρηματικές καὶ φυλακίσεις γιά τούς ἐκδότες τῶν ἐφημερίδων.

Τά ἀδικήματα τοῦ τύπου πού ἀφοροῦν στό δημόσιο βίο ἢ ὁρισμένα δημόσια πρόσωπα θεωροῦνται αὐτόφωρα καὶ δικάζονται ἀπό εἰδικά δικαστήρια. Τά ἀδικήματα πού ἀφοροῦν τήν ιδιωτική ζωή δημοσίων ἢ μή δημοσίων προσώπων, ὅπως ἡ ἔξυβριση ἢ ἡ συκοφαντία, δικάζονται ἀπό τά τακτικά δικαστήρια.

Ἐπανορθώσεις. "Οπως προστατεύεται ὁ τύπος ἀπό τίς τυχόν παρεκτροπές τοῦ κράτους, ἔτσι πρέπει καὶ ὁ ιδιώτης νά προστατεύεται ἀντίστοιχα ἀπό τίς παρεκτροπές τοῦ τύπου. Γι' αὐτόν τό λόγο, ἐκτός ἀπό τήν ποινή πού καθορίζει ὁ νόμος, παρέχεται καὶ μιά ἄλλη σπουδαία προστασία στόν πολίτη ἐκείνον πού θίγεται ἀπό ἓνα δημοσίευμα καὶ αὐτή είναι τό δικαίωμα νά ἀπαντήσει. "Αν μιά ἐφημερίδα ἀναγράψει εἰδήσεις πού θίγουν π.χ. ἓνα δημόσιο ὑπάλληλο, είναι ὑποχρεωμένη νά δημοσιεύσει τό ταχύτερο τήν ἀπάντηση τοῦ ὑπαλλήλου ἢ τῆς ἀρμόδιας ὑπηρεσίας «εἰς τήν αὐτήν θέσιν καὶ μέ τά αὐτά τυπογραφικά στοιχεῖα». Ἡ ὑποχρέωση αὐτή ὑπάρχει καὶ ὅταν ἡ ἐφημερίδα θίξει ἔναν ιδιώτη. "Αν αὐτός ἔχει πεθάνει, δφείλει νά δημοσιεύσει τήν ἀπάντηση τῶν συγγενῶν του. Ἡ ἐφημερίδα πού ἀρνεῖται νά δημοσιεύσει τά κείμενα αὐτά τιμωρεῖται μέ μεγάλη χρηματική ποινή.

Ο κινηματογράφος, ἡ φωτογραφία, ἡ ραδιοφωνία καὶ ἄλλα ἀνάλογα μέσα πού μεταδίδουν εἰδήσεις δέ θεωροῦνται τύπος καὶ σ' αὐτά ἐπιτρέπεται ἡ προληπτική λογοκρισία. Ἐπίσης στά δημόσια θεάματα, δηλαδή τό θέατρο, ἡ λογοκρισία ἐπιτρέπεται. Γιά τόν κινηματογράφο, εἰδικότερα, ὑπάρχει ὑπηρεσία λογοκρισίας τῶν ταινιῶν, πού κρίνει ποιές ταινίες είναι κατάλληλες ἢ ἀκατάλληλες γιά ἀνηλίκους καὶ ποιές ταινίες πρέπει ν' ἀπαγορευθοῦν ἐντελῶς.

§ 22. ΠΟΤΕ ΑΝΑΣΤΕΛΛΟΝΤΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

"Ολες οι ἀτομικές ἐλευθερίες πού ἀπαριθμήσαμε ἰσχύουν καὶ προ-

στατεύονται σέ κάθε περίπτωση. Ἐγγυητής τους είναι τά δικαστήρια. Μπορεῖ κατά καιρούς νά δημιουργηθοῦν ἐντελῶς ἔξαιρετικές περιστάσεις, πού ή ἀπεριόριστη χρήση τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν μπορεῖ νά βλάψει τά γενικότερα συμφέροντα τῆς πολιτείας. Γι' αὐτό τό Σύνταγμα (ἄρθρο 48) ἔχει προβλέψει σ' αὐτές τίς περιπτώσεις τήν προσωρινή ἀναστολή τῶν ἐλευθεριῶν, ώστου παρέλθει ή ἀνωμαλία πού προκάλεσε τό ἔκτακτο αὐτό μέτρο. Ἡ ἀναστολή τῶν ἐλευθεριῶν γίνεται, ὅταν κηρυχθεὶ ἡ «κατάσταση πολιορκίας» ή, δημος λέγεται συνήθως, μέ τό στρατιωτικό νόμο. Μέ τήν κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου εἰναι δυνατό ν' ἀνασταλοῦν ὅλες η μόνο δρισμένες ἀπό τίς διατάξεις μερικῶν βασικῶν ἄρθρων τοῦ Συντάγματος, καί εἰδικότερα:

α) τοῦ ἄρθρου 5, παρ. 4, πού ἔξασφαλίζει ἐλευθερία κινήσεως τοῦ ἀτόμου. Μετά τήν ἀναστολή τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ μποροῦν ν' ἀπαγορεύοντα ταξίδια Ἑλλήνων στό ἔξωτερικό η εἰσοδος στή χώρα Ἑλλήνων πού ἔρχονται ἀπό τό ἔξωτερικό.

β) τοῦ ἄρθρου 6, πού ἔξασφαλίζει τή σωματική ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Μπορεῖ δηλαδή νά συλληφθοῦν καί νά προφυλακιστοῦν ἄτομα χωρίς δικαστικό ἔνταλμα. Οἱ προθεσμίες γιά τήν προσαγωγή στόν ἀνακριτή δέν ἴσχύουν:

γ) τῶν ἄρθρων 11 καί 12, πού ἔξασφαλίζουν τήν ἐλευθερία «τοῦ συνέρχεσθαι καί συνεταιρίζεσθαι». Ἡ πολιτεία ἔχει σέ περίπτωση στρατιωτικοῦ νόμου τό δικαίωμα νά ἀπαγορεύσει τίς δημόσιες συναθροίσεις η νά διαλύσει πολιτικούς η ἄλλους συλλόγους χωρίς δικαστική ἀπόφαση:

δ) τοῦ ἄρθρου 19, πού κατοχυρώνει τό «ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν». Στίς ἔξαιρετικές αὐτές περιπτώσεις τό κράτος, χρησιμοποιώντας εἰδικούς ὑπαλλήλους λογοκρισίας, ἀποσφραγίζει τίς ἰδιωτικές ἐπιστολές καί κατακρατεῖ ὅσες περιέχουν εἰδήσεις πού θά μποροῦσαν νά ζημιώσουν τίς κρατικές ὑποθέσεις η διαγράφει τό ἐπιλήψιμο μέρος τῆς ἐπιστολῆς:

ε) τοῦ ἄρθρου 14, πού κατοχυρώνει τήν ἐλευθερία τοῦ τύπου. Ἡ ἀναστολή τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ ἔχει πολύ μεγάλη σημασία καί γίνεται ἀμέσως αἰσθητή, γιατί λογοκρίνονται οἱ ἐφημερίδες καί ἀπαγορεύεται νά δημοσιευθεῖ ὅποιαδήποτε εἰδηση, ἄν δέν τήν ἐγκρίνει η ὑπηρεσία λογοκρισίας. Ἐπίσης μπορεῖ νά κατασχεθεῖ ὅποιοδήποτε ἔντυπο, χω-

ρις δικαστικές διατυπώσεις και γιά άλλους λόγους, έκτος από έκείνους που άναφέρει τό Σύνταγμα στό άρθρο 14.

στ) τοῦ ἄρθρου 9, πού όριζει ότι τό ἀσυλο τῆς κατοικίας είναι ἀπαραβίαστο. "Οταν ίσχύει δι στρατιωτικός νόμος, ἐπιτρέπεται ἡ «κατ' οἰκον ἔρευνα» ὅποτε δήποτε και γιά ὅποιοδήποτε λόγο".

ζ) τέλος τῶν ἄρθρων 96, παρ. 4 και 97, πού ἐξασφαλίζουν τήν κανονική λειτουργία τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Μέ τήν κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ Νόμου τά πολιτικά ἀδικήματα καθώς και τά ἀδικήματα τοῦ τύπου δέν ὑπάγονται, ὅπως γίνεται συνήθως. στά τακτικά δικαστήρια, ἀλλά σέ ἔκτακτα στρατοδικεῖα, πού συγκροτοῦνται ἐπίτηδες και λειτουργοῦν μόνο, ἐφόσον διαρκεῖ ἡ κατάσταση πολιορκίας.

'Επειδή ἡ κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου είναι ἔνα θέμα πολύ σοβαρό και μπορεῖ νά ἔχει δυσάρεστες συνέπειες, τό Σύνταγμα (ἄρθρο 48) θέλησε νά προστατεύει, ὅσο τό δυνατό περισσότερο, τίς ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν. Γι' αὐτό ἐπιτρέπει νά κηρυχτεῖ ἡ χώρα σέ κατάσταση πολιορκίας μόνο στίς ἀκόλουθες περιπτώσεις: α) σέ περίπτωση πολέμου ἢ ἐπιστρατεύσεως ἐξαιτίας ἔξωτερικῶν κινδύνων, β) σέ περίπτωση πού ἡ δημόσια τάξη και ἡ ἀσφάλεια τῆς χώρας ἔχουν διαταραχτεῖ ἡ ἀπειλοῦνται φανερά ἀπό ἔσωτερικούς κινδύνους. Σέ κάθε ἀλλη περίπτωση ἡ κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου είναι ἀντισυνταγματική. 'Αλλά και αὐτή ἡ κήρυξη του δέν μπορεῖ νά γίνει αὐθαίρετα ἀπό τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας ἀλλά μόνο μέ δρισμένους περιορισμούς.

'Ό στρατιωτικός νόμος δέν μπορεῖ νά διατηρηθεῖ γιά πολύ καιρό. Γι' αὐτό τό Σύνταγμα προβλέπει ότι ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας α) δέν μπορεῖ νά τροποποιήσει τό στρατιωτικό νόμο κατά τή διάρκεια τῆς ἐφαρμογῆς του, β) πρέπει, ὅσο διαρκεῖ ὁ στρατιωτικός νόμος, νά φροντίζει γιά ὅσο τό δυνατό γρηγορότερη ἀποκατάσταση τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν.

'Εφόσον δι στρατιωτικός νόμος κηρύχθηκε, γιατί ὑρχισε ὁ πόλεμος ἢ ἔγινε ἐπιστράτευση, αἴρεται ἀμέσως, μόλις παύσει ὁ πόλεμος ἢ γίνει ἡ ἀποστράτευση. Σέ κάθε ἀλλη περίπτωση ὁ στρατιωτικός νόμος αἴρεται αὐτοδικαίως 30 ἡμέρες ἀφότου κηρύχθηκε, ἐκτός ἂν συνέλθει στό μεταξύ ἡ Βουλή και ἐπιτρέψει μέ ἀπόλυτη πλειοψηφία τῶν μελῶν της νά παραταθεῖ ἡ ίσχυς του. 'Η Βουλή συγκαλεῖται ἀκόμη κι

ἄν έχει διαλυθεῖ. Τό κύριο χαρακτηριστικό στήν κατάσταση πολιορκίας είναι ότι ή φροντίδα γιά τήν ἀσφάλεια τῆς χώρας, πού σέ δύμαλές περιστάσεις ἀνήκει στίς διοικητικές ἀρχές, ἀσκεῖται ἀπό τίς **στρατιωτικές**, οί όποιες δύμως μποροῦν νά χρησιμοποιήσουν καί τήν ἀστυνομία καί τή χωροφυλακή, γιά νά τηρήσουν τήν τάξη στό ἐσωτερικό τῆς χώρας.

§ 23. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Πρέπει νά ἔξεταστεī χωριστά, παρόλο πού ρυθμίζεται ἀπό τό Σύνταγμα μαζί μέ τίς βασικές ἀτομικές ἐλευθερίες. Τό ἄρθρο 17 δύριζει: «*Η ιδιοκτησία τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους, τὰ ἔξ αὐτῆς δύμως δικαιώματα δὲν δύνανται νά ἀσκοῦνται εἰς βάρος τοῦ γενικοῦ συμφέροντος...* Οὐδεὶς στερεῖται τῆς ιδιοκτησίας του, εἰμὶ διὰ δημοσίαν ὥφελαιαν... πάντοτε δὲ προηγουμένης πλήρους ἀποζημιώσεως». Αὐτό δείχνει τή σημασία καί τή σοβαρότητα πού ἀποδίδει τό πολίτευμά μας στό ζήτημα τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας καί τῆς προστασίας τῆς ἀπό τό κράτος.

Παλαιότερα ἔδιναν πολύ μεγαλύτερη σημασία καί ἀξία στήν προστασία τῆς ιδιοκτησίας, πού τή θεωροῦσαν μάλιστα «ίερή καί ἀπαρβίαστη».

Ο τρόπος μέ τόν ὅποιο ἀντιμετωπίζει κάθε κράτος μέ τό Σύνταγμά του καθώς καί μέ ἄλλους βασικούς νόμους τό θέμα τῆς ιδιοκτησίας ἔχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί ἀπό τή διατύπωση τῶν σχετικῶν ἄρθρων ἔχειτο η κοινωνική μορφή τοῦ πολιτεύματος, δηλαδή ἂν αὐτό είναι ἀστικό ἡ σοσιαλιστικό. Πραγματικά στά σοσιαλιστικά καί κομμουνιστικά καθεστῶτα η ἀτομική ιδιοκτησία ὅχι μόνο δέν προστατεύεται, ἀλλά οὕτε κάν ἀναγνωρίζεται, γιατί θεωρεῖται πώς είναι τό κύριο στοιχεῖο τῆς ἀνισότητας στήν κοινωνία.

Οἱ ίδεες περί τῆς ιδιοκτησίας σημείωσαν μεγάλη ἔξέλιξη καί ἄλλαξαν σημαντικά μέ τό πέρασμα τῶν αἰώνων καί τώρα πιά ἀπό τίς παλαιές ἀρχές γιά τήν προστασία τῆς ιδιοκτησίας πολύ λίγες είναι ἐκείνες πού διατηροῦνται.

Σήμερα ὑπερισχύει η θεωρία ότι η ιδιοκτησία δέν είναι μόνο δικαίωμα, ἀλλά ότι είναι ταυτόχρονα καί κοινωνική λειτουργία καί ότι γεννᾶ ὑποχρεώσεις τοῦ ιδιοκτήτη ἀπέναντι τοῦ συνόλου. Αὐτή τήν ἀρχή θεσπίζει καί τό Σύνταγμα τοῦ 1975 μέ τήν παράγραφο 1 τοῦ ἄρ-

θρου 17 πού άναφέραμε πιό πάνω. Ὁ ιδιοκτήτης δηλαδή άναγνωρίζεται ἀπό τὴν κοινωνία καὶ προστατεύεται, ὅχι μόνο γιατί ἔχει φυσικό δικαίωμα, ἀλλά γιατί, σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα, εἶναι χρήσιμο στὴν κοινωνία νά ὑπάρχουν ιδιοκτῆτες, ὑπὸ τὸν ὄρο βέβαια νά ἐκμεταλλεύονται τὴν περιουσία τους μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά ὠφελεῖ καὶ αὐτοὺς ἀλλά καὶ τὸ σύνολο.

Ἐτσι ἔξελίχθηκαν οἱ ἀντιλήψεις γιά τὴν ιδιοκτησία, ὥστε νά μή θεωρεῖται πιά δικαίωμα «ἱερόν καὶ ἀπαραβίαστον» καὶ νά μεταβληθεῖ ἡ στάση τοῦ κράτους ἀπέναντι τῆς. Σάν παράδειγμα ἀναφέρουμε ὅτι στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα παρουσιάσθηκε ἡ ἀνάγκη ν' ἀπαλλοτριώθοιν στὴν Ἑλλάδα τά μεγάλα ἀγροκτήματα, ιδίως τῆς Θεσσαλίας, γιά ν' ἀποκατασταθοῦν ώς μικροκαλλιεργητές οἱ ἀκτήμονες ἀγρότες (κολίγοι). Ἐπειδή ὅμως τὸ Σύνταγμα δέν ἐπέτρεπε τὴν ἀναγκαστική ἀπαλλοτρίωση παρά μόνο γιά «δημοσία ἀνάγκη» καὶ ἡ ἀποκατάσταση τῶν γεωργῶν δέ θεωρήθηκε ἀπό τὰ δικαστήρια δημοσία ἀνάγκη, μεταρρυθμίστηκε τὸ 1911 τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 καὶ ἡ λέξη δημοσία ἀνάγκη ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸν ὄρο δημοσία ὠφέλεια. Ἡ ἱερότητα δηλαδή τῆς ιδιοκτησίας ὑποχώρησε γιά χάρη τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος, πράγμα πού ἀποδεικνύει ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας ὑπάρχει καὶ γιά τὸ σύνολο καὶ ὅχι μόνο γιά τὸν ιδιοκτήτη. «Οσο προχωρεῖ ἡ ἔξελιξη, τόσο περισσότερο πλαταίνει ἡ ἔννοια τῆς «δημοσίας ὠφελείας», γιά τὴν ὅποια ἐπιτρέπεται νά στερηθοῦν τά ἄτομα ἀπό τὴν ιδιοκτησία τους. Ἐτσι σήμερα θεωρεῖται δημοσία ὠφέλεια, ὅχι μόνο ἡ ἀποκατάσταση ἀκτημόνων, ἀλλά καὶ ἡ ἐγκατάσταση προσφύγων, οἱ λαϊκές κατοικίες, τά ἐργοστάσια, τά σχολεῖα, οἱ τουριστικές ἐγκαταστάσεις κτλ. καὶ γίνονται κάθε μέρα ἀπαλλοτριώσεις γιά τοὺς σκοπούς αὐτούς.

Στὴν Ἑλλάδα σήμερα προστατεύεται ἡ ιδιοκτησία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἔνενθων ἔξισου. Ἀπαλλοτρίωσῃ ἐπιτρέπεται «διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν, ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζει».

Ἀποζημιώσεις. Τό κράτος δέν μπορεῖ ν' ἀπαλλοτριώσει ἀκίνητο ἢ κινητό κτῆμα ἐνός ιδιώτη, χωρίς νά τὸν ἀποζημιώσει. Ἡ ἀποζημίωση δέν προσδιορίζεται αὐθαίρετα ἀπό τὴν κυβέρνηση, ἀλλά ἀπό τὰ τακτικά δικαστήρια.

Μέ ιδιαίτερες διατάξεις τοῦ ἀρθρου 18 τοῦ Συντάγματος ρυθμίζεται ἡ ιδιοκτησία γιά τίς ίαματικές πηγές, τοὺς ἀρχαιολογικούς θησαυ-

ρούς καί τά τρεχούμενα ή ύπόγεια νερά καί γενικά τόν ύπόγειο πλούτο. Μπορεῖ μέν νόμο νά όριστεī, λ.χ. δτί δέν άναγνωρίζεται ιδιωτική ιδιοκτησία πάνω στά άγαθά αυτά, καί δτί, δταν άνευρίσκονται, άνήκουν στό κράτος, χωρίς ν' ἀποζημιώθει ὁ ιδιοκτήτης τοῦ ἐδάφους.

Εἰδικά, ἐπίσης, προβλέπεται καί ὁ περιορισμός τῆς ιδιοκτησίας σέ περίπτωση ἐπιδημίας ή γενικότερα δταν κινδυνεύει ή δημόσια ύγεια. "Ετσι π.χ. μπορεῖ ν' ἀπαγορευτεῖ ή κατασκευή βόθρων, ὅπου ύπάρχουν πηγάδια ή νά μή λειτουργοῦν βουστάσια, σφαγεία η βυρσοδεψεία σέ πολυκατοικημένες περιοχές.

Πνευματική ιδιοκτησία. Ἐκτός ἀπό τήν ύλική ιδιοκτησία, πού είναι ἀκίνητη (ἀγροτικά η ἀστικά κτήματα) η κινητή (πράγματα, ἐμπορεύματα, αὐτοκίνητα, ἀμάξια, ζῶα καί ἄλλα), ύπάρχει καί η **πνευματική** ιδιοκτησία. Αυτή είναι τό δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου πάνω στά προϊόντα τῆς πνευματικῆς του ἐργασίας, ὅπως είναι τά ἔργα ἐνός συγγραφέα, οί συνθέσεις ἐνός μουσουργοῦ, οί τεχνικές ἐφευρέσεις κτλ.

Η πνευματική ιδιοκτησία δέν προστατεύεται εἰδικά ἀπό τό Σύνταγμα, ἀλλά μόνο ἀπό τή νομοθεσία ἔτσι, ὥστε νά μήν μπορεῖ ἄλλος νά τυπώσει η νά χρησιμοποιήσει τά πνευματικά ἔργα χωρίς τήν ἄδεια ἐκείνων πού τά δημιούργησαν.

"Ολα σχεδόν τά κράτη ἔχουν, μέ νεώτερους νόμους, παραδεχτεῖ τήν ἀρχή αὐτή καί προστατεύουν τά προϊόντα τῆς πνευματικῆς ἐργασίας ἐντός τοῦ κράτους, ὅπου δημιουργήθηκαν. Η πνευματική ἐργασία προστατεύεται καί ἔξω ἀπό τά σύνορα τῆς χώρας μέ εἰδικές διεθνεῖς συμβάσεις.

Τό δικαίωμα τοῦ συγγραφέα γιά τήν ἀποκλειστική ἐκμετάλλευση τῶν ἔργων του ἐκφράζεται σέ δόλο τόν κόσμο μέ τήν ἀγγλική λέξη **κόπυραϊτ** (copyright). Ἐπίσης τό δικαίωμα τοῦ ἐφευρέτη μπορεῖ, μέ αἴτησή του, νά προστατευθεῖ μέ εἰδικό δίπλωμα εύρεσιτεχνίας (patent), πού είναι δυνατό νά άναγνωριστεῖ καί ἀπό ἄλλα κράτη.

ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΙΣ, ΣΩΜΑΤΕΙΑ, ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ, ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

Τά ἄρθρα 11 καί 12 τοῦ Συντάγματος περιέχουν δύο ἀπό τίς πιό ἀξιόλογες ἀτομικές ἐλευθερίες: «τήν ἐλευθερία τοῦ συνέρχεσθαι καί

τὴν ἐλευθερία τοῦ συνεταιρίζεσθαι». Τά δικαιώματα αὐτά ἀνήκουν ὅχι μόνο στούς "Ελληνες, ἀλλά καὶ στοὺς ξένους, οἱ ἐγγυήσεις ὅμως πού παρέχει τὸ Σύνταγμα ισχύουν βασικά μόνο γιά τούς "Ελληνες.

§ 24. ΟΙ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΙΣ

Τό «δικαιώμα τοῦ συνέρχεσθαι» είναι ἡ ἐλευθερία πού ἔχει ὁ πολίτης νά πραγματοποιεῖ πολιτικές συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις, διαλέξεις ἢ ἄλλες συναθροίσεις. Τό ἄτομο βέβαια πρέπει νά διατηρεῖ τὴν προσωπικότητά του, ἀλλά ἡ σημερινή μορφή τῆς ζωῆς ἀπαιτεῖ μερικές φορές τὴν **διμαδική** ἐνέργεια γιά τὴν ἐπιτυχία ὅποιουδήποτε σκοποῦ. Δέν ἀρκεῖ νά ἐκδηλώσει ὁ πολίτης **μόνος του** τὰ φρονήματά του ἢ τὴν ίδεολογία του. Ἡ ἐκδήλωση αὐτή συχνά ἀποκτᾶ σημασία καὶ βαρύτητα, ὅταν γίνεται ἀπό **διμάδες** ἀτόμων, πού μποροῦν νά είναι προσωρινές, τυχαίες ἢ συμπτωματικές, ὅπως οἱ διαδηλώσεις καὶ συναθροίσεις, ἢ διαρκείας καὶ μόνιμες, ὅπως τὰ σωματεῖα.

Τό Σύνταγμα προστατεύει τή συγκρότηση τῶν ὅμιδων αὐτῶν καὶ μέ τίς δύο μορφές. Μέ τό ἄρθρο 11 δίνει τό δικαίωμα στούς "Ελληνες νά συνέρχονται ἀλλά πάντοτε «ἡσύχως καὶ ἀόπλως», γιά νά μήν κινδυνεύει τό δημοκρατικό πολίτευμα. Μόνο στίς δημόσιες συναθροίσεις πού γίνονται στό ὑπαίθρο ἔχει δικαίωμα νά παρευρίσκεται ἡ ἀστυνομία. Οἱ συναθροίσεις στό ὑπαίθρο μποροῦν νά ἀπαγορευθοῦν, ἃν ἀπό αὐτές προκύπτει κίνδυνος γιά τή δημόσια ἀσφάλεια. Ἡ σχετική ἀπαγόρευση τῆς Ἀστυνομίας πρέπει πάντοτε νά ἀναγράψει τήν αἰτιολογία της.

Οἱ συναθροίσεις διαιροῦνται σέ **ἰδιωτικές** καὶ **δημόσιες**.

'Ιδιωτικές είναι οἱ συναθροίσεις, ὅταν σ' αὐτές μποροῦν νά μετέχουν μόνο ὁρισμένα ἀτομα, μέ προσωπικές προσκλήσεις. Ὁ χῶρος, ὅπου γίνονται οἱ συναθροίσεις αὐτές, μπορεῖ νά είναι ιδιωτική κατοικία ἢ δημόσιος τόπος (π.χ. θέατρο) ἢ ὑπαίθριος περιτοιχισμένος χῶρος, πού ὅμως κατά τὴν ὥρα πού γίνεται ἡ συγκέντρωση δέν είναι προσιτός σέ ὅλο τὸν κόσμο. Σ' αὐτές τίς συγκεντρώσεις ἡ Ἀστυνομία δέν ἔχει δικαίωμα νά παρευρίσκεται, οὔτε νά τίς ἀπαγορεύσει ἐκ τῶν προτέρων.

Οἱ δημόσιες συναθροίσεις, ἀντίθετα, είναι προσιτές σέ ὅλους, ἔστω καὶ ἃν εἰσπράττεται εἰσιτήριο στήν εἴσοδο. Μόνο γιά τίς ὑπαίθριες συναθροίσεις, π.χ. τίς προεκλογικές, χρειάζεται προηγούμενη ἄδεια

τῆς ἀστυνομίας. Υπάρχουν περιπτώσεις πού ή ἄδεια δέ δίνεται, ὅταν ὑπάρχει φόβος ὅτι ἀπό τή συνάθροιση θά διασαλευτεῖ ἡ δημόσια τάξη ἢ ἂν σέ δρισμένη περιοχή, π.χ. ἀγροτική, «ἀπειλῆται σοβαρὰ ἡ διαταραχὴ τῆς κοινωνικο-οἰκονομικῆς ζωῆς» (ἄρθρο 11 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος).

Υπάιθριες συναθροίσεις είναι ἐκεῖνες, πού γίνονται σέ χῶρο **μή περιτοιχισμένο**, ἔστω καὶ ἂν είναι σκεπασμένος. «Ολες οἱ συναθροίσεις αὐτές πρέπει νά ἐπικιώκουν σκοπούς **νόμιμους**.

§ 25. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ «ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΖΕΣΘΑΙ»

Στή σημερινή κοινωνία, ὅπου κάθε σοβαρή ἐκδήλωση τῆς ζωῆς ἔχει ἀπόκτησει συλλογικό χαρακτήρα καὶ ὅπου ὁ πολίτης μόνος δέν είναι σέ θέση νά ύπερασπίσει τά συμφέροντά του, εἴτε ἐπαγγελματικά είναι εἴτε κοινωνικά ἡ πολιτικά, ἡ «ἐλευθερία τοῦ συνεταιρίζεσθαι» είναι, φυσικά, ἡ σπουδαιότερη ἀπ' ὅλες τίς ἐλευθερίες τοῦ ἀτόμου.

Ἡ ἐλευθερία αὐτή καθιερώθηκε στήν Ἑλλάδα ἀρκετά νωρίς, μόλις μέ το Σύνταγμα τοῦ 1864. Οἱ Ἐθνοσυνελεύσεις πού ἔγιναν ἀπό τό 1911 καὶ ὕστερα είχαν ύπόψη τους ὅχι μόνο τίς πολιτικές ὀργανώσεις ἀλλά καὶ τά ἐπαγγελματικά σωματεῖα καὶ ιδίως τά ἐργατικά, πού στό μεταξύ είχαν ἀναπτυχθεῖ καὶ στήν Ἑλλάδα, ὅπως σέ δλο τόν κόσμο. Στό σημερινό Σύνταγμά μας ἡ ἐλευθερία αὐτή κατοχυρώνεται μέ τό ἄρθρο 12. Ἀντίθετα μέ τά προηγούμενα, τό Σύνταγμα τοῦ 1975 δέν ἀναφέρει τή λέξη «συνεταιρίζεσθαι», ἀλλά τό «δικαίωμα τῶν Ἑλλήνων νά συνιστοῦν ἐνώσεις καὶ σωματεῖα».

Τό δικαίωμα αὐτό περιλαμβάνει δύο κυρίως σημεῖα: ὅτι δέν ἀπαιτεῖται κυβερνητική ἄδεια, γιά νά συσταθεῖ ἔνα σωματεῖο, καὶ ὅτι ἡ κυβέρνηση δέν ἔχει δικαίωμα νά διαλύσει αὐθαίρετα ἔνα σωματεῖο παρά μόνο γιά παράβαση τῶν νόμων, ἀλλά καὶ τότε ἡ αἵτηση τοῦ εἰσαγγελέα γιά τή διάλυση τοῦ σωματείου ύποβάλλεται στά **τακτικά δικαστήρια**, πού ἔξετάζουν ἂν είναι βάσιμοι οἱ λόγοι γιά τούς ὅποίους ζητεῖται ἡ διάλυση, πρίν ἐκδώσουν τή σχετική ἀπόφαση.

Οἱ ἐνώσεις, τίς ὅποιες ἐννοεῖ τό Σύνταγμα, είναι ἐκεῖνες πού ἐπιδιώκουν σκοπούς **μή κερδοσκοπικούς**. Δέν ἔχει σημασία ποιός είναι ὁ τίτλος τους καὶ ἃς λέγονται σύνδεσμος, σύλλογος, ἐταιρία, ἐνωση ἡ σωματεῖο. Οἱ σκοποί τους μπορεῖ νά είναι πολιτικοί, ἐκπαιδευτικοί,

καλλιτεχνικοί κτλ. Οἱ κερδοσκοπικοὶ συνεταιρισμοὶ καθώς καὶ οἱ ἐμπορικές ἑταιρίες δέν ἔχουν προστασία ἀπό τὸ Σύνταγμα. Γι' αὐτό ὁ νόμος μπορεῖ νά θεωρήσει ἀπαραίτηση τήν κυβερνητική ἄδεια γιά τή συγκρότηση κάθε εἰδους ἐμπορικῶν ἑταιριῶν καὶ ἐπίσης νά προβλέπει πᾶς είναι δυνατό νά διαλυθοῦν μέ διοικητική πράξη, ἐνῷ δέν μπορεῖ νά κάνει τό ἴδιο γιά τά σωματεῖα.

1. Τί είναι σωματεῖο;

Σύμφωνα μέ τόν ἀστικό κώδικα, τό βασικό δηλαδή Νόμο πού ρυθμίζει τίς ἴδιωτικές σχέσεις, σωματεῖο είναι «ἡ ἔνωσις εἴκοσι τουλάχιστον προσώπων, τὰ ὅποια συγκεντρώνουν κατὰ τρόπον διαρκῆ τάς γνώσεις ἢ τάς ἐνέργειας των, χωρὶς νά ἐπιδιώκουν τὴν κερδοσκοπίαν».

— Χρειάζονται λοιπόν τό λιγότερο εἴκοσι πρόσωπα, γιά νά συσταθεῖ ἔνα σωματεῖο. Στό ρωμαϊκό δίκαιο ἀρκοῦσαν τρία (tres faciunt collegium)· ἡ συνεισφορά τῶν μελῶν, ἀντίθετα πρός ὅ,τι ίσχυει γιά τίς ἐμπορικές ἑταιρίες, δέν είναι χρηματική. Είναι προσφορά ἀπό γνώσεις καὶ ἐνέργειες. Αὐτό ὅμως δέν ἀποκλείει νά πληρώνουν τά μέλη μιά συνδρομή. Ἡ διάρκεια, πού ἀπαιτεῖ ὁ νόμος γιά νά συγκροτηθεῖ ἔνα σωματεῖο, είναι τό στοιχεῖο πού τό διακρίνει ἀκριβῶς ἀπό τή συνάθροιση (παροδική ἔνωση προσώπων). Τό σωματεῖο μπορεῖ νά διαρκέσει πολύ περισσότερο ἀπό ὅσο διαρκοῦν τά πρόσωπα πού τό ἰδρυσαν καὶ ἡ ζωή καὶ ἡ λειτουργία του δέν ἐπηρεάζονται ἀπό τό θάνατο τῶν μελῶν του· δο μή κερδοσκοπικός σκοπός σημαίνει ὅτι ἡ περιουσία τοῦ σωματείου οὐδέποτε ἀνήκει στά μέλη του, οὕτε είναι ποτέ δυνατό τά μέλη νά μοιραστοῦν μεταξύ τους τά ἐνδεχόμενα κέρδη ἀπό τήν καλή τοποθέτηση τής περιουσίας τοῦ σωματείου. Ἀκόμη καὶ ὅταν διαλυθεῖ ἔνα σωματεῖο, ἡ περιουσία του δέν ἐπιστρέφεται στά μέλη του, ἀλλά προσφέρεται σέ ἔνα ἄλλο ἡ σέ περισσότερα ἄλλα σωματεῖα μέ ἀνάλογο σκοπό. Σέ κάθε περίπτωση ὅμως πρέπει ὁ σκοπός ἐνός σωματείου νά μην είναι ἀντίθετος μέ τούς νόμους ἡ τήν ἥθική, γιατί τότε τό δικαστήριο μπορεῖ νά διατάξει τή διάλυσή του, π.χ. ὅταν ἀποδειχθεῖ ὅτι ἔνα σωματεῖο ἐπιδιώκει τή διάδοση ναρκωτικῶν φαρμάκων ἡ τή σωματειοπορία, τότε οἱ σκοποὶ του είναι παράνομοι καὶ ἀνήθικοι καὶ πρέπει νά διαλυθεῖ ἀπό τά δικαστήρια.

α) Μέλη σωματείου. Κάθε "Ελληνας ἡ ἀλλοδαπός μπορεῖ νά είναι

μέλος όσων δήποτε σωματείων. Οι άλλοδαι ποροῦν νά είναι μέλη σωματείων στήν Ἑλλάδα, ἐφόσον αύτά δέν είναι πολιτικά.

Γιά νά ίδρυθεῖ ἔνα σωματεῖο, χρειάζεται ή συγκατάθεση τῶν μελῶν του, πού ἐκδηλώνεται μέ τό ίδρυτικό του ἔγγραφο.

β) **Καταστατικό.** Κάθε σωματεῖο πρέπει ἀπαραιτήτως νά ἔχει ἔνα καταστατικό. Κατά τὸν ἀστικό κώδικα (ἄρθρα 78—90) τό καταστατικό πρέπει νά περιλαμβάνει:

— τὸν τίτλο καί τὴν ἔδρα τοῦ σωματείου, π.χ. Φιλόπτωχος Ἐταιρία, ἔδρα Σπάρτη·

— τὸ σκοπό τοῦ σωματείου, νόμιμο καί καθορισμένο μέ ἀκρίβεια·

— τὸν τρόπο καί τοὺς ὅρους μέ τοὺς ὅποιους ἔγγραφονται καί διαγράφονται τά μέλη·

— τὸν τρόπο πού διοικεῖται καί ἐκπροσωπεῖται τό σωματεῖο καί πῶς γίνονται οἱ γενικές συνελεύσεις τῶν μελῶν·

— στοιχεῖα γιά τοὺς πόρους τοῦ σωματείου καί γιά τὴν τοποθέτηση καί διαχείριση τῆς περιουσίας του·

— πῶς διαλύεται τό σωματεῖο ἀπό τά ἵδια του τά μέλη.

“Οταν συνταχθεῖ τό καταστατικό, ὑποβάλλεται στό Πρωτοδικεῖο γιά ἔγκριση. Ἀν τό καταστατικό περιλαμβάνει δλα τά παραπάνω στοιχεῖα, τότε ἔγκρίνεται ἀπό τό Πρωτοδικεῖο, ἔγγραφεται σέ εἰδικό βιβλίο σωματείων καί θεωρεῖται πιά ὅτι είναι σωματεῖο ἀναγνωρισμένο. Μέ τὴν ἀναγνώριση αὐτή ὁ σύλλογος γίνεται ἔνα νέο νομικό πρόσωπο, ἀσχετο πρός τά ἄτομα πού τό ἀποτελοῦν. Ἐχει τό δικαίωμα νά διατηρεῖ δική του περιουσία, νά τή διαχειρίζεται καί νά παρίσταται στά δικαστήρια. Ἡ διάρκειά τους είναι ἀσχετη μέ τή ζωή καί τό θάνατο τῶν μελῶν του. Τά μή ἀναγνωρισμένα σωματεῖα, ἀν καί ύπαρχουν, δέν ἔχουν νομική προσωπικότητα.

γ) **Διοίκηση.** Οἱ σύλλογοι, ὅπως καί κάθε νομικό πρόσωπο, χρειάζονται φυσικά πρόσωπα, δηλαδή ἀνθρώπους, πού νά τοὺς ἀντιπροσωπεύουν. Ὁ νόμος ὅριζει ὅτι ἀνώτατη ἀρχή στό σωματεῖο είναι ή γενική συνέλευση τῶν μελῶν. Τουλάχιστο μιά φορά τό χρόνο καί δρισμένο μήνα πρέπει νά συγκεντρωθοῦν δλα τά μέλη, ν' ἀποφασίσουν γιά τή δράση τοῦ σωματείου τὸν ἐπόμενο χρόνο, νά ἔγκρίνουν τή λογοδοσία τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, γιά τὸν προηγούμενο χρόνο καί γενικά νά πάρουν ἀποφάσεις γιά δλα τά ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τό σωματεῖο τους.

‘Η γενική συνέλευση έκλεγει κατά διαστήματα δριζόμενα άπό τό καταστατικό (π.χ. κάθε χρόνο ή κάθε δύο ή τρία χρόνια) τό διοικητικό συμβούλιο. Αύτό άποτελεῖ τήν «κυβέρνηση» τοῦ σωματείου. Ό αριθμός τῶν μελών τοῦ Δ.Σ. δρίζεται άπό τό καταστατικό, ἀλλά πρέπει διπωσδήποτε νά υπάρχει ὁ πρόεδρος, ὁ γραμματέας καὶ ὁ ταμίας. Ό πρόεδρος δέν μπορεῖ ποτέ νά είναι μαζί καὶ ταμίας. Μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου μποροῦν νά είναι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐνήλικοι. Τά μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου δέν πληρώνονται γιά τίς ύπηρεσίες τους.

δ) **Ἐποπτεία.** Τό κράτος ἀφήνει βεβαίως ἐλεύθερα τά σωματεῖα στή δράση τους, ἀλλά ἔχει τό δικαίωμα νά παρακολουθεῖ καὶ νά ἐλέγχει ἂν ἐφαρμόζουν τό καταστατικό τους καὶ δέν ἀπομακρύνονται ἀπό τόν ἀρχικό τους σκοπό.

ε) **Διάλυση σωματείου.** Τό ἄρθρο 12 τοῦ Συντάγματος ἀναφέρει, ὅτι τά σωματεῖα διαλύονται μόνο μέ δικαστική ἀπόφαση. Τή διάλυση μπορεῖ νά ζητήσει ἡ εἰσαγγελική ἀρχή ἢ ὁ ὑπουργός. Άπασχολήσεως γιά τά ἐπαγγελματικά σωματεῖα. Ή διάλυση μπορεῖ νά ἀποφασιστεῖ καὶ ἀπό τή γενική συνέλευση, ὅπως δρίζει τό καταστατικό, ἀλλά στή συνέλευση αὐτή ἀπαιτεῖται μεγαλύτερη ἀπαρτία, δηλαδή νά είναι παρόντα τουλάχιστον τά 2/3 τῶν μελῶν.

στ) **Η δικαστική** διάλυση ἐνός σωματείου ἐπιτρέπεται:

- ὅταν τά μέλη είναι λιγότερα ἀπό 20,
- ὅταν ἐπιδιώκουν σκοπό πού είναι ἀντίθετος μέ τούς νόμους καὶ τήν ἡθική,
- ὅταν στό διοικητικό συμβούλιο μετέχουν ἀνήλικοι, ξένοι ύπήκοοι ἢ καταδικασμένοι.

§ 26. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

Τά ἐπαγγελματικά σωματεῖα διαφέρουν ἀπό τά ἄλλα σωματεῖα μόνο σέ ὅ.τι ἀφορᾶ τήν **ἰδιότητα τῶν μελῶν**, πού πρέπει ν' ἀσκοῦν τό **ἴδιο** ἢ παραπλήσιο ἐπάγγελμα καὶ νά ἐπιδιώκουν, μέ τήν **ἱδρυση** τοῦ σωματείου, νά προασπίσουν τά ἐπαγγελματικά καὶ οἰκονομικά τους συμφέροντα. Ό σκοπός τοῦ ἐπαγγελματικοῦ σωματείου δέν πρέπει νά είναι κερδοσκοπικός. Τά μέλη πρέπει νά ἀνήκουν ὅλα στήν **ἴδια τάξη** ἢ κλάδο. Έργάτες καὶ ἐργοδότες δέν μποροῦν νά είναι μέλη τοῦ **ἴδιου**

έπαγγελματικού σωματείου. (Στά φασιστικά καθεστώτα της Ιταλίας (1922—1943) και της Γερμανίας (1933—1945) είχαν ίδρυθεί με νόμο έπαγγελματικά σωματεῖα, όπου μετείχαν υποχρεωτικά και οι έργοδότες. Στή Σοβιετική Ένωση ή συμμετοχή όλων των έργαζομένων στά άντιστοιχα συνδικάτα είναι υποχρεωτική. Τό συνδικαλιστικό κίνημα κατευθύνεται πάντα άπό τό Κράτος. Ή άπεργία άπαγορεύεται. Τά σωματεῖα τοῦ ιδίου έπαγγέλματος σέ διάφορες πόλεις της Ελλάδας μποροῦν νά ένωθούν σέ μιά μεγαλύτερη οργάνωση, τήν **όμοσπονδία** (π.χ. ή Καπνεργατική Όμοσπονδία της Ελλάδας). Πολλά έπαγγελματικά ή ύπαλληλικά σωματεῖα στήν ίδια πόλη μποροῦν νά ένωθούν σέ μιά τοπική οργάνωση, πού λέγεται **Έργατικό Κέντρο**. Όλα τά έργατικά σωματεῖα της χώρας μαζί ένώνονται στή **Γενική Συνομοσπονδία Έργατών Ελλάδος** (ΓΣΕΕ).

1. Έργατικές οργανώσεις (συνδικάτα)

Ο συνδικαλισμός τῶν έπαγγελματιῶν, και ίδιαίτερα τῶν έργατῶν και ύπαλληλῶν, είναι τό σπουδαιότερο κοινωνικό φαινόμενο τοῦ 19ου και τοῦ 20οῦ αιώνα. "Οταν άκομη ή παραγωγή ήταν περιορισμένη στό σπίτι και δέν έπηρχαν έργοστάσια, άλλα μόνο μικρά βιοτεχνικά έργαστήρια, οι διάφοροι έπαγγελματικοί κλάδοι ήταν οργανωμένοι σέ **συντεχνίες**. Οι συντεχνίες αύτές είχαν σχεδόν μονοπωλήσει τήν οργάνωση και τόν έλεγχο της παραγωγῆς καί είχαν τή δύναμη νά άποκλείουν άλλους άπό τό έπαγγελμα, ώστε νά ξασφαλίσουν μιά διαρκή άπασχόληση γιά τά μέλη τους. Σέ περιπτώσεις άναγκης προσέφεραν και προσωρινή βοήθεια σ' ένα παροδικό άνεργο μέλος τους. Ο έργατης άποτελούσε μέλος της οικογένειας τοῦ «μάστορα», ζούσε μαζί του κάτω άπό τήν ίδια στέγη και είχε συχνά περίθαλψη σέ περίπτωση άσθένειας. Οι συντεχνίες εύδοκίμησαν όλο τό μεσαίωνα, άλλα κατάντησαν στό τέλος νά είναι τυραννικές, γιατί ξασφάλιζαν ειδικά προνόμια στούς άπογόνους, τούς γιούς και τούς γαμπρούς τῶν μαστόρων, ένω, ξεάλλου, παρεμπόδιζαν δλούς τούς άλλους νά προοδεύσουν και άντιτάχθηκαν στή βιομηχανοποίηση της παραγωγῆς. Γι' αυτό ή Γαλλική Έπανάσταση κατάργησε τίς συντεχνίες και διακήρυξε τήν άρχη της έλευθερίας της έργασίας, σύμφωνα μέ τήν όποια, όταν προσλαμβάνεται ένας έργατης, γίνεται μιά σύμβαση μεταξύ έργοδότη και έργατη μέ τήν έλευθερη θέληση και τῶν δύο. Αυτό δμως σήμαινε πώς ο έργατης άφήνεται στίς δικές του δυνά-

μεις, γιά νά άντιμετωπίσει τίς δύσκολες περιστάσεις. "Οταν λοιπόν, λίγα χρόνια ύστερ' από τή Γαλλική 'Επανάσταση, άρχισε νά πραγματοποιείται ή βιομηχανοποίηση τής παραγωγής καί ή άνάπτυξη τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, άνατράπηκαν ὅλοι οἱ ὄροι ἐργασίας πού ἵσχυαν ὥς τότε. Ἡ άθροά προσφορά ἐργατικῶν χεριῶν προκάλεσε τή μείωση τῶν ήμερομισθίων καί τήν ἀνάλογη ἐκμετάλλευση τῶν μισθωτῶν ἀπό τούς ἐργοδότες τους, κυρίως στό θέμα τῶν ὡρῶν ἐργασίας. Δουλειά 10—16 ὡρῶν τήν ήμέρα ἤταν σχεδόν κανόνας.

Τό κράτος, μέ τίς άντιληψεις πού ἐπικρατοῦσαν τότε, δτι μόνος προορισμός του ἤταν τοῦ «νυκτοφύλακος κυνός», δηλαδή δτι δέν πρέπει νά ἔχει καμιά ἀνάμιξη στήν κοινωνική ζωή, ἀλλά νά περιμένει τήν κοινωνική ἀρμονία ἀπό τόν ἐλεύθερο συναγωνισμό τῶν ἀτόμων, δέν ἥθελε καί δέν ἐπεδίωξε νά ἐπέμβει στίς συμβάσεις ἐργασίας. Ἡταν φυσικό λοιπόν οἱ ἐργάτες ν' ἀντιληφθοῦν πολύ γρήγορα πώς μόνο μέ τήν ἔνωση καί τήν ὁργάνωσή τους σέ ἐπαγγελματικά σωματεῖα θά μποροῦσαν νά διεκδικήσουν τά δικαιώματά τους. Στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα ή σκέψη αὐτή ἀρχισε νά γίνεται κοινή συνείδηση στούς ἐργαζομένους καί στήν Ἀγγλία ἀρχισαν νά ίδρυονται τήν ἐποχή ἐκείνη οἱ πρῶτες τοπικές ἐργατικές ἐνώσεις, συνδικάτα (Trade Unions). Ἡταν ὅμως τέτοια ή προκατάληψη τοῦ ὑπόλοιπου κόσμου ἐναντίον τῶν συνδικάτων, ὥστε χρειάστηκε σκληρός ἀγώνας καί μεγάλη προσπάθεια, γιά ν' ἀναγνωριστοῦν τά πρῶτα ἐργατικά σωματεῖα ἀπό τό κράτος καί νά μπορέσει νά λειτουργήσουν νόμιμα.

Ἀρχικός σκοπός τῶν ὁργανώσεων αὐτῶν ἤταν νά προστατεύσουν τά μέλη τους σέ περίπτωση ἀρρώστιας ή ἀνεργίας μέ τή δημιουργία ταμείων ἀλληλοβοηθείας. Ἀλλά πολύ σύντομα ή ἀρμοδιότητά τους ἀπλώθηκε σέ πολλά ἄλλα θέματα καί εἰδικότερα στίς συμβάσεις ἐργασίας μεταξύ τῶν ἐργατῶν καί τοῦ ἐργοδότη, δπου καθόριζαν κατώτατα ὅρια ήμερομισθίων, ὧρες καί συνθῆκες ὑγιεινῆς στήν ἐργασία καί ἄλλα θέματα σχετικά μέ κάθε δουλειά.

Μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων οἱ διάφορες τοπικές ἐργατικές ὁργανώσεις ἀρχισαν νά ἐνώνονται μέ μεγαλύτερους ὁργανισμούς καί τέλος συσπειρώθηκαν καί συγκρότησαν μιά ἐθνική ἐργατική ἔνωση, τή Γενική Συνομοσπονδία 'Ἐργατῶν. Στήν Ἀγγλία, στή κώρα δπου πρωτοαναπτύχθηκε ὁ συνδικαλισμός, οἱ ἐργατικές ἐνώσεις ἀποτέλεσαν τή

βάση τῆς δημιουργίας τοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος, πού ἔγινε ἔνα ἀπό τὰ δύο ἰσχυρότερα ἀγγλικά πολιτικά κόμματα καὶ κυβέρνησε ἀρκετές φορές τῇ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ.

Στή σημερινή δημοκρατία τό κράτος δχι μόνο δέν ἀπαγορεύει τήν ἐλεύθερη ἀσκηση τῆς συνδικαλιστικῆς δραστηριότητας, ἀλλά ἀντίθετα τήν προστατεύει «ἐναντίον πάσης προσβολῆς», ὅπως ἀναφέρει ρητά τὸ ἄρθρο 23 τοῦ νέου μας Συντάγματος. Καὶ ἡ διάταξη προσθέτει «ἡ ἀπεργία ἀποτελεῖ δικαίωμα, ἀσκεῖται δὲ ἀπὸ τῆς νόμιμες συνδικαλιστικὲς ὀργανώσεις, διὰ νὰ διαφυλάξουν οἱ ἐργαζόμενοι τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐργασιακὰ συμφέροντά τους».

Γιά τούς δημοσίους καὶ δημοτικούς ὑπαλλήλους καθώς καὶ γιά τό προσωπικό τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων πού ἔξυπηρετοῦν βασικές ἀνάγκες τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου τό δικαίωμα τῆς ἀπεργίας «τελεῖ ὑπὸ ὥρισμένους περιορισμούς», πού ὅμως δέν μπορεῖ νά είναι τέτοιοι, ὥστε νά φθάνουν στήν κατάργηση τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπεργίας.

2. Ἐργοδοτικές ὀργανώσεις

Σχεδόν ταυτόχρονα ἄρχισαν νά ὀργανώνονται καὶ οἱ ἐργοδότες. Οἱ τελευταῖοι δέν ἀναγνώριζαν καμία ἔξουσία στό κράτος νά ἐπεμβαίνει στίς ἐπιχειρήσεις τους καὶ τίς σχέσεις τους μέ τό προσωπικό τους, ἀλλά ἐνώθηκαν, γιά νά μποροῦν νά διαπραγματεύονται σάν ὄμάδα καὶ νά ὑπερασπίζονται τά δικά τους συμφέροντα. "Οταν ὅμως ἡ ὀργάνωση τῶν ἐργατῶν στά συνδικάτα προχώρησε καὶ οἱ ἐργατικές διαφορές πῆραν ὄμαδικό χαρακτήρα, ἀναγκάστηκε τό κράτος νά ἐπέμβει σάν ρυθμιστής στίς σχέσεις καὶ τίς διαφορές ἀνάμεσα στούς ἐργάτες καὶ τούς ἐργοδότες καὶ οἱ συλλογικές συμβάσεις ἐργασίας γίνονται τώρα πιά μέ συμμετοχή καὶ τοῦ κράτους.

3. Ἔνώσεις τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων

Διαφορετική είναι ἡ κατάσταση τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Παντοῦ ἐπικράτησε, μετά ἀπό μακρές συζητήσεις, ἡ γνώμη ὅτι ἡ συνδικαλιστική ἐλευθερία τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων είναι περιορισμένη καὶ ὅτι, ἂν καὶ μποροῦν νά είναι μέλη ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων, γιά νά προστατεύσουν τά συμφέροντά τους, ὅμως δέν μποροῦν ν' ἀναπτύξουν τήν ἴδια συνδικαλιστική δραστηριότητα μέ τούς ἐργάτες καὶ τούς ἴδιωτικούς ὑπάλληλους.

Τή γνώμη αυτή ἐκφράζει καὶ τό ἄρθρο 12 παρ. 4 τοῦ Συντάγματος πού λέει τά ἔξῆς: «Διὰ νόμου δύναται νά ἐπιβληθοῦν περιορισμοὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ὅπως συνεταιρίζωνται». Τό ἴδιο ισχύει καὶ γιά τούς ὑπαλλήλους τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων καὶ τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων. Βασίζεται στήν ἀντίληψη ὅτι οἱ δημόσιοι ὑπαλλήλοι είναι, ἀπό μιά ἀποψη, τό ἴδιο τό κράτος καὶ ἐπομένως ἡ σχέση δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ κράτους δέν είναι δυνατό νά ρυθμίζεται μὲ συλλογικές συμβάσεις καὶ διαπραγματεύσεις, οὕτε μέ ἀπεργίες καὶ ἄλλους συνδικαλιστικούς ἀγῶνες.

Γι' αὐτόν τό λόγο τό ἴδιο ἄρθρο 12 τοῦ Συντάγματος περιορίζει τό δικαίωμα ἀπεργίας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑπαλλήλων Νομικῶν Προσώπων Δημοσίου Δικαίου καὶ ἀπαγορεύει τήν ἀπεργία στούς δικαστικούς λειτουργούς καὶ σ' αὐτούς πού ὑπηρετοῦν στά σώματα ἀσφαλείας.

Ἡ αὐτηρότητα αὐτή προέρχεται ἀπό τήν ἀποψη ὅτι οἱ δημόσιοι ὑπαλλήλοι δέ μοιάζουν μέ ἄλλους ἐργαζόμενους καὶ δέν ἐπιτρέπεται ν' ἀπεργοῦν, γιατί μέ τήν ἐκδήλωσή τους αὐτή προκαλοῦν ἀναστάτωση στόν κρατικό μηχανισμό, ἐνῷ τό κοινό συμφέρον ἀπαιτεῖ νά συνεχίζεται πάντοτε ἀδιατάρακτη ἡ λειτουργία τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν.

§ 27. ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

1. **Γενικά.** Παρόλο πού δέν ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τή συνταγματική προστασία τοῦ «δικαιώματος τοῦ συνεταιρίζεσθαι» καὶ ὑπάγονται κυρίως στήν πολιτική οἰκονομία, τό νέο Σύνταγμα μας περιλαμβάνει καὶ τούς συνεταιρισμούς στό σχετικό ἄρθρο 12, παρ. 5 δρίζοντας ὅτι τελοῦν ὑπό τήν προστασία καὶ τήν ἐποπτεία τοῦ Κράτους.

Συνεταιρισμός (cooperative) είναι μιά ἐλεύθερη ἔνωση ἀτόμων, μέ σκοπό νά ἀναπτύξουν ἀπό κοινοῦ οἰκονομική δραστηριότητα, γιά νά ὠφεληθεῖ ὁ καθένας ἀνάλογα μέ τή συμμετοχή του. Οἱ καταβολές τῶν συνεταιριών λέγονται μερίδες ἡ μετοχές. Οὕτε ὁ ἀριθμός τῶν συνεταιριών, οὕτε οἱ μερίδες τους είναι στοιχεῖα σταθερά. Μποροῦν νά ἀλλάξουν ἀνάλογα μέ τίς ἐργασίες τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Οἱ συνεταιρισμοί είναι γέννημα τῶν τελευταίων αἰώνων καὶ ἀναπτύχθηκαν περισσότερο μέσα στό 19ο αἰώνα, σάν ἀντίδραση στόν

οίκονομικό άνταγωνισμό πού γινόταν όλο και πιό ξέντονος. Σχεδόν ταυτόχρονα άναφάνηκαν γύρω στά 1845 στήν Αγγλία, τή Γερμανία και τή Γαλλία.

Οι συνεταιρισμοί, άντιθετα μέ τίς έμπορικές έταιρίες, δέν είναι κεφαλαιοκρατικές έπιχειρήσεις, άλλα προσωπικές και ήθικές ένώσεις άτόμων. Γι' αυτό είναι άπαραίτητο στίς γενικές συνελεύσεις τῶν μελών νά έρχονται τά **ΐδια** τά μέλη και δχι άντιπρόσωποί τους. Έπι πλέον οι συνεταιρισμοί έχουν και τοπικό ή κλειστό έπαγγελματικό χρόμα.

Η ήθική σημασία τοῦ συνεταιρισμοῦ είναι μεγάλη, γιατί τό συνεταιριστικό κίνημα βοηθᾶ, ώστε ή **πολιτική** δημοκρατία, πού καθιερώνεται άπό τό Σύνταγμα, νά γίνει **κοινωνική** και **οίκονομική**. Μέσα στούς συνεταιρισμούς έκπαιδεύεται ό λαός, γιατί συνηθίζει στίς συναλλαγές, σέ νέα φυστήματα έργασίας, σέ αυτοβοήθεια και αυτοδιοίκηση.

2. Είδη συνεταιρισμῶν. Υπάρχουν οι **πιστωτικοί** συνεταιρισμοί, οι συνεταιρισμοί **παραγωγῆς** και οι **καταναλωτικοί**. Ανάλογα μέ τή συμμετοχή τῶν προσώπων σ' αύτούς, διαιρούνται σέ **άστικούς** και **γεωργικούς**.

α) Οι **πιστωτικοί συνεταιρισμοί** συγκεντρώνουν τά μικρά κεφάλαια, ίδιως τά άγροτικά, και τά χρησιμοποιούν μέ χαμηλό τόκο γιά τίς άνάγκες τῶν μελών τους.

β) Οι **συνεταιρισμοί παραγωγῆς** έχουν σκοπό νά κατεργάζονται πρώτες ψλες, νά παράγουν είδη κατεργασμένα ή ήμικατεργασμένα και νά τά διαθέτουν χωρίς νά μεσολαβούν μεσάζοντες.

γ) Οι **καταναλωτικοί συνεταιρισμοί** προμηθεύουν στά μέλη τους είδη πρώτης άνάγκης σέ τιμές «χονδρικῆς πωλήσεως».

δ) Οι **γεωργικοί συνεταιρισμοί** δόνομάζονται έτσι, έπειδή τά μέλη τους είναι άγροτες. Έπιδιώκουν νά καλυτερέψουν τά γεωργικά τους προϊόντα και νά τά διαθέσουν σέ καλές τιμές χωρίς τό κέρδος τῶν μεσαζόντων.

Οι συνεταιρισμοί μπορεῖ νά ένωθούν σέ τοπικούς συνασπισμούς και αύτοί πάλι σέ ένώσεις συνεταιρισμῶν όλου τοῦ κράτους· τέλος συνδέονται και μέ διεθνεῖς συνδέσμους.

Οι συνεταιρισμοί διοικούνται άπό διοικητικά συμβούλια πού

έκλεγονται άπό τίς γενικές συνελεύσεις τῶν μελῶν. Τίς πράξεις τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ἐλέγχει τό ἐποπτικό συμβούλιο, πού ἐπίσης ἐκλέγεται άπό τή γενική συνέλευση τῶν μελῶν.

3. Οἱ συνεταιρισμοὶ στήν Ἐλλάδα. Πρίν ἀπό τό 1915 δέν ύπῆρχαν παρά μόνο ἐλάχιστοι συνεταιρισμοὶ στήν Ἐλλάδα καί λειτουργοῦσαν μέ τή μορφή ἑταιρίας ἢ σωματείου. Τό 1915 ἔγινε ὁ Νόμος, 602 - πού ἰσχύει καί σήμερα ἀκόμη μέ πολλές παραλλαγές - καί μέ βάση τήν εὐνοϊκή αὐτή νομοθεσία, τό συνεταιριστικό κίνημα σημείωσε τεράστια ἀνάπτυξη. Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶναι οἱ περισσότεροι πιστωτικοί, ύπάρχουν ὅμως καί πολλοὶ παραγωγικοί, ὅπως οἱ συνεταιρισμοὶ οἰνοποιίας (ὅ γνωστότερος εἶναι στό Μαρκόπουλο τῆς Ἀττικῆς), σηροτροφίας, ἐλαιοπαραγωγῆς καί ἄλλοι.

Τό 1973 ύπῆρχαν στήν Ἐλλάδα 6871 ἀγροτικοί συνεταιρισμοὶ μέ 635.381 μέλη καί 134 ἐνώσεις συνεταιρισμῶν. Ἀπό αὐτούς οἱ 5087 εἶναι πιστωτικοί, 1482 παραγωγικοί καί οἱ ύπόλοιποι διαφόρων ἀλλων εἰδῶν. "Ολοὶ μαζί ἐνώνονται στήν Πανελλήνια Συνομισπονδία Ἐνώσεων Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν (ΠΑΣΕΓΕΣ).

4. Αὐτόνομοι Ὁργανισμοί. Τό κράτος, γιά νά διευκολύνει τή συγκέντρωση ὁρισμένων γεωργικῶν προϊόντων σ' ὅλη τή χώρα, ἴδρυσε μέ εἰδικούς νόμους ἀρκετούς αὐτόνομους ὁργανισμούς, πού φροντίζουν ὁ καθένας νά συγκεντρώνει κάθε χρόνο τά προϊόντα τῆς δικαιοδοσίας του, νά βελτιώνει τίς καλλιέργειες καί νά διαθέτει τήν παραγωγή στίς ἀγορές τοῦ ἐσωτερικοῦ καί τοῦ ἐξωτερικοῦ. "Ετσι δημιουργήθηκαν ὁ «Αὐτόνομος Σταφιδικός Ὁργανισμός» (ΑΣΟ) γιά τή σταφίδα, ἡ «Κεντρική Ὑπηρεσία Διαχειρίσεως Ἐγχωρίων Προϊόντων» (ΚΥΔΕΠ) γιά τά σιτάρια καί τό βαμβάκι, ἡ «Συνεταιριστική Ἐνωση Καπνοπαραγωγῶν Ἐλλάδος» (ΝΕΚΕ) καί ἄλλες.

"Επίσης μποροῦν νά ίδρυθοῦν ἀπό τό κράτος καί **ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοί**, μέ μέλη τους ἀγρότες πού πῆραν κλήρους ἀπό τά μεγάλα ἀγροκτήματα, ὅταν ἀπαλλοτριώθηκαν γι' αὐτόν τό λόγο ἀπό τό κράτος. Τό ἄρθρο 12 τοῦ Συντάγματος προβλέπει εἰδικά γιά τούς συνεταιρισμούς αὐτούς πού ἀποβλέπουν σέ σκοπούς κοινῆς ὠφελείας ἡ κοινοῦ ἐνδιαφέροντος π.χ. νά ἀποξηράνουν ἔλη, νά κατασκευάσουν δρόμους, ποτιστικές ἐγκαταστάσεις ἢ ἄλλα παρόμοια ἔργα. Σ' αὐτούς συμμετέχουν **ἀναγκαστικά** ὅλοι ὅσοι ὠφελοῦνται ἀπό τά ἔργα αὐτά.

Τέτοιοι άναγκαστικοί συνεταιρισμοί ύπήρχαν τό 1973 σ' ὅλη τήν Ελλάδα 293 μέσ σύνολο 64.289 μέλη. Τό Σύνταγμα πού τούς προστατεύει ειδικά μέ τό ἄρθρο 12, παρ. 6, ἀπαιτεῖ νά ἔξασφαλίζεται μέσα στούς άναγκαστικούς συνεταιρισμούς ή ἵση μεταχείριση αὐτῶν πού συμμετέχουν.

5. Αστικοί συνεταιρισμοί θεωροῦνται ἐκεῖνοι, πού τά μέλη τους δέν είναι ἀγρότες. Συνήθως είναι συνεταιρισμοί καταναλωτικοί, πού διαθέτουν στά μέλη τους τρόφιμα, εἴδη ρουχισμοῦ καί ἄλλα τέτοια εἴδη. Περισσότερη ἀνάπτυξη πήραν τελευταία οί **οἰκοδομικοί συνεταιρισμοί**. Αύτοί ἀγοράζουν μεγάλες ἐκτάσεις πού τίς χωρίζουν σε οἰκόπεδα γιά τά μέλη τους καί συχνά ἀναλαμβάνουν νά κτίσουν καί μικρές κατοικίες μέ κόστος φθηνότερο ἀπό τό τρεχούμενο τῆς ἀγορᾶς.

Οί αστικοί συνεταιρισμοί δέν ἔχουν πολύ μεγάλη διάδοση στήν Ελλάδα, σέ σχέση μέ τούς γεωργικούς. Οί περισσότεροι είναι στό Λεκανοπέδιο Αττικῆς.

Αστικοί συνεταιρισμοί παραγωγῆς είναι καί οί λεγόμενες **συνεργατικές**. "Ως τώρα λειτούργησαν συνεργατικές μέ μέλη ἐμπορορράπτες, ψαράδες κ.ἄ. μέ σχετική μόνο ἐπιτυχία καί οί πιό πολλοί ἔχουν διαλυθεῖ.

Α' ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ

§ 28. ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

1. Σεβασμός της ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου

Ἡ σκληρή ἐμπειρία τῆς τυραννικῆς ἐπταετίας ἔκανε, ὥστε οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, πού σχημάτισαν τὴν Ἀναθεωρητική Βουλή τοῦ 1974 καὶ ψήφισαν τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975, νά τονίσουν μέτροπο πανηγυρικό ὅτι πρωταρχική ὑποχρέωση τῆς πολιτείας είναι νά προστατεύει καὶ νά σέβεται τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπίσημη αὐτή διακήρυξη περιλαμβάνεται στὸ δεύτερο ἄρθρο τοῦ Συντάγματός μας καὶ δείχνει καθαρά πόση σημασία δίνει τό σημερινό κράτος στὴν πνευματική καὶ ἡθική ἀξίᾳ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ διάταξη αὐτή, τόσο ἀπό τή θέση πού τῆς ἔδωσαν, μεταξύ τῶν πρώτων ἄρθρων τοῦ Συντάγματος, ὅσο καὶ γιατί είναι τοποθετημένη στὸ κεφάλαιο πού τίτλοφορεῖται «Μορφή τοῦ Πολιτεύματος», δείχνει ὅτι ἀποτελεῖ **θεμελιώδη** διάταξη τοῦ καταστατικοῦ μας χάρτη, πού δέν μπορεῖ νά ἀναθεωρηθεῖ μέ καμία ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος.

Θά ἔπειτε δηλαδή νά πάψει νά ὑπάρχει ἡ σημερινή μορφή τοῦ δημοκρατικοῦ μας πολιτεύματος, γιά νά καταργηθεῖ καὶ ἡ ὑποχρέωση τῆς πολιτείας νά σέβεται καὶ νά προστατεύει τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου.

2. Τά δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου

Δέ σταματάει ὅμως στό σεβασμό καὶ τὴν προστασία τοῦ ἀνθρώπου τό Σύνταγμά μας. Σέ εἰδικό ἄρθρο (25, παρ. 1 — 3) ἀναφέρεται μὲν διάταξη πού γιά πρώτη φορά περιέχεται σέ ἑλληνικό Σύνταγμα ὅτι

«Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου ως ἀτόμου καὶ ως μέλους τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐγγύηση τοῦ Κράτους». Καί ή διάταξη συμπληρώνει τήν προστασία προσθέτοντας ὅτι δόλα τά ὅργανα τοῦ Κράτους (διοίκηση, ἀστυνομία, χωροφυλακή, δημόσιοι ὑπάλληλοι κτλ.) είναι ὑποχρεωμένα νά διασφαλίζουν τήν ἐλεύθερη καί χωρίς κανένα ἐμπόδιο ἄσκηση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, γιατί, ὅπως λέει ή ἐπόμενη παράγραφος τοῦ ίδιου ἄρθρου 25, ὅταν ἡ πολιτεία ἀναγνωρίζει καί προστατεύει τά **θεμελιώδη** καί **ἀπαράγραπτα** δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ἀποβλέπει στήν **πραγματοποίηση τῆς κοινωνικῆς προόδου** μέσα σε πνεῦμα ἐλευθερίας καί δικαιοσύνης.

Αναλυτικότερα βρίσκουμε τήν προστασία αὐτή στό ἄρθρο 5, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος, πού δρίζει ὅτι ὁ καθένας δικαιοῦται νά ἀναπτύξει ἐλεύθερα τήν προσωπικότητά του καί νά συμμετέχει στήν κοινωνική καί οἰκονομική ζωή τῆς χώρας, ἐφόσον δέν προσβάλλει τά δικαιώματα τῶν ἄλλων καί δέν παραβιάζει τό Σύνταγμα ἡ τά χρηστά ἥθη.

Οσον ἀφορᾶ τήν τελευταία αὐτή φράση θά πρέπει νά τή συνδυάσουμε καί μέ τήν παρ. 3 τοῦ ἄρθρου 25 τοῦ Συντάγματος, πού δέν ἐπιτρέπει τήν **καταχρηστική** **ἄσκηση** τῶν δικαιωμάτων ἀπό τά ἀτόμα σε βάρος τῶν συνανθρώπων τους.

Β' ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ

§ 29. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Γενικά. Μέ εἰδική διάταξη τό ἄρθρο 21, παρ. 1, τοποθετημένη στό κεφάλαιο «ἀτομικά καί κοινωνικά δικαιώματα» τό Σύνταγμα ἀσχολεῖται πιό εἰδικά μέ τήν ιδιωτική ζωή τῶν πολιτῶν μέ τά ἔξης λόγια: *Ἡ οἰκογένεια, ως θεμέλιον τῆς συντηρήσεως καί προαγωγῆς τοῦ Ἐθνους, ως καὶ ὁ γάμος, ἡ μητρότης καί ἡ παιδική ἡλικία τελοῦν ὑπὸ τήν προστασίαν τοῦ κράτους.*

Οἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μέσα στήν οἰκογένεια, τῶν συζύγων μεταξύ τους, τῶν παιδιῶν πρός τους γονεῖς καί τῶν γονέων πρός τά παιδιά είναι ἔνα ἀπό τά πρῶτα θέματα πού ἀπασχόλησαν τό δίκαιο ἀπό τότε πού ὑπάρχουν κράτη καί νόμοι. *Ἐνας εἰδικός κλάδος δικαί-*

ου, τό «οίκογενειακό δίκαιο», έφαρμόζεται έπι αιῶνες άπό τά δικαστήρια καί διδάσκεται στά πανεπιστήμια. Στήν ‘Ελλάδα οί διατάξεις τοῦ οίκογενειακοῦ δικαίου περιέχονται στόν ἀστικό κώδικα, τό βασικό, αὐτό νόμο πού ρυθμίζει τίς ιδιωτικές σχέσεις τῶν ἀτόμων.

Γιατί λοιπόν ἔπρεπε νά κατοχυρωθοῦν οί θεσμοί αὐτοί **καί** άπό τό Σύνταγμα; ‘Ο λόγος είναι ὅτι οί συντάκτες τοῦ Συντάγματος θέλησαν νά δώσουν μιά κατευθυντήρια γραμμή στίς κυβερνήσεις καί στά κοινοβούλια πού θά διοικήσουν ἀπό τώρα καί նστερα τή χώρα μέ βάση τό νέο Σύνταγμα. Σύμφωνα μέ τή γραμμή αὐτή κάθε νόμος πού θά ἔθιγε λ.χ. τό θεσμό τοῦ γάμου θά είναι ἀντισυνταγματικός. Πέρα օμως ἀπό αὐτό, ἡ φράση «ἡ οἰκογένεια ως θεμέλιον τῆς συντηρήσεως καί προαγωγῆς τοῦ ἔθνους» ἀποτελεῖ καί μία διακήρυξη πίστης τῆς σημερινῆς πολιτείας πρός τούς πανάρχαιους καί βασικούς αὐτούς θεσμούς.

Ἐκτός ἀπό αὐτό օμως, τό ἄρθρο 21 τοῦ Συντάγματος ἐκφράζει ὅχι μόνο τήν ἐπιθυμία τῆς Πολιτείας νά στερεώσει καί νά ἐνισχύσει τούς θεσμούς αὐτούς ἀλλά καί τήν ἀνησυχία της γιά ἔνα σοβαρό πρόβλημα πού ἀντιμετωπίζει τό ἔθνος μας. Είναι ἡ ὑπογεννητικότητα πού, δυστυχῶς, ἀποτελεῖ τόν τελευταῖο καιρό τό χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας, ίδιαίτερα στίς πόλεις.

“Οταν δύο νέοι παντρεύονται, πρέπει ν’ ἀποκτήσουν παιδιά. Αὐτό δέν είναι μόνο δική τους ἐπιθυμία καί ἐπιταγή τῆς φύσης, ἀλλά καί μιά ἐθνική ἀνάγκη. Γιατί ή χώρα μας πρέπει νά μεγαλώσει ὅχι σέ ἐκταση ἀλλά σέ πληθυσμό μέ νέους πολίτες πού θά πάρουν τή σκυτάλη ἀπό τούς παλιούς καί θά συνεχίσουν αὐτοί πλέον τήν πορεία τοῦ ἔθνους.” “Οταν ἔνα ζευγάρι ἀποκτήσει μόνο δύο παιδιά, ἀπλῶς συντηρεῖται ὁ σημερινός πληθυσμός τῶν ‘Ελλήνων καί ή χώρα μας δέν προχωρεῖ. Μένει στάσιμη.” “Οταν օμως ἔνα ζευγάρι ἀποκτᾶ ἔνα μόνο παιδί, τό ἔθνος δέ σταματᾶ μόνο ἐκεῖ πού βρίσκεται, ἀλλά ὀπισθοχωρεῖ καί χάνει τόν ἀγώνα πού είναι ὑποχρεωμένο νά δίνει καθημερινά παντοῦ καί πρός օλους. Αὐτό σημαίνει πώς ή ὑπογεννητικότητα πού ὑπάρχει σήμερα στήν ‘Ελλάδα, ὅχι μόνο ἔχει καθηλώσει τόν πληθυσμό τῆς χώρας μας στούς ίδιους σχεδόν ἀριθμούς, ἀλλά ἀποτελεῖ ταυτόχρονα καί τροχοπέδη γιά τήν ἀνάπτυξη καί πρόοδο τῆς χώρας μας. Αὐτή είναι ή βαθύτερη ἔννοια τοῦ ἄρθρου 21 τοῦ Συντάγματος.

2. Πολύτεκνοι

Στήν άμέσως έπόμενη παράγραφο τοῦ ἄρθρου 21 ἀναφέρεται ὅτι οἱ πολύτεκνες οἰκογένειες «δικαιοῦνται τῆς προστασίας τοῦ κράτους». Ὁ εἰδικός νόμος περὶ πολυτέκνων ὁρίζει ὅτι πολύτεκνοι θεωροῦνται κατ' ἀρχήν ὅσοι ἔχουν πάνω ἀπό πέντε παιδιά, οἱ χῆρες μέ τρία παιδιά καὶ πάνω.

Στούς πολύτεκνους παρέχονται εὐκολίες στήν ιατρική καὶ φαρμακευτική περίθαλψη, ἐκπτώσεις στά είσιτήρια τῶν συγκοινωνιῶν, εὐκολίες καὶ φορολογικές ἀπαλλαγές, γιά ν' ἀποκτήσουν λαϊκή στέγη καὶ ἄλλα προνόμια. Στό πρῶτο παιδί τους ὁ νόμος δίνει ἀπαλλαγὴν ἀπό τή στρατιωτική θητεία καὶ σέ δόλα τά παιδιά πολυτέκνων προνόμια γιά τήν παιδεία.

Ὑπάρχουν 106 Ἐνώσεις καὶ Σύλλογοι Πολυτέκνων στίς κυριότερες πόλεις τῆς χώρας μας καὶ μιά ὁμοσπονδία ὅλων αὐτῶν τῶν σωματείων στήν Ἀθήνα. Οἱ πολύτεκνες οἰκογένειες σέ δόλη τήν Ἑλλάδα δέν ξεπερνοῦν τίς 26.700.

3. Μητρότητα καὶ παιδική ήλικιά

Ἡ προστασία τῆς μητρότητας καὶ τῆς παιδικῆς ήλικίας είναι θέματα πού ἀπασχολοῦν τό κράτος ἐδῶ καὶ πολλές δεκαετίες καὶ ρυθμίζονται ἀπό ἕνα πλήθος εἰδικούς νόμους.

— Ἡ ἐργατική νομοθεσία προβλέπει γιά τήν προστασία τῶν ἐργαζομένων παιδιῶν καθώς καὶ τῶν γυναικῶν πρίν καὶ μετά τόν τοκετό.

— Εἰδικός κλάδος στή διοίκηση, τό Ὕπουργειο Κοινωνικῶν Ὅπως τό Πατριωτικό "Ιδρυμα Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως, (ΠΙΚΠΑ), τό Ἐθνικό "Ιδρυμα Κοινωνικῆς Προνοίας (ΕΙΠ) καὶ ἄλλα, τήν εὐθύνη γιά ὁρισμένους τομεῖς τῆς παιδικῆς προστασίας καὶ ἐπιχρηγεῖ γενναῖα τά ίδιωτικά ίδρυματα στόν τομέα αὐτό ἐπιβλέποντας τήν κανονική λειτουργία τους.

— Τά Ὅπως τό Πατριωτικό "Ιδρυμα Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως, (ΠΙΚΠΑ), τό Ἐθνικό "Ιδρυμα Κοινωνικῆς Προνοίας (ΕΙΠ) καὶ ἄλλα, τήν εὐθύνη γιά ὁρισμένους τομεῖς τῆς παιδικῆς προστασίας καὶ ἐπιχρηγεῖ γενναῖα τά ίδιωτικά ίδρυματα στόν τομέα αὐτό ἐπιβλέποντας τήν κανονική λειτουργία τους.

— Τά Ὅπως τό Πατριωτικό "Ιδρυμα Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως, (ΠΙΚΠΑ), τό Ἐθνικό "Ιδρυμα Κοινωνικῆς Προνοίας (ΕΙΠ) καὶ ἄλλα, τήν εὐθύνη γιά ὁρισμένους τομεῖς τῆς παιδικῆς προστασίας καὶ ἐπιχρηγεῖ γενναῖα τά ίδιωτικά ίδρυματα στόν τομέα αὐτό ἐπιβλέποντας τήν κανονική λειτουργία τους.

νους νέους. Γιατί λοιπόν έπρεπε και τά θέματα αυτά νά αναφερθοῦν μέ εἰδική διάταξη ἀπό τό Σύνταγμα; Καί ἐδώ συμβαίνει αὐτό πού εἴπαμε πιό πάνω: δηλαδή τό Σύνταγμα θέλει μέ εἰδική μνεία νά τονίσει τή σημασία πού δίνει τό σημερινό κράτος - αὐτό πού οι θεωρητικοί δονόμασαν στόν 20ό αιώνα «Κράτος-Πρόνοια» — στήν προστασία τῆς μητέρας και τοῦ παιδιοῦ. "Ισως αὐτό νά γίνεται ἐπειδή οι συντάκτες του, διαπιστώνοντας ὅτι στή χώρα μας δέν ἔχει ἀκόμη ἀναπτυχθεῖ σέ ὅλη τήν κοινωνία ή ἀνάγκη τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἀνθρώπων και τῆς προστασίας τῶν ἀδυνάτων, θέλουν μέ εἰδική μνεία στό Σύνταγμα, νά ύπενθυμίσουν στό λαό τόν εἰδικό αὐτό προορισμό τοῦ κράτους." Ομως μόνη ή ἀναγραφή αὐτῶν τῶν διατάξεων στό Σύνταγμα δέν παρέχει στόν πολίτη τό δικαίωμα νά καταφύγει στά δικαστήρια και μέ ἀγωγή κατά τοῦ δημοσίου νά ζητήσει τήν προστασία τοῦ ἄρθρου 21 τοῦ Συντάγματος, ἃν δέν ύπάρχουν και εἰδικοί νόμοι, πού νά καθορίζουν μέ κάθε λεπτομέρεια τή μορφή και τήν ἔκταση τῆς προστασίας αὐτῆς.

§ 30. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΑΝΑΠΗΡΩΝ

1. Ἀνάπηροι και θύματα πολέμων

Ἡ ύποχρέωση τοῦ κράτους γιά τή βοήθεια πρός τούς σωματικά ἡ οἰκονομικά ἀδύνατους είναι πολύ μεγαλύτερη ἀπέναντι τῶν ἀναπήρων πολέμου ἀπ' ὅ,τι γιά κάθε ἀλλη τάξη ἡ ὁμάδα πολιτῶν, γιατί αὐτοί ἔχασαν τήν ύγεια τους ἢ τήν ἀρτιμέλεια τοῦ σώματός τους πολεμώντας γιά τήν πατρίδα και ὅχι ἀπό τυχαίο γεγονός.

Ἐκτός ἀπό τίς τιμητικές διακρίσεις πού δίνονται στούς ἀναπήρους πολέμου, τό κράτος τούς παρέχει ὀλοκληρωμένη ἰατρική περίθαλψη και λουτροθεραπεία, ἐπαγγελματική ἀποκατάσταση σέ περίπτερα ἡ θέσεις στό βοηθητικό προσωπικό τῶν μεγάλων ὄργανισμῶν, ἐκπτώσεις στά εἰσιτήρια τῶν συγκοινωνιῶν, ἀπαλλαγές ὡς ἔνα σημεῖο ἀπό τούς φόρους εἰσοδήματος και διευκολύνσεις φορολογικές και ἄλλες διευκολύνσεις γιά τήν ἀποκατάσταση λαϊκῆς στέγης.

Τό κυριότερο ὅμως είναι οι συντάξεις πού χορηγεῖ ἡ πολιτεία στούς ἀναπήρους πολέμου, πού καθορίζονται ἀνάλογα μέ τό βαθμό ἀναπηρίας τοῦ κάθε συνταξιούχου. Στόν τακτικό προϋπολογισμό τοῦ Κράτους

τοῦ 1975 ό ἀριθμός τῶν πολεμικῶν συνταξιούχων ὑπερβαίνει τούς 63.000 καὶ τὸ συνολικό ποσό πού καταβάλλεται γιά τίς συντάξεις τους φθάνει τά 1.957 ἑκατομμύρια δραχμές.

Δέν ἀποτελεῖ ὅμως μόνο ὑποχρέωση τοῦ κράτους ἡ φροντίδα καὶ τό ἐνδιαφέρον γιά τούς ἀναπήρους καὶ τά θύματα πολέμου. "Ολοὶ οἱ" Ἑλληνες, μικροί καὶ μεγάλοι, ὁφείλουν σεβασμό καὶ εὐγνωμοσύνη πρός ἐκείνους πού θυσιάστηκαν γιά τὴν πατρίδα μας.

Σεβασμό ὅμως, ἂν θέλουμε νά μιλήσουμε γενικότερα, ὁφείλουμε ἐπίσης ὅλοι οἱ "Ἑλληνες καὶ πρός κάθε ἄλλον ἀνάπηρο καὶ συνάνθρωπό μας, πού ἀπό κάποια ἀτυχία ὑποφέρει ἀπό κάτι σοβαρό, δέν ἔχει ἀκέραια ὅλα τά μέλη τοῦ σώματός του ἢ δέν ἀντιλαμβάνεται καλά καὶ σωστά ὅσα τοῦ λέμε. Σέ ὅλες αὐτές τίς περιπτώσεις, ἡ συμπεριφορά μας πρέπει νά είναι πολύ προσεκτική, ὅχι μόνο ἐπειδή οἱ ἄνθρωποι αὐτοί χρειάζονται ιδιαίτερη προστασία καὶ φροντίδα, ἀλλά καὶ ἐπειδή ποτέ δέν πρέπει νά τούς δείχνουμε ὅτι τούς ξεχωρίζουμε ἢ τούς ὑποτιμᾶμε.

2. Προστασία ὑγείας

Σέ ἄλλη παράγραφο τοῦ ἄρθρου 21 τοῦ Συντάγματος ἀναφέρεται ὅτι τό Κράτος «μεριμνᾶ διὰ τὴν ὑγείαν τῶν πολιτῶν καὶ λαμβάνει εἰδικὰ μέτρα διὰ τὴν προστασίαν τοῦ γήρατος καὶ τῆς ἀναπηρίας».

Μέ τή διάταξη αὐτή ἐπιβεβαιώνεται ὅτι τό κράτος δέν ἔχει μόνο ὑποχρέωση γιά τούς λόγους κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης νά φροντίζει γιά τήν ὑγεία τῶν πολιτῶν, ἀλλά ἔχει καὶ συμφέρον. Γιατί στ' ἀλήθεια τό μεγαλύτερο οίκονομικό ἀγαθό σέ κάθε χώρα είναι αὐτό πού σήμερα τό δονομάζουν «δ ἀνθρώπινος παράγων». Οὔτε τά κεφάλαια, οὔτε τά πλούτη, οὔτε τά κτίρια καὶ οἱ ἐγκαταστάσεις λογαριάζονται τόσο, ὅσο οἱ γεροί ἄνθρωποι πού μέ τήν ἐργασία τους θά κάνουν, ὥστε ὅλα αὐτά νά ἀποδώσουν. Γι' αὐτό στόν κρατικό προϋπολογισμό προβλέπεται ἔνα πολύ σημαντικό κονδύλι στά τακτικά ἔξοδα γιά τήν ὑγεία, τά ίατρεῖα, νοσοκομεῖα, ἀγροτικούς γιατρούς, μέτρα γιά τήν προφύλαξη ἀπό ἐπιδημίες καὶ τήν καταπολέμησή τους, ὅταν ἐκδηλωθοῦν. Καὶ στόν προϋπολογισμό ἐπενδύσεων ἀναγράφονται σοβαρές πιστώσεις γιά νέα ἔργα στόν τομέα τῆς ὑγείας καὶ γιά σωματικά ἢ πνευματικά ἀνάπηρα ἄτομα, τά ὁποῖα προστατεύει εἴτε σέ εἰδικά ίδρυματα, ὅπως οἱ

οίκοι τυφλῶν, κωφαλάλων κτλ. ὅπου παρέχει τή λεγόμενη **κλειστή κοινωνική πρόνοια**, εἴτε σέ δημόσια ίδρυματα τοῦ Δημοσίου ή τῶν Ὀργανισμῶν Δημοσίου Δικαίου η σέ ιδιωτικά καταστήματα πού ἐπιχορηγοῦνται ἀπό τὸ κράτος, εἴτε μέ επαγγελματική ἀποκατάσταση καὶ ἐνίσχυση τῆς οἰκογένειας, δηλαδή τή λεγομένη **ἀνοικτή πρόνοια**.

Γι' αὐτό ἄλλωστε ἐγγράφονται στόν κρατικό προϋπολογισμό, τόσο στόν τακτικό ὅσο καὶ στόν προϋπολογισμό ἐπενδύσεων, τεράστια ποσά γιά τίς δαπάνες κοινωνικῆς πρόνοιας καὶ ύγειας. Παραθέτουμε ἐδῶ ἔναν πίνακα πού δείχνει τίς σχετικές μέ τά θέματα αὐτά δαπάνες γιά τό 1977 σέ σύγκριση μέ τό 1976 (σέ ἑκατομμύρια δραχμές):

I. Δαπάνες Προνοίας	1977	1976	1975
Τακτικός Προϋπολογισμός	3.925,7	3.670	255,7
Προϋπολογισμός Ἐπενδύσεων	150,0	130	120
<hr/>			
II. Δαπάνες Υγείας			
Τακτικός Προϋπολογισμός	11.671,2	9.696,8	1974,4
Προϋπολογισμός Ἐπενδύσεων	600,0	600	135,0

3. Περίθαλψη ήλικιωμένων

Ἐπειδή ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος εἶναι τό πολυτιμότερο ἀγαθό γιά τό κράτος, γι' αὐτό η ὀργανωμένη κοινωνία πρέπει νά μεριμνᾶ καὶ γιά ἐκείνους πού ἔχασαν τίς δυνάμεις τους μέ τά χρόνια καὶ δέν μποροῦν πιά ν' ἀποδώσουν μέ τήν ἐργασία τους καὶ νά συντελέσουν στήν οἰκονομική πρόοδο τῆς χώρας. Ὁ κυριότερος τρόπος, μέ τόν ὅποιο τό κράτος φροντίζει νά ἔξασφαλίζει τούς γέρους, εἶναι οἱ **συντάξεις γήρατος**.

Σήμερα οἱ περισσότεροι Ἐλληνες εἶναι ἀσφαλισμένοι. Οἱ ἐργάτες καὶ οἱ ὑπάλληλοι τῶν πόλεων στό Ἰδρυμα Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων (ΙΚΑ), οἱ ἀγρότες στόν Ὀργανισμό Γεωργικῶν Ἀσφαλίσεων (ΟΓΑ), οἱ ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίες (ἰατροί, δικηγόροι, ἔμποροι, αὐτοκινητιστές, βιοτέχνες καὶ ἄλλοι) στά κλαδικά τους ταμεῖα καὶ οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι συνταξιοδοτοῦνται ἀπό τό δημόσιο. Ὁλοι σχεδόν οἱ ἀσφαλισμένοι καταβάλλουν εἰσφορές στά ταμεῖα τους, πού ὅμως τίς περισσότερες φορές δέν εἶναι ἀνάλογες μέ τίς δαπάνες γιά τίς συντάξεις. Τά ἐλλείμματα καλύπτονται ἀπό τό δημόσιο η ἀπό εἰδικές φορο-

λογίες, τούς λεγόμενους κοινωνικούς πόρους. Εἰδικά οἱ συντάξεις τοῦ ΟΓΑ παρέχονται χωρίς τακτικές εἰσφορές τῶν ἀγροτῶν καὶ τά ἔξοδα καλύπτονται ἀπό πρόσθετη φορολογία πού καταβάλλουν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων γιά αὐτό τὸ σκοπό.

Τό σύνολο τῶν ἀσφαλισμένων γιά τό 1975 ἦταν:

	ἄτομα
— στό IKA	1.025.000
— στόν ΟΓΑ	1.642.758
— στά Κλαδικά Ταμεῖα	140.000

Γ' ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

§ 31. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Ἐκτός ἀπό τίς ἀτομικές ἐλευθερίες τά νεώτερα Συντάγματα καθιερώνουν καὶ τά **κοινωνικά δικαιώματα** πού ἔχει ὁ πολίτης, ὅχι πιά μέ τήν ἴδιότητά του ὡς ἄτομο, ἀλλά ὡς μέλος τῆς κοινωνίας καὶ ὡς ἐργαζόμενος ἀνθρώπος.

Οσο μεγάλωνε ὁ ἀριθμός τῶν ἐκλογέων, μέ τήν ἐφαρμογή τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, τόσο περισσότερο τά πλατύτερα λαϊκά στρώματα ζητοῦσαν νά ἀναγνωριστεῖ ὅχι μόνο ἡ **ὑποχρέωση** τοῦ κράτους νά μήν ἐπεμβαίνει στίς ἐλευθερίες τοῦ ἄτομου, ἀλλά συγχρόνως καὶ ἡ **ὑποχρέωση** τοῦ κράτους νά **ρυθμίζει** τήν οἰκονομική ζωή γιά τό ὅφελος τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ οἰκονομική ἑξέλιξη, ὕστερ, ἀπό τήν ἐκπληκτική ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας μέσα στίς τελευταίες δεκαετίες, ἔδειξε ὅτι τά καθήκοντα τοῦ κράτους δέν μποροῦν νά περιοριστοῦν στή μή ἐπέμβαση στήν οἰκονομική ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων. Γιατί πολύ συχνά ἡ ἐλευθερία αὐτή ὀδηγεῖ στήν ἐκμετάλλευση τῶν ἀδυνάτων ἀπό τούς οἰκονομικά ἰσχυρούς. Ἀντίθετα, τό κράτος πρέπει νά παίρνει ὅλα τά ἀναγκαῖα μέτρα γιά τήν προστασία τῶν ἐργαζομένων, ἔστω καὶ ἀν τά μέτρα αὐτά περιορίζουν τίς ἀτομικές ἐλευθερίες τῶν ἰσχυροτέρων.

Φυσική συνέπεια τῆς νέας αὐτῆς νοοτροπίας είναι ὅτι στόν 20ό αἰώνα ἀναγνωρίστηκε ἡ **ὑποχρέωση** τοῦ κράτους νά ἔξασφαλίζει στό

λαό μιά άνεκτή οικονομική ζωή, νά προστατεύε και νά τον προσφέρει έργασία, νά έξασφαλίζει συντάξεις στους ήλικιωμένους, όταν θά σταματήσουν νά έργαζονται, καθώς και περίθαλψη ιατρική και νοσοκομειακή γιά τους άρρωστους. Οι ίδεες αύτές έγιναν μετά τό β' παγκόσμιο πόλεμο κοινό αίτημα δλης της άνθρωποτητας και γι' αυτό περιέχονται στόν περίφημο «Χάρτη τού 'Ατλαντικού» τού 1941, όπου διακηρύσσεται ότι «οί άνθρωποι πρέπει νά άπελευθερωθοῦν άπό τό φόβο, τήν άνάγκη και τήν ένδεια». Η άρχη αυτή άποτελεί τή βάση τῶν λεγομένων «οινωνικῶν δικαιωμάτων».

Τό έλληνικό Σύνταγμα τού 1952 δέν άνέφερε ρητά τά κοινωνικά δικαιώματα, τά περισσότερα δμως είχαν ήδη άναγνωριστεί μέ τή νομοθεσία τῶν τελευταίων πενήντα χρόνων. Στό νέο Σύνταγμα τού 1975 προστατεύονται μέ τό ἄρθρο 22 τά κοινωνικά δικαιώματα ώς έξης:

1. Τό δικαίωμα τῆς έργασίας

Τό ἄρθρο 22, παρ. I τού Συντάγματος όριζει ότι «ή έργασία άποτελεί δικαίωμα και τελεῖ ύπὸ τήν προστασία τού κράτους». Μέ τόν τρόπο αυτό άναγνωρίζεται συνταγματικά τό δικαίωμα κάθε "Ελληνα νά έκλεγει και νά άσκει τό έπαγγελμα πού θέλει. Ταυτόχρονα δμως οί νόμοι άναγνωρίζουν τό δικαίωμα τού κράτους νά έπεμβαίνει στήν έλευθερία τῆς έργασίας, γιά νά προστατεύσει τούς έργαζόμενους. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι τό κράτος μπορεί νά έπεμβει στή συμφωνία έργασίας μεταξύ έργαζομένου και έργοδότη (στή λεγόμενη «σύμβαση έργασίας») και νά ρυθμίσει μέ νόμους ή διατάγματα: τίς ωρες έργασίας, τίς ήμέρες άργιας, τήν προστασία τῶν έργαζομενων παιδιῶν, τούς δρους ίγιεινῆς στούς τόπους έργασίας, τά μέτρα άσφαλείας, γιά νά προλαμβάνονται τά έργατικά άτυχηματα. Αύτό σημαίνει ότι τό κράτος μπορεί νά ζητᾶ ειδική άστυνομική άδεια, γιά νά έπιτρέψει τήν έξασκηση όρισμένου έπαγγέλματος και μπορεί νά διατηρήσει τό δικαίωμα νά μή χορηγεῖ τήν άδεια αυτή, όταν τό έπαγγελμα είναι έπικινδυνο ή βλαβερό ή όταν υπάρχει στόν κλάδο αυτό μεγάλη άνεργια κτλ. Τό κράτος μπορεί έπίσης νά διατιμήσει όρισμένα ειδή πρώτης άνάγκης ή νά άπαγορεύσει τήν είσαγωγή και τήν έξαγωγή όρισμένων έμπορευμάτων προστατεύοντας μέ τόν τρόπο αυτό τήν έγχωρια παραγωγή η τήν κατανάλωση η τό νόμισμά του, έστω και ἀν μέ τό μέτρο αυτό περιορίζει τήν άσκηση τού έπαγγέλματος τού έμπορου.

‘Η σειρά δὲλων αὐτῶν τῶν μέτρων περιόρισε τὴν παλαιά ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, ν’ ἀσκεῖ ὁποιοδήποτε ἐπάγγελμα ὅποτε καὶ ὅπως αὐτό θέλει.

Σήμερα ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψη, ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι κοινωνική λειτουργία καὶ πρέπει νά ρυθμίζεται μέ τέτοιον τρόπο, ὥστε νά ὠφελεῖται ἀπό αὐτήν τὸ σύνολο τῆς κοινωνίας.

2. Ἡ πλήρης ἀπασχόληση

Ἡ ἴδια παράγραφος 1 τοῦ ἄρθρου 22 τοῦ Συντάγματος ἀναφέρει πιό κάτω: «τοῦ κράτους μεριμνῶντος διὰ τὴν δημιουργίαν συνθηκῶν καὶ ἀπασχολήσεως πάντων τῶν πολιτῶν καὶ διὰ τὴν ἡθικὴν καὶ ὑλικὴν ἔξυψωσιν αὐτῶν».

Ἡ διάταξη αὐτή ἐκφράζει τό σημερινό προορισμό τοῦ κράτους, πού ἔχει τὴν ὑποχρέωση νά προσφέρει στοὺς πολίτες του δχι μόνο ἀσφάλεια ἐσωτερική καὶ ἐξωτερική, ἀλλά πρέπει ἐπί πλέον νά τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπό τή φτώχεια, τό φόβο καὶ τὴν ἀνάγκη. Γι’ αὐτό ἡ σύγχρονη οἰκονομική ἐπιστήμη παραδέχεται ὅτι ἔνα ἀπό τά καθήκοντα τοῦ κράτους εἶναι νά παρέχει πλήρη ἀπασχόληση στόν πληθυσμό του. Αὐτό σημαίνει ὅτι τό κράτος ἔχει ὑποχρέωση νά δημιουργεῖ ἔργα παραγωγικά, ὅπου κάθε πολίτης θά μπορεῖ νά βρίσκει ἐργασία, καὶ ταυτόχρονα ὅτι εἶναι δικαίωμα τοῦ πολίτη νά ζητήσει δουλειά. Γι’ αὐτό ἄλλωστε, μιά ἀπό τίς κυριότερες φροντίδες τοῦ σημερινοῦ κράτους εἶναι ἡ καταπολέμηση τῆς ἀνεργίας.

3. Τό δικαίωμα τῶν μισθωτῶν νά ἐκφράζουν τίς ἀπόψεις τους στόν καθορισμό τῶν ὄρων ἐργασίας.

Βασικό αίτημα τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων, πού ἀποτελοῦν σήμερα τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ σέ κάθε κράτος, εἶναι νά μή θεωρεῖται πιά ἡ ἐργασία «ἐμπόρευμα» καὶ νά μή ρυθμίζονται οἱ μισθοί καὶ τά ήμερομίσθια ἀνάλογα μέ τὴν προσφορά καὶ τή ζήτηση, ἀλλά ἀνάλογα μέ τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς. Ἐπί πλέον οἱ ἐργαζόμενοι ζητοῦν νά συμμετέχουν, μέ ἀντιπροσώπους τους, στή ρύθμιση αὐτή. Τό δικαίωμα αὐτό ἔχει περιληφθεῖ στό ἄρθρο 22, παρ. 2 τοῦ Συντάγματος, ἀλλά προϋποθέτει ὅτι οἱ μισθωτοί θά εἶναι ὀργανωμένοι σέ ἰσχυρές ἐργατικές δργανώσεις (συνδικάτα) καὶ ὅτι δλες αὐτές θά εἶναι σέ

θέση νά διεκδικήσουν τά δικαιώματά τους. "Οσο λιγότερο άναπτυγμένη είναι μιά μή κομμούνιστική χώρα, τόσο πιό άδύνατο είναι συνήθως τό συνδικαλιστικό της κίνημα και έλέγχεται από έκείνους πού άσκούν τήν κρατική έξουσία.

Σχετική είναι έπίσης και ή άξιωση τῶν ἐργαζομένων νά συμμετέχουν στόν καθορισμό τῶν κατώτατων δρίων τῶν ήμερομισθίων (συλλογικές συμβάσεις).

4. Ή ισότητα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν στήν ἀμοιβή ἐργασίας

"Οταν οἱ γυναικες ἄρχισαν νά ἐργάζονται ἔξω ἀπό τό σπίτι, γιατί ή παραγωγή ἔφυγε πιά ἀπό τήν οἰκιακή καὶ βιοτεχνική οἰκονομία καὶ μεταφέρθηκε στά ἐργοστάσια, προσέφεραν ἄρχικά ἐργασία ἀνειδίκευτη. Ἐπί πλέον ὁ ἀριθμός τῶν γυναικῶν πού ζητοῦσαν δουλειά ἦταν πολύ μεγάλος καὶ κάθε μέρα μεγάλωνε καὶ πιό πολύ. Συνέπεια αὐτοῦ, μέ τις ἀντιλήψεις πού ἐπικρατοῦσαν στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα, ὅτι δηλαδή ή προσφορά καὶ ή ζήτηση καθορίζει τίς τιμές τῶν ἐμπορευμάτων καθώς καὶ τῆς ἐργασίας, ἦταν νά καθορίζονται τά ήμερομίσθια τῶν γυναικῶν τῆς ἐποχῆς ἔκείνης σέ ἐπίπεδα πολύ κατώτερα ἀπό τά ἀνδρικά. Ή ἀρχή αὐτή διατηρήθηκε καὶ ἀφοῦ οἱ γυναικες εἰδικεύτηκαν καὶ ἐκπαιδεύτηκαν στά ἐπαγγέλματα. Γι' αὐτό τό αἴτημα «ἴση πληρωμή γιά ίση ἐργασία» ἦταν κοινό αἴτημα πού πρόβαλαν ὅλες οἱ γυναικείες ὀργανώσεις ἐπί ἔνα σχεδόν αἰώνα.

Στήν Ἑλλάδα ή ισότητα πληρωμῆς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καθιερώθηκε τό 1951 γιά τούς δημόσιους ὑπαλλήλους καὶ λίγο ἀργότερα γιά τούς ἐργαζόμενους στούς. Οργανισμούς Νομικῶν Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, δηλαδή στούς δήμους, τά ἀσφαλιστικά ταμεῖα, τό ΙΚΑ κτλ. Στίς ιδιωτικές ἐπιχειρήσεις ἐντούτοις ἐπικρατοῦσε ὡς τόν Ἀπρίλιο 1975 κανόνας ὅτι οἱ γυναικες ἐργάτριες καὶ ὑπάλληλοι θά παίρνουν κατώτερες ἀποδοχές ἀπό τούς ἀνδρες. Ή διάκριση αὐτή καταργήθηκε μέ νόμο τοῦ 1975, δ ὅποιος ἐπικύρωσε τή διεθνή σύμβαση αὐτή τοῦ 1952. Τέλος, τό ἥρθο 22 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975 ἀναφέρει ρητά τά ἔξης: «Πάντες οἱ ἐργαζόμενοι ἀνεξαρτήτως φύλου ἢ ἀλλης διακρίσεως δικαιοῦνται ίσης ἀμοιβῆς δι' ίσης ἀξίας παρεχόμενη ἐργασίαν».

5. Τό δικαίωμα γιά κοινωνική άσφαλιση

Τό κράτος έχει σήμερα τή δυνατότητα άλλα και τήν ύποχρέωση νά έπεμβαίνει στίς συμβάσεις έργασίας και νά έπιβάλλει ώστε κάθε έργαζόμενος νά άσφαλίζεται υποχρεωτικά γιά περιπτώσεις άσθενειας ή άτυχήματος καθώς και γιά τήν περίθαλψή του όταν γεράσει. Ή κοινωνική άσφαλιση πραγματοποιεῖται μέ τό νά κρατᾶ ύποχρεωτικά ο έργοδότης ένα μέρος άπό τό μισθό τού έργαζόμενου έργατη. Οι είσφορές αυτές, έργαζομένων και έργοδοτῶν, στήν πράξη γίνονται μέ ειδικά ένσημα πού κολλᾶ ο έργοδότης στό άσφαλιστικό βιβλιάριο τού έργαζόμενου. Τά χρήματα παραδίδονται στά άσφαλιστικά ταμεία, γιά νά διατεθοῦν γιά τό σκοπό πού προορίζονται. Ή ύποχρέωση αυτή τού κράτους είναι τό κύριο μέτρο πού έξασφαλίζει τόν πολίτη άπό τήν άνάγκη και τήν ένδεια και άποτελεί σήμερα δικαίωμα κάθε έργαζόμενου. «Τό κράτος μεριμνᾶ διὰ τήν κοινωνικήν άσφαλισιν τῶν έργαζομένων ώς ο νόμος ὄριζει». Μέ τίς κοινωνικές άσφαλίσεις παίρνουν σάρκα και δστά οι νέες άντιλήψεις γιά τόν προορισμό τού κράτους.

Στήν Έλλάδα οι κοινωνικές άσφαλίσεις άρχισαν νά έφαρμοζονται λίγο πρίν τό Β' παγκόσμιο πόλεμο. "Ολοι οι έργαζόμενοι σέ ίδιωτικές έπιχειρήσεις άσφαλίζονται στό "Ιδρυμα Κοινωνικῶν Άσφαλίσεων (ΙΚΑ), ύπάρχουν ομως δρισμένοι κλάδοι, όπως οι τραπεζικοί, τό προσωπικό τῶν αύτοκινήτων, τυπογράφοι και άλλοι, πού ύπάγονται σέ ίδιαίτερα άσφαλιστικά ταμεία. Οι άμεσοι και έμμεσοι άσφαλισμένοι στά διάφορα ταμεία κοντεύουν νά φθάσουν τό σύνολο τῶν έργαζομένων. Στό ΙΚΑ και μόνο οι άμεσοι άσφαλισμένοι είναι 1.073.000 και μαζί μέ τά προστατευόμενα μέλη τῶν οίκογενειῶν τους φθάνουν τούς 2.870.000 άτομα. Οι δημόσιοι ύπαλληλοι έχουν συντάξεις και περίθαλψη πού προσφέρονται άπό τό κράτος. Οι πολιτικοί και στρατιωτικοί συνταξιούχοι πού είσπράττουν συντάξεις άπό τό δημόσιο ήταν τό 1976 πάνω άπό 126.000 άτομα. Οι μόνοι μή άσφαλισμένοι μέχρι τό 1964 ήταν οι άγροτες πού άποτελοῦν ένα πολύ μεγάλο μέρος τού πληθυσμού τῆς χώρας μας. Σήμερα έχει ομως δημιουργηθεί γι' αυτούς ο 'Οργανισμός Αγροτικῶν Άσφαλίσεων (ΟΓΑ), πού άπονέμει συντάξεις και στούς άγροτες, άνδρες και γυναίκες πάνω άπό 65 χρόνων, καθώς και νοσοκομειακή περίθαλψη.

6. Τό δικαίωμα τοῦ ἐργαζόμενου γιά ἑβδομαδιαία καὶ ἑτήσια ἄδεια.

Τό δικαίωμα αὐτό ίσχυει στήν¹ Ελλάδα μέ τήν ἐργατική νομοθεσία. Οἱ νόμοι γιά τήν Κυριακή ἀργία καὶ γενικά τήν ἑβδομαδιαία ἀνάπαυση (ρεπό) ἔφαρμόζονται ἀπό τό 1911.² Ο νόμος γιά τήν «ἑτήσια ἄδεια μετ' ἀποδοχῶν» ὅλων τῶν ἐργαζομένων ίσχυει ἀπό τό 1945.³ Η διάρκεια τῆς ἄδειας ρυθμίζεται ἀνάλογα μέ τά χρόνια ὑπηρεσίας πού ἔχει ὁ μισθωτός σέ μιά ἐπιχείρηση.

Δ' ΚΟΙΝΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 32. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Σέ μιάν ἐποχή, ὅπως ή σημειρινή, ὅπου τά πάντα μεταβάλλονται μέ ραγδαῖο ρυθμό, οἱ συνθῆκες πού δημιουργοῦνται καὶ οἱ ἀνάγκες πού προκύπτουν ἐπιβάλλονται νέα μέτρα καὶ διαφορετικά κριτήρια ἀπό αὐτά πού ίσχυαν παλαιότερα.

Τό ἄρθρο 24 τοῦ Συντάγματος προνοεῖ ἀκριβῶς γιά μιά νέα ἀνάγκη, πού δημιουργήθηκε τά τελευταῖα χρόνια ἀπό τήν τρομακτική πορεία τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ, τήν ἐκπληκτική πρόοδο σέ πολλούς τομεῖς καὶ, τέλος, ἀπό τήν φυσική, ὡς ἔνα βαθμό, ἀδιαφορία τοῦ ἀνθρώπου γιά ὅσα ἀτυχή, δυσάρεστα ἢ καταστρεπτικά συμβαίνουν γύρω του.

Ή προστασία τοῦ περιβάλλοντος, γιά τήν ὅποια μιλάει τό ἄρθρο αὐτό, δέν μπορεῖ ν' ἀποτελέσει ἔργο καὶ προσπάθεια μερικῶν ἀτόμων ἢ νά ἀνατεθεῖ μόνο σέ λίγες εἰδικές ἐπιτροπές ἢ ὑπηρεσίες. Ἀποτελεῖ ἐπείγουσα ὑποχρέωση ὅλων μας καὶ καθενός χωριστά. Γιατί στήν πραγματικότητα προσπαθεῖ νά ἀντιμετωπίσει ἔναν τρομακτικό κίνδυνο, πού μόνο μέ τήν κοινή προσπάθεια μποροῦμε νά τόν ἐκμηδενίσουμε ἢ ἔστω νά τόν περιορίσουμε στίς λιγότερες δυνατές καταστρεπτικές συνέπειες.

Περιβάλλον είναι αὐτό πού ἐννοεῖ ἡ ἴδια ἡ λέξη, ἀλλά είναι ταυτόχρονα καὶ χίλια δυό ἄλλα μεμονωμένα πράγματα, καθένα χωριστά καὶ ὅλα μαζί.

— Είναι τά ἀρχαῖα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ μας ἀλλά καὶ πολλές

νεώτερες δημιουργίες, πού δένουν τό παλιό μέ τό σύγχρονο, τό χθές μέ τό σήμερα.

— Είναι οι θάλασσες και οι άκρογιαλιές μας, πού πρέπει νά διαφυλαχτοῦν, νά διατηρηθοῦν και νά διασφωθοῦν, δχι μόνο ἀπό πετρέλαια και τά χημικά κατάλοιπα πού τίς δηλητηριάζουν, ἀλλά ἐπίσης νά προστατευθοῦν ἀπό ἔκεινους πού, συνειδητά η ἀσυνείδητα, ἀλλοιώνουν τή μορφή και τή φύση τους, τίς κατακλέβουν, τίς καταπατοῦν η τίς ἐμπορεύονται.

— Είναι τά λιγοστά ποτάμια μας, πού πρέπει νά προστατευθοῦν γιά νά μή μεταβληθοῦν σέ δχετούς, δπως γίνεται ηδη σέ ἄλλα μέρη, γιατί ἄλλωστε η χώρα μας δέν ἔχει τήν πολυτέλεια τῶν πολλῶν και ὄρμητικῶν ποταμῶν, πού ὑπάρχουν ἄλλοι.

— Είναι ο οὐρανός και η ἀτμόσφαιρα, πού θεωροῦνται ἀπό τίς καθαρότερες, διαυγέστερες τοῦ κόσμου και κινδυνεύουν τώρα ἀπό τήν καπνιά τῶν ἐργοστασίων, τήν καρκινογόνο αἰθάλη τῶν θερμάνσεων, ἀπό τίς υδρογονικές και ἀτομικές ἐκρήξεις στόν Ειρηνικό και τή Νεβάδα, στή Σιβηρία και στήν κινέζικη ἔρημο τοῦ Τσιέν γιάνγκ, ἀκόμη και ἀπό τά ύπερηχητικά ἀεροπλάνα πού «σχίζουν» κυριολεκτικά τόν αἰθέρα και καταστρέφουν τή φυσική ισορροπία τῶν ἥχων και τῆς ἀτμόσφαιρας.

— Είναι τά δάση, τό μεγαλύτερο ἀγαθό μας, πού ἀποτελοῦν τό προστατευτικό τεῖχος γιά ἔνα σωρό φυσικούς ἐπιδρομεῖς και ὅμως ἀφανίζονται μέ τόση ἔνταση και τέτοιον κακοποιό ρυθμό ἀπό πυρκαγιές και νόμιμη ἔνλευση, ὥστε νά διεκδικοῦμε τώρα τό θλιβερό προνόμιο τῆς πιό «φαλακρῆς» χώρας τῆς Εύρωπης.

— Είναι, τέλος, οι πόλεις πού ἀναπτύσσονται στήν πραγματικότητα μέ τερατώδη τρόπο και μορφή, συχνά χωρίς οἰκιστικό σχέδιο και σχεδόν πάντοτε χωρίς γοῦστο η οἰονδήποτε ρυθμό. Ἡ παλιά μορφή κάθε πόλης ἔχει ἔξαφανιστεῖ ἀπό καιρό χωρίς ν' ἀντικατασταθεῖ ἀπό ὅτιδήποτε ἐνδιαφέρον, εὐχάριστο, πρακτικό η σωστό, πού συνήθως θυσιάζονται στό βωμό τῆς οἰκοπεδολατρείας και τοῦ «όριζόντιου» τσιμεντένιου κουτιοῦ.

‘Αποτελεῖ ὑποχρέωση κάθε πολίτη νά συνεισφέρει στήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος, γιατί ἀπ' τήν καταστροφή η τή βαριά βλάβη του αὐτός πρῶτος θά ταλαιπωρηθεῖ και θά ζημιώσει.

‘Ἡ πολιτεία, μέ τό ἄρθρο 24 τοῦ Συντάγματος, ἐπισημαίνει τήν ἀνάγκη τῆς πρωτοβουλίας αὐτῆς και καθορίζει ὁρισμένα γενικά μέτρα

πού είναι άπαραίτητα. Δέν είναι ίλλωστε τυχαίο τό γεγονός ότι στό άρθρο αύτό περιέχονται πολύ περισσότερες λεπτομέρειες άπ' ότι προβλέπονται σέ πολλά ίλλα καί ότι καθορίζονται δρισμένα μέτρα καί κατευθύνσεις πού κρίνονται άναγκαια γιά τήν έφαρμογή τής πολιτικής αύτης.

Πολλά είναι ίλλωστε καί πυκνά τά παραδείγματα άπό ίλλες χώρες, ιδίως εύρωπαικές καί άμερικανικές, δπου έχουν ίδρυθεί ειδικά ύπουργεια περιβάλλοντος καί όπου ειδικοί έπιστημονες καί τεχνικοί μέ τη βοήθεια τῶν πολιτῶν πού ένδιαφέρονται έφαρμόζουν μέ αύστηρότητα μακρόπνοα μελετημένα μέτρα κάθε μορφῆς, γιά νά προστατεύσουν τό περιβάλλον άπό τούς κινδύνους πού τό άπειλούν.

Στίς χώρες αύτές κρίθηκε πώς ή υπαρξη ένός ύπουργείου ή έστω μιᾶς συντονισμένης κρατικής ύπηρεσίας άποτελεί τόν καλύτερο τρόπο έφαρμογῆς δλων έκείνων τῶν μέτρων πού, άνάλογα μέ κάθε περίσταση, κρίνονται άναγκαια γιά τό σκοπό αύτό. Καί ή ίλληθεια είναι πώς στίς χώρες αύτές τά μέτρα γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος έγκρινονται καί έφαρμόζονται μέ ταχύτητα καί άποφασιστικότητα.

"Ετσι π.χ. ο Καναδάς άπαγορεύει τώρα νά προσεγγίζουν στά λιμάνια του τά γιγαντιαία πετρελαιοφόρα, γιατί έχει άποδειχθεί πώς ή παρουσία τους κοντά στίς άκτες, δσα μέτρα καί ἀν πάρουν τά λιμεναρχεία, προκαλεί έπικινδυνη μόλυνση τής θάλασσας.

"Ενα ίλλο παράδειγμα: τά έννέα κράτη τής Εύρωπαικής Οίκονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) καταστρώνουν τώρα ένα κοινό σχέδιο, γιά νά περιοριστεί ή άσύδοτη καί χωρίς μέτρο οίκοδόμηση τῶν πόλεων καί γιά νά διατηρηθοῦν άνοικτοι χώροι καί ύποχρεωτικοί «πνεύμονες πρασίνου» στά μεγάλα άστικά κέντρα.

"Άλλα κράτη πάλι, ιδίως στήν άμερικανική ήπειρο, έχουν άναστατωθεί άπό τήν πρόσφατη άποκάλυψη, ότι οί φοβεροί θόρυβοι πού προκαλοῦν τά άεριωθούμενα ύπερηχητικά άεροπλάνα γίνονται αίτια γιά πολλές νευρικές ίλλα καί γιά καρδιακές παθήσεις τῶν άνθρωπων, καί παίρνουν μέτρα γιά τήν προστασία τής άτμοσφαίρας άπό τή σύγχρονη αύτη μάστιγα.

"Ακόμη καί μερικά άφρικανικά καί άσιατικά κράτη, έστω καί καθυστερημένα οίκονομικά, προσπαθοῦν νά διατηρήσουν τίς ζούγκλες πού έπάρχουν στά έδαφη τους καί τά άγρια θηρία πού ζοῦν μέσα στίς ζούγκλες αύτές. Γιατί άρχισαν τώρα νά συνειδητοποιοῦν πώς ή προστα-

σία τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἔνα ἐνιαῖο σύνολο καὶ δέ χρειάζονται μόνο τά πάρκα ἀλλά ἐπίσης καὶ τά ἄγρια θηρία καὶ τά παρθένα δάση.

Τό ἄρθρο 24 τοῦ Συντάγματός μας ἀναφέρει μιά σειρά ἀπό μέτρα καὶ προϋποθέσεις πού θά ἔξασφαλίσουν τήν καλύτερη δυνατή προστασία γιά τό ἑλληνικό περιβάλλον πού θά ἐφαρμοστοῦν μέ τήν ἔκδοση εἰδικῶν νόμων πού θά ρυθμίσουν καὶ ἄλλα προβλήματα τά ὅποια θά δημιουργηθοῦν στό μέλλον.

Εἰδικότερα τό Σύνταγμα προβλέπει:

— γιά τή «χωροταξική ἀναδιάρθρωση», ἀνάπτυξη, πολεοδόμηση καὶ ἐπέκταση τῶν πόλεων καὶ τῶν οἰκισμῶν. Στό θέμα αὐτό θεσπίζεται καὶ ἡ ὑποχρέωση τῶν κατοίκων νά προσφέρουν, χωρίς ἀποζημίωση ἥ μέ ἀντιπαροχή σέ ἄλλα μέρη, τίς ἀπαραίτητες ἐκτάσεις γιά τή δημιουργία κοινόχρηστων χώρων στούς οἰκισμούς καὶ νά συμμετέχουν στά ἔξοδα γιά τήν ἐκτέλεση τῶν βασικῶν ἔργων.

— γιά τά μνημεῖα καὶ τίς παραδοσιακές περιοχές, πού, ὅπως γράφει ἡ παρ. 6 τοῦ ᾖδιου ἄρθρου, «τελοῦν ὑπὸ τήν προστασία τοῦ κράτους». Αὐτό εἶναι φυσικό, γιατί τά μνημεῖα πού βρίσκονται στή χώρα μας ἀποτελοῦν μιά ἀπό τίς πιό πολύτιμες κληρονομιές τῆς Ἑλλάδας καὶ τοῦ λαοῦ τῆς. Εἰδικοί νόμοι θά ὁρίσουν τά μέτρα πού εἶναι ἀπαραίτητα γιά νά πραγματοποιηθεῖ ὁ σκοπός αὐτός καὶ πού κατ' ἀνάγκη θά περιορίζουν τό δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἀναγνωρίζοντας ὅμως τόν τρόπο καὶ τό εἶδος τῆς ἀποζημίωσης πού θά μποροῦν νά ζητήσουν οἱ ἰδιοκτῆτες.

— γιά τήν προστασία τῶν δασῶν καὶ ἀπαγορεύει αὐστηρά τή μεταβολή τοῦ προορισμοῦ τούς. Τά δάση μας, πού κάποτε σκέπαζαν ὀλόκληρο τόν ἑλληνικό χῶρο, ἔχουν σήμερα καταστραφεῖ σέ τέτοιο βαθμό καὶ σέ τόση ἐκταση, ὥστε νά χρειάζονται μεγάλη καὶ εἰδική προσπάθεια, γιά νά διασωθοῦν καὶ ν' ἀπλωθοῦν καὶ πάλι στά γυμνά ἑλληνικά βουνά.

Κοινή λοιπόν ὑποχρέωση τοῦ κράτους καὶ τῶν πολιτῶν νά διασώσουν ὅ,τι μπορεῖ ἀκόμη νά διασωθεῖ ἀπό τά δάση, τά μνημεῖα, τούς οἰκισμούς, νά προλάβουν νά μή «ρυπανθοῦν» ἀνεπανόρθωτα ὁ ἀέρας, τό ἔδαφος καὶ ἡ θάλασσα, τό τοπίο, οἱ ἀκτές, τά βουνά καὶ κάθε γωνιά τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§33. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥΣ

Σέ μια δημοκρατία δλες οἱ ἔξουσίες ἡ. ὅπως τίς λέμε σήμερα, λειτουργίες, πηγάζουν, δηλαδή προέρχονται, ἀπό τό λαό. Αὐτό δρίζει καὶ τό δικό μας Σύνταγμα. "Ομως οἱ ἔξουσίες τοῦ κράτους δέν ἀσκοῦνται δλες ἀπό ἓνα μόνο ὅργανο. Ἀντίθετα, μιά θεμελιώδης ἀρχή, στήν ὅποια στηρίζονται τά σύγχρονα πολιτεύματα, είναι ὅτι οἱ διάφορες πράξεις τοῦ κράτους, δηλαδή οἱ διάφορες λειτουργίες του, γίνονται ἡ κάθε μία ἀπό ιδιαίτερο ὅργανο. Ἡ ἀρχή αὐτή ὀνομάζεται διάκριση τῶν ἔξουσιῶν.

Τό νέο Σύνταγμά μας, σέ εἰδικό κεφάλαιο πού ἐπιγράφεται «Σύνταξις τῆς Πολιτείας», καθιερώνει ρητά τή διάκριση τῶν ἔξουσιῶν, δρίζοντας στό ἄρθρο 26 ὅτι: 1) ἡ νομοθετική λειτουργία ἀσκεῖται ἀπό τή Βουλή καὶ τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, 2) ἡ ἐκτελεστική λειτουργία ἀσκεῖται ἀπό τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας καὶ τήν κυβέρνηση καὶ 3) ἡ δικαστική λειτουργία ἀσκεῖται ἀπό τά δικαστήρια καὶ οἱ δικαστικές ἀποφάσεις «έκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ».

Στά πρωτόγονα κράτη καὶ στήν ἀπόλυτη μοναρχία ὁ βασιλιάς ἡ ἀρχηγός τῆς φυλῆς ἡταν ταυτόχρονα νομοθέτης καὶ κυβερνήτης καὶ δικαστής. Ἡ πείρα ὅμως ἔδειξε στούς λαούς, ὅτι δέν είναι οὕτε εὔκολο οὕτε σωστό νά ἀσκεῖται ὅλη ἡ κρατική ἔξουσία ἀπό τό ἴδιο πρόσωπο, γιατί τότε τό πρόσωπο αὐτό γίνεται πανίσχυρο καὶ δέν ύπάρχει πιά καμιά ἐγγύηση γιά τίς ἐλευθερίες τῶν ἀτόμων. Γι' αὐτό δέν είναι τυχαίο ὅτι καὶ στήν Ἀθήνα τοῦ Περικλῆ **ἄλλα** ὅργανα ἡταν οἱ δικαστές, **ἄλλα** οἱ νομοθέτες καὶ **ἄλλα** οἱ κυβερνήτες. Παγκόσμια σημασία πήρε ἡ διάκριση μέ τή γαλλική ἐπανάσταση, πού ἐπηρεάστηκε στό θέμα τοῦτο ἀπό τίς διδασκαλίες τοῦ φιλόσοφου Μοντεσκιέ, ὅτι κάθε μία ἀπό τίς τρεις ἔξουσίες τοῦ κράτους, νομοθετική, διοικητική καὶ δικαστική, πρέπει νά ἀσκεῖται ἀπό ἄλλο ὅργανο καὶ δέν πρέπει τά ὅργανα τῆς μιᾶς

έξουσίας νά έπεμβαίνουν στά καθήκοντα τῆς ἄλλης. "Ετσι ή μία έξουσία θά περιορίζει τίς ἄλλες νά καταχραστοῦν τή δυναμή τους.

§ 34. Η ΒΟΥΛΗ

Νομοθετική έξουσία είναι έκείνη πού **θέτει**, μεταβάλλει ή καταργεῖ τούς **νόμους**, δηλαδή τούς κανόνες πού ρυθμίζουν ἀναγκαστικά τήν κοινωνική συμβίωση τῶν ἀνθρώπων. Τό ἄρθρο 26 τοῦ νέου Συντάγματος προβλέπει ὅτι ή «*νομοθετικὴ λειτουργία ἐνεργεῖται ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας*».

'Η **Βουλή** είναι τό ὅργανο έκεινο τοῦ κράτους πού ἀποτελεῖται ἀπό ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ καί κύριος προορισμός της είναι νά ψηφίζει τούς νόμους.

Οι **βουλευτές**, τά μέλη δηλαδή τῆς Βουλῆς, ἐκλέγονται ἀπό τούς κατοίκους τῶν ἐκλογικῶν περιφερειῶν. Κάθε βουλευτής ὅμως ἀντιπροσωπεύει, σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 51, παρ. 2 τοῦ Συντάγματος, ὀλόκληρο τό ἔθνος καί ὅχι μόνο τήν ἐκλογική του περιφέρεια.

'Ο ἀριθμός τῶν βουλευτῶν, σύμφωνα μέ τό Σύνταγμα, είναι διακόσιοι τό ἐλάχιστο καί τριακόσιοι τό πολύ. Κάθε περιφέρεια ἐκλέγει ἀριθμό βουλευτῶν ἀνάλογο μέ τόν πληθυσμό της, ὅπως αὐτός προκύπτει ἀπό τήν τελευταία ἀπογραφή τοῦ κράτους (ἄρθρο 54, παρ. 2 τοῦ Συντάγματος). 'Από τό σύνολο τῶν βουλευτῶν τό 1/25, δηλαδή ἀπό τούς 300 οἱ 12, θά είναι οἱ λεγόμενοι **βουλευτές ἐπικρατείας**. Αὗτοί ἐκλέγονται γιά ὅλη τήν ἐπικράτεια ἀνάλογα μέ τήν ἐκλογική δύναμη κάθε κόμματος. "Ετσι π.χ., ἂν ἔνα κόμμα κερδίσει στίς ἐκλογές 100 ἔδρες, θά πάρει καί ἄλλες 5 ἀπό τόν κατάλογο τῶν βουλευτῶν ἐπικρατείας. Μέ τόν τρόπο αὐτό τῆς ἐκλογῆς, παρμένο ἀπό τό γερμανικό Σύνταγμα, διευκολύνονται τά κόμματα νά ὑποδείξουν ὄρισμένα πρόσωπα πού ἔχουν διακριθεῖ στή δημόσια ζωή, γιά νά γίνουν μέλη τῆς Βουλῆς χωρίς νά πάρουν μέρος στόν ἐκλογικό ἀγώνα.

Γιά νά θέσει κάποιος ὑποψηφιότητα γιά βουλευτής, πρέπει νά είναι "Ελληνας πολίτης ἀπό είκοσιπέντε χρόνων καί νά ἔχει τό δικαίωμα ψήφου (ἄρθρο 55 τοῦ Συντάγματος). Δέν ἐπιτρέπεται νά ἐκλεγοῦν οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι, οἱ στρατιωτικοί, οἱ δήμαρχοι καί ὄρισμένες ἄλλες κατηγορίες ἀνθρώπων, ἄν δέν παραιτηθοῦν, πρίν ἀνακηρυχθοῦν ὑποψήφιοι, ἀπό τό ἀξίωμά τους (ἄρθρο 56, παρ. 1). Καί οἱ μέν στρα-

τιωτικοί δέν μποροῦν πιά ποτέ νά έπανέλθουν στό στράτευμα, οί πολιτικοί ύπαλληλοι ὅμως μποροῦν νά ξαναλάβουν τήν ύπηρεσία τους, ἀλλά μόνο ἀφοῦ περάσει ἔνας χρόνος ἀπό τήν ήμέρα πού παραιτήθηκαν. Ἐξαίρεση κάνει τό Σύνταγμα γιά τούς καθηγητές τῶν πανεπιστημίων, πού δέν είναι ἀνάγκη νά παραιτηθοῦν ἀπό τή θέση τους, γιά νά ἐκλεγοῦν, καί στήν περίπτωση πού θά τούς ψηφίσει ὁ λαός θά ἀνασταλεῖ προσωρινά, ὅσο δηλαδή διαρκεῖ ἡ βουλευτική περίοδος, ἡ καθηγητική ἰδιότητά τους. Ἐπίσης ὁ βουλευτής δέν μπορεῖ νά κατέχει ὄρισμένες ἰδιωτικές θέσεις, ὅπως π.χ. τοῦ διευθυντῆ ἑταίριας μέ εἰδικά προνόμια, οὔτε μισθώνει δημόσια κτήματα. Αὐτό λέγεται «ἀσυμβίβαστον» τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος (ἄρθρο 57, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος).

Ο βουλευτής δέν καταδιώκεται οὔτε ἔχει καμιά εὐθύνη ἀπέναντι οίουδήποτε γιά γνώμη ἡ ψῆφο πού ἔδωσε μέσα στή βουλή (ἄρθρον 60 παρ. 1), ἐκτός ἂν ἡ γνώμη αὐτή συνδέεται μέ συκοφαντική δυσφήμιση ἄλλου προσώπου. Τό Σύνταγμα θέλησε μέ αὐτό τόν τρόπο νά ἐξασφαλίσει τήν ἀπόλυτη ἀνεξαρτησία τῆς γνώμης καί τῆς ψήφου τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ. Τό προνόμιο αὐτό ὀνομάζεται τό «ἀνεύθυνον τῶν βουλευτῶν».

Ἐπίσης οί βουλευτές δέν καταδιώκονται γιά ὅποιαδήποτε ἰδιωτική πράξη τους (π.χ. ἀξιόποινη) οὔτε συλλαμβάνονται ἡ φυλακίζονται ὅσο διαρκεῖ ἡ βουλευτική περίοδος, παρά μονάχα ἂν δώσει εἰδική ἀδεια ἡ Βουλή (ἄρθρο 62 τοῦ Συντάγματος). Τό προνόμιο αὐτό ὀνομάζεται «ἀσυλία». Ἐννοεῖται ὅτι ἡ Βουλή ἐξετάζει μόνο ἂν ὁ βουλευτής καταδιώκεται γιά πολιτικούς σκοπούς. Ὁταν βεβαιωθεῖ ὅτι δέν πρόκειται γι' αὐτό, πρέπει κανονικά νά δώσει τήν ἀδεια νά διωχθεῖ.

2. Λειτουργία τῆς Βουλῆς

Η λειτουργία τῆς Βουλῆς ρυθμίζεται καί ἀπό τό Σύνταγμα ἀλλά καί ἀπό τόν κανονισμό της. Μετά τήν ἐκλογή τους οί βουλευτές μποροῦν νά ἀσκοῦν τά καθήκοντά τους, ἀφοῦ δώσουν τόν ὄρκο ὅτι θά τη, ήσουν τό Σύνταγμα καί τούς νόμους. Τό ἄρθρο 59 τοῦ Συντάγματος ὄριζει τόν τύπο τοῦ ὄρκου γιά τούς χριστιανούς ὀρθόδοξους. Οἱ ἀλλόθρησκοι ἡ ἐτερόδοξοι ὄρκιζονται μέ τόν τύπο τῆς θρησκείας τους ἡ τοῦ δόγματός τους.

‘Η διάρκεια τῆς Βουλῆς είναι τέσσερα χρόνια ἀπό τήν ήμέρα τῶν ἐκλογῶν καὶ τό χρονικό αὐτό διάστημα λέγεται βουλευτική περίοδος (ἄρθρο 53, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος).’ Η περίοδος διαιρεῖται σέ **συνόδους**, τακτικές καὶ ἔκτακτες. Τακτική σύνοδος γίνεται μία κάθε χρόνο καὶ ἀπό τό Σύνταγμα προβλέπεται ὅτι θά ἀρχίσει στίς 15 Ὁκτωβρίου (ἄρθρο 64, παρ. 1), ὅπότε η Βουλή συνέρχεται «αὐτοδικαίως». Η σύνοδος διαρκεῖ τό λιγότερο πέντε μῆνες. Ἐκτακτη σύνοδος είναι ἐκείνη πού καλεῖ ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας (ἄρθρο 40 τοῦ Συντάγματος), ὅταν η κυβέρνηση θά κρίνει πώς είναι ἀνάγκη. Η ἔκτακτη σύνοδος μπορεῖ ν' ἀσχοληθεῖ μὲ κάθε ζήτημα τῆς ἀρμοδιότητας τῆς Βουλῆς, ἔκτος ἀπό τήν ψήφιση τοῦ προϋπολογισμοῦ, γιατί αὐτός, σύμφωνα μὲ τό ἄρθρο 72 τοῦ Συντάγματος, πρέπει ὑποχρεωτικά νά ψηφιστεῖ ἀπό τήν τακτική σύνοδο τῆς Βουλῆς.

‘Η Βουλή στήν ἀρχή κάθε βουλευτικῆς περιόδου ἐκλέγει ἀπό τά μέλη της τόν πρόεδρο καὶ τούς ἀντιπροέδρους, τούς γραμματεῖς καὶ τά μέλη γιά τίς κοινοβουλευτικές καὶ ἔξεταστικές ἐπιτροπές. Οἱ ἐπιτροπές αὐτές συγκροτοῦνται σέ **ἀναλογία** μέ τή δύναμη τῶν κομμάτων μέσα στή **Βουλή**’ (ἄρθρο 68, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος).

Οἱ συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς είναι δημόσιες, ἔχει δηλαδή κάθε πολίτης τό δικαίωμα νά τίς παρακολουθήσει. Ἐπί πλέον οἱ συζητήσεις στή Βουλή μεταδίδονται τακτικά ἀπό τό ραδιόφωνο καὶ τήν τηλεόραση. Οἱ συζητήσεις στενογραφοῦνται καὶ τά πρακτικά δημοσιεύονται μετά ἀπό κάθε συνεδρίαση.

§ 35. ΕΚΛΟΓΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΕΣ

1. Ἔκλογεις

‘Η Βουλή ἐκλέγεται ἀπό τό λαό (ἄρθρο 51, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος). Μέ τή λέξη λαός ὅμως δέν ἐννοοῦμε στήν περίπτωση αὐτή ὅλους τούς κατοίκους τῆς χώρας, ἀλλά μόνο τούς πολίτες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πάνω ἀπό μιάν ὄρισμένη ἡλικία. Αύτοί ὀνομάζονται καὶ ἐκλογεῖς. Τό σύνολο τῶν ἐκλογέων λέγεται «**ἐκλογικό σῶμα**».

2. Ἔκλογές

Τό Σύνταγμα ὀρίζει ὅτι οἱ ἐκλογές ἐνεργοῦνται «*δι ἀμέσου, μητικῆς καὶ καθολικῆς ψηφοφορίας*» (ἄρθρο 51, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος).

α) Καθολική ψηφοφορία σημαίνει ότι τό κράτος δέν έχει τό δικαιώμα νά ζητήσει ούτε περιουσιακά, ούτε κληρονομικά προσόντα, ούτε είδική μόρφωση, γιά νά έπιτρέπει στόν "Ελληνα πολίτη νά ψηφίσει. Τό μόνο πού ζητάει ό νόμος είναι τό δριο ήλικιας. Αύτό δέν δρίζεται στό Σύνταγμα, ἀλλά είναι σήμερα τά 21 χρόνια.

β) Μυστική ψηφοφορία σημαίνει ότι κανείς δέν έχει τό δικαιώμα νά πληροφορήσει ποιόν ψήψισε ό κάθε πολίτης. Ή μυστική ψηφοφορία έξασφαλίζεται σήμερα μένενα ίδιαίτερο χώρισμα μέσα στό έκλογικό τμῆμα, ὅπου ό έκλογέας κλείνει τό ψηφοδέλτιο του σέ είδικο φάκελο, χωρίς νά τό δεῖ κανείς. Η μυστικότητα τής ψηφοφορίας ἀποβλέπει στό νά μήν μπορεῖ κανείς νά έπιηρέάσει τόν έκλογέα και ἀποτελεῖ **θεμελιώδη** ἀρχή τοῦ Συντάγματος.

γ) **"Αμεση** ψηφοφορία ίπάρχει, ὅταν οί έκλογεις έκλέγουν ἀπευθίας τούς ἀντιπροσώπους τους. Τό ἀντίθετο σύστημα είναι ή **έμμεση** έκλογή, ὅπου οί έκλογεις ύποδεικνύουν δρισμένα πρόσωπα (έκλεκτορες), τά όποια θά έκλέξουν τούς ἀντιπροσώπους τοῦ έθνους. Στήν "Ελλάδα ίσχυσε πάντοτε τό **άμεσο** σύστημα, πού ἀλλωστε έχει κατοχυρωθεῖ και ἀπό τό Σύνταγμα.

Τό Σύνταγμα τῶν έκλεκτόρων (έμμεση έκλογή) ἐφαρμόζεται στήν **"Αμερική** γιά τήν έκλογή τοῦ προέδρου τῶν **"Ηνωμένων Πολιτειῶν**.

3. Τρόπος πού ένεργοῦνται οί έκλογές

α) Οί έκλογές διενεργοῦνται τήν **ΐδια μέρα** σέ δόλο τό κράτος (ἄρθρο 51, παρ. 4 τοῦ Συντάγματος). Μπορεῖ μέ είδικό νόμο νά έπιτραπεῖ και στούς "Ελληνες τοῦ έξωτερικοῦ νά ψηφίζουν στόν τόπο τής διαμονής τους.

β) "Ο πολίτης είναι **ύποχρεωμένος** νά ψηφίσει. "Ο νόμος θεσπίζει τό **"ύποχρεωτικόν τής ψηφοφορίας"** και προβλέπει δρισμένες ποινές γιά τούς έκλογεις πού δέν έκτελοῦν τό καθήκον τους αύτό (ἄρθρο 51, παρ. 5 τοῦ Συντάγματος).

γ) Οί έκλογές διεξάγονται μέ βάση τούς **έκλογικούς καταλόγους**, ὅπου είναι γραμμένα τά δνόματα ὅλων τῶν έκλογέων. "Οσοι ἀπό

άμέλεια ή γιά άλλο λόγο δέν έγγραφούν στούς έκλογικους καταλόγους δέν μπορούν νά ψηφίσουν.

δ) Οι ύποψήφιοι βουλευτές **άνακηρύσσονται** άπό τό Πρωτοδικεῖο τῆς περιφέρειας όπου θά έκλεγούν.

ε) Οι έκλογές γίνονται μέ **ψηφοδέλτια**, όπου άναγράφονται τά δύναμα τῶν ύποψήφιών τοῦ **συνδυασμοῦ** πού καταρτίζει κάθε κόμμα. "Άλλοτε χρησιμοποιούσαν τίς κάλπες, δηλαδή δοχεία μετάλλινα χωρισμένα σέ δύο διαμερίσματα, ἔνα μαῦρο μέ τά γράμματα ΟΧΙ καί ἔνα ἄσπρο μέ τά γράμματα ΝΑΙ καί, ἀνάλογα μέ τήν προτίμησή του, ἔριχνε ό πολίτης τό σφαιρίδιό του σ' ἔνα ἀπό τά δύο διαμερίσματα. Αὐτά ἔχουν τώρα πιά καταργηθεῖ, γιατί διευκόλυναν τήν έκλογική νοθεία. "Ομως ή λέξη «κάλπη» καί «μαυρίζω» ἔχουν μείνει στή γλώσσα μας σχετικά μέ τίς έκλογές.

στ) Τό κράτος διαιρεῖται σέ **έκλογικές περιφέρειες**. Αὗτές όριζονται ἀπό εἰδικό νόμο καί μπορούν νά είναι **εὐρεῖες** ή **στενές**. Στήν **εὐρεία περιφέρεια** έκλεγονται πολλοί βουλευτές, ἀπό τίς διάφορες ἐπαρχίες πού τήν ἀποτελοῦν. "Ολοι αὐτοί οι ύποψήφιοι περιλαμβάνονται σέ κοινό **ψηφοδέλτιο**. 'Αντίθετα, στή **στενή περιφέρεια** είναι δυνατόν νά έκλεγεται καί **ἔνας μόνο** βουλευτής.

ζ) Οι έκλογικές περιφέρειες διαιρούνται σέ **έκλογικά τμήματα**, δην γίνεται ή ψηφοφορία. Τά τμήματα ἐπιτηρούνται ἀπό μία **έφορευτική ἐπιτροπή** καί ἀπό τό **δικαστικό ἀντιπρόσωπο**, πού φροντίζει ὅστε οί έκλογές νά γίνουν ήσυχα, σύμφωνα μέ τούς νόμους καί νά είναι γνήσιες.

η) Τό κύρος τῶν έκλογῶν έλέγχεται ἀπό **ἔνα εἰδικό δικαστήριο** (ἀρθρο 100 τοῦ Συντάγματος). "Αν κάποιος ύποψήφιος, πού δέν έχει τά προσόντα, έκλεγει βουλευτής ή ἄν, παρόλο πού ήταν στή θέση τους ή **έφορευτική ἐπιτροπή** καί ό δικαστικός **άντιπρόσωπος**, **ύπάρχει** ύποψία πώς **ἔνας** ἀπό τούς ύποψήφιους **ἀδικήθηκε**, τότε **έχει** κάθε πολίτης τό δικαίωμα νά προσβάλει μέ **ἔνσταση** τό κύρος τῆς έκλογῆς. Τό εἰδικό δικαστήριο ἀποτελεῖται ἀπό **άνωτατους δικαστικούς**, **άρεοπαγίτες** καί **συμβούλους** **ἐπικρατείας**. 'Εξετάζει μάρτυρες ή **ἔγγραφα** καί μπορεῖ, ἄν πεισθεῖ γιά τήν **ἀκρίβεια** τῆς **ἐνστάσεως**, ν' **ἀκυρώσει** τήν έκλογή στήν περιφέρεια, όπου ή διεξαγωγή **ἔγινε** χωρίς νά τηρηθοῦν οί νόμοι. 'Εκεὶ διενεργούνται **ἀργότερα** **ἐπαναληπτικές** έκλογές.

§ 36. ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Δύο είναι, κυρίως, τά έκλογικά συστήματα: τό πλειοψηφικό και τό άναλογικό.

Μέ τό πλειοψηφικό σύστημα έκλεγεται ό υποψήφιος τοῦ κόμματος ἐκείνου πού, σέ σχέση μέ τό δεύτερο κόμμα, πῆρε ἔστω καί μία ψῆφο περισσότερη.

Μέ τό άναλογικό σύστημα οί ἔδρες τῶν βουλευτῶν κατανέμονται ἀνάλογα μέ τόν ἀριθμό τῶν ψήφων πού πῆρε κάθε κόμμα. ⁷ Αν π.χ. σέ μια περιφέρεια άναλογοῦν 25 ἔδρες στή Βουλή καί ψηφίσουν 175.000 ἐκλογεῖς, θά διαιρέσουμε τό σύνολο τῶν ψηφοφόρων αὐτῶν μέ τόν ἀριθμό τῶν βουλευτικῶν ἔδρῶν καί βρίσκουμε ἔτσι τήν ἐκλογική βάση ($175.000 : 25 = 7.000$). Τά κόμματα πού μετέχουν στήν ἐκλογή θά πάρουν τόσους βουλευτές, δσες φορές χωρεῖ ή ἐκλογική βάση (δηλαδή τό 7.000) στόν ἀριθμό τῶν ψήφων πού ἔλαβαν. Έάν λ.χ. ἔνα κόμμα πῆρε 72.000 ψήφους, τοῦ ἀντιστοιχοῦν 10 ἔδρες ($72.000 : 7.000 = 10$) καί θά ἔχει ὑπόλοιπο 2.000 ψήφους, πού θά κατανεμηθοῦν μέ διάφορους ὑπολογισμούς (δεύτερη κατανομή). Τίς ὑπόλοιπες ἔδρες θά λάβουν οί υποψήφιοι τῶν ἄλλων κομμάτων, πάντοτε μέ τήν ἀναλογία 7.000 ψήφοι = 1 βουλευτική ἔδρα. Τό δεύτερο κόμμα μέ 50.000 ψήφους θά πάρει 7 ἔδρες ($50.000 : 7 = 7$), μέ ὑπόλοιπο 1.000 ψήφους, τό τρίτο μέ 30.000 ψήφους θά πάρει τέσσερις ἔδρες, μέ ὑπόλοιπο 2.000 ψήφους, καί τό τελευταῖο μέ 18.000 μόνο δύο ($18.000 : 7 = 2$), μέ ὑπόλοιπο 4.000 ψήφους.

Αντίθετα, ἄν ἐφαρμόσουμε μέ τούς ἴδιους ἀριθμούς τό πλειοψηφικό σύστημα, τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν θά είναι ἐντελῶς διαφορετικό, γιατί τό κόμμα πού ἔλαβε 72.000 ψήφους θά πάρει καί τίς 25 ἔδρες, ἐφόσον τά ὑπόλοιπα κόμματα πῆραν λιγότερους ψήφους καί μολονότι δλα μαζί συγκέντρωσαν περισσότερες ψήφους ἀπό τό κόμμα τής πλειοψηφίας, δέ θά κερδίσουν **ούτε μία** ἔδρα.

Τό άναλογικό σύστημα εύνοει τήν πιστή ἀπογραφή τῶν διαφόρων πολιτικῶν δυνάμεων, ἐνῷ τό πλειοψηφικό ἐπιτρέπει νά σχηματιστοῦν ἰσχυρές κυβερνήσεις.

Ἐκτός ὅμως ἀπό τά δύο αὐτά έκλογικά συστήματα, υπάρχουν καί ἄλλα, πού ἀποτελοῦν ἔνα συνδυασμό τοῦ άναλογικοῦ καί τοῦ πλειοψηφικοῦ. Τά κυριότερα είναι ή ἐνισχυμένη άναλογική καί τό **μικτό**.

Στήν ἐνισχυμένη ἀναλογική ὑπάρχουν οἱ λεγόμενες πρώτη καὶ δεύτερη κατανομὴ (ὅπως ἄλλωστε καὶ στήν ἀπλῇ ἀναλογική). Στήν πρώτη κατανομὴ μετέχουν ὅλα τὰ κόμματα καὶ ἐκλέγουν ἀριθμό βουλευτῶν ἀνάλογο μὲν τὸν ἀριθμὸ τῶν ψήφων πού ἔλαβαν, ἐνδὲ τὰ ὑπόλοιπα τῶν ψήφων ἀθροίζονται σὲ εὐρύτερες περιφέρειες, ὅπου γίνεται ἡ δεύτερη κατανομὴ. "Οταν ὅμως τὸ σύστημα είναι ἡ ἐνισχυμένη ἀναλογική, τότε στή δεύτερη κατανομὴ δέ μετέχουν πιά **ὅλα** τὰ κόμματα, ἀλλά μόνο τὰ μεγάλα, δηλαδή ἐκεῖνα πού θά συγκεντρώσουν ὁρισμένο ποσοστό ψήφων σέ ὅλη τῇ χώρᾳ. Τό ποσοστό αὐτό δέν είναι ὅμοιο πάντοτε σέ ὅλες τίς ἐκλογές, ἀλλά ὥριζεται κάθε φορά διαφορετικά ἀπό τὸν ἐκλογικό νόμο. Τό 1974 οἱ ἐκλογές ἔγιναν μὲν τήν ἐνισχυμένη ἀναλογική καὶ τὸ ποσοστό τῶν ψήφων γιά τῇ συμμετοχῇ στή δεύτερη κατανομή είχε ὥριστει γιά τὰ κόμματα σέ 17% τοῦ συνόλου καὶ γιά τούς συνασπισμούς κομμάτων σέ 25%. Στίς ἐκλογές τοῦ 1958 τό ποσοστό αὐτό είχε ὥριστει μεγαλύτερο, δηλαδή σέ 25% γιά τὰ κόμματα καὶ σέ 35 καὶ 40% γιά τούς συνασπισμούς κομμάτων.

Μέ τό σύστημα αὐτό τὰ μεγάλα κόμματα ἀποκτοῦν καὶ ἄλλες ἔδρες.

Μικτό είναι τό ἐκλογικό σύστημα κατά τό ὅποιο σέ ἄλλες ἐκλογικές περιφέρειες τοῦ κράτους ἐφαρμόζεται τό πλειοψηφικό, σέ ἄλλες ἡ ἐνισχυμένη ἀναλογική καὶ σέ ἄλλες ἡ ἀπλῇ ἀναλογική. Τό σύστημα αὐτό ἐφαρμόστηκε στήν Ἑλλάδα κατά τίς ἐκλογές τῆς 19 Φεβρουαρίου 1956.

§ 37. NOMOI KAI NOMOΘΕΤΙKA ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

1. Πῶς ψηφίζονται οἱ νόμοι.

Ἡ νομοθετική ἐξουσία ἀσκεῖται ἀπό τή Βουλή ἢ ἀπό τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας μᾶς λέει τό ἄρθρο 26 τοῦ Συντάγματος. Γιά νά γίνει ὅμως ἔνας νόμος, χρειάζεται πρῶτα νά ψηφιστεῖ ἀπό τή Βουλή, ὕστερα νά κυρωθεῖ ἀπό τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας καὶ τέλος πρέπει νά δημοσιευτεῖ στήν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως».

Ἡ ψηφιση ὅμως τῶν νόμων ἀπό τή Βουλή γίνεται μέ μιά ὥρισμένη διαδικασία, πού ἐπιβάλλεται ἀπό τά ἄρθρα 73—76 τοῦ Συντάγματος.

Ὑπάρχει πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ γενική ἀρχή ὅτι «δικαίωμα προτάσεως νόμων εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν κυβέρνησιν» (ἄρθρο 73, παρ. I τοῦ Συντάγ-

ματος). Η Βουλή άσκει τό νομοθετικό της έργο «ἐν δόλομελείᾳ», δηλαδή πρέπει νά είναι παρόντες δύοι οι βουλευτές και οι ἀποφάσεις νά ἐγκριθοῦν ἀπό τήν πλειοψηφία τῶν παρόντων, οι δύοι ποτέ δέν μποροῦν νά είναι λιγότεροι ἀπό τό 1/4 τοῦ συνόλου τῶν Βουλευτῶν, δηλαδή σήμερα 75 (ἄρθρο 67 τοῦ Συντάγματος).

Η Βουλή μπορεί νά δρίσει στόν κανονισμό της ὅτι θά διαιρεθεῖ σέ δύο τό πολύ τμήματα και θά δρίσει πῶς θά μοιραστοῦν κατά ύπουργειαί οι ἀρμοδιότητες τῶν τμημάτων (ἄρθρο 70 τοῦ Συντάγματος).

Οπωσδήποτε ὅμως ύπάρχουν δρισμένα θέματα πού δέν ἐπιτρέπεται ποτέ νά παραπεμφθοῦν σέ τμήματα και πρέπει πάντοτε νά συζητοῦνται στήν δόλομέλεια. Τά κυριότερα ἀπό αὐτά είναι οι νόμοι πού θά ἀλλάξουν τό ἐκλογικό σύστημα και οι νόμοι πού θίγουν τήν προστασία τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων.

Η διαδικασία περνᾶ ἀπό τά ἔξης στάδια:

1. Ο νόμος ύποβάλλεται σέ σχέδιο (νομοσχέδιο) στή Βουλή, συνήθως ἀπό τόν ἀρμόδιο ύπουργο. "Ετσι π.χ. ἔνα νομοσχέδιο γιά τά σχολεία θά τό φέρει ὁ Υπουργός Παιδείας, ἔνα νομοσχέδιο γιά τά λεωφορεῖα ὁ Υπουργός Μεταφορῶν κ.ο.κ." Αν μέσα στό νομοσχέδιο προβλέπονται καινούριες δαπάνες πού θά ἐπιβαρύνουν τό δημόσιο, δέν μπορεῖ νά συζητηθεῖ, ἂν δέ συνοδεύεται ἀπό ἔκθεση τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους πού καθορίζει πόση θά είναι ή δαπάνη (ἄρθρο 75 Συντάγματος) και μέ ποιόν τρόπο θά καλυφθεῖ.

2. "Ολα τά νομοσχέδια πρέπει νά συνοδεύονται ἀπό αἰτιολογική ἔκθεση, ὅπου ἀναγράφεται ὁ λόγος γιατί πρέπει νά ψηφιστεῖ τό νομοσχέδιο και τί ἀποτελέσματα ἐλπίζεται ὅτι θά ἔχει ὁ νόμος στή ζωή τοῦ τόπου.

3. Μόλις ύποβληθεῖ τό νομοσχέδιο στή Βουλή, παραπέμπεται στήν ἀρμόδια κοινοβουλευτική ἐπιτροπή (π.χ. τό νομοσχέδιο γιά τά σχολεία στήν ἐπιτροπή ἐπί τῆς Παιδείας) και, ἀφοῦ ή ἐπιτροπή τό ἐπεξεργαστεῖ, είσάγεται στή Βουλή — τήν δόλομέλεια η τό ἀρμόδιο τμῆμα —, γιά νά ψηφιστεῖ.

4. Κάθε νομοσχέδιο συζητεῖται και ψηφίζεται ἀπό τή Βουλή (σέ δόλομέλεια η σέ τμήματα) σέ δύο διαφορετικές συνεδριάσεις, πού ἀπέχουν μεταξύ τους κατά δύο μέρες τουλάχιστον (ἄρθρον 76, παρ. 2).

Στήν πρώτη συνεδρίαση τό νομοσχέδιο ψηφίζεται στίς γενικές του

διατάξεις, αὐτό πού λέγεται «κατ' ἀρχήν» καὶ «κατ' ἄρθρον» γιά πρώτη φορά, δηλαδή κάθε μία ἀπό τίς διατάξεις του ψηφίζεται χωριστά. Στή δεύτερη συνεδρίαση «κατ' ἄρθρον καὶ ώς σύνολον».

Σέ εξαιρετικές περιπτώσεις ἐπιτρέπεται νά ψηφιστεῖ ἔνα νομοσχέδιο σέ μια μόνη συνεδρίαση, ὅταν ἡ κυβέρνηση τό χαρακτηρίσει ώς «κατεπείγον», ἀλλά στή συζήτηση πρέπει νά είναι παρόντες ὁ πρωθυπουργός, ὁ ἀρμόδιος ὑπουργός καὶ οἱ ἀρχηγοί τῶν κομμάτων (ἄρθρο 76, παρ. 4 τοῦ Συντάγματος).

Ορισμένοι νόμοι πού ἀφοροῦν τήν ἐπικύρωση ἐνός κώδικα, δηλαδή ἐνός συνόλου διατάξεων γιά ἔναν ὄρισμένο θεσμό πού ἔχει περάσει ἀπό ἐπιστημονική ἐπεξεργασία ἐπιτροπῆς εἰδικῶν, διορισμένων, γιά τή μελέτη αὐτή μέ διατάξεις νόμων, μποροῦν νά ψηφιστοῦν ἀπό τήν ὀλομέλεια τῆς Βουλῆς μέ ἔναν ἴδιαίτερο νόμο πού τούς ἐγκρίνει σάν σύνολο. Π.χ. ὁ Κώδικας ὁδικῆς κυκλοφορίας.

5. Ἄφοῦ ψηφιστεῖ ἔνας νόμος, διαβιβάζεται στόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, γιά νά τόν «κυρώσει» μέ τήν ὑπογραφή του καὶ νά διατάξει τή δημοσίευσή του στήν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως». Δέκα ήμέρες μετά τή δημοσίευσή του ὁ νόμος ἀρχίζει νά ἐφαρμόζεται σέ δὴ τήν ἐπικράτεια καὶ κανένας δέν μπορεῖ νά ἰσχυριστεῖ ὅτι δέν τόν γνωρίζει. Αὐτό ἐννοοῦμε, ὅταν λέμε «ἄγνοια νόμου δέν ἐπιτρέπεται».

2. Νομοθετικά διατάγματα

Ἡ Βουλή δέ συνεδριάζει ὅλο τό χρόνο. Συνέρχεται σέ συνόδους τακτικές καὶ ἔκτακτες. Ὅταν ἡ Βουλή διακόψει τίς ἐργασίες τῆς, οἱ βουλευτές πηγαίνουν στίς ἐπαρχίες τους. Είναι ὅμως δυνατόν στό διάστημα πού ἡ Βουλή ἔχει διακοπές νά προκύψουν θέματα ἐπείγοντα πού πρέπει νά ρυθμιστοῦν ἀμέσως. Γι' αὐτό τό Σύνταγμα προβλέπει στό ἄρθρο 43, παρ. 4 ὅτι ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας μπορεῖ νά προχωρήσει στήν ἔκδοση νομοθετικῶν διαταγμάτων (Ν.Δ.), πού θεωροῦνται ώς νόμοι. Γιά νά γίνει ὅμως αὐτό, πρέπει νά ὑπάρχει ἡ συγκατάθεση τοῦ εἰδικοῦ τμήματος πού συγκροτεῖται, ὅπως καὶ τά ἄλλα τμήματα καὶ οἱ ἐπιτροπές τῆς Βουλῆς, ἀνάλογα μέ τή δύναμη τῶν κομμάτων ἢ διμάδων ἀκόμη καὶ τῶν βουλευτῶν πού είναι ἀνεξάρτητοι (ἄρθρο 71 τοῦ Συντάγματος). Ὁ τρόπος λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ τμήματος διακοπῶν καθώς καὶ τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν πού θύ ἐπεξεργάζονται

τά θέματα πού θά συζητηθοῦν ἐκεῖ δρίζεται ἀπό τὸν κανονισμό τῆς Βουλῆς. Γιά νά ψηφιστοῦν ἀποφάσεις στὸ τμῆμα αὐτό, δπως καὶ στὰ ἄλλα τμήματα τῆς Βουλῆς, χρειάζεται ἡ πλειοψηφία τῶν παρόντων, πού ποτέ ὅμως δέν μπορεῖ νά είναι κατώτερη ἀπό τὰ 2/5 τῶν βουλευτῶν πού συμμετέχουν σ' αὐτό τὸ τμῆμα. Γιά τὸ 1976 τὸ τμῆμα διακοπῶν ὁρίστηκε νά ἔχει 60 μέλη καὶ 30 ἀναπληρωματικά.

Ἡ ἄδεια πού δίνει ἡ Βουλή στὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας νά προβεῖ στήν ἔκδοση νομοθετικῶν διαταγμάτων λέγεται «νομοθετική ἐξουσιοδότηση» καὶ ὅσο ἵσχε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1952 ἡ ἐπιτροπή τῆς Βουλῆς πού ἐνέκρινε τά νομοθετικά διατάγματα λεγόταν «Ἐπιτροπὴ ἐξουσιοδοτήσεως ἡ Μικρή Βουλή».

Φυσικά οὕτε στὸ τμῆμα διακοπῶν, ὅπως συμβαίνει καὶ γιά ἄλλα τμήματα, δέν μποροῦν νά συζητηθοῦν θέματα πού **μόνο ἡ ὁλομέλεια τῆς Βουλῆς** μπορεῖ νά χειριστεῖ, ὅπως είναι οἱ νόμοι πού θίγουν τά ἀτομικά δικαιώματα, οἱ νόμοι γιά τὸ ἐκλογικό σύστημα ἢ γιά τήν κατάσταση πολιορκίας καὶ ἄλλοι (ἄρθρο 72 τοῦ Συντάγματος).

Ἀναγκαστικοί νόμοι λέγονται οἱ νόμοι πού δέν ψηφίστηκαν οὕτε ἀπό τὴν Βουλή οὕτε ἀπό τά τμήματά της, ἀλλά ἐκδόθηκαν ἀπό τήν κυβέρνηση «ἐν ἀπουσίᾳ τῆς Βουλῆς» καὶ χωρίς τήν ἐξουσιοδότησή της. Οἱ νόμοι αὐτοί είναι ἀντισυνταγματικοί. Στό καιρό τῆς δικτατορίας τῆς 4ης Αύγουστου 1936 καὶ στή δικτατορία 1976 — 1974 ὅλοι οἱ νόμοι πού δημοσιεύθηκάν ἦταν ἀναγκαστικοί (A.N.).

§ 38. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΡΙΘΜΗΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ

1. Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

Ὀταν οἱ νόμοι ὑπογραφοῦν ἀπό τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας καὶ σφραγιστοῦν μέ τῇ «μεγάλῃ τοῦ κράτους σφραγίδᾳ», φυλάγονται τά πρωτότυπα στὸ Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης. Ἐπειδή ὅμως δέν μπορεῖ κάθε πολίτης νά πηγαίνει στὸ Ὑπουργεῖο νά διαβάζει τὸ κείμενο τοῦ νόμου, ὑπάρχει ἔνα ἐπίσημο κείμενο μέ τήν ἐγγύηση τοῦ κράτους ὅτι είναι ὅμοιο μέ τό πρωτότυπο. Τό κείμενο αὐτό θά τό βροῦμε στήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως πού δημοσιεύει πιστά τό νόμο καὶ τόν κάνει ἔτσι γνωστό στούς πολίτες. Τό κράτος ἔχει δικό τους τό «Ἐθνικό Τυπογραφεῖο» ἀπό τό 1825.

‘Η Ἐφημερίδα τῆς κυβερνήσεως διαιρεῖται σέ τόμους (κάθε τόμος περιέχει τά φύλλα ἐνός ἡμερολογιακοῦ ἔτους) καὶ σέ τεύχη, πού ἄλλο περιέχει τοὺς νόμους, ἄλλο τὰ διατάγματα καὶ τίς ὑπουργικές ἀποφάσεις, ἄλλο τοὺς διορισμούς, τίς ἀπολύσεις καὶ μεταθέσεις ὑπαλλήλων κτλ. Ἐπί πλέον ὑπάρχουν καὶ **Δελτία**, ὅπως τό «Δελτίο Ἀνωνύμων Ἐταιρειῶν» καὶ τό «Δελτίο Σημάτων καὶ Διπλωμάτων εὑρεσιτεχνίας».

2. Ἀρίθμηση τῶν νόμων

Ἐπί τῆς βασιλείας τοῦ Ὅθωνα ἥρχισε ἡ ἀρίθμηση τῶν νόμων μέδιληνικά γράμματα κατά τὸ ἀρχαῖο πρότυπο Α,Β,Γ. κτλ. Ἐτσι π.χ. ὁ νόμος ΧΠΘ (περὶ ἐπιτροπείας ἀνηλίκων) εἶναι ὁ νόμος ὃν π’ ἀριθ. 689. Ἀπό τῇ βασιλείᾳ τοῦ Κωνσταντίνου Α’ (1913) ἥρχισε νέα ἀρίθμηση μέδιραβικούς ἀριθμούς (1,2,3 κτλ.), πού συνεχίστηκε καὶ στήν περίοδο τῆς δημοκρατίας (1924—1935) χωρίς νά διακοπεῖ ἡ σειρά καὶ μετά τήν παλινόρθωση τῆς βασιλείας ὡς τίς 4 Αὐγούστου 1936.

Ἡ δικτατορία Μεταξᾶ ἥρχισε πάλι νά ἀριθμεῖ ἀπό τὸ 1 τοὺς ἀναγκαστικούς νόμους (Α.Ν.) πού ἔξεδιδε, οἱ δοποῖοι ἀπό τὸ 1936 ὡς τὸ 1941 ἔφθαναν τοὺς 2925. Ἀπό τότε ἐπικράτησε ἡ συνήθεια νά ἀναφέρεται δίπλα στόν ἀριθμό τοῦ νόμου καὶ ἡ χρονιά πού δημοσιεύτηκε (π.χ. Α.Ν. 2900/1941).

Στήν ἐποχή τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς τῆς χώρας (1941—1944) ἐφαρμόστηκε ἐπίσης νέα ἀρίθμηση τῶν νομοθετικῶν διαταγμάτων (Ν.Δ.) ἀπό 1—2243, πάντοτε μέ μνεία τῆς χρονιᾶς καὶ ἀπό τὸ 1941—1944 τῶν νόμων (Ν) 1—1181.

Μετά τήν παλινόρθωση καὶ ἐπί βασιλείας τῶν Γεωργίου Β’, Παύλου Α’ καὶ Κωνσταντίνου Β’ ἡ ἀρίθμηση τῶν νόμων ἥρχιζει πάλι ἀπό 1 καὶ φθάνει στόν 4610, μέ μνεία πάντοτε τῆς χρονολογίας, ὡς τήν 21η Ἀπριλίου 1967. Κατά τήν πρώτη φάση τῆς δικτατορικῆς ἐπταετίας (1967—1973) δημοσιεύθηκαν τά νομοθετικά διατάγματα 1—1403 καὶ στή δεύτερη φάση τῆς δικτατορίας (Νοέμβριος 1973—Ιούλιος 1974) τά Ν.Δ. 1—494.

Μετά τήν πτώση τῆς δικτατορίας (23 Ιουλίου 1974) ἥρχισε πάλι καινούρια ἀρίθμηση τῶν νόμων.

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 39. ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΚΡΑΤΟΣ

Η έκτελεστική έξουσία ή λειτουργία, δημοφέρεται έπισημα στό Σύνταγμα (άρθρο 26), είναι μία από τις τρεις λειτουργίες, πού, μαζί με τή νομοθετική και τή δικαστική, συγκροτοῦν τή δημοκρατική μας πολιτεία.

Τό ίδιο άρθρο διευκρινίζει δτι «ή έκτελεστική λειτουργία ἀσκεῖται υπό τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς κυβερνήσεως» καὶ μέ αὐτό θέλει νά έπισημάνει και νά καθορίσει ἀκριβῶς τούς δύο φορεῖς τῆς έξουσίας αὐτῆς, πού από τήν πράξη και στήν ούσια ἔχει ἀποδειχθεῖ πώς είναι ή σημαντικότερη, περισσότερο ἀποφασιστική και ἀπό πολλές πλευρές σπουδαίοτερη έξουσία τοῦ σημερινοῦ κράτους.

Όπως δείχνει και τό ὄνομά της, ή έκτελεστική έξουσία ἔχει κύριο σκοπό της τήν έκτέλεση τῶν νόμων, πού ψηφίζει ή ἀλλη έξουσία (ή λειτουργία), ή νομοθετική. Ἀλλά πρακτικά, τό ἔργο πού ἔχει ἀνατεθεῖ ἀπό τήν πολιτεία στήν έκτελεστική έξουσία — καὶ ίδιαίτερα στόν ἔνα ἀπό τούς δύο φορεῖς της, τήν κυβέρνηση — είναι τεράστιο, πολύπλοκο, πολύπλευρο, ἀποφασιστικό και σημαντικό.

Αὐτή πρέπει νά φροντίσει γιά τήν ἀμυνα και τήν ἀσφάλεια τῆς χώρας, νά πραγματοποιήσει συμφωνίες μέ φίλους και ν' ἀντιμετωπίσει ἀντιπάλους και ἐχθρούς, νά ὁργανώσει και νά βελτιώσει τά οἰκονομικά τοῦ κράτους, νά ἐπιβαρύνει τούς πολίτες μέ φόρους ή ἀλλες δαπάνες, η νά βελτιώσει τίς συνθῆκες ἐργασίας και ζωῆς τους, νά τούς έξασφαλίσει καλύτερη ύγειονομική περίθαλψη και συντάξεις. Αὐτή θά δώσει καλύτερες τιμές γιά τά γεωργικά προϊόντα, ἀλλά θ' ἀντιμετωπίσει, ὅπως αὐτή κρίνει καλύτερα, διαμαρτυρίες και ἀπεργίες και θά πάρει λογικά μέτρα γιά τήν ἐσωτερική ἡρεμία και ἀσφάλεια, ὅταν τοῦτο χρειάζεται. Αὐτή δημοσ μπορεῖ και νά παρασυρθεῖ και νά προχωρήσει σέ ἀποφάσεις πού πιθανόν θ' ἀποδειχτοῦν ἐπικίνδυνες και μποροῦν νά προκαλέσουν μεγαλύτερες ἀντιδράσεις η νά ταράξουν ἀκόμη τήν

έθνική ένότητα της χώρας και τοῦ λαοῦ. Μέ δυό λόγια αὐτή διοικεῖ καὶ αὐτή κυβερνᾶ. Καὶ ἐπειδή, μὲ τῇ δύναμῃ καὶ τίς δυνατότητες πού ἔχει, μπορεῖ νά δώσει σωστή ἡ κακή κατεύθυνση σέ κάθε σχεδόν ζήτημα, είναι στήν πραγματικότητα ἡ σπουδαιότερη ἀπό τίς τρεῖς ἔξουσίες τοῦ πολιτεύματος.

‘Η Ἐλλάδα, μετά τό δημοψήφισμα τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1974, είναι πιά προεδρεύμενη δημοκρατία. Γι’ αὐτό ἄλλωστε τό ἄρθρο 26 τοῦ Συντάγματος ὅρίζει ὅτι ἡ ἐκτελεστική λειτουργία ἀσκεῖται ἀπό κοινοῦ ἀπό τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας καί τήν κυβέρνηση, δηλαδή τόν πρωθυπουργό καὶ τούς ὑπουργούς.

Ἐπειδή τό 1974, μετά τήν πτώση τῆς δημοκρατίας, μεσολάβησε μιά μεταβατική περίοδος, ἡ Βουλή ἔξέλεξε ἀρχικά προσωρινό Πρόεδρο Δημοκρατίας, τό Μιχαήλ Στασινόπουλο. Στίς 14 Ιουνίου 1975 ἡ Βουλή, ἀφοῦ συμπλήρωσε τήν ἐπεξεργασία τοῦ νέου Συντάγματος καὶ ψήφισε τό νέο Καταστατικό Χάρτη τῆς χώρας, ἔξέλεξε μέ μυστική ψηφοφορία, ὅπως ὅρίζει τό ἄρθρο 32 τοῦ Συντάγματος, πρώτο Πρόεδρο τῆς Ἐλληνικῆς Δημοκρατίας τόν Κωνσταντίνο Τσάτσο.

Τό δημοψήφισμα τῆς 8ης Δεκεμβρίου τοῦ 1974 ἦταν ἀπαραίτητο γιά νά τερματιστεῖ μιά ἐκκρεμότητα πού ὅλοι, ἀκόμη καὶ ὁ τέως βασιλιάς, τήν ἀναγνώρισαν. Ἀπό τή στιγμή πού μέ πλειοψηφία σχεδόν 70% ὁ ἔλληνικός λαός ἔκρινε καὶ διάλεξε τή δημοκρατία ώς τό πολίτευμα πού ἥθελε, κάθε ἀμφισβήτηση καὶ ἐπιφύλαξη είχαν τερματιστεῖ καὶ παραμεριστεῖ.

Μέ βάση τήν ἐτυμηγορία αὐτή τοῦ ἔλληνικοῦ λαοῦ, ἡ συνταγματική Βουλή, ἡ Βουλή δηλαδή πού είχε τήν εἰδική ἐντολή τοῦ λαοῦ νά ψηφίσει τό Σύνταγμα, ἐνέκρινε τά σχετικά ἄρθρα τοῦ νέου Συντάγματος, τά ὅποια καθορίζουν τή μορφή τοῦ πολιτεύματός μας καὶ προβλέπουν μέ κάθε λεπτομέρεια πῶς ἔκλεγεται ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, τί ἐκφράζει καὶ τί ἀντιπροσωπεύει στήν ὑψηστη θέση πού καταλαμβάνει, ποιές ὑποχρεώσεις ἔχει, ποιός είναι ὁ ρόλος του γενικά, ποιά είναι τά καθήκοντά του. Τό νέο ἔλληνικό Σύνταγμα καθορίζει ὅλα αὐτά μέ κάθε λεπτομέρεια. Καὶ ἀφιερώνει 21 ἀπό τά ἄρθρα του (ἀπό τό 30ό μέχρι καὶ τό 50ό) στό ρόλο, τά καθήκοντα, τίς ἀρμοδιότητες, τά δικαιώματα καὶ τίς ὑποχρεώσεις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας.

Τά αρθρα 30—34 του Συντάγματος καθορίζουν τις λεπτομέρειες και τόν τρόπο έκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας, τόν άντικαταστάτη του σέ περίπτωση ἀπουσίας και ὄρισμένα ἄλλα λεπτομερειακά ή διαδικαστικά θέματα. Ὁ Πρόεδρος της Δημοκρατίας ἐκλέγεται γιά πέντε χρόνια. Μπορεῖ νά ἐκλεγεί κάθε "Ελληνας πολίτης ηλικίας 40 και πάνω χρόνων και ψηφοφόρος.

1. Ἀνεύθυνο τοῦ Προέδρου

Ίδιαίτερη σημασία ἔχει τό κεφάλαιο «Ἐξουσίαι και εὐθύνη τοῦ Προέδρου», ὅπου μέ τό αρθρο 35 καθορίζει τό λεγόμενο «ἀνεύθυνον τοῦ αίρετοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος», πού ἵσχε ἄλλωστε και σέ ὅλα τά προηγούμενα ἑλληνικά Συντάγματα, εἴτε βασιλιάς ἦταν ὁ ἀνώτατος ἄρχοντας, εἴτε (δηλαδή στήν περίοδο μεταξύ 1924 και 1935) Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Τό «ἀνεύθυνο» κρίνεται ἀναγκαῖο, ἐπειδή ὁ ἀνώτατος ἄρχοντας, στή δική μας περίπτωση ὁ Πρόεδρος της Δημοκρατίας, δέν μπορεῖ και δέν ἐπιτρέπεται νά φέρει πολιτικές ή ἄλλες εὐθύνες γιά τό καθετί πού ὑπογράφει, εἴτε νόμος είναι, εἴτε Προεδρικό Διάταγμα, εἴτε διάγγελμα, εἴτε δική πούτος ἄλλο. Ἐπειδή διαφέρει τό διακυβέρνηση της χώρας ἀπό τήν πλειοψηφία της Βουλῆς, είναι πολιτικά δρθό και λογικό νά υπογράφει και νά ἐγκρίνει μέ τήν ύπογραφή του τίς ἀποφάσεις της Βουλῆς και τίς πράξεις της κυβερνήσεως, χωρίς δῆμος νά φέρει ο ἴδιος προσωπική εὐθύνη γιά τίς πράξεις αὐτές.

Τό «ἀνεύθυνο» αὐτό δῆμος κατοχυρώνεται μέ τήν ύποχρέωση πού ἐπιβάλλει τό Σύνταγμα μέ τό αρθρο 35: «οὐδεμίᾳ πρᾶξις τοῦ Προέδρου της Δημοκρατίας ἵσχυει ἡ ἐκτελεῖται, ἂν δὲν ἔχῃ ἐπίσης και τὴν ύπογραφὴν τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ ἡ τοῦ ἰδίου τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅταν αὐτὸς ἀπαιτῇται, ἡ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου».

Μέ τόν τρόπο αὐτό η πολιτική εὐθύνη μεταφέρεται, μπορεῖ κανείς νά πει, «αὐτομάτως» στήν κυβέρνηση και στόν κάθε υπουργό χωριστά, ἐνῶ γιά τόν Πρόεδρο της Δημοκρατίας προκύπτει εὐθύνη μόνο σέ εἰδικές περιπτώσεις, γιά εἰδικά ἀδικήματα ή ἐνέργειες, δηλαδή γιά ἐσχάτη προδοσία η παραβίαση τοῦ Συντάγματος, ἄλλα και τότε χρειά-

ζεται ειδική διαδικασία και ειδική πλειοψηφία της Βουλῆς (ἄρθρο 49 τοῦ Συντάγματος), γιά νά ἐπιβληθοῦν οἱ νόμιμες κυρώσεις.

Ἐλάχιστες είναι οἱ περιπτώσεις, πού ἀναφέρονται περιοριστικά στό ἄρθρο 38 τοῦ Συντάγματος, ὅπου δέ χρειάζονται προσυπογραφή οἱ πράξεις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Οἱ κυριότερες ἀπό αὐτές είναι:

— ὁ διορισμός τοῦ πρωθυπουργοῦ.

— ἡ σύγκληση τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ὑπό τήν Προεδρία του σέ ἔκτακτες περιστάσεις.

— ἡ σύγκληση τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας.

— ἡ ἀρνηση τοῦ προέδρου νά κυρώσει ἔνα νόμο πού ψήφισε ἡ Βουλὴ. Ν' ἀσκήσει δηλαδή τό δικαίωμα τοῦ «βέτο» (ἀρνησηκυρία) και νά ἐπιστρέψει τό νόμο στήν δόλομέλεια τῆς βουλῆς, ὅπου θά ξανασυζητηθεῖ (ἄρθρο 42, παρ. 2 τοῦ Συντάγματος) και θά ψηφιστεῖ μόνο μέ ἀπόλυτη πλειοψηφία.

— νά ἀπευθύνει σέ ὅλως ἔξαιρετικές περιστάσεις διαγγέλματα πρός τόν ἑλληνικό λαό, πού δημοσιεύονται στήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως (ἄρθρο 44, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος).

2. Συμβούλιο τῆς Δημοκρατίας

Καί στίς περιπτώσεις ὅμως πού τό Σύνταγμα ἀφήνει τόν πρόεδρο νά ἀποφασίσει χωρίς τήν εὐθύνη τοῦ πρωθυπουργοῦ ἡ τῶν ἀρμοδίων ὑπουργῶν πάλι προβλέπεται ἀπό τό ἴδιο τό Σύνταγμα ἔνα συμβουλευτικό ὅργανο, τοῦ ὁποίου τή γνώμη είναι ὑποχρεωμένος νά ζητήσει ὁ πρόεδρος. Αύτό είναι τό **Συμβούλιο τῆς δημοκρατίας**. Μέ τά προηγούμενα ἑλληνικά Συντάγματα ὁ βασιλιάς είχε τό δικαίωμα νά συγκαλέσει τό «Συμβούλιο τοῦ στέμματος» και νά ἀκούσει τίς ἀπόψεις του πρίν ὁ ἴδιος πάρει μία ἀπόφαση στίς δύσκολες στιγμές τῆς ζωῆς τῆς χώρας. Τό ρόλο τοῦ Συμβουλίου τοῦ στέμματος παίζει σήμερα τό Συμβούλιο τῆς δημοκρατίας.

Σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 39 τοῦ Συντάγματος τό συμβούλιο αὐτό συγκαλεῖται σέ κάθε σοβαρή ἑθνική περίσταση. Ἀπαρτίζεται ἀπό ἑκείνους πού διατέλεσαν πρόεδροι δημοκρατίας, ἐκλεγμένοι κατά τρόπο δημοκρατικό ἀπό τό λαό ἡ τούς ἐκπροσώπους του, ἀπό τούς πρώην πρωθυπουργούς πού κυβέρνησαν τή χώρα μέ ψῆφο ἐμπιστοσύνης τῆς

Βουλῆς καί ἀπό τὸν ἀρχηγό τῆς «ἀξιωματικῆς ἀντιπολιτεύσεως», δηλαδὴ τοῦ κόμματος πού ἔρχεται δεύτερο σέ ἀριθμό βουλευτῶν στὸ κοινοβούλιο.

Οἱ ἀποφάσεις τοῦ συμβουλίου αὐτοῦ δέ δεσμεύουν νομικά τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, παίζουν ὅμως σπουδαῖο ρόλο ἀπό πολιτική ἄποψη.

3. Τακτικά καθήκοντα τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας

Ἄπο ὅσα θά ἴδοῦμε παρακάτω θά διαπιστώσουμε ὅτι τὰ καθήκοντα πού ἀναθέτει τὸ Σύνταγμα στὸν Πρόεδρο Δημοκρατίας εἰναι πολλά καὶ σπουδαῖα. Δέν πρέπει ὅμως νά λησμονήσουμε πώς οὐσιαστικά οἱ πράξεις τους εἰναι πράξεις τῶν ὑπουργῶν, δηλαδὴ τῆς κυβερνήσεως. Αὐτό ὅμως δέ σημαίνει πώς τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου εἰναι διακοσμητικό. «Ἐνας συνετός καί μέ ήθικο κύρος ἀνώτατος ἄρχοντας μπορεῖ νά ἐπηρέασει τούς ὑπουργούς του πρός τὸ καλό καὶ νά ἐμποδίσει μέ κατάλληλη χρήση τῶν δικαιωμάτων του τό κακό. Γι' αὐτό ἄλλωστε καὶ τὸ ἄρθρο 30 τοῦ Συντάγματος τὸν δνομάζει «ρυθμιστή τοῦ πολιτεύματος».

Τά κυριότερα ἀπό τὰ καθήκοντα τοῦ Προέδρου εἰναι τά ἑξῆς:

α) Διορίζει καὶ παύει τὸν πρωθυπουργό καὶ τοὺς ὑπουργούς. Στὸ κοινοβούλευτικό σύστημα ὁ Πρόεδρος εἰναι ὑποχρεωμένος νά διορίζει πρωθυπουργό καὶ μέλη τῆς κυβερνήσεως πρόσωπα πού ἔχουν τήν ἐμπιστούνη τῆς Βουλῆς, γιατί διαφορετικά θά ἀναγκαστοῦν νά παραιτηθοῦν (ἄρθρα 37, παρ. 1 καὶ 38 τοῦ Συντάγματος).

β) Ἐπικυρώνει καὶ ἐκδίδει τοὺς νόμους πού ψήφισε ή Βουλή καὶ τοὺς δημοσιεύει στήν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως» (ἄρθρο 42 τοῦ Συντάγματος).

γ) Εἶναι ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ, τοῦ στόλου καὶ τῆς ἀεροπορίας ἡ, ὅπως λέει τὸ ἄρθρο 45 τοῦ Συντάγματος, «ἄρχει τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς χώρας». Αὐτό δέ σημαίνει ὅτι εἰναι πραγματικά ὁ οὐσιαστικός ἥγετης τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ἀλλά ὅτι ὅλοι οἱ στρατιωτικοί πρέπει νά ὑπακούουν στίς διαταγές του, πού ἐκδίδονται «ἐν δύναμι τῆς κυβερνήσεως». Ἐπίσης ἀπονέμει τούς βαθμούς στοὺς ἀξιωματικούς. «Ομως καὶ στήν περίπτωση αὐτή δέν μπορεῖ νά ἐνεργήσει αὐθαίρετα καὶ νά εύνοήσει πρόσωπα τῆς ἐκλογῆς του, γιατί οἱ προαγωγές καὶ οἱ διάφορες

τοποθετήσεις γίνονται μέ βάση τίς γνωμοδοτήσεις τῶν εἰδικῶν ὑπηρεσιακῶν συμβουλίων. Δηλαδή προάγεται κανείς, εἴτε ἐπειδή ὑπηρέτησε ὁρισμένα χρόνια σ' ἕνα βαθμό («κατ' ἀρχαιότητα»), εἴτε ἐπειδή ἔδειξε ιδιαίτερο ζῆλο ἢ ἐπίδοση στήν υπηρεσία του («κατ' ἐκλογήν» ἢ «κατ' ἀπόλυτον ἐκλογήν»).

δ) Διορίζει καί παύει τούς δημοσίους ὑπαλλήλους (ἄρθρο 46 τοῦ Συντάγματος). Ἀλλά καὶ αὐτὸ δέ σημαίνει ὅτι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι βρίσκονται στή διάθεση τοῦ Προέδρου ἢ τοῦ ὑπουργοῦ καί ἐξαρτώνται ἀπό αὐτούς, ἀφοῦ, κατά τό Σύνταγμα, είναι **μόνιμοι**, δηλαδή δέν παύονται, ἀν δέν καταργηθεῖ μέ νόμο ἡ θέση στήν ὁποία υπηρετοῦν, ἐνῶ διορίζονται σύμφωνα μέ ειδικούς νόμους, πού δρίζουν καί τά σχετικά προσόντα γιά κάθε θέση. Ἐξάλλου παύονται μόνο ὕστερα ἀπό ἀπόφαση εἰδικοῦ υπηρεσιακοῦ συμβουλίου, πού είναι ἀνεξάρτητο ἀπό τήν κυβέρνηση. Οἱ διορισμοί καθώς καὶ οἱ ἀπολύσεις τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων δημοσιεύονται στήν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως» (τεῦχος Γ).

ε) Ἀπονέμει τά ἐλληνικά παράσημα σέ "Ἐλληνες καί σέ ὑπηκόους ξένων κρατῶν (ἄρθρο 46, παρ. 2 τοῦ Συντάγματος). Σύμφωνα μέ μιά ἀπό τίς πιό βασικές διατάξεις τοῦ Συντάγματος (ἄρθρο 4, παρ. 7) δέν ἀναγνωρίζονται στούς "Ἐλληνες τίτλοι εὐγενείας (π.χ. κόμης, βαρόνος, δούκας κτλ.). Αὐτό ἀποτελεῖ μιά δημοκρατική ἀρχή, πού πήραμε ἀπό ἄλλα πολιτεύματα (τό ἀμερικανικό, τό ἐλβετικό κτλ.). "Ἐλληνες ὅμως καθώς καὶ ξένοι, πού μέ ὁποιοδήποτε τρόπο ἐξυπηρέτησαν τήν Ἐλλάδα καί τά ἐλληνικά συμφέροντα, παίρνουν σάν ἡθική ἀνταμοιβή ἐλληνικά παράσημα. Τά παράσημα αὐτά ἀπονέμονται ἀπό τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας.

στ) Μπορεῖ νά ἀπονείμει χάρη ἢ ἀμνηστία στούς καταδικασμένους ἀπό τά ποινικά δικαστήρια ἢ σέ ὄσους ὑπέπεσαν σέ ἀξιόποινες πράξεις (ἄρθρο 47 τοῦ Συντάγματος).

Χάρη. Ἡ χάρη παρέχεται γιά ὁποιοδήποτε ἀδίκημα, ἀλλά μόνο ἀφοῦ ἐκδοθεῖ ἀπό τό δικαστήριο ἡ καταδικαστική ἀπόφαση. Μέ τή χάρη ὁ καταδικασμένος ἀπαλλάσσεται ἀπό τό νά ἐκτίσει ὁλόκληρη τήν ποινή του ἢ τό ὑπόλοιπο τῆς ποινῆς του. Χάρη ὑπάρχει ἐπίσης, δταν ἡ ποινή μετατραπεῖ καί γίνει ἡπιότερη, π.χ. ὅταν ἡ θανατική ποινή γίνει ἰσόβια δεσμά. Ἡ χάρη ἀφορᾶ μόνο τήν ἐκτέλεση τῆς ποινῆς, χωρίς νά μεταβάλλει οὕτε νά καταργεῖ τά ἄλλα ἀποτελέσματα τῆς καταδίκης, π.χ. τή στέρηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

‘Αμνηστία. Η ἀμνηστία ἀντίθετα, ἡ ὅποια δίνεται μόνο σέ πολιτικά ἀδικήματα, ἔξαφανίζει ὀλοκληρωτικά τήν ἀξιόποινη πράξη, εἴτε ἔχει καταδικαστεῖ ὁ ἀμνηστευόμενος εἴτε δχι. Πολλές φορές δίνεται καὶ πρίν ἀπό τή δίκη. Ο ἀμνηστευόμενος μπορεῖ, ὕστερ^α ἀπ’ αὐτά, νά θεωρηθεῖ δτι δέ διέπραξε καμία ἀξιόποινη πράξη. Τό Σύνταγμα ἀπαγορεύει ρητά τήν ἀμνηστία σέ κοινά ἐγκλήματα.

Η ἀμνηστία παρέχεται δταν τό κράτος κρίνει πώς είναι συμφέρον νά λησμονηθοῦν ὄρισμένες πράξεις, πού είχαν διαταράξει τήν τάξη. Πολιτικά ἀδικήματα είναι π.χ. ή ἐσχάτη προδοσία, ἐπαναστατικά κινήματα, πολιτικές συνωμοσίες, ἔξεγέρσεις κτλ.

ζ) **‘Αντιπροσωπεύει** τό κράτος στίς σχέσεις του μέ ἄλλα κράτη καὶ ὑπογράφει δλες τίς συνθήκες πού συνάπτει ή Ἐλλάδα μέ ξένα κράτη (ἄρθρο 36 τοῦ Συντάγματος). Οι συνθήκες προσυπογράφονται φυσικά ἀπό τόν ὑπουργό τῶν Ἐξωτερικῶν καί, σέ ὄρισμένες περιπτώσεις, ἀπό τόν ἴδιο τόν πρωθυπουργό. Οι συνθήκες είναι ἐμπορικές, ναυτιλιακές, συνθήκες φιλίας ή συμμαχίας η συνθήκες πού ἀφοροῦν Ἑλληνικούς πληθυσμούς, οι δποῖοι κατοικοῦν σέ ἄλλο κράτος, καθώς καὶ συμφωνίες γιά τή συμμετοχή τῆς χώρας μας σέ διεθνεῖς δργανισμούς.

Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀνακοινώνει στή Βουλή δλες τίς συνθήκες πού ὑπογράφει ή Ἐλλάδα, ἐκτός ἀν ή γνωστοποίησή τους πρόκειται νά βλάψει τό συμφέρον η τήν ἀσφάλεια τῆς χώρας. Τήν ἀνακοίνωση τήν κάνει γιά λογαριασμό τοῦ Προέδρου η Κυβέρνηση. Υπάρχουν περιπτώσεις δποι είναι δυνατό νά ἀνακοινωθοῦν μόνο ὄρισμένα ἄρθρα μιᾶς συνθήκης καί ἄλλα νά τηρηθοῦν μυστικά· τά μυστικά δμως ἄρθρα δέν ἐπιτρέπεται ποτέ νά είναι ἀντίθετα πρός τά φανερά (ἄρθρο 36, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος).

4. Ἔκτακτα καθήκοντα τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας

Ἐκτός ἀπό τά παραπάνω καθήκοντα ὑπάρχουν καί τρεῖς σπουδαιότατες πράξεις πού ἔχουν ἀνατεθεῖ ἀπό τό Σύνταγμα στόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, δηλαδή η κήρυξη πολέμου, η κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καί η διάλυση τῆς Βουλῆς.

α) **ἡ κήρυξη πολέμου** ἀνατίθεται στόν Πρόεδρο σύμφωνα μέ τήν ἀρχή δτι αὐτός ἀντιπροσωπεύει τή χώρα στίς διεθνεῖς σχέσεις (ἄρθρο 36 τοῦ Συντάγματος). Η κήρυξη τοῦ πολέμου λέγεται καί «δια-

κοπή τῶν διπλωματικῶν σχέσεων καὶ ἀρχὴ ἐχθροπραξιῶν μέ εἰλλο
κράτος.

Ἐπειδὴ σ' ἔναν πόλεμο κρίνεται ἡ τύχη τῶν λαῶν, πολλά δημο-
κρατικά Συντάγματα καθόρισαν ὅτι πρέπει νά ἐρωτηθεῖ, πρίν ἀρχίσει ὁ
πόλεμος, καὶ ὁ λαός διά μέσου τῶν ἀντιπροσώπων του, δηλαδὴ τῆς
Βουλῆς. Πρῶτο τὸ γαλλικό Σύνταγμα τοῦ 1875 καὶ ὑστερα ἀπό τὸν Α'
παγκόσμιο πόλεμο ὅλα σχεδόν τὰ Συντάγματα (καὶ τὸ Ἑλληνικό τοῦ
1927) ὤρισαν ὅτι ὁ ἀνώτατος ἄρχοντας, γιά νά κηρύξει πόλεμο, πρέπει νά
ἔχει τὴν προηγουμένη ἔγκριση τῆς Βουλῆς, πού συνέρχεται σέ εἰδική
ἐπί τοῦτο συνεδρίαση. Στήν πραγματικότητα ὅμως οἱ διατάξεις αὐτές
δέν μπόρεσαν ποτέ νά ἐφαρμοστοῦν σέ κανένα κράτος, γιατὶ ὁ πόλε-
μος ἔρχεται συνήθως ἀπρόοπτα καὶ δέν περιμένει συνεδριάσεις τῆς
Βουλῆς.

β) **Η κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου** ἔχει ἐπίσης μεγάλη σημασία.
Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κηρύσσει τό στρατιωτικό νόμο (νόμος
«περί καταστάσεως πολιορκίας»), σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 48 τοῦ Συν-
τάγματος, γιά τρεῖς μόνο λόγους: α) σέ περίπτωση πολέμου, β) ὅταν
γίνεται γενική ἐπιστράτευση γιά ἐξωτερικούς κινδύνους καὶ γ) σέ
περίπτωση πού ἔχει σοβαρά διαταραχθεῖ ἡ ἀπειλεῖται «ἐκδήλως» ἡ
δημόσια τάξη καὶ ἀσφάλεια τῆς χώρας ἀπό ἐσωτερικούς κινδύνους.

Ο στρατιωτικός νόμος ἔχει ἐξαιρετική σημασία, γιατὶ καταργεῖ
προσωρινά σχεδόν ὅλες τίς ἀτομικές ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν. Γι' αὐτό
τό Σύνταγμα ἀπαιτεῖ νά ὑπάρχει προεδρικό διάταγμα προσυπογραφό-
μενο ἀπό τὸν πρωθυπουργό καὶ ὀλόκληρο τό ὑπουργικό συμβούλιο, γιά
νά τεθεῖ σέ ἐφαρμογή ὁ νόμος «περί καταστάσεως πολιορκίας» καὶ νά
συστηθοῦν ἔκτακτα δικαστήρια. Ο νόμος αὐτός δέν μπορεῖ νά τροπο-
ποιηθεῖ κατά τῇ διάρκεια τῆς ἐφαρμογῆς του.

Η σημασία τοῦ ρόλου πού θά παίξει σέ μιά τέτοια περίπτωση ὁ
Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας φαίνεται ἀπό τὴν ἀμέσως ἐπόμενη παρ. 2
τοῦ ἄρθρου 48, πού ἀναθέτει στόν πρόεδρο νά πάρει ὅλα τά μέτρα γιά νά
ἀντιμετωπίσει τὴν ἔκτακτη κατάσταση καὶ νά φροντίσει νά ἀποκατα-
σταθεῖ ὅσο μπορεῖ πιό γρήγορα ἡ λειτουργία τῶν συνταγματικῶν θε-
σμῶν.

Ο στρατιωτικός νόμος αἴρεται «αὐτοδικαίως» ἀμέσως μόλις παύ-
σει ὁ πόλεμος ἥ, ὅταν ἔγινε ἐπιστράτευση ἡ σημειώθηκαν ἐσωτερικές
διαταραχές, σέ 30 ήμέρες τό ἀργότερο ἀπό τότε πού δημοσιεύθηκε,

εκτός αν ή όλοι μέλεια της Βουλής έγκρίνει ότι πρέπει νά παραταθεῖ.

γ) "Ενα άπό τα άποφασιστικότερα δικαιώματα πού παρέχονται στόν Πρόεδρο της Δημοκρατίας άπό τό Σύνταγμα είναι τό δικαιόμα νά διαλυθεῖ ή Βουλή έστω κι αν σ' αυτό διαφωνεῖ ό πρωθυπουργός και ή κυβέρνηση γενικότερα.

Τό δικαιόμα αυτό φαίνεται τυπικά νά είναι καταχρηστικό και άντιθετο και πρός τήν άρχή της λαϊκής κυριαρχίας και πρός τό «άνεύθυνο» τοῦ Προέδρου της Δημοκρατίας, πού ξεπέσαμε λίγο πιό πάνω. Μιά προσεκτικότερη μελέτη τοῦ θέματος θά μᾶς δείξει πώς έδω δέν πρόκειται ούτε γιά καμιά υπερβολική έξουσία ούτε γιά καταχρηστικό δικαιόμα. Καί αυτό δχι μόνο γιατί άπό κάποιον πρέπει νά κρίνεται σέ μια δεδομένη άποφασιστική στιγμή ή θέληση της Βουλής και ή άρμονία τῶν ἀπόψεων τῆς Βουλῆς πρός τή θέληση τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλά και ἐπίσης γιατί τό Σύνταγμα προβλέπει στό ἄρθρο 41 μιά σειρά άπό διαδικασίες και διαδικασίες, γιά νά ἀσκήσει ό Πρόεδρος της Δημοκρατίας τό δικαιόμα νά διαλύσει τή Βουλή.

Οι διαδικασίες και προϋποθέσεις αυτές προβλέπουν:

— ότι θά καλέσει ό Πρόεδρος τό Συμβούλιο της δημοκρατίας, πού πρέπει νά έχει τήν ίδια γνώμη μ' αὐτόν.

— ότι ἔγινε φανερή ή δυσαρμονία της Βουλῆς πρός τό λαϊκό αἴσθημα.

— ότι διαιπιστώνεται ή ἀνάγκη νά ἐκλέξει ό λαός μιά νέα πιό ἰσχυρή Βουλή, πού θά ἀντιμετωπίσει δρισμένα σοβαρά ἐθνικά θέματα,

— ότι ό Πρόεδρος είναι ύποχρεώμένος νά προκηρύξει ἐκλογές γιά τήν ἀνάδειξη μιᾶς νέας Βουλῆς, πού θά γίνουν τό ἄργοτερο μέσα σ' ἓνα μήνα άπό τή διάλυση της Βουλῆς, κι ότι ή Νέα Βουλή θά συνέλθει τριάντα μέρες μετά τίς ἐκλογές.

— ότι ή νέα Βουλή πού ό λαός ψήφισε μετά τή διάλυση της παλαιᾶς δέν μπορεῖ νά διαλυθεῖ, πρίν περάσει ἔνας χρόνος άπό τήν ἐκλογή της. Μέ τήν τελευταία αὐτή διάταξη τό Σύνταγμα θέλει νά προλάβει τίς ἀπανωτές διαλύσεις της Βουλῆς, πού είχαν ταράξει τή χώρα στήν περίοδο τοῦ διχασμοῦ (1914—1917).

I. **Τά διατάγματα.** Οἱ κυβερνητικὲς πράξεις πού περιβάλλονται μέ τό κύρος τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους λέγονται **διατάγματα**.

Γιά νά διορίσει ἡ κυβέρνηση δημόσιους ὑπαλλήλους καί, γενικά, γιά νά διατάξει τήν ἐκτέλεση τῶν νόμων πού ψήφισε ἡ Βουλὴ, χρειάζεται κάθε φορά προεδρικό διάταγμα, τό δποιο πάντοτε προσυπογράφεται ἀπό τὸν ἀρμόδιο ὑπουργό. Ὁρισμένα διατάγματα ὀνομάζονται **ἐκτελεστικά ἡ κανονιστικά**. Αὐτά ἄλλοτε περιέχουν λεπτομέρειες γιά τήν ἐκτέλεση ἐνός νόμου καί δόηγίες πρός τούς ὑπαλλήλους καί ἄλλοτε συμπληρώνουν σέ ὁρισμένα σημεῖα καί ἐπιβάλλουν νέες ὑποχρεώσεις στοὺς πολίτες, ὅπως ἀκριβῶς καί ὁ νόμος. Αὐτό συμβαίνει, γιατί δέν είναι δυνατόν ὁ νόμος νά προβλέπει ὅλες τίς λεπτομέρειες, ἀλλά ἀφήνει συνήθως κενά, πού συμπληρώνονται μέ τά διατάγματα. Σέ πολλές περιπτώσεις πάλι ὁ Ἰδιος ὁ νόμος ὁρίζει ὅτι, γιά ὁρισμένο θέμα, πού δέν προβλέπεται καί δέν ἀντιμετωπίζεται μέσα στό νόμο, θά ἐκδοθεῖ σχετικό ρυθμιστικό διάταγμα. Μέ αὐτό τὸν τρόπο ὁ νόμος γίνεται ἐλαστικότερος, δηλαδή μπορεῖ νά προσαρμοστεῖ εὐκολότερα πρός τίς ἀνάγκες κάθε ἐποχῆς.

Τά περισσότερα ἀπό τά ἐκτελεστικά καί κανονιστικά διατάγματα πρέπει, προτοῦ δημοσιευτοῦν, νά ἔξεταστοῦν ἀπό τό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας, δηλαδή ἔνα ἀνώτατο δικαστήριο, πού ἐρευνᾶ μήπως τά διατάγματα περιέχουν διατάξεις ἀντίθετες πρός τούς νόμους ἡ τό Σύνταγμα.

Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκδίδει καί τά **νομοθετικά διατάγματα**, πού ἐπέχουν θέση νόμων (βλ. ἀνωτ. παρ. 27).

Ὑπάρχει σέ διάφορες χώρες μία τάση νά δοθεῖ στόν ἀρχηγό τοῦ κράτους, οὐσιαστικά δηλαδή στήν κυβέρνηση, μεγαλύτερη ἔξουσία, ὥστε νά νομοθετεῖ μέ διατάγματα καί νά περιοριστεῖ ἀντίστοιχα ἡ νομοθετική ἔξουσία τῆς Βουλῆς. Η τάση αὐτή πού ἐπικαλεῖται διάφορα ἐπιχειρήματα, ὅπως π.χ. ὅτι ὁρισμένα θέματα είναι ἐπείγοντα ἡ ὅτι πρέπει νά ἀποφεύγονται οἱ πολλές συζητήσεις στή Βουλή, δέν είναι σύμφωνη μέ τή βάση τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Ἐπί πλέον είναι καί ἐπικίνδυνη. Μέ τή συζήτηση στή Βουλή ἡ κοινή γνώμη ἔχει τόν καιρό καί τήν εὐκαιρία νά προσέξει τί ψηφίζεται καί ν' ἀντιδράσει,

ἄν είναι ἀνάγκη, ἐνῶ, ἂν ἡ νομοθετική ἔξουσία ἀσκεῖται μέ διατάγματα, ἡ κυβέρνηση θά είναι περισσότερο ἀπ' ὅσο χρειάζεται ἐλεύθερη νά ρυθμίζει τά ζητήματα ὅπως αὐτή θέλει, χωρίς σχετική συζήτηση καί κριτική ἀπό τήν κοινή γνώμη καί τήν ἀντιπολίτευση.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι, ὅπως οἱ νόμοι, ἔτσι καί τά διατάγματα δέν μποροῦν νά ισχύσουν, ἂν δέ δημοσιευτοῦν στήν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως».

2. Οἱ ἀστυνομικές διατάξεις. Ὑπάρχουν περιπτώσεις ὅπου ὁ νόμος ἀναθέτει καί σέ ἄλλην ἀρχή νά θέτει κανόνες δικαίου, π.χ. στήν ἀστυνομία. Οἱ ἀστυνομικές διατάξεις είναι πράξεις πού ἐκδίδονται, ὅταν τό ἐπιτρέπει ὁ νόμος, μέ εἰδική ἔξουσιο διατάξης πού περιέχουν κανόνες δικαίου, γιατί ἐπιβάλλουν στούς πολίτες ὑποχρεώσεις καί τούς ἀπαγορεύουν δρισμένες πράξεις. Οἱ ἀστυνομικές διατάξεις ἀφοροῦν ἰδίως στή ρύθμιση τῆς δημόσιας τάξης καί ἡσυχίας, π.χ. ὁ κανονισμός κυκλοφορίας αὐτοκινήτων, ἡ ἀπαγόρευση τῶν θορύβων σέ δρισμένες ὁρες κτλ. «Οποιος παραβαίνει μιά ἀστυνομική διάταξη διαπράττει πταῖσμα καί δικάζεται ἀπό τό ἀρμόδιο πταισματοδικεῖο.

§ 42. ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

Ἡ κυβέρνηση ἀποτελεῖ τήν οὐσιαστικότερη καί πιό ἀποφασιστική ἔκφραση τῆς ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας. Καί ὁ πρωθυπουργός, κορυφή καί ἀρχηγός της, είναι ὁ κυριότερος παράγοντας τῆς ἔξουσίας αὐτῆς, μέ συλλογικό ὅργανο γιά τήν ἀσκησή της ὀλόκληρη τήν κυβέρνηση.

Χαρακτηριστικό τῆς σημασίας της μάλιστα είναι ὅτι, ἐνῶ τόσες πολλές καί σημαντικές ἀρμοδιότητες τοῦ κράτους ἀσκοῦνται ἀπό τόν Πρόεδρο Δημοκρατίας, ὅπως εἴδαμε πιό πάνω, καμία ἀπό αὐτές δέν είναι ἔγκυρη, ὅταν δέ συμπράξει καί ὁ ἀρμόδιος ὑπουργός. Στήν πραγματικότητα δηλαδή ἡ ἐκτελεστική ἔξουσία ἀσκεῖται ἀπό τούς ὑπουργούς, πού μέ ἐπικεφαλῆς τόν πρωθυπουργό ἀπαρτίζουν τό ὑπουργικό συμβούλιο, δηλαδή τήν κυβέρνηση.

Τό τέταρτο κεφάλαιο τοῦ Συντάγματος, μέ τά ἄρθρα 81—86, καθορίζει τή μόρφη καί τόν τρόπο πού λειτουργεῖ καί ἐργάζεται ἡ κυβέρνηση καθώς καί οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ πρωθυπουργοῦ καί τῶν ὑπουργῶν.

Κάθε ὑπουργός διευθύνει ἔναν κλάδο ἀπό τή διοίκηση, δηλαδή ἔνα ὑπουργεῖο, μπορεῖ ὅμως νά ὑπάρχουν ὑπουργοί «ἄνευ χαρτοφυλα-

κίου», δηλαδή μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου πού δέν είναι προϊστάμενοι σέ ἔνα συγκεκριμένο κλάδο διοικήσεως, καθώς καὶ **ὑφουργοί**, πού είναι βοηθοί τῶν ὑπουργῶν ἢ διευθύνουν ἔναν τομέα τοῦ ὑπουργείου.

1. **Πρωθυπουργός.** Ὁ πρωθυπουργός είναι ὁ πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Ὁ θεσμός τοῦ πρωθυπουργοῦ ἀναπτύχθηκε ἀρχικά στήν Ἀγγλίᾳ, ὅπου παλαιότερα προήδρευε στὸ ὑπουργικό συμβούλιο ὁ βασιλιάς. "Οταν ὅμως ἔγινε βασιλιάς τῆς Ἀγγλίας ὁ Γεώργιος ὁ Α', πού δέ γνώριζε τά ἀγγλικά, γιατί ἦταν γερμανικῆς καταγωγῆς, τὸ ὑπουργικό συμβούλιο βρῆκε τὴν εὐκαιρία νά δρίσει πρόεδρο ἔνα ἀπό τά μέλη του. Ὁ πρόεδρος αὐτός ἀνάλαβε κατόπιν καὶ ἄλλα καθήκοντα καὶ ἔτσι σιγά-σιγά δημιουργήθηκε ὁ σημερινός θεσμός τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Κατά τό δικό μας πολίτευμα, ὁ πρωθυπουργός μπορεῖ νά είναι ταυτόχρονα καὶ ὑπουργός, νά προΐσταται δηλαδή σ' ἔνα ὑπουργεῖο ἢ νά είναι μόνον Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως. Οὐσιαστικά είναι τό σπουδαιότερο πρόσωπο ὅλης τῆς ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας καὶ ὁ κύριος μοχλός τῆς κρατικῆς μηχανῆς. Γιατί αὐτός καθορίζει καὶ ἐφαρμόζει, μέ τό ὑπουργικό του συμβούλιο, τίς σπουδαιότερες ἐκδηλώσεις καὶ ἀποφάσεις τῆς πολιτείας. Συνήθως είναι ὁ ἀρχηγός ἢ ὁ ἀντιπρόσωπος ἐνός κόμματος καὶ μέ τήν ἴδιοτητά του αὐτή, σχηματίζει τήν κυβέρνηση, γιά νά ἐφαρμόσει δρισμένο πρόγραμμα. Αὐτό πραγματοποιεῖται δχι μόνο μέ τό νά εἰσηγεῖται στή βουλή, ἀπευθείας ἢ διά μέσου τῶν ὑπουργῶν, τά ἀναγκαῖα νομοθετήματα, ἀλλά καὶ μέ τήν πρωτοβουλία καὶ τή δυνατότητα πού ἔχει ώς κυβερνήτης νά παρακολουθεῖ καὶ νά λύει δλα τά ζητήματα ἔξωτερικῆς καὶ ἔσωτερικῆς πολιτικῆς. Τό νέο Σύνταγμά μας στήν παρ. 2 τοῦ ἄρθρου 82 δρίζει ὅτι «ὁ πρωθυπουργός, ἔξασφαλίζει τήν ἐνότητα τῆς κυβερνήσεως καὶ κατευθύνει τὰς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν». Ἡ θέση του αὐτή δίνει στόν πρωθυπουργό τό δικαίωμα νά προτείνει στόν ἀρχηγό τοῦ κράτους τούς ὑπουργούς, πού θά ἀπαρτίσουν τήν κυβέρνησή του.

Τόση σημασία ᔹχει τό πρόσωπο τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὥστε στήν ίστορία νά παίρνει ἡ ἐποχή πού αὐτός κυβέρνησε τή χώρα τό δνομά του, π.χ. ἐπί Τρικούπη, ἐπί Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἐπί Γεωργίου Παπαδρέου, ἐπί Καραμανλῆ... κ.ο.κ.

2. Ύπουργικό Συμβούλιο. Οι ύπουργοι. Ό ο πρωθυπουργός χάρασσει τή γενική πολιτική τῆς κυβερνήσεως, ἀφοῦ συνεννοηθεῖ μέ τούς ύπουργούς. Σέ τοῦτο χρησιμεύει ὁ θεσμός τοῦ ύπουργικοῦ συμβουλίου, ἀφοῦ για τή γενική πολιτική τῆς χώρας εἰναι ύπεύθυνοι ὅλοι οἱ ύπουργοι. "Οσο καὶ ἄν λέγεται τυπικά πώς ὁ πρωθυπουργός εἰναι ὁ πρίμους ἵντερ πάρες (ὅ πρῶτος μεταξύ ἴσων), μέσα στό ύπουργικό συμβούλιο εἰναι οὐσιαστικά ἡ πραγματική κεφαλή του καὶ γενικά ἡ κεφαλή τῆς ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας.

Τό ύπουργικό συμβούλιο ἔχει καὶ τίς δικές του ἀρμοδιότητες ἀσχετεῖς μέ τά καθήκοντα πού ἔχει καθένα ἀπό τά μέλη του. "Ετσι τό ύπουργικό συμβούλιο ώς σύνολο:

— ύπογράφει τά διατάγματα γιά τή διάλυση τῆς Βουλῆς (ἄρθρο 41, παρ. 2 τοῦ Συντάγματος),

— ύποβάλλει στή Βουλή νομοσχέδια πού ἔχουν ἔξαιρετική σπουδαιότητα γιά τη γενική πολιτική τῆς χώρας (ἄρθρο 44, παρ. 1),

— ύπογράφει τό διάταγμα γιά τήν κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου (ἄρθρο 48, παρ. 1),

— ύπογράφει τό διάταγμα γιά τήν παροχή ἀμνηστίας σέ πολιτικά ἀδικήματα (ἄρθρο 47, παρ. 3),

— διορίζει τόν πρόεδρο καὶ τούς ἀντιπροέδρους τοῦ 'Αρείου Πάγου, τοῦ Συμβουλίου 'Επικρατείας καὶ τοῦ 'Ελεγκτικοῦ Συνεδρίου (ἄρθρο 90, παρ. 5),

— ἀποφασίζει πῶς θά διατεθοῦν οἱ ἔκτακτες πιστώσεις τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Συνήθως ὅμως, ἔκτός ἀπό τίς παραπάνω περιπτώσεις, τό ύπουργικό συμβούλιο καθορίζει μέ γενικές μόνο γραμμές τήν Κυβερνητική πολιτική (ἄρθρο 82, παρ. 1) καὶ κάθε ύπουργός διευθύνει τόν τομέα του ἀνεξάρτητα ἀπό τούς συναδέλφους του.

Ό πρωθυπουργός καὶ οἱ ύπουργοί προέρχονται συνήθως ἀπό τή Βουλή. Τό «ἀσυμβίβαστο» διαφόρων θέσεων κτλ., πού ἰσχύει γιά τούς βουλευτές, ἰσχύει ἀκόμη περισσότερο γιά τούς ύπουργούς. Δέν ἀποκλείεται ὅμως νά γίνουν ύπουργοί καὶ πρόσωπα πού δέν ἔχουν ἐκλεγεῖ στή Βουλή. Αύτά εἰναι συνήθως εἰδικοί σέ ἔναν ὄρισμένο κλάδο. 'Επίσης δέν ἀποκλείεται ὁ ἀρχηγός τοῦ κράτους νά ἀναθέσει τήν Κυβέρνηση σέ πρόσωπο «έξωκοινοβουλευτικό». Είναι ὅμως ἀπαραίτητο κάθε κυβέρνηση, εἴτε ἀπαρτίζεται ἀπό κοινοβουλευτικούς εἴτε ἀπό έξωκοι-

νοβουλευτικούς, νά έμφανιστεί τό γρηγορότερο στή Βουλή και νά ζητήσει τήν ψήφο τής έμπιστοςύνης της.

Τό Σύνταγμα δέν όριζει ειδικά προσόντα, γιά νά γίνει κανείς ύπουργός ή πρωθυπουργός, άλλά υποτίθεται ότι θά είναι πρόσωπο πού έχει διακριθεί στήν πολιτική ζωή τής χώρας. Συχνά έπισης γίνονται ύπουργοί βουλευτές πού έχουν μεγάλη τοπική έπιρροή στήν έκλογική τους περιφέρεια. "Ενας ύπουργός μέσα στό σύγχρονο κράτος πρέπει νά έχει όχι μονάχα σοβαρή μόρφωση άλλά και πνευματικά και ήθικά προσόντα, έπειδή μετέχει στή διαχείριση τῶν κοινῶν και αὐτό ἀπαιτεῖ σταθερότητα, ἐντιμότητα, θάρρος και δημιουργικό πνεῦμα. Ο ύπουργός, ἐπειδή φέρει ὅλη τήν εὐθύνη, είναι και πρέπει νά είναι ἀνεξάρτητος στή δράση του. Οὕτε μπορεῖ νά ισχυριστεί ότι γιά μιά πράξη του είχε ἔγγραφη η προφορική ἐντολή ἀπό τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, γιατί αὐτό σύμφωνα μέ ρητή διάταξη τοῦ ἄρθρου 85 τοῦ Συντάγματος δέν τόν ἀπαλλάσσει ἀπό τίς εὐθύνες τους.

3. **Ύπουργική εὐθύνη.** Οί ύπουργοί είναι ύπευθυνοί όχι μόνο γιά τίς δικές τους πράξεις άλλά και γιά τίς ἐνέργειες και παραλείψεις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, καθώς και γιά τίς πολιτικές δηλώσεις του. "Οταν λέμε ότι οί ύπουργοί είναι ύπευθυνοί, ἐννοοῦμε: α) ότι μποροῦν νά τιμωρηθοῦν ποινικά (ποινική εὐθύνη), β) ότι μποροῦν νά καταδικαστοῦν νά πληρώσουν ἀποζημίωση σέ ἐκείνους πού ζημιώθηκαν (ἀστική εὐθύνη) και γ) είναι δυνατό νά ἔξαναγκαστοῦν σέ παραίτηση (πολιτική η κοινοβουλευτική εὐθύνη).

Ποινική εὐθύνη: 'Ο ύπουργός καταδιώκεται ποινικά, ἀν μέ πρόθεση η ἀπό ἀσυγχώρητη ἀμέλεια, εἴτε μέ δική του πράξη εἴτε μέ προσυπογραφή μιᾶς πράξης τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, παραβίασε τό Σύνταγμα η τούς νόμους. 'Ἐπίσης είναι ύπευθυνος ἀν, χωρίς νά παραβιάσει τούς νόμους, ἔβλαψε μέ πρόθεση τά συμφέροντα τοῦ κράτους. 'Ἐννοεῖται ότι η εὐθύνη αὐτή ἀφορᾶ μόνο τίς πράξεις ἐκείνες τοῦ ύπουργοῦ πού έχουν σχέση μέ τό δημόσιο βίο του και όχι ὅσες ἀφοροῦν τήν ιδιωτική του ζωή. Οἱ ἄλλοι ύπουργοί στήν ίδια κυβέρνηση πάντως δέν εὐθύνονται γιά τίς πράξεις τοῦ συναδέλφου τους. Μόνο γιά τίς πράξεις πού ἀποφασίστηκαν στό ύπουργικό συμβούλιο εὐθύνονται όλοι οἱ ύπουργοί «ἄλληλεγγύως». Οἱ ύπουργοί δικάζονται ἀπό ειδικό δικαστήριο σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 86 τοῦ Συντάγματος.

Αστική εύθυνη: "Οταν δέ ύπουργός καταδικαστεῖ ἀπό τό εἰδικό δικαστήριο, μπορεῖ νά ύποχρεωθεῖ, ύστερα ἀπό ἀγωγή τῶν ἐνδιαφερομένων στά τακτικά δικαστήρια, ν' ἀποζημιώσει τούς πολίτες ἐκείνους πού ζημιώθηκαν ἀπό τίς παράνομες πράξεις του. Τό ίδιο μπορεῖ νά ζητήσει καί τό δημόσιο, ἃν ζημιώθηκε καί ἐκεῖνο.

Πολιτική εύθυνη: 'Η σπουδαιότερη, πρακτικά, εύθυνη τῶν ύπουργῶν είναι ἡ πολιτική. Αὐτή προϋποθέτει ὅτι δέ ύπουργός πάντοτε θά λογοδοτεῖ στή Βουλή γιά ὅλες τίς πράξεις τοῦ Υπουργείου του ἢ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, εἴτε είναι παράνομες εἴτε ἀκόμη, ἃν καί νόμιμες, δέν είναι σκόπιμες ἢ δρθές. 'Αν δέ Βουλή ἄρει τήν ἐμπιστοσύνη της ἀπό τόν ύπουργό, αὐτός ἀναγκάζεται νά ύποβάλει παραίτηση καί ὑφίσταται ἔτσι μιά ήθική μείωση, πού είναι ἐξίσου σοβαρή μέ μιά καταδίκη. 'Η παραίτηση αὐτή τοῦ ύπουργοῦ ἢ καί ὀλόκληρου τοῦ ύπουργικοῦ συμβουλίου είναι ἡ πιό σημαντική κύρωση γιά τήν εύθυνη τῶν ύπουργῶν. Γιατί δέ ποινική εύθυνη δύσκολα πραγματοποιεῖται, ἐνῷ, ἀντίθετα, ἃν δέ Βουλή κρίνει ὅτι δέ ύπουργός δέν είναι κατάλληλος ἢ γενικά δέν είναι ίκανοποιημένη ἀπό τόν τρόπο μέ τόν όποιο διευθύνει τό ύπουργείο του, μπορεῖ εὔκολα νά ἐκφράσει τή δυσπιστία της πρός αὐτόν καί νά τόν ἀναγκάζει νά ἀποχωρήσει ἀπό τήν κυβέρνηση.'

Κάθε ἑβδομάδα καί τίς μέρες πού δρίζει δέ κανονισμός τῆς Βουλῆς γίνεται ὁ λεγόμενος «**κοινοβουλευτικός ἔλεγχος**». Κάθε βουλευτής ἔχει τό δικαίωμα, μέ μιάν ἐρώτηση ἢ ἐπερώτηση, νά ἐλέγξει ἔναν ύπουργό, γιατί μιά πράξη τοῦ ύπουργείου του ἔγινε μέ δρισμένον τρόπο καί ὅχι μέ ἄλλον τρόπο, πού δέ βουλευτής τόν θεωρεῖ καλύτερο. 'Ο ύπουργός ύποχρεοῦται, μέσα σέ μιά μικρή προθεσμία, ν' ἀπαντήσει στήν ἐρώτηση αὐτή. 'Ο ύπουργός ἔχει ἐπίσης τό δικαίωμα δσο συζητεῖται ἢ ἐρώτηση ἢ ἡ ἐπερώτηση, νά θέσει ζήτημα ἐμπιστοσύνης ἢ αὐτός μόνος ἢ ὀλόκληρη ἡ κυβέρνηση. 'Ο κοινοβουλευτικός ἔλεγχος, μαζί μέ τήν ψήφο ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, ἀποτελεῖ τή βάση τοῦ **κοινοβουλευτικοῦ συστήματος**.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 43. ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ

Τό κράτος, γιά νά ἐκπληρώσει τούς σκοπούς του, δέ χρειάζεται μόνο τά κύρια ὅργανα πού ἀναφέρει τό Σύνταγμα: τόν πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, τόν πρωθυπουργό, τούς ὑπουργός κτλ. ἀλλά καί πολλά ἄλλα δευτερεύοντα ὅργανα, πού ἐκτελοῦν τίς διάφορες ὑπηρεσίες τού κράτους καί ὀνομάζονται **κρατικοί ή δημόσιοι ὑπάλληλοι**. Στό Σύνταγμα τοῦ 1975 (ἄρθρο 103, παρ. 1) ἀναφέρεται ὅτι: «Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι εἰναι ἐκτελεσταὶ τῆς θελήσεως τοῦ Κράτους καί ὑπηρετοῦν τὸν λαόν, ὁφείλοντες πίστιν εἰς τὸ Σύνταγμα καί ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Πατρίδα». Οἱ κρατικοί ὑπάλληλοι διαιροῦνται σέ πολιτικούς καί στρατιωτικούς. Οἱ δικαστικοί ἀνήκουν σέ ίδιαίτερη κατηγορία.

Οἱ ὑπάλληλοι ἀποτελοῦν τό σταθερό στοιχεῖο στήν ὅργάνωση τοῦ σημερινοῦ κράτους, γιατί, ἐνῷ οἱ κυβερνήσεις καί οἱ Βουλές ἔρχονται καί παρέρχονται, οἱ ὑπάλληλοι παραμένουν κι ἔτσι ἐξασφαλίζεται ἡ συνέχεια στή διοίκηση. Ἐξάλλου, ἐπειδή παρατηρεῖται τά τελευταῖα χρόνια μιά ἀδιάκοπη διείσδυση τοῦ κράτους σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς, χρειάζονται στελέχη μορφωμένα, γιά νά ἐκπληρώσουν τήν ἀποστολή τους. Οἱ δύο αὐτές ίδιότητες, δηλαδή ἡ συνέχεια καί ἡ εἰδικότητα, κάνουν, ὥστε οἱ ὑπάλληλοι ν' ἀποτελοῦν μιά μεγάλη καί οὐσιαστική δύναμη μέσα στά πλαίσια τοῦ σύγχρονου κράτους. Αὐτό ἀκριβῶς ἐννοοῦμε συνήθως, ὅταν λέμε ὅτι τά κράτη «διοικοῦνται ἀπό τή γραφειοκρατία», δηλαδή ἀπό τούς ὑπαλλήλους. Ἡ θέση τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καθορίζεται ἀπό τά ἄρθρα 103 καί 104 τοῦ Συντάγματος καί ἀπό τό δημοσιοϋπαλληλικό Κώδικα.

1. Μονιμότητα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἀπό τό 1910 οἱ ὑπάλληλοι στήν Ἑλλάδα ἔγιναν μόνιμοι, δέν ἐπιτρέπεται δηλαδή νά παυθοῦν, παρά μόνο γιά ὁρισμένους ὑπηρεσιακούς λόγους, σύμφωνα μέ εἰδική διαδικασία καθώς καί ἄν καταργηθεῖ μέ νόμο ή θέση τους. Ὁ διορισμός τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων γίνεται ἐπίσης σύμφωνα μέ τίς διατάξεις τοῦ ὑπαλληλικοῦ κώδικα. Γιά νά προσληφθεῖ σήμερα ἔνας

τακτικός δημόσιος ύπαλληλος, χρειάζεται νά έπιτύχει σέ διαγωνισμό. Ο ύπαλληλικός κώδικας προβλέπει έπισης πώς προάγονται οι δημόσιοι ύπαλληλοι καί πώς λειτουργοῦν τά διάφορα συμβούλια πού άσκοῦν τήν πειθαρχική έξουσία στούς ύπαλληλούς.

Τό κράτος μπορεῖ έπισης νά προσβάλει, σέ περίπτωση άναγκης, εκτακτούς ύπαλληλους μέ εἰδική σύμβαση ή καί ήμερομίσθιους. Αύτοί οί δέν ύπαγονται στούς κανόνες «περί μονιμότητος» τοῦ δημοσιού-παλληλικού κώδικα.

2. **Υπαλληλική σχέση.** Η σχέση τοῦ ύπαλληλου πρός τό κράτος δέν είναι ή ίδια όπως κάθε έργαζόμενου πρός τόν έργοδότη του, γιατί τό κράτος διατηρεῖ γιά τόν έαυτό του τό δικαιώμα νά μεταβάλλει τά άμοι-βαῖα δικαιώματα καί τίς ύποχρεώσεις. Μέ τό ἄρθρο 12, παρ. 4 τοῦ Συν-τάγματος προβλέπεται ότι μέ εἰδικό νόμο μποροῦν νά έπιβληθοῦν πε-ριορισμοί στό δικαιώμα ύπαλληλων «ὅπως συνεταιρίζωνται». Κανείς δέν μπορεῖ νά διοριστεῖ δημόσιος ύπαλληλος σέ θέση πού δέν προβλέ-πεται άπό νόμο. Μέ νόμο έπισης δρίζονται καί τά προσόντα τῶν ύπαλ-ληλων γιά κάθε θέση. Έξαλλου, σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 4, παρ. 4 τοῦ Συν-τάγματος, μόνο «Ελληνες πολίτες (ἐκτός ἀνόνυμος δρίζει διαφορετικά) έπιτρέπεται νά καταλάβουν δημόσιες θέσεις.

3. **Καθήκοντα καί δικαιώματα τῶν δημοσίων ύπαλληλων.** Τά κυ-ριότερα καθήκοντα τῶν δημοσίων ύπαλληλων είναι νά τηροῦν τό Σύν-ταγμα καί τούς νόμους καί νά έκτελοῦν μέ άκριβεια καί άμεροληψία τήν ύπηρεσία πού τούς έχει άνατεθεῖ. Οφείλουν έπισης νά σέβονται τά δικαιώματα τῶν πολιτῶν καί νά ύπακούουν στούς άνωτέρους τους, έφόσον δέν τούς δίνουν άντισυνταγματικές ή παράνομες διαταγές. Γιά τίς ύπηρεσίες τους αὐτές οι μόνιμοι ύπαλληλοι παίρνουν μισθό, δρισμέ-να έπιδόματα καί δικαιούνται έπισης νά συνταξιοδοτηθοῦν ύστερα άπό ύπηρεσία πολύχρονη. Τό σύνολο τῶν δημοσίων ύπαλληλων πού ύπη-ρετοῦσε σέ δλους τούς κλάδους τῶν κρατικῶν ύπηρεσιῶν (ἐκτός άπό τά σώματα άσφαλείας) ήταν τό 1976 σχεδόν 119.000.

2. Σώματα άσφαλείας

Η τήρηση τῆς τάξης στό έσωτερικό τῆς χώρας έχει άνατεθεῖ στά σώματα άσφαλείας. Τά κυριότερα άπό αὐτά είναι ή άστυνομία καί ή χω-ριοφυλακή. Υπάρχουν δέν καί διάφορα ἄλλα εἰδικά σώματα, δέν ή άγροφυλακή κτλ.

Έκτος άπό τή φροντίδα γιά τήν ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καί τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν, ἡ ἀστυνομία ἔχει καί ἀρμοδιότητα νά ρυθμίζει καί νά φροντίζει γιά τήν κίνηση στούς δρόμους (τροχαία), τόν ἔλεγχο τῶν τιμῶν καί τῶν τροφίμων (ἀγορανομία) καί τήν ἐπίβλεψη τῆς δημόσιας τάξης (ἐθνική ἀσφάλεια).

Τά διάφορα θέματα πού ύπαγονται στήν ἀστυνομία ρυθμίζονται μέ τίς λεγόμενες ἀστυνομικές διατάξεις. Οἱ παραβάτες αὐτῶν δικάζονται ἀπό τό πταισματοδικεῖο.

Στήν Ἀθήνα, τόν Πειραιά, τήν Πάτρα καί τήν Κέρκυρα τά ἀστυνομικά καθήκοντα ἀσκεῖ ἡ ἀστυνομία πόλεων, ἐνῷ στό ὑπόλοιπο κράτος τά καθήκοντα αὐτά ἀσκοῦνται ἀπό τή χωροφυλακή, ἓνα σῶμα μέ δργάνωση καί πειθαρχία περισσότερο στρατιωτική. Στήν ὕπαιθρο λειτουργεῖ καί ἡ ἀγροφυλακή, ἡ ὄποια φροντίζει γιά τήν ἀγροτική ἀσφάλεια.

Στά ὅργανα τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, ὅπως ἄλλωστε καί στούς δικαστικούς λειτουργούς, δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀπεργία (ἄρθρο 23, παρ. 2 τοῦ Συντάγματος).

3. "Αμυνα τοῦ πολίτη σέ περίπτωση αὐθαιρεσίας τῶν κρατικῶν ὀργάνων.

"Οταν ὁ πολίτης γνωρίζει ὅτι τοῦ ἐπιβάλλονται παράνομα ὁρισμένες ὑποχρεώσεις ἡ περιορισμοί, δέν πρέπει νά τό ἀνέχεται παθητικά, ἀλλά πρέπει νά διαμαρτύρεται στήν προϊσταμένη ἀρχή καί νά καταγγέλλει τό ὅργανο τοῦ κράτους πού παρανομεῖ. Κάθε Ἐλληνας ἔχει, ἀπό τό ἄρθρο 10 τοῦ Συντάγματος, τό δικαίωμα νά ἀναφέρει μέ ἔγγραφο τά παράπονά του στίς ἀρχές. Ἐφόσον ὅμως διατάσσεται ἀπό ὅργανο πού, τυπικά τουλάχιστον, είναι ἀρμόδιο, δόφείλει νά ὑπακούσει καί νά ζητήσει κατόπιν νά ἀρθεῖ ἡ παράνομη διαταγή μέ κάθε νόμιμο τρόπο καί εἰδικότερα μέ προσφυγή στό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας. Τό ἀνώτατο αὐτό δικαστήριο ἔχει δικαίωμα ν' ἀκυρώσει μία διοικητική πράξη, ἐφόσον αὐτή ἀντιβαίνει στούς νόμους ἡ ἀποτελεῖ κατάχρηση ἔξουσίας. Ἐπίσης ὁ πολίτης μπορεῖ νά καταφύγει στά τακτικά δικαστήρια καί νά ζητήσει ἀποζημίωση ἀπό τό ἐλληνικό δημόσιο γιά τή ζημία πού τοῦ ἔγινε ἀπό τήν παράνομη πράξη ἐνός κρατικοῦ ὀργάνου.

1. Διαιρεση τῆς διοίκησης τοῦ Κράτους

“Οσο εύρυνεται ἡ δράση τοῦ κράτους, τόσο γίνεται καὶ πιὸ δύσκολο νὰ διοικηθεῖ τό κράτος ἀπὸ μία ἔνιαία ὑπηρεσίᾳ. Δημιουργεῖται δηλαδὴ ἡ ἀνάγκη νὰ χωριστεῖ ἡ διοίκηση σὲ κλάδους. Τό σύνολο τῶν ὑπηρεσιῶν ἐνός κλάδου ὁργανωμένου σὲ ἔνιαία συγκρότημα λέγεται ὑπουργεῖο. Ὁ ἀριθμός τῶν ὑπουργείων μπορεῖ νὰ αὐξηθεῖ ἢ νὰ ἐλαττωθεῖ μὲ νόμο. Τά κυριότερα ὑπουργεῖα εἰναι:

1. Τό ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν, ποὺ φροντίζει γιά τή διοίκηση τῆς χώρας, τήν ἐπίβλεψη τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων, τή διοργάνωση τῶν ἐκλογῶν, τά ζητήματα ιθαγένειας κτλ. Στό ὑπουργεῖο αὐτό ὑπάγονται οἱ νομάρχες, ἐνῷ ἡ ἀστυνομία πόλεων, ἡ χωροφυλακή, ἡ παθητική ἀεράμυνα καὶ τά ἄλλα σώματα ἀσφαλείας ὑπάγονται στό ὑπουργεῖο Δημοσίας Τάξεως.

2. Τό ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, πού ἀσχολεῖται μὲ τίς σχέσεις τῆς Ἑλλάδας μὲ τά ἄλλα κράτη, ἐπικοινωνεῖ μὲ τούς πρέσβεις τῶν ἄλλων κρατῶν πού είναι διαπιστευμένοι στή χώρα μας, μελετᾷ καὶ συντάσσει τίς διάφορες συμβάσεις μὲ ξένες χῶρες κτλ. Στό ὑπουργεῖο αὐτό ὑπάγονται οἱ ἐλληνικές πρεσβείες στό Ἐξωτερικό καὶ τά Προξενεῖα.

3. Τό ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ὅπου ὑπάγονται τά Ἐπιτελεῖα τοῦ Στρατοῦ, τοῦ Ναυτικοῦ καὶ τῆς Ἀεροπορίας, διευθύνεται ἀπό τόν ὑπουργό καὶ ἔναν ὑφυπουργό.

Αὐτό φροντίζει γιά τήν ὁργάνωση τῆς ἄμυνας τῆς χώρας καὶ τήν καλή λειτουργία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

4. Τό ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, πού φροντίζει γιά τήν ὁργάνωση τῶν σχολείων σὲ ὅλο τό κράτος καὶ γενικά γιά ὅλες τίς βαθμίδες τῆς παιδείας καὶ ἔχει τήν ἐποπτεία πάνω στίς Ἐκκλησίες ὅλων τῶν θρησκευμάτων.

5. Τό ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης, φροντίζει γιά τήν καλή λειτουργία τῶν δικαστηρίων, τήν ὁργάνωση τῶν φυλακῶν, τήν πρόληψη τοῦ ἐγκλήματος μὲ γενικά μέτρα καὶ τή νομική προεργασία τῶν βασικῶν νόμων.

6. Τό ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν, πού καταρτίζει τόν Προϋπο-

λογισμό του κράτους καί φροντίζει γιά τήν είσπραξη τῶν φόρων, δασμῶν κτλ. καί μεριμνᾶ γιά τή διαχείριση τῆς περιουσίας του Δημοσίου.

7. Τό **Υπουργείο Βιομηχανίας καί Ένεργειας**, έχει ώς καθηκον τήν δργάνωση τῆς βιοτεχνίας καί τῆς βιομηχανίας, τήν έπιβλεψη τῶν έργοστασίων, μεταλλείων κτλ. καθώς καί τήν ἀξιοποίηση τῶν ένεργειακῶν πόρων τῆς χώρας.

8. Τό **Υπουργείο Έμπορίου**, φροντίζει γιά τό ἐσωτερικό καί ἔξωτερικό ἐμπόριο τῆς χώρας, τίς ἀδειες εἰσαγωγῶν καί ἔξαγωγῶν, γιά τά σήματα καί διπλώματα εύρεσιτεχνίας, τή συμμετοχή τῆς Ελλάδας σέ έγχωριες καί διεθνεῖς ἐκθέσεις κτλ.

9. Τό **Υπουργείο Γεωργίας** φροντίζει γιά τήν προαγωγή τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας, τούς γεωργικούς συνεταιρισμούς καί τήν ἀγροτική ἀποκατάσταση τῶν γεωργῶν πού δέν ἔχουν κλῆρο, γιά τά δάση, τήν ἀνάπτυξη καί τήν προστασία τους κτλ.

10. Τό **Υπουργείο Μεταφορῶν καί Έπικοινωνιῶν** έχει στήν ἀρμοδιότητά του τήν δργάνωση καί διοίκηση τῶν σιδηροδρόμων καί τῶν αὐτοκινήτων, τήν πολιτική Αεροπορία, τά Ταχυδρομεῖα καί τίς μεταφορές γενικά.

11. Τό **Υπουργείο Έμπορικῆς Ναυτιλίας** μεριμνᾶ γιά τά ἐλληνικά πλοῖα καί τούς ναυτεργάτες, τόσο μέσα στήν Ελλάδα ὅσο καί στίς ἔνες χῶρες. Διατηρεῖ λιμεναρχεῖα στούς κυριότερους λιμένες τοῦ Εξωτερικοῦ. Στό **Υπουργείο** αὐτό ὑπάγεται καί τό λιμενικό σῶμα.

12. Τό **Υπουργείο Δημοσίων Εργών** είναι ἀρμόδιο γιά τήν κατασκευή καί συντήρηση ὅλων τῶν δημόσιων ἔργων, ὅπως οἱ δρόμοι, οἱ γέφυρες, λιμένες, ἀεροδρόμια, ὑδραγωγεῖα κτλ.

13. Τό **Υπουργείο Κοινωνικῶν Υπηρεσιῶν** έχει τήν ἀρμοδιότητα νά ἀσκεῖ τήν κοινωνική πρόνοια του κράτους, νά ἐποπτεύει τά φιλανθρωπικά ίδρυματα καί νοσοκομεῖα, νά μεριμνᾶ γιά τήν πρόληψη ἐπιδημιῶν καί γενικά γιά τή δημόσια ὑγεία.

14. Τό **Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως** καί τό **Υπουργείο Τύπου** ἀσχολοῦνται μέ τόν Τύπο, τό ραδιόφωνο καθώς καί μέ ὅλα τά θέματα πού σχετίζονται μέ τήν κανονική ἐποπτεία τῆς ἔργασίας, γιά τήν καταπολέμηση τῆς ἀνεργίας, γιά τήν τήρηση τῶν νόμων περί τῶν ἔργατικῶν σωματείων καί γενικά γιά ὅλα τά ἔργατικά ζητήματα.

15. Τό Ύπουργειο Συντονισμού καί Προγραμματισμοῦ, ὅπως δείχνει καί τό ὄνομά του, συντονίζει τήν οἰκονομική πολιτική τῆς κυβέρνησης. Τό Ύπουργειο αὐτό ίδρυθηκε μετά τόν πόλεμο, γιά νά βοηθήσει στήν προσπάθεια γιά τήν οἰκονομική ἀνασυγκρότηση τῆς χώρας. Καταρτίζει τά προγράμματα γιά τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη.

16. Τό Ύπουργειο Πολιτισμοῦ καί Ἐπιστημῶν μεριμνᾶ γιά τίς καλές τέχνες, τή μουσική, τά μουσεῖα, τό θέατρο, τή λογοτεχνία, τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καί γενικά τήν πνευματική κίνηση τῆς χώρας.

2. Διοικητική διαιρεση τοῦ κράτους σέ περιφέρειες

Γιά νά λειτουργήσει καλά τό κράτος καί νά είναι όμαλή ἡ ἐκτέλεση τῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας, είναι ἀπαραίτητο νά διαιρεθεῖ σέ τοπικές περιφέρειες. Οἱ περιφέρειες αὐτές ὀνομάζονται **νομοί**. Οἱ ἐπαρχίες πού ὑπῆρχαν παλαιότερα τώρα πιά ἔχουν καταργηθεῖ ὥς διοικητικές μονάδες. Ἐπίσης καταργήθηκαν ἀπό τό 1955 οἱ γενικές διοικήσεις Μακεδονίας, Θράκης, Ἡπείρου, Δωδεκανήσου καί Κρήτης. Σήμερα ὑπάρχει μόνο ἡ Γενική Διοίκηση Βορείου Ἑλλάδος, πού ἔχει ἐπικεφαλῆς ἔναν ὑπουργό, μέλος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου.

Ο **νομός** είναι ἡ τακτική διοικητική περιφέρεια. Υπάρχουν σήμερα 52 νομοί. Προϊστάμενος κάθε νομοῦ είναι ὁ **νομάρχης**, πού διορίζεται ἀπό εἰδικό ὑπηρεσιακό συμβούλιο, ἀλλά ἐπίσης είναι συνήθως καί πρόσωπο τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Κυβέρνησης. Ο νομάρχης στό νομό του ἀντιπροσωπεύει τό κράτος καί είναι προϊστάμενος σέ ὅλες τίς κρατικές ὑπηρεσίες τῆς περιοχῆς του. Ορισμένοι μεγάλοι νομοί, ιδίως στό λεκανοπέδιο Αττικῆς, διαιροῦνται σέ **διαμερίσματα**, πού διευθύνονται ἐπίσης ἀπό ἔνα **νομάρχη**.

Ιδιαίτερη διοικητική περιφέρεια ἀποτελεῖ τό **"Αγιον Όρος**. Σύμφωνα μέ τό ἀρθρο 105 τοῦ Συντάγματος ἡ ἐλληνική πολιτεία διατηρεῖ τήν κυριαρχία της πάνω στή χερσόνησο τοῦ **"Αθω**, ἀλλά τό **"Αγιον Όρος** ἔχει μιά αὐτονομία, δηλαδή διοικεῖται ἀπό ἔνα συμβούλιο μέ εἰκοσι μέλη, πού λέγεται **"Ιερά Κοινότης τοῦ Αγίου Όρους**. Οἱ πράξεις τῆς **"Ιερᾶς Κοινότητος** πρέπει νά ἐγκριθοῦν καί ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο στήν Κωνσταντινούπολη. Υπάρχει ὅμως καί κυβερνητικός ἀντιπρόσωπος πού λέγεται **διοικητής** καί ἔξαρτᾶται ἀπό τό

έλληνικό Υπουργείο τῶν Ἐξωτερικῶν. "Ολοι οἱ μοναχοί στό "Αγιο Όρος ἀποκτοῦν χωρίς διατυπώσεις τήν ἑλληνική ίθαγένεια.

3. Διοικητικά συστήματα

Δύο είναι τά συστήματα, μέ τά ὅποια ἔνα κράτος μπορεῖ νά διοικηθεῖ: Τό συγκεντρωτικό καί τό ἀποκεντρωτικό.

Συγκεντρωτικό σύστημα ὑπάρχει, ὅταν ὅλες οἱ ἀποφάσεις καί διαταγές ἐκδίδονται ἀπό τήν κεντρική διοίκηση, στήν πρωτεύουσα, συνήθως ἀπό τούς ὑπουργούς.

Ἀποκεντρωτικό, ἀντίθετα, ὅταν τά τοπικά ὅργανα, ὅπως ὁ νομάρχης καί ἄλλοι κατώτεροι ὑπάλληλοι, ἔχουν τό δικαίωμα νά παίρνουν ἀποφάσεις καί νά ἐκδώσουν διαταγές γιά τά τοπικά ζητήματα, χωρίς νά ἀναφερθοῦν στήν πρωτεύουσα.

Τό συγκεντρωτικό σύστημα ἔχει τό πλεονέκτημα, ὅτι ἐπιτρέπει νά χαραχτεῖ μιά ἔνιαία πολιτική καί νά παρακολουθεῖται ἡ ἐφαρμογή τῆς ἀπό τήν κυβέρνηση. Ἔχει δῶμας καί τό μειονέκτημα ὅτι δημιουργεῖ γραφειοκρατία καί ἀναγκάζει τούς πολίτες νά καταφεύγουν στό κέντρο γιά τό παραμικρότερο ζήτημά τους, ἐνώ ἔξαλλοι οἱ ὑπηρεσίες τοῦ κέντρου συχνά δέν είναι σέ θέση νά ἀντιληφθοῦν ἀπό μακριά τά τοπικά θέματα.

Τά πλεονεκτήματα καί τά μειονεκτήματα πού ἔχει τό ἀποκεντρωτικό σύστημα είναι τά ἀντίστροφα ἀπό τοῦ συγκεντρωτικοῦ.

Οὐσιαστικά στήν Ἑλλάδα ἐπικρατεῖ περισσότερο τό συγκεντρωτικό σύστημα. Τό Σύνταγμά μας στό ἄρθρο 101 προβλέπει ὅτι: «ἡ διοίκησις τοῦ Κράτους ὁργανοῦται κατὰ τὸ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα. Ἡ διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Χώρας διαμορφοῦται βάσει τῶν γεωοικονομικῶν, κοινωνικῶν καί συγκοινωνιακῶν συνθηκῶν». Ἐρμηνεύοντας τά παραπάνω τό ἕδιο ἄρθρο τοῦ Συντάγματος τονίζει ὅτι τά περιφερειακά κρατικά ὅργανα ἔχουν τήν γενική ἀποφασιστική ἐποπτεία τῶν ὑποθέσεων τῆς περιφέρειάς τους, ἐνώ οἱ κεντρικές ὑπηρεσίες ἔχουν τό συντονισμό καί τόν ἔλεγχο τῶν περιφερειακῶν ὁργάνων.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

§ 45. ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΞΙΑ ΤΗΣ

1. Τί είναι ή τοπική αυτοδιοίκηση

Η ίστορία τῶν δήμων, στίς ἀρχικές τουλάχιστον μορφές της, χάνεται μέσα στά βάθη τῶν αἰώνων. Στήν πραγματικότητα οἱ πρῶτες μορφές τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (πατριαρχική οἰκογένεια-φυλή) περιλαμβάνουν καὶ τίς βασικές ἀρχές, τόν πυρήνα δηλαδή μιᾶς αὐτοδιοικούμενης δύμαδας.

Αργότερα αὐτό πού συνήθως ὀνομάζουμε κράτος τούς προϊστορικούς χρόνους ἦταν οἱ Δῆμοι, μέ εὐρύτερα ὅμως καὶ πιὸ δύσκολα καθήκοντα.

Η τοπική αυτοδιοίκηση ἔχει παλιά ιστορική παράδοση στή ζωή τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἴδιαίτερα στούς τέσσερις αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας καὶ στούς ἀγῶνες τοῦ 1821 γιά τήν ἐθνική ἀνεξαρτησία.

Σήμερα τό Σύνταγμα κατοχυρώνει καὶ ἔξασφαλίζει τήν τοπική αυτοδιοίκηση καὶ δέν είναι τυχαίο τό γεγονός ὅτι ἡ ἀρχή τοῦ ἄρθρου 101, πού δρίζει τόν τρόπο καὶ τή μορφή μέ τήν ὁποία θά διοικεῖται τό κράτος, τονίζει ὅτι «ἡ διοίκησις τοῦ κράτους δργανοῦται κατὰ τό ἀποκεντρωτικὸν σύστημα».

Σ' αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἀρχή τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ συστήματος βασίζεται τό ἐπόμενο ἄρθρο (102) τοῦ Συντάγματος, πού καθορίζει μέ κάθε λεπτομέρεια τή μορφή, τήν ἔκβαση καὶ τόν τρόπο πού λειτουργοῦν τά δργανα τῶν αὐτοδιοικούμενων περιφερειῶν.

Τί είναι ὅμως ἡ τοπική αυτοδιοίκηση, πού ἀποτελεῖ τήν πιὸ οὐσιαστική ἔκφραση τῆς δημοκρατίας;

Ἐπίσημα είναι οἱ τρεῖς κλίμακες τίς ὁποῖες λίγο ἢ πολύ ὅλοι γνωρίζουμε;

- α) ἡ κοινότητα
- β) ὁ δῆμος
- γ) ὁ νομός.

‘Η πρώτη άποτελεῖ τήν κατώτατη ύποδιαιρέση στήν τοπική αύτοδιοικηση. Πρίν άπό τό 1912 ή κατώτατη βαθμίδα ήταν ό δῆμος. ’Ο δῆμος καὶ ή κοινότητα είναι στήν πρώτη βαθμίδα, (ό νομός είναι στή δεύτερη, καὶ ἀποτελοῦν τήν οὐσιαστική ἔκφραση τῆς τοπικῆς αύτοδιοικησης).

Τά ὅργανά τους ἐκλέγονται ἀπευθείας ἀπ’ τό λαό καὶ βρίσκονται σέ διαρκή ἐπαφή μαζί του. Φροντίζουν γιά όρισμένες ἀπό τίς καθημερινές βασικές ἀνάγκες του καὶ ἀποτελοῦν τόν ἐνδιάμεσο κρίκο καὶ σταθμό τοῦ λαοῦ πρός τό κράτος, πού ἐκφράζεται στήν εὐρύτερη τοπική περιφέρεια τῶν δήμων δῆλ. τό νόμο ἀπό τό **νομάρχη**.

‘Η ὑπαρξὴ καὶ ή λειτουργία τῶν νομῶν ἀποτελοῦν ἀναγκαῖα στοιχεῖα ὅχι μόνο γιά μιά δργανωμένη κρατική κοινωνία, ἀλλά καὶ γιά τήν ὁμαλή λειτουργία τῶν δήμων καὶ τῶν κοινοτήτων. Γιατί τό κράτος, δηλαδή ή Κυβέρνηση μέ τούς νόμους καὶ μέ τίς ἀποφάσεις τῆς, κανονίζει τή μορφή καὶ τόν τρόπο τῆς λειτουργίας τους, ἐξασφαλίζει τά οἰκονομικά μέσα, γιά νά ἐξυπηρετηθοῦν οἱ ἀνάγκες τῶν κατοίκων, καὶ ἐλέγχει τή χρηστή διαχείριση τῶν χρημάτων καὶ τήν ὁμαλή λειτουργία τῶν κοινοτικῶν καὶ δημοτικῶν συμβουλίων.

Τίς λεπτομέρειες τῆς λειτουργίας αὐτῆς καὶ τῆς κρατικῆς Ἐποπτείας στούς δήμους καὶ τίς κοινότητες καθορίζει τό ἄρθρο 102 τοῦ Συντάγματος.

2. ‘Η αύτοδιοικηση, ή ἀξία καὶ ή ἡθική σημασία της.

‘Η κοινότητα κατά πρῶτο λόγο ἀλλά καὶ ὁ δῆμος ἀποτελοῦν ἔνα ἀπό τά καλύτερα καὶ πιό σωστά σχολεῖα γιά τήν πολιτική διαπαιδαγώγηση τοῦ πολίτη. Καὶ ή σημασία της είναι μεγαλύτερη σ’ ἔνα δημοκρατικό πολίτευμα, ὅπου ή αύτοδιοικηση παίζει πρωταρχικό ρόλο γιά τήν ἀσκηση τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Μέσα στό χωριό γεννιέται τό ἐνδιαφέρον τοῦ πολίτη γιά τά κοινά καὶ ή εὐθύνη του γιά τά δημόσια πράγματα. ’Ο πολίτης διδάσκεται μέσα στό στενό κύκλο τῆς κοινότητας νά ἐλέγχει καὶ νά ἐλέγχεται, νά ἄρχει καὶ νά ἄρχεται. ’Η κοινότητα είναι ή μικρογραφία τοῦ κράτους καὶ ή βασική σχολή γιά τήν ἀσκηση κάθε κρατικῆς ἔξουσίας. Τό ἐνδιαφέρον γιά τά τοπικά ζητήματα καὶ οἱ τοπικές φιλοδοξίες ἐξουδετερώνουν τό κοινοβουλευτικό σύστημα ἀπό τίς μοιραίες συγκεντρωτικές τους τά-

σεις. "Οσο καὶ ἂν οἱ δημοτικές ἐκλογές στήν πρωτεύουσα καὶ τίς μεγάλες πόλεις ἔχουν τίς περισσότερες φορές πολιτικό χαρακτήρα, είναι ἀδύνατο νά μήν ύπερισχύσει, μέσα στήν κοινότητα, τό τοπικό ἐνδιαφέρον πάνω στόν κομματικό φανατισμό. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἀπαλλάσσεται ἡ ὑδροκέφαλη πρωτεύουσα ἀπό τήν ἀπασχόληση καὶ γιά τίς παραμικρές ἀκόμα τοπικές ύποθέσεις καὶ καταμερίζονται οἱ εὐθύνες γιά τά κοινά.

3. Ἡ ιστορία τῶν δήμων στήν Ἑλλάδα

Στήν Ἑλλάδα ἡ αὐτοδιοίκηση εἶχε μεγάλη ἀνάπτυξη τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας. Οἱ Τοῦρκοι εἰχαν ἐπιτρέψει στούς χριστιανούς νά διαχειρίζονται ἀπευθείας τίς τοπικές τους ὑποθέσεις καὶ νά κανονίζουν τή διοίκησή τους ἀνάλογα μέ τήν πείρα τους καὶ τίς συνθῆκες κάθε περιφέρειας ἡ ἀνάλογα μέ τή σύσταση τοῦ πληθυσμοῦ της. Βέβαια ὁ κατακτητής δέχτηκε νά διατηρήσει τίς ἑλληνικές κοινότητες, γιατί ἡ ὑπαρξή τους ἀνταποκρινόταν, πρίν ἀπ' ὅλα, στό δικό του συμφέρον καὶ ἰδίως τόν διευκόλυναν στήν εἰσπραξή τῶν φόρων. Οἱ Τοῦρκοι γνώριζαν μόνο τούς ἄμεσους φόρους. "Ορίζαν λοιπόν ἐκ τῶν προτέρων ἔνα συγκεκριμένο ποσό, πού ἡταν ὑποχρεωμένη νά πληρώνει τακτικά κάθε περιφέρεια, καὶ ἀδιαφοροῦσαν πῶς θά κατανεμηθεῖ αὐτό τό βάρος ἀνάμεσα στούς ραγιάδες. Τήν κατανομή αὐτή καθόριζαν οἱ ἑλληνικές κοινότητες ἡ δημογεροντίες, πού μέ τόν τρόπο αὐτό ἔξυπηρετοῦσαν τόν Τούρκο διοικητή. Οἱ κοινότητες ὅμως ἔξασφάλιζαν ἔτσι τήν αὐθυπαρξία τους καὶ μποροῦσαν νά φροντίσουν καὶ γιά τά δικά τους θέματα καὶ, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, γιά τά σχολεῖα. Πολλά ἀπό τά κοινοτικά σχολεῖα τής τουρκοκρατίας ἦταν γιά τήν ἐποχή τους ἀπό τά καλύτερα πού γνώρισε ποτέ ὁ Ἐλληνισμός.

Ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση θεώρησε τήν αὐτοδιοίκηση ώς ἔνα ἀπό τά πρωτεύοντα ζητήματα. Ὁ Καποδίστριας ὅμως θέλησε νά κυβερνήσει τίς κοινότητες ἀπό τό κέντρο καὶ ρύθμισε κατά τρόπο δικτατορικό τίς ἐκλογές στίς δημογεροντίες.

Λίγο ἀργότερα, ἐπί "Οθωνα, δημοσιεύθηκε ὁ Νόμος «περί συστάσεως τῶν δήμων», τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1833, πού μέ μικρές μόνο τροποποιήσεις ἵσχυσε σχεδόν διδόντα χρόνια, δηλαδή ὡς τό 1912.

Ὁ νόμος αὐτός ὅριζε ἔνα ἄκαμπτο καὶ ἐνιαῖο σύστημα γιά τή διοίκηση τῶν Δήμων (χωρίς νά λαμβάνει ύπόψη τίς τοπικές ιδιορρυθμίες

κάθε έπαρχίας η τή σύσταση του πληθυσμοῦ της) καθώς και ἔνα αὐστηρό ἔλεγχο τοῦ κράτους πάνω στοὺς δήμους. "Ετοι ἔκανε ὥστε ἡ τοπική αὐτοδιοίκηση νά ἐξαρτᾶται ὑπερβολικά ἀπό τό κέντρο και δημιούργησε ἔνα σκληρό συγκεντρωτικό σύστημα.

§ 46. Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΗΜΕΡΑ

Ο νόμος ὁρίζει ὅτι οἱ τοπικές ύποθέσεις πού ὑπάγονται στήν ἀρμοδιότητα τῶν δήμων και κοινοτήτων εἰναι:

- τά ὑδραγωγεῖα και ἡ ὕδρευση τῶν κατοίκων,
- ἡ κατασκευή και λειτουργία ὑπονόμων,
- οἱ δημοτικοὶ δρόμοι, πλατεῖες και γέφυρες,
- ἡ καθαριότητα,
- τά ἀρδευτικά και ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα,
- τά δημόσια ἄλση, ἐξωραϊστικά ἔργα και παιδικοὶ κῆποι,
- τά νεκροταφεῖα,
- τά σφαγεῖα,
- οἱ δημοτικές ἀγορές,
- οἱ βοσκές για τά ζῶα,
- τά δημοτικά λουτρά και ἀποχωρητήρια,
- τά θαλάσσια λουτρά.

Μ' αὐτά λοιπόν τά θέματα θά ἀσχοληθοῦν τά δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια.

1. Κοινότητες

Κοινότητα μπορεῖ νά είναι κάθε μόνιμος συνοικισμός, πού είναι αὐτελής και χωριστός ἀπό ἄλλη κοινότητα, φθάνει νά ἔχει: α) πληθυσμό πάνω ἀπό 500 κατοίκους, β) δημοτικό σχολεῖο, γ) οἰκονομική δυνατότητα, δηλαδή τήν ίκανότητα νά βρεῖ ἀρκετοὺς πόρους, γιά νά ἐκτελεῖ κοινωφελή ἔργα και νά πληρώνει τό μισθό ἐνός τουλάχιστον ὑπαλλήλου (τοῦ κοινοτικοῦ γραμματέα), δ) νά ἔχουν ζητήσει τήν ἀναγνώριση τῆς κοινότητας τά τρία τέταρτα τουλάχιστο τῶν μόνιμων κατοίκων πού είναι ψηφιφόροι.

"Οταν μιά κοινότητα δέν μπορεῖ ν' ἀνταπεξέλθει στίς πάρα πάνω

προϋποθέσεις, καταργείται καί ένώνεται ύποχρεωτικά μέ αλλη κοινότητα ἢ δῆμο.

Δύο ἢ περισσότερες κοινότητες μποροῦν νά συγχωνευθοῦν σέ μία, ἂν τό ζητήσουν ἀπό τό νομάρχη μέ γραπτή αίτησή τους οί μισοί τουλάχιστον μόνιμοι κάτοικοι, ψηφοφόροι.

α) Διοίκηση τῆς κοινότητας

Η κοινότητα διοικεῖται ἀπό τό **κοινοτικό συμβούλιο**, πού ἀποτελεῖται ἀπό 5,7,9,11, ἢ 15 μέλη, ἀνάλογα μέ τόν πληθυσμό τοῦ κάθε χωριοῦ. Ἔτσι π.χ. κοινότητες μέ 500—1000 κατοίκους ἔχουν συμβούλιο μέ πέντε μέλη, ἐνῶ στίς κοινότητες μέ πάνω ἀπό 7.000 πληθυσμό τό κοινοτικό συμβούλιο ἀποτελεῖται ἀπό δεκαπέντε μέλη.

β) Κοινοτικές ἐκλογές

Τό κοινοτικό συμβούλιο ἐκλέγεται ἀπό τούς δημότες, ἄνδρες καί γυναῖκες, πού είναι πάνω ἀπό 21 χρόνων, πού είναι γραμμένοι στούς ἐκλογικούς καταλόγους τῆς κοινότητας.

Η θητεία τοῦ συμβουλίου είναι γιά τέσσερα χρόνια. Σύμβουλοι μποροῦν νά ἐκλεγοῦν ὅσοι είναι πάνω ἀπό 25 χρόνων, ψηφίζουν στήν κοινότητα αὐτή καί ἔχουν περιληφθεῖ σ' ἓνα **συνδυασμό**.

Δέν μποροῦν νά ἐκλεγοῦν κοινοτικοί σύμβουλοι οί δημόσιοι, δημοτικοί ἢ κοινοτικοί ὑπάλληλοι, οί στρατιωτικοί, οί ὑπάλληλοι δημόσιων ὀργάνων, οί ἀγροφύλακες κτλ. Ἐπίσης, σέ κοινότητες μέ πραγματικό πληθυσμό πάνω ἀπό 1000 κατοίκους, καθώς καί στούς δημούς, δέν μποροῦν νά ἐκλεγοῦν καί νά συνυπηρετοῦν ώς κοινοτικοί ἢ δημοτικοί σύμβουλοι σύζυγοι ἢ συγγενεῖς ἢ αἴματος ἢ ἢ ἀγχιστείας μέχρι καί τοῦ δεύτερου βαθμοῦ (δηλαδή ἀδέλφια, κουνιάδοι, πατέρας καί γιός ἢ κόρη κτλ.).

Η ἀνακήρυξη τῶν συνδυασμῶν γίνεται δεκαπέντε ήμέρες πρίν ἀπό τίς ἐκλογές ἀπό τό εἰρηνοδικείο τῆς περιφέρειας.

Ἐκλέγεται ό συνδυασμός πού συγκεντρώνει τίς περισσότερες ψήφους καί ἀπό τούς ύποψήφιους ἐκλέγονται ἐκείνοι πού ἔχουν τούς πιό πολλούς σταυρούς στά ψηφοδέλτια, γιατί μέ τό σταυρό δίπλα στό σηνομα τοῦ ύποψηφίου δέ κάθε ψηφοφόρος ἐκδηλώνει τήν προτίμησή του γιά

γιά τόν έναν ή τόν άλλον ύποψήφιο.

Στά κοινοτικά συμβούλια μετέχει ύποχρεωτικά κατά τό ένα τέταρτο καί ή μειοψηφία, δηλαδή οι σύμβουλοι από τό συνδυασμό πού δέν πέτυχε στίς έκλογές.

γ) Κοινοτικό συμβούλιο

Τό κοινοτικό συμβούλιο συνέρχεται άμέσως μετά τίς έκλογές καί έκλεγει ένα από τά μέλη του **πρόεδρο** τής κοινότητας. Έπίσης έκλεγει καί έναν άντιπρόεδρο, πού άντικαθιστά στά καθήκοντά του τόν πρόεδρο, όταν αυτός έμποδιστεῖ.

Τό κοινοτικό συμβούλιο συνέρχεται ύποχρεωτικά τουλάχιστο μιά φορά τό μήνα σέ τακτική συνεδρίαση καί σέ έκτακτη συνεδρίαση, όταν παραστεῖ άνάγκη. "Οσοι κοινοτικοί σύμβουλοι άπουσιάζουν άδικαιολόγητα από τίς συνεδριάσεις μπορεί νά τιμωρηθοῦν από τό νομάρχη μέ πρόστιμο καί, ἀν συνεχίσουν, μέ έκπτωση από τό άξιωμά τους.

Τά κοινοτικά συμβούλια συντάσσουν κάθε χρόνο τόν προϋπολογισμό τής κοινότητας, αποφασίζουν γιά τούς φόρους καί άλλες έπιβαρύνσεις πού θά επιβάλουν στούς δημότες καί γιά τήν τύχη τής περιουσίας τής κοινότητας καί τά δάνεια πού θά άναλάβει, άλλα ίδιως συντάσσουν τό πρόγραμμα τῶν ἔργων πού πρόκειται νά έκτελεστοῦν από τήν κοινότητα. Γενικά αποφασίζουν γιά κάθε ζήτημα πού έχει τοπική σημασία καί συνδέεται μέ τήν τοπική αύτοδιοίκηση.

Κάθε κοινότητα τηρεῖ ύποχρεωτικά ληξιαρχικά βιβλία γεννήσεων, γάμων καί θανάτων γιά τούς κατοίκους τής.

δ) Πρόεδρος κοινότητας

'Ο πρόεδρος έκπροσωπεῖ τήν κοινότητα ἀπέναντι ὅλων τῶν ἀρχῶν τοῦ κράτους, προεδρεύει στίς συνεδριάσεις τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου, δίνει τίς κατευθύνσεις γιά τίς ἔργασίες τής κοινότητας καί γενικά έχει τήν πρωτοβουλία νά ρυθμίζει ὅλες τίς ύποθέσεις. Παράλληλα είναι καί προϊστάμενος σέ ὅλες τίς ύπηρεσίες τής κοινότητας.

'Ο πρόεδρος καί οι κοινοτικοί σύμβουλοι είναι ἄμισθοι. Έξαιρετικά μόνο μπορεῖ νά όριστεῖ από τό κοινοτικό συμβούλιο μιά μικρή ἐπιχρήγηση (έξοδα παραστάσεως) γιά τόν πρόεδρο. Τό ποσό καθορίζεται άναλογα μέ τόν πληθυσμό καί μέ τά ἔσοδα κάθε κοινότητας.

ε) Πόροι τῆς κοινότητας

Τά έσοδα τῆς κοινότητας προέρχονται ίδιως ἀπό τούς φόρους καί τά τέλη πού τό κράτος τῆς δίνει τό δικαίωμα νά ἐπιβάλλει στούς κατοίκους της.

Τά τέλη διαφέρουν ἀπό τή μιά κοινότητα στήν ἄλλη. Γενικά ὅμως οί κοινότητες εἰσπράττουν τέλη γιά τά ζῶα πού σφάζονται, γιά τίς διαφημίσεις στούς τοίχους, γιά τή χρήση τῶν ιαματικῶν πηγῶν κτλ. Ἐπίσης μποροῦν νά εἰσπράξουν καί ἔμμεσους φόρους, πού ἐπιβαρύνουν τήν παραγωγή ὁρισμένων προϊόντων, π.χ. καπνός, λάδι, σταφίδες καί ἄλλα εἰδη, ἡ τήν κατανάλωση, ὅπως οί δημοτικοί φόροι στά κέντρα πολυτελείας τῆς περιοχῆς τους.

Σήμερα ὁ νόμος δέν ἐπιτρέπει πιά στίς κοινότητες νά διενεργοῦν ἐράνους στά μέλη τους, γιά νά καλύψουν ἔκτακτα ἔξοδα, π.χ. γιά τήν κατασκευή ἔργου. Τό κοινοτικό συμβούλιο ὅμως μπορεῖ νά ἐπιβάλλει ὑποχρεωτική ἐργασία γιά τήν ἐκτέλεση ἐνός κοινοτικοῦ ἔργου στούς δημότες πού χρονίαν ἡλικία πάνω ἀπό 18 χρόνια, ἄλλα μόνο σέ ἐποχή πού οί πολίτες δέν ἀσχολοῦνται μέ δικές τους ἀγροτικές δουλειές καί ὅχι γιά περισσότερο ἀπό δέκα ἡμέρες κάθε χρόνο.

“Οσοι δέν μποροῦν νά ἐκτελέσουν τήν ὑποχρεωτική ἐργασία ἔχουν τό δικαίωμα νά τήν ἐξαγοράσουν πληρώνοντας τό ήμερομίσθιο πού δρίζει τό κοινοτικό συμβούλιο.

στ) Νομαρχιακός ἔλεγχος

‘Η διαχείριση τῶν χρημάτων τῆς κοινότητας ἐλέγχεται ἀπό τό νομάρχη-ἄντιπρόσωπο τοῦ κράτους, πού διφείλει νά ἔξετάζει ἄν οί πράξεις τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου είναι νόμιμες. Γι’ αὐτό ὅλες οί ἀποφάσεις τῶν κοινοτικῶν συμβουλίων ὑποβάλλονται ὑποχρεωτικά γιά ἔγκριση στό νομάρχη, πού ἔχει τό δικαίωμα νά τίς ἀκυρώσει, ἄν είναι ἀντίθετες μέ τό νόμο.

2. Σύνδεσμος κοινοτήτων

Δύο ἡ περισσότερες κοινότητες μποροῦν νά ἐνωθοῦν σέ σύνδεσμους χωρίς νά χάσουν τήν ἀνεξαρτησία τους, γιά νά ἐπιδιώξουν τήν πραγματοποίηση ἐνός σκοποῦ πού ἐνδιαφέρει πολλές κοινότητες ἀπό κοινοῦ, π.χ. γιά νά κατασκευαστοῦν ὑδρευτικά καί ἀρδευτικά ἔργα σ’

όλοκληρη τήν περιφέρεια. Οἱ σύνδεσμοι αὐτοί μποροῦν νά συσταθοῦν εἴτε γιά ἔνα ἔργο μόνο, δόποτε διαλύονται μόλις συντελεστεῖ ὁ σκοπός αὐτός, ἢ καὶ γιά ἀπεριόριστο χρονικό διάστημα, δόποτε διαλύονται μόνο ὅταν τό ζητήσουν τά μέλη τους.

2. Δήμοι

Δῆμοι εἶναι:

- οἱ πόλεις πού ἔχουν πάνω ἀπό 10.000 κατοίκους,
- οἱ πρωτεύουσες τῶν νομῶν ἄσχετα ἀπό τόν ἀριθμό τῶν κατοίκων,
- ὅσες πόλεις ἀνακηρύσσονται ἀπό τό κράτος σέ δῆμους «τιμῆς ἔνεκεν» γιά λόγους ἱστορικούς ἢ τουριστικούς (π.χ. ὁ δῆμος Δελφῶν, ὁ δῆμος Λουτρακίου κτλ.).

Οἱ νέοι δῆμοι δημιουργοῦνται μέ πράξῃ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐσωτερικῶν, ὅταν ἀπό τήν ἐπίσημη ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ ἀποδειχτεῖ πώς οἱ κάτοικοι πλήθυναν καὶ ἔχουν ἔπερασει τίς δέκα χιλιάδες. Ὁρισμένες συνοικίες σέ μεγάλες πόλεις ἀποχωρίζονται καὶ σχηματίζουν δικούς τους δῆμους. Αὐτό συμβαίνει ἵδιως στήν Ἀθήνα (π.χ. δῆμοι Καλλιθέας, Ζωγράφου κτλ.) τόν Πειραιά (π.χ. δῆμοι Νίκαιας, Κερατσινίου κτλ.) καὶ τή Θεσσαλονίκη (π.χ. δῆμος Καλαμαριᾶς).

‘Ο δῆμος ἔχει τρία ὅργανα διοικήσεως: τό δημοτικό συμβούλιο, τό δήμαρχο καὶ τή δημαρχιακή ἐπιτροπή.

a) Δημοτικό συμβούλιο

Τά δημοτικά συμβούλια ἀπαρτίζονται ἀπό 9—30 συμβούλους ἀνάλογα μέ τόν πληθυσμό κάθε δήμου. Δῆμοι μέ πάνω ἀπό 100.000 κατοίκους ἔχουν τριάντα δημοτικούς συμβούλους.

Τό δημοτικό συμβούλιο εἶναι γιά τό δῆμο ὅ, τι εἶναι ἡ Βουλή γιά τό κράτος.

Τό δημοτικό συμβούλιο ἐκλέγεται γιά τέσσερα χρόνια ἀπό τούς δημότες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες — πάνω ἀπό 21 χρόνων, πού εἶναι γραμμένοι στούς ἐκλογικούς καταλόγους, μέ ἀμεση, καθολική καὶ μυστική ψηφοφορία, ὅπως γίνεται καὶ στίς βουλευτικές ἐκλογές.

Μποροῦν νά ἐκλεγοῦν σύμβουλοι ὅσοι δημότες εἶναι πάνω ἀπό 25

χρόνων, ᔁχουν δικαιώμα ψήφου καί συμμετέχουν σ' ἔνα **συνδυασμό**, ὅπου ἀναγράφεται ύποχρεωτικά διπλάσιος ἀριθμός ύποψηφίων ἀπ' ὅσους θά ἐκλεγοῦν σύμβουλοι.

"Οσα εἴπαμε γιά τίς κοινοτικές ἐκλογές, γιά τό ἀσυμβίβαστο τοῦ ἀξιώματος καί γιά τήν ἀνακήρυξη καί ἐκλογὴ τῶν ύποψηφίων, ισχύουν καί γιά τίς δημοτικές.

Σύμφωνα μέ τὸ ἄρθρο 56 τοῦ Συντάγματος Βουλευτής δέν μπορεῖ νά είναι ταυτόχρονα καί δημαρχος ἢ δημοτικός σύμβουλος. "Αν ἐκλεγεῖ, πρέπει μέσα σέ δικτύο ἡμέρες νά ἐπιλέξει ἔνα ἀπό τά δυό ἀξιώματα.

Στά δημοτικά συμβούλια, ὅπως καί στά κοινοτικά, συμμετέχει καί ἡ μειοψηφία, δηλαδή σύμβουλοι ἀπό τό συνδυασμό πού δέν πέτυχε στίς ἐκλογές.

Τό δημοτικό συμβούλιο συνεδριάζει τακτικά μία ὄρισμένη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας καί ἔκτακτα κάθε φορά πού θά τό συγκαλέσει ὁ δημαρχος.

Πρόεδρος τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου ἐκλέγεται, στήν ἀρχή κάθε χρόνου, ἔνας ἀπό τούς συμβούλους. Δέν ἔχει ὅμως, ὅπως ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητας, καθήκοντα διοικητικά, γιατί τό δημοτικό συμβούλιο είναι κατά κύριο λόγο ὅργανο **βουλευτικό** καί ὅχι ὅργανο **ἐκτελεστικό**.

Οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου είναι:

- νά ἐγκρίνει τόν προϋπολογισμό τοῦ δήμου,
- νά ἐπιβάλλει φόρους, τέλη καί ἄλλα δικαιώματα,
- νά ἀποφασίζει γιά τήν περιουσία τοῦ δήμου καί γιά τά δάνεια πού ἀναλαμβάνει ὁ δῆμος,

— νά καταστρώνει τό πρόγραμμα γιά τήν ἐκτέλεση δημοτικῶν ὅργων καί γενικά νά ἀποφασίζει γιά κάθε γενικότερο θέμα τοῦ δήμου καί γιά ὅσα δέν είναι ἀρμόδιος νά λύσει μόνος του ὁ δημαρχος ἢ μόνη ἡ δημαρχιακή ἐπιτροπή. Οἱ συνεδριάσεις τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου είναι δημόσιες καί μπορεῖ νά τίς παρακολουθήσει ἀπό τό ἀκροατήριο ὅποιος δημότης θέλει.

β) 'Ο Δήμαρχος

'Ο δήμαρχος είναι τό κύριο ἐκτελεστικό ὅργανο τοῦ δήμου. 'Εκλέ-

γεται και αυτός για τέσσερα χρόνια άπο τους δημότες μαζί με τό δημοτικό συμβούλιο.

Οι ύποψήφιοι δήμαρχοι κάθε συνδυασμοῦ καταρτίζουν τά ψηφοδέλτιά τους, δημοτικό συνδυασμός αυτός συγκεντρώσει τά 50% + 1 του συνόλου των ψήφων. "Αν δέ συγκεντρώσει κανένας άπο τους ύποψήφιους συνδυασμούς τά 50% των ψήφων, τότε ή εκλογή έπαναλαμβάνεται μετά 8 ήμέρες, και ύποψήφιοι μποροῦν νά είναι μόνο ό πρωτος και ό δεύτερος σέ σειρά έπιτυχίας συνδυασμός.

Ο δήμαρχος μετέχει στίς συνεδριάσεις τού δημοτικού συμβουλίου, χωρίς δημοτικό συνδυασμό. Ο δήμαρχος είναι κατά κάποιον τρόπο σέ μικρογραφία ό πρωθυπουργός τού δήμου. Ειδικότερα:

— έκπροσωπεί τό δήμο στά δικαστήρια και σέ δημόσιες άρχες,

— έκτελει τίς άποφάσεις τού δημοτικού συμβουλίου και τής δημαρχιακής έπιτροπής,

— είναι φυσικός προϊστάμενος σέ δημόσιες άρχες τού δήμου,

— άποφασίζει γιά τό μόνιμο, τό έκτακτο και τό ήμερομίσθιο προσωπικό τού δήμου και γενικά διευθύνει τήν έσωτερική δργάνωση τού δήμου.

γ) Δημαρχιακή έπιτροπή

Η δημαρχιακή έπιτροπή βοηθεί τό δήμαρχο στή διοίκηση τού δήμου. Αποτελείται άπο δύο ως τέσσερα μέλη, άνάλογα με τόν άριθμό των δημοτικῶν συμβούλων πού έχει ό δήμος. Τά μέλη της είναι δημοτικοί σύμβουλοι πού έκλεγονται στήν άρχη κάθε χρόνου άπο τό δημοτικό συμβούλιο.

Πρόεδρος τής δημαρχιακής έπιτροπής ορίζεται άπο τό νόμο ό αναπληρωτής δήμαρχος.

Τά καθήκοντα τής δημαρχιακής έπιτροπής άφοροῦν ίδιως στή διαχείριση των οίκονομικῶν τού δήμου.

δ) Δημοτικοί ύπαλληλοι

Οι δημοτικοί ύπαλληλοι είναι μόνιμοι, έκτακτοι «έπι συμβάσει» ή ημερομίσθιοι. Ή θέση τῶν δημοτικῶν ύπαλληλων ρυθμίζεται από εἰδικό νόμο. Μόνιμοι ύπαλληλοι διορίζονται μόνο σε θέσεις πού προβλέπονται από τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἐσωτερικῆς υπηρεσίας κάθε δήμου, ἐφόσον ἔχουν τὰ προσόντα καὶ ὑστερ' ἀπό διαγωνισμό, σχεδόν κατά τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως οἱ δημόσιοι ύπαλληλοι. Οἱ εἰδικοί τεχνικοὶ ὅμως, οἱ νομικοί σύμβουλοι καὶ οἱ δικηγόροι τῶν δήμων προσλαμβάνονται καὶ ἀπολύνονται μέ τὸν δημάρχον.

Τὸν ἴδιο ισχύει καὶ γιά τὸ ημερομίσθιο προσωπικό τοῦ δήμου, πού προσλαμβάνει καὶ ἀπολύει ὁ δημάρχος μέσα στά πλαίσια τῶν πιστώσεων προϋπολογισμοῦ καὶ σύμφωνα μέ σχετικές ἀποφάσεις τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου.

ε) Δημοτικά ἀγαθοεργά ίδρυματα

Ἡ νομοθεσία περί δήμων καὶ κοινοτήτων ἀλλά καὶ μιά πανάρχαια παράδοση ἀναγνωρίζουν στοὺς δήμους καὶ τίς κοινότητες τὸ δικαίωμα μά καὶ τὴν ὑποχρέωση νά ίδρυουν καὶ νά συντηροῦν ίδρυματα πού παρέχουν βοήθεια καὶ περίθαλψη στοὺς δημότες, π.χ. νοσοκομεῖα, βρεφοκομεῖα, γηροκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, παιδικοὺς σταθμοὺς, παιδικές ἐξοχές, κέντρα νεοτητας κτλ. Τά δημοτικά ίδρυματα διοικοῦνται ἀπό **ἀδελφάτα**, πού διορίζονται ἀπό τὸ δημοτικό συμβούλιο καὶ ἔχουν δική τους οἰκονομική διαχείριση καὶ προϋπολογισμό.

στ) Δημοτικές ἐπιχειρήσεις

Οἱ δῆμοι καὶ οἱ κοινότητες μποροῦν ἐπίσης νά ίδρυσουν δημοτικές ἐπιχειρήσεις, ὀργανωμένες ὅπως κάθε ἄλλη ἐπιχείρηση, μέ τὴν προσπτική νά ἀφήνουν κέρδη πού θά ἐνισχύσουν τὰ οἰκονομικά τοῦ δήμου. Τέτοιες ἐπιχειρήσεις μποροῦν νά είναι λαχαναγορές, τὸ φωταέριο, οἱ ἀστικές συγκοινωνίες (λεωφορεῖα, τροχιοδρόμοι) καὶ ἄλλες. Ὁ ἡλεκτροφωτισμός ἡταν ἐπίσης ἔνας τομέας πού είχαν στά χέρια τους οἱ δῆμοι καὶ οἱ κοινότητες καὶ φρόντιζαν νά ίδρυσουν ἐργοστάσια ἡλεκτροπαραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ ρεύματος στὴν κάθε πόλη. Ἀπό τὸ 1952 ὅμως τὸ κράτος ἰδρυσε τή Δημοσίᾳ Ἐπιχείρηση Ἡλεκτρισμοῦ (ΔΕΗ), πού ἔχει ἀναλάβει μονοπωλιακά τὴν παραγωγὴ τῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέρ-

γειας και τή διανομή της σ' ὅλη τή χώρα και οί δῆμοι δέν ἔχουν πιά
ἀρμοδιότητα στόν τομέα αὐτό.

3. Αὐτοδιοίκηση δεύτερου βαθμοῦ

Στό ἄρθρο 102 τοῦ Συντάγματος προβλέπεται ἐπίσης, στήν παρ. 4, ἡ δυνατότητα νά ἐκπροσωπηθοῦν οί πολίτες ἐνός νομοῦ στά νομαρχιακά συμβούλια, πού θά λειτουργοῦν δίπλα σέ κάθε νομάρχη και θά ἐκλέγονται ἀπό τίς τοπικές ἐπαγγελματικές, μορφωτικές και ἐπιστημονικές δργανώσεις και ἄλλους δργανισμούς.

Μέ τόν τρόπο αὐτό γίνονται πιό λαϊκά και ἀντιπροσωπευτικά και τά νομαρχιακά συμβούλια, δηλαδή και ἡ **δεύτερη** βαθμίδα τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης (πρώτη βαθμίδα είναι οί δῆμοι και οί κοινότητες).

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 47. ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

Γιά νά είναι μία κοινωνία δργανωμένη, πρέπει τά μέλη της νά μήν ένεργούν αυθαίρετα και σύμφωνα μέ τίς διαθέσεις τῆς στιγμῆς, ἀλλά οί ἐνέργειές τους νά διέπονται ἀπό όρισμένους κανόνες, δηλαδή ἡ συμβίωση τῶν ἀνθρώπων στήν κοινωνία νά ρυθμίζεται ἀπό τήν **ἐννομη τάξη**. Αύτό σημαίνει ὅτι ὅχι μόνο τά μέλη τῆς κοινωνίας, τά ἄτομα, ἀλλά και τό ἴδιο τό **κράτος** πρέπει νά συμμορφώνεται πρός όρισμένους κανόνες δικαίου, δηλαδή νά είναι αὐτό πού λέγεται «**κράτος δικαίου**». Ἐπομένως πρέπει νά ὑπάρχει στήν κοινωνία μία ἔξουσία, πού νά ἐπιβάλλει τήν ἐφαρμογή τῶν κανόνων δικαίου. Ἡ ἔξουσία αὐτή είναι ἡ **δικαστική** και τήν ἀποτελοῦν οί δικαστές. Στήν ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων της, ἡ δικαστική ἔξουσία πρέπει νά είναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητη και ἀνεπηρέαστη ἀπό τίς δύο ἄλλες, δηλαδή τή νομοθετική και τήν ἐκτελεστική.

1. Εἰδη δικαστηρίων. Στό σημερινό κράτος ἀπογορεύεται ἡ **αὐτοδικία**, δηλαδή ὁ πολίτης δέν μπορεῖ νά ἐπιδιώκει μόνος του νά ἔξασφαλίσει τά δικαιώματά του και τά συμφέροντά του, οὔτε νά ἐκδικεῖται μόνος του τό ἔγκλημα (αὐτό πού στήν Ἀμερική λέγεται νόμος τοῦ Λύντς ἢ λυντσάρισμα).

“Ολες αὐτές οί διαφορές θά λυθοῦν ἀπό τά δικαστήρια, δηλαδή ἀπό ἰδιαίτερα ὅργανα τοῦ κράτους. Αύτά λειτουργοῦν μέ βάση τούς κανόνες πού περιέχονται μέ κάθε δυνατή λεπτομέρεια σέ ειδικούς νόμους, δηλαδή στήν πολιτική δικονομία, τήν ποινική δικονομία και τόν δργανισμό τῶν δικαστηρίων.

“Οταν τά δικαστήρια ἐπιλύουν διαφορές πού ἔχουν μεταξύ τους οί πολίτες, ἀσκοῦν τήν **πολιτική ἢ ἀστική δικαιοσύνη**. “Οταν ἐπιβάλλουν ποινή γιά παράβαση τοῦ νόμου, ἀσκοῦν τήν **ποινική δικαιοσύνη**. “Οταν τέλος δικάζουν διαφορές μεταξύ κράτους και ἄτομων, πού ἀπορρέουν ἀπό τήν ἐπιβολή τῆς διοικητικῆς ἔξουσίας τοῦ κράτους, ἀσκοῦν τή **διοικητική δικαιοσύνη**. Δηλαδή τά δικαστήρια διαιροῦνται σέ πολιτικά,

ποινικά καί διοικητικά (ἄρθρο 93 τοῦ Συντάγματος).

Τά δικαστήρια ἐπίσης μέ τῇ λεγόμενῃ «έκουσίᾳ διαδικασία», δηλαδή χωρίς ἀντιδικία, είναι δυνατό νά προσδώσουν ἰδιαίτερο δικαστικό κύρος σέ όρισμένες πράξεις, ὅπως π.χ. ή υιοθεσία, ὁ διορισμός ἐπιτρόπων γιά ἀνηλίκους, τό κληρονομητήριο, ἡ ἔγκριση καταστατικοῦ σωματείου κτλ.

2. Ἐγγυήσεις γιά τήν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο θεμέλιο γιά τήν πολιτική δργάνωση ἐνός κράτους δικαίου. Στήν Ἑλλάδα ή ἀνεξαρτησία αὐτή ἀναγνωρίζεται ἀπό τό Σύνταγμα (στό ἄρθρο 88) καί ἔξασφαλίζεται κατά κύριο λόγο μέ τήν **ἰσοβιτήτη** τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν. Κάθε δικαστής, ὅταν διοριστεῖ, παραμένει δικαστής, ἐφ' ὅρου ζωῆς (ἐωσότου τόν καταλάβει τό ὄριο ἡλικίας, πού στό νέο Σύνταγμα δρίστηκε στά 65 χρόνια γιά τούς κατώτερους καί 67 ή 70 γιά τούς ἀνώτερους δικαστικούς) καί ή κυβέρνηση δέν μπρορεῖ νά τόν παύσει, ἐκτός ἂν ὑποπέσει ὁ δικαστής σέ σοβαρό παράπτωμα.

Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν δικαστηρίων ἔξασφαλίζεται καί μέ τό θεσμό τοῦ ἀνώτατου δικαστικοῦ συμβουλίου, πού σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 90 τοῦ Συντάγματος ἀποτελεῖται **μόνο** ἀπό ἀνώτατους δικαστές καί είναι τό **μόνο ἀρμόδιο** καί ὑπεύθυνο ὅργανο γιά τίς προαγωγές καί μεταθέσεις τῶν δικαστῶν. ᩴ κυβέρνηση δέν ἔχει δικαιώμα νά ἐπέμβει στά ζητήματα αὐτά καί ἔτσι ὁ δικαστικός κλάδος μένει ἐντελῶς **χωριστός** καί ἀπό τή διοικητική ἔξουσία καί ἀπό τή Βουλή, δηλαδή ἀπό τά κόμματα καί τίς ἐνδεχόμενες διαμάχες τους.

Ἡ δικαιοσύνη, ώς πρώτη λειτουργία τοῦ κράτους πρέπει νά είναι καί σεβαστή ἀπ' ὅλους τούς πολίτες. Στίς συζητήσεις γιά τό Σύνταγμα τοῦ 1975 ἔγινε λόγος ὅτι πρέπει νά κατοχυρωθεῖ ἡ προσωπική λειτουργική ἀνεξαρτησία τῶν δικαστῶν. ᩴ Ήταν πολύ πρόσφατη ἡ ἀνάμνηση τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967, ὅπου μέλη τοῦ "Αρειου Πάγου κάλυψαν μέ τό κύρος τους τήν πρώτη Κυβέρνηση τῆς δικτατορίας καί προκάλεσαν σύγχυση στό λαό γιά τό χαρακτήρα τοῦ πραξικοπήματος καθώς καί ἡ στάση τῶν δικαστηρίων στό διάστημα τῆς ἐπαετίας.

Γι' αὐτό προβλέπεται στό ἄρθρο 89, παρ. 4 τοῦ Συντάγματος ὅτι «ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς δικαστικοὺς λειτουργοὺς ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν κυβέρνησιν».

Ἐκτός ἀπό τίς ἐγγυήσεις αὐτές, ὑπάρχουν καί όρισμένες ἄλλες

διασφαλίσεις, πού παρέχει τό Σύνταγμα στούς πολίτες, ότι ή δικαιοσύνη θά άπονεμηθεί άμερόληπτα. «Ετσι οι συνεδριάσεις τῶν δικαστηρίων γίνονται πάντοτε δημόσια, μέ άνοικτές τίς πόρτες, καί οι άποφάσεις ἐκδίδονται αἰτιολογημένες, δηλαδή ἀναφέρονται μέσα σέ κάθε ἀπόφαση οἱ λόγοι γιά τούς ὅποιους τό δικαστήριο ἔκρινε κατά τόν ἐνα ἡ τόν ἄλλο τρόπο. Οι άποφάσεις τῶν δικαστηρίων δημοσιεύονται. Τό ἄρθρο 93, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος προβλέπει ἐπί πλέον ὅτι δημοσιεύεται ὑποχρεωτικά καί ἡ γνώμη τῆς μειοψηφίας. Οι άποφάσεις δημοσιεύονται καὶ ἔτσι μπορεῖ νά γίνει ἔλεγχος γιά τίς ἐνέργειες τῶν δικαστηρίων καὶ αὐτό στήν πράξη είναι ή πιό σπουδαία ἔξασφάλιση γιά τήν ἀμεροληψία τῆς δικαιοσύνης.

Τέλος στό Σύνταγμα τοῦ 1975 προβλέπεται σέ ρητή διάταξη (ἄρθρο 93, παρ. 4) ὅτι «τὰ δικαστήρια ὀφείλουν νὰ μὴ ἐφαρμόζουν νόμον, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὅποιου ἀντίκειται πρὸς τὸ Σύνταγμα». Ή ἀρχή αὐτή γιά πρώτη φορά ἐκφράζεται κατηγορηματικά, παρόλο πού ἴσχυε πάντοτε στό δημόσιο βίο τῆς χώρας μας.

«Αλλη σημαντική ἔξασφάλιση τῶν ἀτόμων είναι ὅτι τά δικαστήρια είναι **τακτικά**. Ποτέ δέν μπορεῖ νά συγκροτηθεὶ ἐνα δικαστήριο «ἐκ τῶν ὑστέρων» καὶ ἐπίτηδες, γιά νά δικάσει μία συγκεκριμένη ὑπόθεση. Κάθε ὑπόθεση, εἴτε ἀστική είναι εἴτε ποινική, πρέπει νά δικαστεῖ ἀπό τό δικαστήριο πού ἔχει ἀπό πρίν καθοριστεῖ ἀπό τό νόμο ὅτι είναι ἀρμόδιο γιά τήν ὑπόθεση καὶ ὅχι ἀπό ὅποιοδήποτε ἔκτακτο δικαστήριο. Αὐτό ἐκφράζεται ἐπιγραμματικά καὶ στό ἄρθρο 8 τοῦ Συντάγματος: «Οὐδεὶς ἀφαιρεῖται ἄκων τοῦ παρὰ τοῦ νόμου ὥρισμένου εἰς αὐτὸν δικαστοῦ. Δικαστηρίου πεται νὰ συσταθοῦν».

§ 48. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Τά πολιτικά δικαστήρια κρίνουν κατά κανόνα τίς ἀστικές η πολιτικές διαφορές. Έκείνος πού ζητεῖ νά ίκανοποιήσει μιάν ἀξιώση του λέγεται ἐνάγων, ἐνῶ ἐκείνος ἐναντίον τοῦ ὅποιου στρέφεται ο ἐνάγων λέγεται **ἐναγόμενος**. Οι δύο μαζί ὀνομάζονται **διάδικοι**.

Οι διάδικοι ἐκθέτουν τίς ἀπόψεις τους καὶ τό δικαστήριο, ἀφοῦ τίς ἀκούσει, ἐκδίδει «αἰτιολογημένη» ἀπόφαση, πού εἴτε δέχεται εἴτε ἀπορρί· ει τήν ἀξιώση τοῦ «ἐνάγοντος». Συνήθως διατάσσει ἀποδεί-

ξεις γιά τούς ίσχυρισμούς τοῦ «ἐνάγοντος». Μετά τή διεξαγωγή τῶν ἀποδείξεων, δηλαδή τήν ἔξεταση μαρτύρων, προσαγωγή ἐγγράφων κτλ. ἐκδίδεται ή δριστική ἀπόφαση.¹ Εκεῖνος πού θά χάσει τή δίκη θά καταδικαστεῖ καὶ στήν πληρωμή τῆς δικαστικῆς δαπάνης. Εὐεργέτημα τῆς πενίας είναι τό προνόμιο πού δίνει ὁ εἰσαγγελέας στόν «όμολογους μένως ἄπορο διάδικο», γιά νά τόν ἀπαλλάξει ἀπό τό μεγαλύτερο μέρος τῶν δικαστικῶν ἔξόδων.

1. Εἰρηνοδικείο. Τό κατώτερο ἀπό τά πολιτικά δικαστήρια είναι τό εἰρηνοδικεῖο, πού ἀποτελεῖται ἀπό τόν εἰρηνοδίκη καὶ τό γραμματέα. Δικάζει κάθε ὑπόθεση πού δημιουργεῖται ἀπό διαφορές ὅχι ἀνώτερες ἀπό 20.000 δρχ. Εἰδική διαδικασία είναι οἱ μικροδιαφορές (ἔως 8.000 δρχ.), πού είναι πολύ ἀπλή καὶ ἀνέξοδη.² Ο εἰρηνοδίκης δικάζει ἐπίσης τά προσωρινά μέτρα, δηλαδή ἀποφασίζει ποιός θά ἔχει τήν κατοχή ἐνός ἀκινήτου στίς περιπτώσεις πού ἀμφισβητοῦνται τά ὄριά τους. Τά δικαστικά ἔξοδα στό εἰρηνοδικεῖο είναι πολύ χαμηλά.

2. Τριμελές πρωτοδικείο. Αύτό είναι τό κυρίως τακτικό δικαστήριο καὶ ἀποτελεῖται ἀπό τόν πρόεδρο, δύο πρωτοδίκες, τόν εἰσαγγελέα καὶ τό γραμματέα. Δικάζει χωρίς ἔξαιρέσεις ὅλες τίς ὑποθέσεις ἐκτός ἀπό ἐκείνες πού ἔχουν ὑπαχθεῖ στό μονομελές, στό εἰρηνοδικεῖο ἢ στίς λεγόμενες εἰδικές διαδικασίες. Στό πρωτοδικεῖο οἱ διάδικοι «παρίστανται» πάντοτε μέ δικηγόρους καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν ὑποθέσεων γίνεται μέ ἐγγραφα πού λέγονται «προτάσεις».

3. Μονομελές πρωτοδικείο. Όρισμένες ἐπείγουσες ὑποθέσεις δικάζονται ἀπό τόν πρόεδρο πρωτοδικῶν ἢ ἔναν προεδρεύοντα πρωτοδίκη, πού εἴτε μόνος εἴτε, σέ ὄρισμένες περιπτώσεις, μαζί μέ τό γραμματέα ἀποτελοῦν δικαστήριο. Στό μονομελές ὑπάγονται οἱ διαφορές πού ἔχουν μεταξύ τους οἱ ἐνοικιαστές καὶ οἱ ἰδιοκτῆτες ἀκινήτων, οἱ προσωρινές ἐπιδικάσεις ἀποζημιώσεων γιά διατροφή κτλ. Χωριστό δικαστήριο ἀποτελεῖ ὁ ἐργατοδίκης, δηλαδή ὁ δικαστής —μέλος τοῦ πρωτοδικείου— πού δικάζει τίς διαφορές πού ἔχουν οἱ ἐργάτες ἢ ὑπάλληλοι μέ τούς ἐργοδότες τους.

“Οταν ὁ διάδικος χάσει τήν ὑπόθεση, εἴτε στό εἰρηνοδικεῖο εἴτε στό πρωτοδικεῖο, ἔχει δικαίωμα νά καταθέσει ἔφεση, δηλαδή νά καταφύγει σέ ἀνώτερο δικαστήριο, ἢ, ὅπως λέγεται, σέ δευτεροβάθμιο δικαστήριο.

”Εφεση γιά άπόφαση τοῦ εἰρηνοδικείου δικάζεται άπό τό πρωτοδικεῖο, ἐνῶ ή ἔφεση γιά άπόφαση τοῦ πρωτοδικείου δικάζεται άπό τό ἔφετεῖο.

4. Ἐφετεῖο. Τό ἔφετεῖο ἀποτελεῖται ἀπό τόν πρόεδρο, τέσσερις ἔφετες, τόν εἰσαγγελέα καὶ τό γραμματέα. ”Ἐργο τοῦ ἔφετείου εἶναι νά ἔξετασει ἄν τό πρωτοβάθμιο δικαστήριο ἔκρινε σωστά, μέ βάση τά ἀποδεικτικά στοιχεῖα πού παρουσίασαν οἱ διάδικοι, καὶ ἄν ἐφάρμοσε ὁρθά τό νόμο. ”Αν πειστεῖ ὅτι ἡταν ὁρθή, ἐπικυρώνει τήν ἀπόφαση τοῦ πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, διαφορετικά θά τήν ἀκυρώσει ἢ θά τήν μεταρρυθμίσει. Ἡ ἀπόφαση τοῦ ἔφετείου, ἡ ὁποία λύει ὁριστικά πλέον τή διαφορά, λέγεται **τελεσίδικος** καὶ ἀπό τή στιγμή ἐκείνη μπορεῖ «νά ἐκτελεστεῖ εἰς βάρος τοῦ ἡττηθέντος διαδίκου».

5. Ἐκτέλεση δικαστικῶν ἀποφάσεων. ”Οταν λέμε ὅτι μία ἀπόφαση μπορεῖ «νά ἐκτελεστεῖ», ἐννοοῦμε, ὅτι πρέπει νά κοινοποιηθεῖ στό διάδικο πού ἔχασε τή δίκη, μέ τήν πρόσκληση νά πληρώσει ἢ νά ἐκτελέσει ὅ, τι ὁφείλει. Ἡ πρόσκληση αὐτή λέγεται καὶ «ἐπιταγή». ”Αν αὐτός ἀρνηθεῖ, ἡ ἀπόφαση ἐκτελεῖται εἰς βάρος του ἀπό τό δικαστικό ἐπιμελητή. Ἡ ἐκτέλεση μπορεῖ νά γίνει εἴτε μέ κατάσχεση καὶ ἀναγκαστική ἐκποίηση τῆς περιουσίας τοῦ ὁφειλέτη εἴτε μέ προσωπική του κράτηση. ”Ο νόμος ὅμως ὁρίζει ὅτι ὁρισμένα πράγματα, ὅπως π.χ. ὁ προσωπικός ρουχισμός, τά βιβλία, ἐργαλεῖα ἢ ὅργανα ἀπαραίτητα γιά τήν ἀσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος καθώς καὶ ὁ μισθός ἢ ἡ σύνταξη δημοσίου ἢ ἴδιωτικοῦ ὑπαλλήλου, δέν κατάσχονται. Κατάσχεση μισθοῦ ἐπιτρέπεται μόνο μέχρι τοῦ ἐνός **τετάρτου** τῶν ἀποδοχῶν, ὅταν πρόκειται γιά διατροφή τῆς γυναίκας, τῶν παιδιῶν ἢ τῶν γονέων τοῦ ὁφειλέτη. Τό δημόσιο χρησιμοποιεῖ συχνά γιά τήν εἰσπραξή τῶν δημοσίων ἐσόδων, π.χ. φόρων, γιά ἀναγκαστικό μέσο τήν προσωπική κράτηση.

6. Ὁ ”Ἀρειος Πάγος. Σέ ὁρισμένες περιπτώσεις, πού ἀναφέρονται συγκεκριμένα στήν πολιτική δικονομία, μπορεῖ ὁ διάδικος πού ἔχασε τή δίκη στό δευτεροβάθμιο δικαστήριο νά καταφύγει στό ἀνώτερο δικαστήριο τῆς χώρας. ”Ο ”Ἀρειος Πάγος δέν ἔξετάζει τήν **οὐσία** τῆς ὑπόθεσης, δηλαδή ἄν τά πραγματικά περιστατικά, πού ἡταν ἡ βάση τῆς δίκης στό πρωτοδικεῖο καὶ τό ἔφετεῖο, εἶναι ἀληθινά ἢ ὄχι, ἀλλά μόνο κατά πόσον ἔχει ἐφαρμοστεῖ σωστά ὁ νόμος στήν κάθε συγκεκριμένη περίπτωση.

Στήν ”Ελλάδα λειτουργοῦν σήμερα 195 εἰρηνοδικεῖα, 58 πρω-

τοδικεῖα, ή εφετεῖα καί ὁ Ἀρειος Πάγος, πού είναι ἔνας γιά ὅλο τό κράτος.

7. Διαιτησία. Ἐπειδή ἡ τακτική διαδικασία είναι καί πολυδάπανη καί μακροχρόνια, συχνά οἱ διάδικοι καταφεύγουν στή διαιτησία, ὅριζουν δηλαδή ἔναν ἡ περισσότερους διαιτητές, οἱ ὅποιοι λύνουν τή διαφορά. Οἱ διαιτητές, είναι συνήθως πρόσωπα κύρους, ὅπως π.χ. πρόεδροι ἐπιμελητηρίων, ἐπαγγελματικῶν συλλόγων κτλ.

§ 49. ΠΟΙΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Τά ποινικά δικαστήρια δικάζουν ἑκείνους πού διέπραξαν ἔνα ἀδίκημα, δηλαδή τούς παραβάτες τῶν ποινικῶν νόμων. Ἀν ἀποδειχτεῖ ὅτι οἱ κατηγορούμενοι διέπραξαν τήν κολάσιμη πράξη πού τούς ἀποδίδεται καί ὅτι ἡ πράξη αὐτή μπορεῖ νά τούς καταλογιστεῖ (ὅτι δηλαδή ἔχουν καί τή νόμιμη ἡλικία —πάνω ἀπό 17 χρόνων— καί ἐπί πλέον ὅτι ἡταν ὑγιεῖς στό μυαλό τή στιγμή πού ἐτέλεσαν τήν ἀξιόποινη πράξη), ἐπιβάλλονται οἱ ποινές πού προβλέπουν οἱ νόμοι. Τα ἀδικήματα περιλαμβάνονται κατά κύριο λόγο στόν **Ποινικό Κώδικα** καί διαιροῦνται, ἀνάλογα μέ τή βαρύτητά τους, σέ **πταισματα**, **πλημμελήματα** καί **κακουργήματα**.

1. Πταισματοδικεῖο. Τό πταισματοδικεῖο δικάζει τά ἀδικήματα μικρῆς σημασίας ἢ τίς παραβάσεις τῶν ἀστυνομικῶν διατάξεων (πταισματα). Οἱ ποινές πού ἐπιβάλλει είναι πρόστιμο ἢ κράτηση ὀλίγων ἡμερῶν.

2. Πλημμελειοδικεῖο. Τό πλημμελειοδικεῖο δικάζει τά σοβαρότερα ἀδικήματα, ὅπως τραύματα, ἀπάτες, ἔξυβριση κτλ. (πλημμελήματα). Τά πλημμελειοδικεῖα διακρίνονται: σέ **μονομελή**, πού δικάζουν τά ἐλαφρότερα πλημμελήματα, ἑκεῖνα δηλαδή πού τιμωροῦνται μέ φυλάκιση ὥς 12 μηνῶν, καί σέ **τριμελή** πού δικάζουν ὅλα τά ὑπόλοιπα βαρύτερα πλημμελήματα.

3. Κακουργιοδικεῖο. Τό κακουργιοδικεῖο δικάζει τά κακουργήματα, δηλαδή ἀδικήματα πού τιμωροῦνται μέ τήν ποινή τοῦ θανάτου, μέ ἰσόβια ἢ πρόσκαιρα δεσμά, ὅπως φόνος, ληστεία κτλ. Τά κακουργιοδικεῖα συγκροτοῦνται: α) ἀπό τό δικαστήριο τῶν συνέδρων, πού ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς τακτικούς δικαστές, τόν εἰσαγγελέα καί τό

γραμματέα, καὶ β) ἀπό τούς ἐνόρκους. Οἱ ἔνορκοι εἰναι πολίτες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πού κληρώνονται ἀπό ἕναν εἰδικό κατάλογο. Τό ἀξίωμα τοῦ ἐνόρκου εἰναι τιμητικό καὶ οἱ πολίτες ἔχουν ὑποχρέωση νά τό ἐκτελοῦν πρόθυμα, ἀφοῦ ἄλλωστε ἀποτελεῖ καὶ ἔνα ἀπό τὰ πολιτικά τους δικαιώματα. Οἱ ἔνορκοι ἀποφαίνονται μόνο ἂν ὁ κατηγορούμενος εἰναι ἔνοχος ἢ οὐχι, ἐνῶ οἱ τακτικοί δικαστές διευθύνουν τή δίκη καὶ ὅριζουν τό εἰδος τῆς ποινῆς πού θά ἐπιβληθεῖ στόν κατηγορούμενον ὑστερα ἀπό τήν καταδικαστική ἐτυμηγορία τῶν ἐνόρκων.

4. **Εἰσαγγελέας.** Ἡ ποινική δίκη ἀποβλέπει στήν «ποινική ἀξίωση» τοῦ κράτους, ἐκφράζει δηλαδή τό δικαίωμα τῆς πολιτείας νά ἐπιβάλλει ποινή σ' ἐκείνον πού διέπραξε ἔνα ἀδίκημα. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τό λόγο ὑπάρχει πάντοτε ἔνα κρατικό ὅργανο πού ἀσκεῖ τήν «ποινική ἀξίωση» καὶ αὐτό δονομάζεται **δημόσιος κατήγορος** ἢ **εἰσαγγελέας**.

Ἡ διάπραξη ἐνός ἀδικήματος διαταράσσει τήν τάξη τῆς κοινωνίας καὶ τό κράτος, ως φρουρός της, ἔχει τήν ὑποχρέωση νά ἀποκαταστήσει τήν τάξη μέ τήν τιμωρία τοῦ ἐνόχου. ᩩ ἀντιδικία ὅμως αὐτή δέ στρέφεται προσωπικά ἐναντίον τοῦ κατηγορούμενου, ἀλλά ἐναντίον ἐκείνου πού είναι ἔνοχος τοῦ ἀδικήματος. Στήν ποινική δηλαδή δίκη σημασία ἔχει νά ἀνευρεθεῖ ἡ **օυσιαστική** ἀλήθεια καὶ οὐχι ἡ **τυπική** ἀλήθεια, ὥπως συμβαίνει στήν πολιτική ἢ ἀστική δίκη. Τό ὅργανο τοῦ κράτους πού διατυπώνει τήν κατηγορία, ἐπειδή δέν ἔχει προσωπική ἀντιδικία μέ τόν κατηγορούμενο, δέν ἀναζητεῖ μόνο τά ἐπιβαρυντικά περιστατικά γιά τόν κατηγορούμενο ἀλλά καὶ τά ἐλαφρυντικά:

Γι' αὐτό, ἂν δέν ἀποδεχτεῖ ἡ ἔνοχή τοῦ κατηγορούμενου, ὁ δημόσιος κατήγορος είναι ὑποχρεωμένος νά ζητήσει τήν ἀπαλλαγή του. Κατήγορος στό πταισματοδικεῖο είναι ἔνας ἀπό τούς ἀξιωματικούς τῆς ἀστυνομίας ἢ τῆς χωροφυλακῆς, στό πλημμελειοδικεῖο τό ἔργο αὐτό ἀσκεῖται ἀπό τόν εἰσαγγελέα ἢ ἀντεισαγγελέα τῶν πλημμελειοδικῶν καὶ τέλος στά κακουργιοδικεῖα ἀπό τόν εἰσαγγελέα τῶν ἐφετῶν.

Ἡ εἰσαγγελική ἀρχή είναι ἔνα σύμπλεγμα ἀπό κρατικά ὅργανα μέ ἐσωτερική ἐνότητα καὶ ἴεραρχία, ἐντελῶς ἀνεξάρτητο ἀπό τά δικαστήρια. "Ολες οἱ εἰσαγγελίες ὑπάγονται στόν εἰσαγγελέα τοῦ "Αρειου Πάγου.

5. **Μηνύσεις.** ᩩ ποινική ἀγωγή ἀσκεῖται ἀπό τόν εἰσαγγελέα, ὅταν

πληροφορηθεῖ τήν ἀξιόποινη πράξη. Μήνυση είναι ή δήλωση όποιου-δήποτε προσώπου ότι τελέσθηκε μιά ἀξιόποινη πράξη. Ἐνῶ ἔγκληση είναι ή ἀνακοίνωση τοῦ ἀδικήματος ἀπό τὸν ἴδιο τὸν παθόντα μαζί μὲ τὸ αἴτημα νά τιμωρηθεῖ ὁ ἐνοχος. Ὁρισμένα ἀδικήματα, ὅπως ή ἐξύβριση, ὁ βιασμός, ή συκοφαντία, διώκονται μόνο ὕστερ' ἀπό ἔγκληση. Κανονικά ὅμως ή ποινική δίωξη γίνεται «ἀντεπαγγέλτως» ἀπό τὸν εἰσαγγελέα, δηλαδὴ χωρίς νά περιμένει αἴτηση τοῦ παθόντος πού νά ζητάει νά τιμωρηθεῖ ὁ ἐνοχος. Ὁ παθὼν ἀπό τὸ ἀδίκημα ἔχει δικαίωμα ν' ἀπαιτήσει νά ἐπανορθωθοῦν οἱ ζημιές του, γι' αὐτὸ ἄλλωστε μπορεῖ νά παρασταθεῖ στήν ποινική δίκη καὶ νά ζητήσει καὶ αὐτός ὕστερ' ἀπό τὸν εἰσαγγελέα τήν καταδίκη τοῦ κατηγορούμενου. Στήν περίπτωση αὐτή λέμε ὅτι ὁ παθὼν «παρίσταται ως πολιτικῶς ἐνάγων».

Ο κατηγορούμενος θεωρεῖται ἀθώος, ἐφόσον δέν ἀποδείχτηκε ἡ ώστου ἀποδειχτεῖ ἡ ἐνοχή του. Ἐχει δικαίωμα νά διορίσει συνήγορο (δικηγόρο) καὶ νά ἐπικοινωνεῖ μαζί του ἀκόμη καὶ ἀπό τίς φυλακές.

Η ὁμολογία τοῦ κατηγορούμενου δέν πρέπει νά λαμβάνεται πάντοτε ὑπόψη ως στοιχεῖο ἐπιβαρυντικό, ἃν δέ συντρέχουν ἄλλα στοιχεῖα γιά τήν καταδίκη του. Ὁ νόμος ἐξάλλου ἀπαγορεύει στά ἀστυνομικά ὅργανα νά κακοποιοῦν τοὺς κρατούμενους μέ όποιοδήποτε τρόπο. Η διάταξη ὅμως αὐτή δέν τηρεῖται πάντοτε, ὅπως θά ἔπρεπε. Τά τελευταῖα χρόνια καὶ ιδίως κατά τή δικτατορία τῆς χούντας (1967—1974) τά ὅργανα τῆς χωροφυλακῆς, τῆς ἀστυνομίας καὶ ιδίως τῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας κατηγορήθηκαν βάσιμα ὅτι προσπαθοῦσαν νά ἀποσπάσουν διολογίες ἀπό τοὺς προφυλακισμένους μέ ἀπάνθρωπα βασανιστήρια.

Ο κατηγορούμενος πού προφυλακίστηκε καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπέδειξε τήν ἀθωτητά του ἔχει, θεωρητικά τουλάχιστον, τό δικαίωμα νά ζητήσει ἀποζημίωση ἀπό τό δημόσιο.

6. Διαδικασία. Η ποινική διαδικασία διαιρεῖται σέ τρία στάδια: τήν προανάκριση, τήν τακτική ἀνάκριση καὶ τήν «ἐπ' ἀκροατηρίῳ» διαδικασία. Μόλις ἐγερθεῖ ἀπό τὸν εἰσαγγελέα ή ποινική ἀγωγή, παραγγέλεται ἀνάκριση στόν ἀνακριτή. Η προανάκριση γίνεται ἀπό τόν εἰσαγγελέα, τόν εἰρηνοδίκη ἡ τά ἀστυνομικά ὅργανα καὶ ἀποβλέπει στήν ἀρχική, πρόχειρη συλλογή ἀποδείξεων. Στά αὐτόφωρα ἀδικήματα τά ἀρμόδια κρατικά ὅργανα διφείλουν νά ἐνεργήσουν ἀμέσως

τήν προανάκριση, χωρίς νά περιμένουν παραγγελία άπό τόν εἰσαγγελέα.

‘Η τακτική άνακριση, πού άποβλέπει στό νά έξακριβωθοῦν και νά συγκεντρωθοῦν τά στοιχεῖα γιά τήν ένοχή τοῦ κατηγορούμενου, γίνεται πάντοτε άπό τόν άνακριτή—πρωτοδίκη.

‘Αν ού άνακριτής πεισθεῖ γιά τήν ένοχή τοῦ κατηγορούμενου, διατάσσει νά τόν συλλάβουν και νά τόν προφυλακίσουν. ‘Η σύλληψη γίνεται, σύμφωνα μέ τό Σύνταγμα, μόνο «κατόπιν ἡτιολογημένου δικαστικοῦ ἐντάλματος», ἐκτός έάν πρόκειται γιά ἀδίκημα ἐπ’ αὐτοφώρῳ όπότε συλλαμβάνεται ο κατηγορούμενος και χωρίς ἐνταλμα στόν τόπο ὅπου ἔγινε τό ἀδίκημα. Τό ἐνταλμα συλλήψεως δέν ἐπιτρέπεται νά ἐκτελεστεῖ σέ ιδιωτική κατοικία τή νύχτα ή μέσα σέ ἐκκλησία τήν ὥρα τῆς λειτουργίας.

‘Η προφυλάκιση ἀποβλέπει στό νά έξασφαλίσει τήν παρουσία τοῦ κατηγορούμενου τήν ήμέρα τῆς δίκης. Στίς περιπτώσεις κακουργημάτων διατάσσεται πάντοτε ή προφυλάκιση, ἐνῶ στά πλημμελήματα μόνο σέ δρισμένες περιπτώσεις. Γιά τά ύπόλοιπα ἀδικήματα ἐκδίδεται μία ἀπλή κλήση πρός τόν κατηγορούμενο, πού τόν καλεῖ νά ἐμφανιστεῖ και νά δικαστεῖ «ἐπ’ ἀκροατηρίῳ», δηλαδή σέ δημόσια συνεδρίαση τοῦ δικαστηρίου.

‘Ο προφυλακισμένος κατηγορούμενος μπορεῖ νά ζητήσει τήν προσωρινή ἀποφυλάκισή του καταβάλλοντας χρηματική ἐγγύηση, ἐκτός ἂν κατηγορεῖται γιά δρισμένα σοβαρά ἀδικήματα, ὅπως ὁ φόνος, ή ληστεία κτλ., όπότε δέν ἐπιτρέπεται προσωρινή ἀπόλυτη. Ο άνακριτής στέλνει τά πορίσματα τῆς άνακρισης στό δικαστικό συμβούλιο και, ἂν αὐτό κρίνει ἀθῶ τόν κατηγορούμενο, ἐκδίδει «ἀπαλλακτικό βούλευμα» και στήν περίπτωση αὐτή δέ γίνεται καθόλου δίκη, ἐνῶ ἂν τόν θεωρήσει ένοχο, ἐκδίδει «παραπεμπτικό βούλευμα», όπότε ο κατηγορούμενος θά δικαστεῖ ἀπό τό τακτικό δικαστήριο. ‘Η λειτουργία τῶν ποινικῶν δικαστηρίων, ὁ τρόπος πού γίνονται ή άνακριση, ή ἀποδεικτική διαδικασία και ὅλα τά σχετικά ζητήματα πού ἀφοροῦν τήν ποινική δίκη ρυθμίζονται ἀπό τόν κώδικα ποινικῆς δικονομίας. Σκοπός και βάση τῆς ποινικῆς δικονομίας πρέπει νά είναι νά βοηθήσει τόν ἀθῶ κατηγορούμενο νά ἀποδείξει τήν ἀθωτητά του. “Οσο πιό σίγουρα και πιό γρήγορα ἐπιτυγχάνεται αὐτό, τόσο καλύτερη είναι η λειτουργία τῶν δικαστηρίων.

§ 50. ΕΙΔΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Τά εἰδικά δικαστήρια δέν έχουν, ὅπως τά τακτικά, γενική ἀρμοδιότητα, ἀλλά περιορισμένη γιά δρισμένες μόνο υποθέσεις, τίς όποιες τούς ἀναθέτουν εἰδικοί νόμοι. Εἰδικά δικαστήρια είναι: α) τά τακτικά καί τά ἔκτακτα στρατοδικεῖα, ναυτοδικεῖα καί ἀεροδικεῖα, πού δικάζουν ὅσα ἀδικήματα έχουν διαπραχθεὶ ἀπό στρατιωτικούς. Τά ἔκτακτα στρατοδικεῖα μποροῦν νά δικάσουν καί πολίτες, ἀλλά μόνο σέ καιρό πολέμου ἢ ὅταν ἔχει κηρυχτεὶ ὁ στρατιωτικός νόμος. β) Τά δικαστήρια τῶν ἀνηλίκων, πού δικάζουν ὅσα ἀδικήματα έχουν διαπραχθεὶ ἀπό παιδιά κάτω τῶν 17 χρόνων. "Οσοι ἀνήλικοι καταδικάζονται ύποβάλλονται σέ σωφρονιστικά, ἀναμορφωτικά ἢ θεραπευτικά μέτρα. 'Ο παιδικός δικαστής πρέπει νά είναι περισσότερο παιδαγωγός παρά στεγνός νομικός.

§ 51. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

1. Τό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας

Τά διοικητικά δικαστήρια είναι καί αὐτά εἰδικά δικαστήρια, μέ ἀρμοδιότητα νά δικάζουν διαφορές μεταξύ τοῦ κράτους καί τοῦ πολίτη. Οἱ διαφορές αὐτές προκύπτουν ἀπό πράξεις διαφόρων ὅργάνων τοῦ κράτους, γιά τίς όποιες παραπονεῖται ὁ πολίτης. Οἱ διαφορές αὐτές λέγονται καί ύποθέσεις ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ. Είναι π.χ. παράπονα δημόσιου ύπαλλήλου γιά τήν ἀπόλυσή του ἢ πολίτη πού ζημιώθηκε ἀπό μιά διοικητική πράξη.

Ἀνώτατο διοικητικό δικαστήριο είναι τό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας, πού λειτουργεῖ ἀπό τό 1929 καί ἔχει τόν σπουδαιότατο προορισμό νά διαφυλάξει τή διοίκηση ἀπό παράνομες αὐθαιρεσίες. Τό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας ἀσκεῖ τήν ἀρμοδιότητά του μέ τρία τμῆματα καί τήν ὀλομέλεια. Τό πρῶτο τμῆμα ἐπεξεργάζεται τά διατάγματα πού συντάσσουν τά 'Υπουργεῖα καί κρίνει ἄν συμφωνοῦν τά διατάγματα αὐτά μέ τό Σύνταγμα καί τούς νόμους. Τό δεύτερο τμῆμα δικάζει τίς ἀναιρέσεις ἐναντίον τῶν ἀποφάσεων τῶν φορολογικῶν δικαστηρίων καί τό τρίτο ἔξετάζει προσφυγές ύπαλλήλων πού τιμωρήθηκαν ἀπό

πειθαρχικά συμβούλια ή αλλων πού ή προαγωγή τους, δέν έγινε κανονικά καὶ ζητοῦν νά ἐπαναξεταστεῖ ή ὑπόθεσή τους. Ἡ ὄλομέλεια τέλος δικάζει αἰτήσεις ἐνδιαφερομένων πού ζητοῦν νά καταργηθεῖ μιά πράξη διοικητικοῦ ὄργανου, ὅπως π.χ. ἀπόφαση ἐνός ὑπουργοῦ η ἐνός νομάρχη κτλ., ἐφόσον η πράξη έγινε κατά παράβαση νόμου η μέ «κατάχρηση ἔξουσίας». Τό Συμβούλιο Ἐπικρατείας ἔξετάζει, στήν περίπτωση αὐτή, ἂν η διοικητική ἀρχή πού ἔξεδωσε τήν πράξη ήταν ἀρμόδια, ἂν παραβίασε τόν τύπο η τήν ούσια ἐνός νόμου η ἄν διέταξε μιά πράξη, πού είναι φαινομενικά νόμιμη, ἀλλά μέ σκοπό ἄλλον ἀπό ἐκείνον πού ἐννοεῖ ὁ νόμος. "Αν συντρέχει ἔνας ἀπό τούς παραπάνω λόγους, μπορεῖ ν' ἀκυρώσει τήν πράξη, πού θεωρεῖται τότε σάν νά μήν είχε ἐκδοθεῖ ποτέ. Οἱ κυβερνητικές πράξεις, δηλαδή οἱ διαταγές πού ἀφοροῦν τήν ἀσκηση τῆς πολιτικῆς ἔξουσίας, ὅπως π.χ. η διάλυση τῆς Βουλῆς, η κήρυξη πολέμου κτλ., δέν μποροῦν ν' ἀκυρωθοῦν ἀπό τό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας. Γιά τίς πράξεις αὐτές ὑπάρχει οἱ ἔλεγχος τῆς Βουλῆς. Τό γεγονός δι τό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας ἔχει τό δικαίωμα νά ἀκυρώσει κάθε παρανομη πράξη διοικητικῆς ἀρχῆς συντελεῖ, ὥστε τά ὅργανα τοῦ κράτους νά είναι προσεκτικότερα στήν ἐφαρμογή τῶν νόμων καὶ γενικότερα στή διοίκηση καὶ νά μήν κάνουν κατάχρηση τῆς ἔξουσίας τους σέ βάρος τῶν πολιτῶν.

2. Τό Ἐλεγκτικό Συνέδριο

Τό Ἐλεγκτικό Συνέδριο μπορεῖ ἐπίσης νά θεωρηθεῖ διοικητικό δικαστήριο. Ἔχει καὶ διοικητική καὶ δικαστική ἀρμοδιότητα. Ἡ διοικητική του ἀρμοδιότητα, πού είναι καὶ η κυριότερη, ἀφορᾶ στόν ἔλεγχο τῶν κρατικῶν ἔξδων. Ἐξετάζει δηλαδή κατά πόσο τά ἔξοδα πού γίνονται ἀπό τίς διάφορες ὑπηρεσίες συμφωνοῦν μέ τόν κρατικό προϋπολογισμό. Ἐπίσης τό Ἐλεγκτικό Συνέδριο ἐνεργεῖ καὶ τόν ἔλεγχο τῶν δημοσίων ὑπολόγων, δηλαδή τῶν κρατικῶν ὄργανων πού διαχειρίζονται χρήματα τοῦ δημοσίου. Τέλος κρίνει ποιοι ἔχουν δικαίωμα νά συνταξιοδοτηθοῦν ἀπό τό δημόσιο. Στή δικαστική του ἀρμοδιότητα ὑπάγονται οἱ ὑποθέσεις τῶν δημοσίων ὑπολόγων γιά τίς διαφορές πού προκύπτουν ἀπό τή διαχείρησή τους καθώς καὶ τῶν συνταξιούχων γιά ἀμφισβητήσεις σχετικές μέ τή σύνταξή τους.

Σέ κάθε ἔδρα νομαρχίας ἔδρεύει ἔνας ἐπίτροπος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ

Συνεδρίου, πού έλέγχει τή χρηματική διαχείριση τῶν κρατικῶν ὄργανων τοῦ νομοῦ.

3. Τά φορολογικά δικαστήρια

Είναι διοικητικά δικαστήρια πού δικάζουν τίς προσφυγές τῶν φορολογιουμένων κατά τοῦ οἰκονομικοῦ τους ἐφόρου, ὅταν θεωροῦν ὑπερβολικούς τοὺς φόρους πού τούς καταλόγισαν. Τά φορολογικά δικαστήρια ἀρχίσαν νά λειτουργοῦν ἀπό τό 1962. Πρίν ύπηρχαν ἐπιτροπές ἐνστάσεων σέ κάθε Οἰκονομική Ἐφορία καί ἐπιτροπές ἐφέσεων, πού δίκαζαν τίς ἵδιες διαφορές σέ δεύτερο βαθμό. Πρωτοβάθμια φορολογικά δικαστήρια ἡ φορολογικά πρωτοδικεῖα λειτουργοῦν σήμερα στίς κυριότερες πόλεις τῆς Ἑλλάδας. Οἱ πρόεδροί τους είναι συνήθως τακτικοί δικαστές μέ οἰκονομική μόρφωση καί τά μέλη νομικοί μέ εἰδική φορολογική κατάρτιση. Στά φορολογικά δικαστήρια ὁ πολίτης ἀντιδικεῖ μέ τὸν οἰκονομικό ἔφορο.

"Οποιος δέν είναι ίκανοποιημένος ἀπό τήν ἀπόφαση τοῦ πρωτοβάθμιου δικαστηρίου (δηλαδή τόσο ὁ φορολογούμενος ὅσο καί ὁ οἰκονομικός ἔφορος) μπορεῖ νά καταφύγει στό δευτεροβάθμιο φορολογικό δικαστήριο ἡ φορολογικό ἐφετεῖο, πού θά ἔξετάσει πάλι ἔξαρχῆς τήν ὅλη ὑπόθεση. Ἡ ἀπόφαση τοῦ δευτεροβάθμιου δικαστηρίου είναι τελεσίδικη, δηλαδή ὁ φόρος είσπραττεται μέ κάθε νόμιμο ἀναγκαστικό τρόπο.

Φορολογικά ἐφετεῖα λειτουργοῦν στίς πρωτεύουσες τῶν κυριότερων διαμερισμάτων τῆς χώρας. Ὁ φορολογούμενος καί ὁ οἰκονομικός ἔφορος μποροῦν νά ἀσκήσουν ἀναίρεση στό Συμβούλιο Ἐπικρατείας, γιά νά ἀκυρωθεῖ μιά ἀπόφαση φορολογικοῦ ἐφετείου. Οὕτε ἡ ἔφεση οὔτε ἡ ἀναίρεση ἀναστέλλουν τήν εἴσπραξη τοῦ φόρου.

4. Ἀνώτατο εἰδικό δικαστήριο.

Στό ἄρθρο 100 τοῦ Συντάγματος προβλέπεται ώς πρώτη διάταξη στό κεφάλαιο γιά τή διοίκηση ὅτι θά ἰδρυθεῖ καί ἔνα ἀνώτατο δικαστήριο πού θά συγκροτεῖται ἀπό τοὺς προέδρους τοῦ Ἀρειού Πάγου, τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας καί τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, ἀπό 4 συμβούλους Ἐπικρατείας καί 4 ἀρεοπαγίτες πού δρίζονται μέ κλῆρο κάθε δύο χρόνια.

Τό δικαστήριο αύτό παίρνει τή θέση που είχαν στά παλαιότερα Συντάγματα τό έκλογοδικεῖο, τό συνταγματικό δικαστήριο, έξετάζει δηλαδή τίς ἐνστάσεις κατά τοῦ κύρους τῶν ἔκλογῶν, δταν τίς ὑποβάλλοντων δρισμένοι ὑποψήφιοι πού ἀπέτυχαν, μέ τόν ἴσχυρισμό ὅτι σέ δρισμένες ἔκλογικές περιφέρειες ἡ ἔκλογικά τμήματα δέν ἔγινε σωστά ἡ ψηφοφορία. Τό ἵδιο ἴσχύει καί γιά δημοψήφισμα πού μπορεῖ νά προκαλέσει ό Πρόεδρος Δημοκρατίας, γιά νά ἀποφασίσει ό λαός «ἐπι κρισίμων ἐθνικῶν θεμάτων».

Ἐπίσης ἔξετάζει:

— τίς ἐνστάσεις γιά τήν ἔκλογή βουλευτῶν πού ἔχουν λειτούργημα ἀσυμβίβαστο μέ τήν ἰδιότητα τοῦ βουλευτῆ.

— Ἀποφαίνεται γιά τίς ἀμφισβητήσεις μεταξύ τῶν ἀνώτατων δικαστηρίων ἄν εἰναι ἀντισυνταγματικός ἡ ὅχι ἔνας νόμος.

— Κρίνει ἄν δρισμένοι κανόνες διεθνοῦς δικαίου ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ δικαίου σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 28 τοῦ Συντάγματος (βλ. κεφ. XI, παρ. 56).

”Οταν ἐκδικάζονται ὑποθέσεις γιά συνταγματικότητα ἡ τό κύρος τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου, μετέχουν στή σύνθεση τοῦ δικαστηρίου καί καθηγητές τῆς νομικῆς στά πανεπιστήμια τῆς χώρας.

Η ΑΜΥΝΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

§ 52. ΟΙ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

1. Ὁ Στρατός

Λέγεται ἐπιγραμματικά ὅτι οἱ ἔνοπλες δυνάμεις εἰναι «ἡ ἀσπίδα τοῦ ἔθνους». Σχεδόν πάντοτε ὑπάρχουν ἐχθροί καὶ ἔχωτερικοί κίνδυνοι καὶ ἡ ἀνάγκη ν' ἀντιμετωπιστοῦν, ἃν χρειαστεῖ, αὐτοὶ δημιουργοῦν μέ τη σειρά τους τὴν ὑποχρέωση νά ὑπάρχουν καὶ νά δργανωθοῦν οἱ ἔνοπλες δυνάμεις.

Βέβαια, οἱ πόλεμοι δέν εἰναι ἀναπόφευκτοι. Σήμερα μάλιστα, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά, ὅλα τὰ κράτη τῆς γῆς ἔχουν συμφωνήσει σέ δρισμένα συστήματα, ὁργανώσεις καὶ μηχανισμούς, πού ἀποτρέπουν, ὅσο εἰναι δυνατόν, τὴν ἐκρηξην ἐνός πολέμου. Ἡ πικρή πείρα ὅμως ἔχει διδάξει ὅτι τὰ μέσα αὐτά δέν εἰναι πάντοτε ἀρκετά καὶ ίκανά γιά τῇ διατήρηση τῆς εἰρήνης καὶ τὴν ἀποτροπή τοῦ πολέμου. Γι' αὐτό ἀκριβῶς ἀνακύπτει ἡ ἀνάγκη νά ὑπάρχει αὐτό πού συνηθίσαμε νά δονομάζουμε «ὅ στρατός». Ἀπό τὴν ἄλλη πλευρά ὅμως αὐτῇ ἀκριβῶς ἡ ἀνάγκη προσδιορίζει καὶ τό ρόλο τοῦ στρατοῦ σ' ἔνα σύγχρονο καὶ δημοκρατικό κράτος.

Ρόλος καὶ ἀποστολή τῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἰναι ἡ προάσπιση τῆς ἀνεξαρτησίας, τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς χώρας πού ὅμως πάντοτε θά διευθύνεται καὶ θά καθοδηγεῖται ἀπό τὴν κυβέρνηση τῆς χώρας αὐτῆς, μιά κυβέρνηση πού ἔχει ἐκλεγεῖ μέ δημοκρατικό τρόπο ἀπ' τό λαό.

Ἀν θελήσουμε νά δώσουμε ἔνα συνοπτικό δρισμό, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἔνοπλες δυνάμεις εἰναι τό σύνολο τῶν ἀνδρῶν —σέ δρισμένες χῶρες καὶ τῶν γυναικῶν— πού φέρουν ὅπλα, ὑπάγονται σέ εἰδική πειθαρχία καὶ ἔχουν γιά μοναδική ἀποστολή τους τὴν προάσπιση τῆς πατρίδας.

Ὑπό τὴν ἔννοια αὐτή, στρατός εἰναι τό ἔνοπλο ἔθνος — μιά ἰδέα πού γεννήθηκε καὶ ἀναπτύχθηκε κατά τή Γαλλική Ἐπανάσταση, ὅταν ἔνοπλες δυνάμεις αὐτῆς τῆς μορφῆς, ἀντικατέστησαν τά παλιά σώ-

ματα τῶν μισθοφόρων, πού ἀποτελοῦσαν τούς στρατούς κατά τούς προηγούμενους αἰῶνες.

Τότε ἐπικράτησε ή ἀρχή ὅτι ἀποτελεῖ καθῆκον ὅλων τῶν πολιτῶν νά υπηρετοῦν στό στρατό καὶ νά υπερασπίζονται τήν πατρίδα τους. Στίς δεκαετίες πού ἀκολούθησαν ὁ ἑθνικός στρατός κάθε χώρας πῆρε πιό συγκεκριμένη καὶ πρακτική μορφή. Τήν ἐποχή τοῦ Ναπολέοντα δημιουργήθηκε ἀπό τά πράγματα καὶ ὁ ἐφεδρικός στρατός. Σύμφωνα μέ τήν ἀρχήν αὐτή, ἔνοπλες δυνάμεις δέν είναι μόνο οἱ πολίτες πού υπηρετοῦν τήν μία ὁρισμένη στιγμήν ὑπό τά ὅπλα. Αὔτοί ἀποτελοῦν τόν ἐνεργό στρατό. "Ολοι ἐκεῖνοι ὅμως πού ἔγιναν πάλι πολίτες, ἀφοῦ υπηρέτησαν κανονικά στίς ἔνοπλες δυνάμεις τῆς χώρας τους, ἀποτελοῦν τόν ἐφεδρικό στρατό. Αὐτό βέβαια μόνο ὡς μία ὁρισμένη ἡλικία. Είναι οἱ λεγόμενες ἐφεδρεῖς καὶ τό κράτος, δηλαδή ή κυβέρνηση, μπορεῖ νά τούς ἐπιστρατεύσει πάλι, δηλαδή νά τούς ἐπαναφέρει στόν ἐνεργό στρατό, ἢν κρίνει πώς οἱ ἀνάγκες τῆς χώρας τό ἀπαιτοῦν, λόγω ἔξωτερικῶν κινδύνων. "Οπως υπάρχουν ἐφεδροί στρατιῶτες, ἔτσι υπάρχουν καὶ ἐφεδροί ἀξιωματικοί. Αὔτοί είναι οἱ πολίτες πού, ἐφόσον υπηρετοῦν, παίρνουν τό βαθμό ἀξιωματικοῦ καὶ, ἀφοῦ ἐκπληρώσουν τή στρατιωτική τους θητεία, ἐπανέρχονται στόν ἴδιωτικό τους βίο, ἀλλά διατηροῦν τό βαθμό τους.

Τό σύστημα τοῦ ἐφεδρικοῦ στρατοῦ ἐφαρμόζεται σήμερα ἀπ' ὅλα τά σύγχρονα κράτη. Στήν Ἐλλάδα ἄλλοτε ἡ στράτευση γινόταν μέ κλήρωση. Κάθε Πρωτοχρονιά ὁ δῆμαρχος ἔβαζε σέ μιά κληρωτίδα ὅλα τά ὀνόματα τῶν νέων πού συμπλήρωναν τά 21 τους χρόνια καὶ κλήρωνε τόσα ὀνόματα, ὅσους ἄνδρες ἦταν υποχρεωμένος ὁ δῆμος νά στείλει στό στρατό. Γι' αὐτό καὶ σήμερα ἀκόμη οἱ νεοσύλλεκτοι λέγονται κληρωτοί. Τό σύστημα ὅμως αὐτό καταργήθηκε τό 1915 καὶ ὁ ἐλληνικός στρατός ὀργανώθηκε μέ βάση τήν υποχρέωση κάθε πολίτη νά υπηρετήσει τήν πατρίδα.

"Ο ἐλληνικός στρατός είναι καὶ αὐτός ὀργανωμένος κατά τό ἐφεδρικό σύστημα. Ἡ στρατολογία είναι γενική καὶ υποχρεωτική. Ἡ στρατιωτική θητεία είναι δικαίωμα, ἀλλά ταυτόχρονα καὶ υποχρέωση, πού ἀπορρέει ἀπό τήν ἴδιοτητα τοῦ πολίτη. "Ολοι οἱ "Ελληνες, ὅταν γίνουν 21 χρονῶν, καλοῦνται νά υπηρετήσουν τή στρατιωτική τους θητεία. Στό ναυτικό κατατάσσονται συνήθως ὅσοι κατάγονται ἀπό νησιά ἡ ναυτικές περιοχές καὶ ὅσοι ἐπιδίδονται σέ ναυτικά ἐπαγγέλματα. Στήν ἀερο-

πορία κατατάσσονται συνήθως έθελοντές 18—20 χρόνων. Η στρατολογία βασίζεται στά μητρώα ἀρρένων, τά βιβλία δηλαδή ὅπου καταγράφονται ύποχρεωτικά ἀπό τοὺς γονεῖς τους δέκα ήμέρες τό ἀργότερο ἀπό τὴ γέννησή τους, ὅλα τά ἀγόρια πού γεννιοῦνται στοὺς δῆμους καὶ τίς κοινότητες τοῦ κράτους.

Οσον ἀφορᾶ τῇ στρατιωτικῇ ύποχρέωση τῶν Ἐλληνίδων, τό σχετικό ἄρθρο τοῦ Συντάγματος (ἄρθρο 4, παρ. β) ἀναφέρει τά ἔξῆς: «πᾶς Ἐλλην δυνάμενος νὰ φέρῃ ὅπλα, ύποχρεοῦται νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Πατρίδος, κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν Νόμων». Τό ἴδιο ἄρθρο ὅμως στήν παράγραφο 2 ὀρίζει ὅτι: «Ἐλληνες καὶ Ἐλληνίδες ἔχουν ἵσα δικαιώματα καὶ ύποχρεώσεις». Στίς σχετικές συζητήσεις πού ἔγιναν κατά τὴν ψήφιση τοῦ Συντάγματος ἡ Βουλὴ συμφώνησε ὅτι ἡ στρατιωτική θητεία περιλαμβάνεται καταρχήν στίς ύποχρεώσεις τῶν Ἐλληνίδων. Είναι πιθανόν ὅμως, ἂμα ἐφαρμοσθεῖ ἡ σχετική αὐτῆς διάταξη, οἱ Ἐλληνίδες νά μήν ύποχρεωθοῦν νά ὑπηρετήσουν στίς μάχιμες μονάδες ἀλλά σέ βοηθητικές ύπηρεσίες τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

2. Ὁργάνωση τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων

Στήν Ἐλλάδα οἱ ἔνοπλες δυνάμεις ἀποτελοῦν ἔνα ἑνιατὸ σύνολο, χωρίζονται ὅμως ἀνάλογα μέ τῇ φύση τους σέ στρατό ξηρᾶς, στό ναυτικό καὶ τὴν ἀεροπορία.

Τυπικός ἀρχηγός τῶν ἐνόπλων δυνάμεων είναι ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ὁ ὁποῖος, ὅπως ὀρίζει καὶ τό ἄρθρο 45 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975, «ἀρχεῖ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς χώρας καὶ ἀπονέμει κατὰ νόμον τοὺς βαθμοὺς εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς αὐτάς».

Η πολιτική ἔξουσία πάνω στίς ἔνοπλες δυνάμεις πηγάζει ἀπό τὴν κυβέρνηση τῆς χώρας καὶ ἀσκεῖται ἀπό τὸν Ὅπουργό Ἀμύνης, ὁ ὁποῖος συνήθως βοηθεῖται ἀπό ἔναν ὑψουργό. Ο Ὅπουργός Ἀμύνης είναι ὁ πολιτικός προϊστάμενος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Γιά τὴ διοίκηση ὅμως τῶν ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων ὑπάρχει καὶ μία κάθετη στρατιωτική ἥγεσία καὶ ἱεραρχία.

Ὑπάρχει καταρχήν ὁ Ἀρχηγός τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, πού είναι ἐπικεφαλῆς τοῦ Ἀρχηγείου τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, δηλαδή τῆς κορυφῆς τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας. Τά τρια ὅπλα ἀποτελοῦν κλάδους τοῦ Ἀρχηγείου τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, καὶ τό καθένα διαθέτει τό

δικό τους ἀρχηγό καὶ τό δικό του ἐπιτελεῖο. Ὅπαρχει δηλαδή ἀρχηγός Στρατοῦ καὶ Γενικό Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ, Ἀρχηγός Ναυτικοῦ καὶ Ἐπιτελεῖο Ναυτικοῦ καὶ τέλος Ἀρχηγός τῆς Ἀεροπορίας καὶ Ἐπιτελεῖο τῆς Ἀεροπορίας. Τόσο τό Ἀρχηγεῖο τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, ὅσο καὶ οἱ ἀρχηγοί καὶ τά ἐπιτελεῖα τῶν τριῶν ὅπλων (κλάδων) περιλαμβάνουν σημαντικό ἀριθμό ἵκανῶν ἀξιωματικῶν, πού φροντίζουν γιά τὴν ὁργάνωση τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, καταστρώνουν τά σχέδια ἐπιχειρήσεων καὶ γενικά φροντίζουν, ώστε οἱ ἔνοπλες δυνάμεις τῆς χώρας νά παραμένουν ἀξιόμαχες καὶ ἔτοιμες νά ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολή τους.

Ἡ στρατιωτική θητεία διαρκεῖ συνήθως 18-34 μῆνες καί, ὅταν περάσει ὁ χρόνος αὐτός, ὁ στρατιώτης ἀπολύεται καὶ μετατάσσεται στὴν ἐφεδρεία. Ἐκεῖνος πού ἀποφεύγει σέ καιρό εἰρήνης τῇ στρατιωτικῇ του ὑπηρεσίᾳ καὶ δέν παρουσιάζεται, ὅταν καλοῦν τούς νέους τῆς ἡλικίας του, δνομάζεται ἀνυπότακτος, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἐγκαταλείπει τό στρατό, ἀφοῦ ἄρχισε νά ὑπηρετεῖ, λέγεται λιποτάκτης. Ἡ λιποταξία είναι βαρύ στρατιωτικό ὀδίκημα καὶ τιμωρεῖται πολύ αὐστηρά. Σέ καιρό πολέμου μέ τὴν ποινή τοῦ θανάτου.

Σέ ειδική διάταξη τοῦ Συντάγματος πού πραγματεύεται τὴν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης, ἄρθρο 13, παρ. 4, ὁρίζεται ὅτι κανένας δέν μπορεῖ νά ἐπικαλεστεῖ τίς θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, γιά νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τίς ὑποχρεώσεις του πρός τό κράτος καὶ ἐννοεῖται κυρίως ἡ στρατιωτική θητεία. Αὐτό ἀφορᾶ τὴν αἵρεση τῶν λεγομένων Μαρτύρων τοῦ Ἱεχωβᾶ (χιλιαστῶν), πού προπαγανδίζουν στούς νέους τὴν ἀνυποταξία.

Οἱ ἔνοπλες δυνάμεις μιᾶς χώρας παραμένουν ἀξιόμαχες καὶ ἔτοιμες νά ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολή τους, ὅταν ὁ στρατιώτης, πού είναι ταυτόχρονα ἔνας ἐλεύθερος πολίτης, γνωρίζει, πρίν φορέσει τή στολή του, γιατί ὑπηρετεῖ τὴν πατρίδα, ποιά ίδανικά ἐκφράζει καὶ γιά ποιά ἀγωνίζεται.

§ 53. ΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ

Ἐκτός ἀπό τούς κληρωτούς, δηλαδή τό στρατευόμενο πληθυσμό, πού προσέρχονται κάθε χρόνο γιά νά ἐκπαιδευτοῦν είναι ἀπαραίτητο γιά τή στρατιωτική ὁργάνωση τῆς χώρας νά ὑπάρχει καὶ ἔνα σῶμα ἀπό

στελέχη πού θά πλαισιώνουν καί θά έκπαιδεύουν τούς στρατιώτες καί γενικά θά όργανώνουν τήν ἄμυνα τῆς χώρας. Αύτό είναι τό σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν.

Καί οἱ ἀξιωματικοὶ εἰναι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, ἀλλά διαφέρουν ἀπό τοὺς πολιτικούς ὑπαλλήλους, γιατί ὑπάγονται σέ μιά αὐστηρότερη πειθαρχία. Οἱ ἀξιωματικοὶ διακρίνονται σέ μόνιμους καί ἔφεδρους. Γιά τούς ἔφεδρους ἔγινε λόγος πιό πάνω.

Μόνιμοι εἰναι οἱ ἀξιωματικοὶ πού σταδιοδρομοῦν μέσα στό στρατό καί προέρχονται ἀπό τίς στρατιωτικές σχολές τῶν Εὑελπίδων, γιά τό Στρατό ξηρᾶς, τῶν Δοκίμων, γιά τό Ναυτικό, καί τῶν Ἰκάρων, γιά τήν Ἀεροπορία. Ἰδιαίτερη σημασία ἀποδίδεται στήν ιεραρχία καί ἡ θέση τοῦ ἀξιωματικοῦ σ' αὐτήν ἐξαρτᾶται ἀπό τήν «ἐπετηρίδα», δηλαδή τό μητρό δῆνον ἐγγράφονται οἱ ἀξιωματικοὶ μέ τή σειρά ἀρχαιότητας στήν υπηρεσία. Οἱ ἀξιωματικοὶ διακρίνονται ἐπίσης σέ μάχιμους καί σέ ἀξιωματικούς τῶν διαφόρων βοηθητικῶν ὅπλων, σωμάτων καί υπηρεσιῶν, ὅπως οἱ διαβιβάσεις, τό ύγιεινονομικό σῶμα, ἡ ἐπιμελητεία καί ἄλλες.

Κύριο καθῆκον τῶν ἀξιωματικῶν είναι νά δείχνουν πίστη καί ἀφοσίωση στό δρκο τους ὅτι θά τηρήσουν τό Σύνταγμα καί τούς νόμους καί νά πειθαρχοῦν στήν πολιτική ἡγεσία τῆς χώρας, πού τήν ἀναδεικνύει δὲ λαός μέ ἐλεύθερες ἐκλογές, καί νά μήν προσπαθοῦν νά ἐπιβάλουν λύσεις βίας μέ τά ὅπλα πού τούς ἐμπιστεύεται ἡ Πατρίδα, γιά νά τήν υπερασπίσουν ἀπό τόν ἐξωτερικό ἐχθρό.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΛΛΑ ΚΡΑΤΗ

§ 54. ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

”Οπως οἱ ἄνθρωποι ζοῦν μέσα στήν κοινωνία, κατά τόν ὕδιο τρόπο ζοῦν καὶ τά κράτη μέσα στή διεθνή κοινωνία. Καὶ ὅπως οἱ νόμοι ρυθμίζουν τήν ζωήν καὶ τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μέσα σ' ἔνα κράτος, ἔτσι καὶ τό δημόσιο διεθνές δίκαιο ἀποτελεῖ τούς κανόνες καὶ τίς ἀρχές πού ρυθμίζουν τίς σχέσεις μεταξύ τῶν διαφόρων κρατῶν, ώς ισότιμων μελῶν μέσα στή διεθνή κοινωνία.

Οἱ διεθνεῖς σχέσεις θεωροῦνται στίς σημερινές δημοκρατίες θέμα πρωταρχικῆς σημασίας. Γι' αὐτό στό νέο Σύνταγμά μας (ἄρθρο 2, παρ. 2) ἀναφέρεται ώς μία ἀπό τίς θεμελιώδεις ἀρχές τοῦ πολιτεύματος. «*Ἡ Ἑλλὰς ἀκολουθοῦσα τοὺς γενικῆς ἀναγνωρίσεως κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἐπιδιώκει τὴν ἐμπέδωσιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, ώς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλίας μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν κρατῶν.*»

Τό διεθνές δίκαιο, πού ἀναπτύχθηκε οὐσιαστικά μετά τήν Ἀναγέννηση, βασίζεται κυρίως: α) Στά διεθνή ἔθιμα, δηλαδή ὄρισμένη συμπεριφορά τοῦ ἐνός κράτους πρός τό ἄλλο στίς μεταξύ τους σχέσεις, πού ἀκολουθεῖται ἀπό πολύ καιρό καὶ θεωρεῖται πώς είναι σύμφωνη μέ τή σύγχρονη ἡθική. β) Στίς διεθνεῖς συνθῆκες, δηλαδή τίς συμβάσεις ἀνάμεσα σέ δύο ἢ περισσότερα κράτη πού ρυθμίζουν διάφορα θέματα κοινά στά κράτη αὐτά ἢ καθορίζουν ἀμοιβαῖα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις.

Γιά νά ισχύει μιά τέτοια διεθνής συνθήκη, πρέπει νά ἔχει ὑπογραφεῖ ἀπό τούς ἔξουσιοδοτημένους ἀντιπροσώπους κάθε χώρας καὶ ὑστερα νά ἐγκριθεῖ ἀπό τά ἀρμόδια ἐσωτερικά ὅργανα κάθε κράτους (κυβέρνηση, Βουλή, ἀνώτατος ἄρχοντας). Γιά νά ισχύει μιά συνθήκη ἢ μιά διεθνής σύμβαση ώς νόμος στό ἐσωτερικό μιᾶς χώρας, πρέπει νά ψηφιστοῦ ἀπό τή Βουλή καὶ νά δημοσιευτοῦ ὅπως οἱ ἄλλοι νόμοι τῆς χώρας. Ἐπί πλέον ἐπικρατεῖ σήμερα καὶ ἡ ἀντίληψη πώς οἱ γενικές ἀρχές τοῦ δικαίου τῶν πολιτισμένων κρατῶν πρέπει ἐπίσης νά

είναι σεβαστές ώς κανόνες δημόσιου διεθνοῦ δικαίου. Αύτό ἐκφράζει τό αρθρο 28 τοῦ Συντάγματός μας, πού όριζει ότι οἱ κανόνες τοῦ διεθνοῦ δικαίου καὶ οἱ διεθνεῖς συμβάσεις ἀπό τή στιγμή πού θά ἐπικυρωθοῦν ἀπό τήν Ἑλληνική Πολιτεία ἀποτελοῦν «ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐλληνικοῦ δικαίου, ὑπερισχύον τὸ πάσης ἀντιθέτου διατάξεως νόμου».

Παρ’ ὅλα αὐτά είναι, ἀκόμη καὶ σήμερα, πολὺ δύσκολο νά συγκεντρωθοῦν καὶ νά ταξινομηθοῦν οἱ γενικοί κανόνες πού δημιουργοῦν τό διεθνές δίκαιο καὶ ίσχύουν λίγο πολύ σέ ὅλο τόν κόσμο. Ἐχουν γίνει δῆμος ώς τώρα ὄρισμένες προσπάθειες γιά μερικά εἰδικά θέματα.

Σ’ αὐτά περιλαμβάνονται: ή διεθνής σύμβαση τοῦ Παρισιοῦ τό 1856 γιά τό «θαλάσσιο πόλεμο», δύο συμβάσεις τής Χάγης, τοῦ 1899 καὶ τοῦ 1907 γιά «όρισμένους κανόνες πολέμου», ή Σύμβαση τής Γενεύης γιά τούς «αἰχμαλώτους πολέμου», ή Σύμβαση γιά τό Διεθνή Ἐρυθρό Σταυρό καὶ διάφορες ἄλλες.

Μέσα ἀπό τίς συμβάσεις αὐτές βγαίνουν οἱ κυριότεροι κανόνες διεθνοῦ δικαίου, πού είναι οἱ ἔξης:

α) Κάθε κράτος είναι κυρίαρχο καὶ μέσα στά ὅρια τής χώρας του ρυθμίζει μόνο του τίς ἐσωτερικές του ὑποθέσεις καὶ κανένα ἄλλο κράτος δέν ἔχει δικαίωμα νά ἐπεμβαίνει στά ἐσωτερικά του ζητήματα.

‘Ο κανόνας αὐτός, πού ἀποτελεῖ τή βάση τής ἀρχῆς τής ἑθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἀξιοπρέπειας, ἐκφράζεται στή χώρα μας μέ τήν παρ. 2 τοῦ ἄρθρου 27 τοῦ Συντάγματος, πού προβλέπει ότι ξένη στρατιωτική δύναμη δέν μπορεῖ οὔτε νά διέλθει ἀπό τήν ἐλληνική ἐπικράτεια οὔτε νά γίνει δεκτή μέσα στά σύνορά της χωρίς νόμο πού νά ἔχει ψηφιστεῖ μέ τήν ἀπόλυτη πλειοψηφία τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, δηλαδή τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

‘Η ἴδια πλειοψηφία τής Βουλῆς χρειάζεται σύμφωνα μέ τήν παρ. 1 τοῦ ἕδιου ἄρθρου 27, γιά νά μεταβληθοῦν μέ νόμο τά ὅρια τής ἐπικράτειας. Ἀλλά ή Βουλή μπορεῖ ἀκόμη νά δεχτεῖ μέ ἀπόλυτη πλειοψηφία τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ καὶ δρισμένους περιορισμούς στήν **ἄσκηση τής ἑθνικῆς κυριαρχίας**, ἐφόσον αὐτό ὑπαγορεύεται «ἐκ σπουδαίου ἑθνικοῦ συμφέροντος, ἐὰν θίγῃ **τὰ δικαιώματα** τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς βάσεις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, γίνεται δὲ βάσει τῶν ἀρχῶν τής ισότητος καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον τής ἀμοιβαιότητος» (ἀρ. 28, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος).

β) Ὡς κυριαρχία κάθε κράτους ἐκτείνεται μέσα στά ὅρια τῶν «χερ-
σαίων συνόρων» του, στόν ἐναέριο χῶρο πάνω ἀπό τίς ἐκτάσεις αὐτές
καὶ στή λεγόμενη «αἰγιαλίτιδα ζώνη», δηλαδή στή θάλασσα πού ἀπλώ-
νεται σέ ἀπόσταση δρισμένων μιλίων ἀπό τίς ἀκτές του. Τελευταία ὅμως
δρισμένα κράτη (καὶ εἰδικότερα ἡ Τουρκία) αὐξησαν αὐθαίρετα τήν
«αἰγιαλίτιδα ζώνη» σέ ἀπόσταση 12 μιλίων (20 χιλιομέτρων) ἀπό τήν
ἀκτή, ἀλλά ἡ αὐθαίρετη αὕτη ἐπέκταση δέν ἀναγνωρίζεται ἀπό τά πε-
ρισσότερα κράτη καὶ δέν ἀποτελεῖ, μέχρι στιγμῆς, κανόνα διεθνοῦς
δικαίου, ἐφόσον δέν ἔχει ἐγκριθεῖ, ἀπό μιά εἰδική διεθνή διάσκεψη
«τοῦ δικαίου τῆς θαλάσσης».

γ) Ὡς ἀνοικτή θάλασσα εἶναι ἐλεύθερη γιά ὅλα τά κράτη, γιατί
κανένα ἀπό αὐτά δέν τήν ἔχουσιαζει. Πολὺς λόγος ἔγινε τελευταία γιά
τήν **νόφαλοκρηπίδα**, δηλαδή τήν ἐπέκταση στό βυθό τῆς θάλασσας
βράχων πού ἀρχίζουν ἀπό τίς ἀκτές ἐνός κράτους καὶ προχωροῦν πέρα
ἀπό τήν αἰγιαλίτιδα ζώνη.

δ) Κάθε κράτος εἶναι ύποχρεωμένο νά προστατεύει τή ζωή καὶ τήν
περιουσία τῶν ἔνων ύπηκόων πού ζοῦν μέσα στή χώρα του.

Οἱ περιπτώσεις πολέμου ἀντιμετωπίζονται ἐπίσης ἀπό τό διεθνές
δίκαιο καὶ καθορίζονται οἱ πάρα κάτω κανόνες γιά τόν καιρό τοῦ
πολέμου:

α) Τά οὐδέτερα κράτη (δηλαδή τά κράτη πού δέν μετέχουν στόν
πόλεμο) πρέπει νά μήν ἐπιτρέπουν ἐχθροπραξίες στό ἔδαφός τούς, οὔτε
νά ἀφήνουν στρατό τῶν ἐμπολέμων νά περνᾶ ἀπό τή χώρα τους. Ἀλλά
καὶ οἱ ἐμπόλεμοι ὀφείλουν νά σέβονται τούς οὐδέτερους.

β) Ὁ ἀποκλεισμός μιᾶς ἐχθρικῆς χώρας ἀπό τούς στόλους τῶν
ἀντιπάλων τής εἶναι νόμιμος καὶ δέ θεωρεῖται παραβίαση τοῦ διε-
θνοῦς δικαίου.

γ) Οἱ ἀνοχύρωτες πόλεις καὶ ὁ Ἐρυθρός Σταυρός πρέπει νά εἶναι
σεβαστές ἀπό τούς ἐμπολέμους καὶ νά μή βομβαρδίζονται.

δ) Οἱ ἀντίπαλοι στρατιώτες πού συλλαμβάνονται πρέπει νά κρα-
τοῦνται αἰχμάλωτοι καὶ νά μή σκοτώνονται.

ε) Ὡς ιδιωτική περιουσία τῶν πολιτῶν στά ἐμπόλεμα κράτη πρέπει
νά εἶναι σεβαστή καὶ νά μήν καταστρέφεται.

12. Ἰδιωτικό διεθνές δίκαιο.

Ἐκτός ὅμως ἀπό τό δημόσιο διεθνές δίκαιο ίσχύουν καὶ κανόνες

«ιδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου», πού ἐφαρμόζουν οἱ πολιτεῖες σέ διάφορες περιπτώσεις, ὅταν οἱ ἐνδιαφερόμενοι δέν εἶναι ὄλοι πολίτες της. Πρόκειται δηλαδή γιά κανόνες πού θεσπίζει τὸ ἴδιο τὸ κράτος, ὥπως καὶ ὄλους τούς ἄλλους νόμους του. Οἱ νόμοι π.χ. γιά τὴν ιθαγένεια, γιά τοὺς γάμους ξένου μέ 'Ελληνίδα ἡ 'Ελληνα μέ ξένη, γιά τὴν ἐργασία τῶν ἀλλοδαπῶν στήν 'Ελλάδα κτλ., ἀποτελοῦν κανόνες «ιδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου». Ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἔναντι ἀλλοδαπῶν», δρίζει ρητά τὸ ἄρθρο 28, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος, «τελεῖ πάντοτε ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμοιβαιότητος». Αὐτό σημαίνει ὅτι ἔνας ξένος μπορεῖ νά ζητήσει νά ἐφαρμοσθοῦν γι' αὐτὸν στήν 'Ελλάδα ὅσα προβλέπουν οἱ διεθνεῖς κανόνες δικαίου, μονάχα ἂν οἱ "Ελληνες ἔχουν τὴν ἴδια ἀκριβῶς προστασία στή χώρα του.

§ 55. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

Οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν κρατῶν καὶ ἡ ἐκπροσώπηση, ὥπως λέγεται, ἐνός κράτους στήν πρωτεύουσα τοῦ ἄλλου ἔχουν ἀνατεθεῖ ἀπό τίς διάφορες κυβερνήσεις σ' ἔναν εἰδικό κλάδο δημοσίων ὑπαλλήλων: τοὺς διπλωματικούς ἡ, ὥπως τό λένε συνήθως, τὸ διπλωματικό σῶμα. Αὐτοί ὄλοι ὑπάγονται στό 'Υπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, πού τούς τοποθετεῖ στίς Πρεσβείες, στίς διπλωματικές ἀποστολές καὶ στά προξενεῖα τῆς 'Ελλάδας στίς ξένες χώρες.

Ο πρεσβευτής είναι ὁ προϊστάμενος τῆς διπλωματικῆς ἀποστολῆς στήν πρωτεύουσα μιᾶς χώρας καὶ, μόλις φθάσει στή νέα θέση του, πρέπει νά παρουσιαστεῖ στόν ἀρχηγό τοῦ κράτους, γιά νά τοῦ ἐπιδώσει τά διαπιστευτήριά του, δηλαδή τά ἔγγραφα ἀπό τὴν κυβέρνησή του, πού ὁρίζουν ὅτι τὴν ἐκπροσωπεῖ ἐπίσημα στήν ξένη αὐτή χώρα. 'Ορισμένες φορές ἡ ἐπίσημη ἐκπροσώπηση δέν ἀνατίθεται σέ πρεσβευτή ἄλλα σέ ἐπιτετραμμένο, πού είναι ὑπάλληλος μικρότερου βαθμοῦ. Σέ ἔξαιρετικές περιπτώσεις είναι δυνατόν νά σταλοῦν σέ μιά ξένη πρωτεύουσα εἰδικοί ἀπεσταλμένοι, πού μπορεῖ νά μήν είναι διπλωματικοί ὑπάλληλοι, ἄλλα ν' ἀνήκουν σέ ἄλλον δημόσιο κλάδο ἡ καὶ νά προσληφθοῦν εἰδικά γιά τὴν ἀποστολή αὐτῆ.

Ο πρεσβευτής ἀντιπροσωπεύει πάντοτε τόν ἀρχηγό τοῦ κράτους (βασιλέα ἡ Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας), ἐνῷ ὁ ἐπιτετραμμένος ἀντιπροσωπεύει τόν ύπουργό τῶν Ἐξωτερικῶν.

Σέ κάθε πρεσβεία ύπηρετούν καί ἄλλοι διπλωματικοί ύπαλληλοι (ἀκόλουθοι, γραμματεῖς κτλ.) καί καθένας ἀπό αὐτούς ἀναλαμβάνει ὑπεύθυνα ἔναν τομέα.

Οἱ πρέσβεις ἔχουν τὴν ἀποστολήν νά προστατεύουν τὰ συμφέροντα τῆς χώρας τους καί νά δημιουργοῦν καλύτερες σχέσεις μέ τίς κυβερνήσεις καί τούς λαούς τῶν κρατῶν ὅπου εἰναι διαπιστευμένοι.

Γιά νά μποροῦν νά κάνουν καλύτερα τῇ δουλειά τους καί νά μήν ἀντιμετωπίζουν δυσχέρειες η ἐμπόδια στό ἔργο τους, ἔχει καθιερωθεῖ μιά διεθνής συμφωνία, στὴν ὁποίᾳ ἔχουν προσχωρήσει **ὅλα** τά κράτη, ὅτι γιά τό διπλωματικό σῶμα ἵσχυει ἡ λεγόμενη «διπλωματική ἀσυλία». Αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ διπλωμάτες δέν δικάζονται ἀπό τίς ἀρχές καί τά δικαστήρια τῆς χώρας ὅπου βρίσκονται, ἐστω καί ἄν διαπράξουν ἔνα ἀδίκημα —ἀκόμη καί φόνο— ἀλλά ἀπό τά δικαστήρια τῆς δικῆς τους χώρας.

Προξενικός κλάδος. Ὑπάρχει ἔνας ἄλλος παράλληλος διπλωματικός κλάδος, ὁ προξενικός. Οἱ πρόξενοι πού ἐδρεύουν ὅχι μόνο στίς πρωτεύουσες τῶν κρατῶν ἀλλά καί στίς κυριότερες πόλεις η τά λιμάνια ἀσχολοῦνται μέ τὴν ἐπαγγελματική καί οἰκονομική προστασία τῶν **ὑπηκόων** τῆς χώρας τους, θεωροῦν τά διαβατήρια καί, σέ δρισμένες περιπτώσεις, ἐκτελοῦν καί καθήκοντα συμβολαιογράφου καί συντάσσουν ληξιαρχικές πράξεις γιά τούς συμπατριώτες τους.

Οἱ πρόξενοι εἰναι συνήθως τακτικοί διπλωματικοί ύπαλληλοι, μπορεῖ ὅμως, σέ δρισμένες πόλεις, νά διοριστοῦν ώς **ἄμισθοι** πρόξενοι, γνωστοί πολίτες, ἀκόμη καί ὑπήκοοι τοῦ ἔνου κράτους, πού εἰναι μόνιμα ἐγκαταστημένοι στὴν πόλη αὐτή, ἐφόσον παρέχουν τή βεβαιότητα ὅτι θά ἔχουν προστατεύσουν καλά τά συμφέροντα τῆς χώρας πού τούς ἐμπιστεύεται τήν τιμή καί τήν εὐθύνη νά τήν ἐκπροσωπήσουν.

§ 56. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Πολύπλοκα προβλήματα βασανίζουν τήν ἀνθρωπότητα καί μικρές η μεγάλες διαφορές χωρίζουν, κατά καιρούς, τά διάφορα κράτη. Ἀλλά δό κόσμος ἀποκτᾶ τή συνείδηση πώς μόνο μέ εἰρηνικό τρόπο καί μέ διαπραγματεύσεις μποροῦν νά λυθοῦν οἱ διαφορές αὐτές, γιά νά ἀποφευχθεῖ δό πόλεμος. Γιατί μέ τή σημερινή τρομακτική καί καταστρεπτική δύναμη τῶν νέων ὅπλων καί ἰδίως τῆς ἀτομικῆς καί τῆς ὑδρογονικῆς βόμβας

ἀποτελεῖ στ' ἀλήθεια παραφροσύνη κάθε προσπάθεια νά λυθοῦν μέ τόν πόλεμο οἱ διαφορές αὐτές.

"Υστερα ἀπό μιά νέα παγκόσμια σύγκρουση δέ θά ύπάρξουν, πιθανόν, οὔτε νικητές οὔτε ήττημένοι. Θά ἀπομείνει μόνο ἔνας κόσμος καταστραμμένος, ὃπου ὅσοι τυχόν ἔχουν ἀπομείνει ζωντανοί δέ θά μποροῦν νά κάνουν πιά τίποτε ἄλλο, παρά νά κλαίνε τούς νεκρούς τους.

Σήμερα ὅμως ύπάρχουν περισσότερες δυνατότητες καί εὐκαιρίες νά διατηρηθεῖ ἡ εἰρήνη καί νά ἀποφύγει ἡ ἀνθρωπότητα τόν πόλεμο καί τήν καταστροφή. Γιατί ύπάρχουν διεθνεῖς δργανισμοί καί ἄλλες ύπηρεσίες μέ κύριο ρόλο νά διευκολύνουν τά κράτη, ὥστε νά ρυθμίζουν εἰρηνικά τίς διαφορές τους καί νά ἀποφεύγεται ὁ πόλεμος.

Οι διεθνεῖς δργανισμοί, πού ίδρυθηκαν μέ πρωτοβουλία πολλῶν λαῶν καί λειτουργοῦν μέ τή στενή συνεργασία τῶν κυβερνήσεων, ἔξετάζουν ὄρισμένα θέματα καί παίρνουν ἀποφάσεις πού ἐνσαρκώνται σέ διεθνεῖς συμβάσεις. Καί ἡ νομοθεσία καί τά Συντάγματα πολλῶν κρατῶν προβλέπουν ὅτι οἱ διεθνεῖς αὐτές συμβάσεις θά γίνουν σεβαστές ἀπό τά κράτη πού τίς ύπογράφουν.

Τό Σύνταγμά μας ἀναγνωρίζει τίς διεθνεῖς δργανώσεις μέ τό ἄρθρο 28, παρ. 2, ὃπου ὁρίζεται πώς, ὅταν πρόκειται νά ἔχει πηρετηθεῖ ἔνα σπουδαῖο ἑθνικό συμφέρον καί ἡ προαγωγή τῆς συνεργασίας μέ ἄλλα κράτη, μπορεῖ νά παραχωρηθοῦν ὄρισμένες ἀρμοδιότητες τοῦ κράτους σέ ὄργανα διεθνῶν δργανισμῶν (π.χ. στόν ΟΗΕ). Γιά νά ἐπικυρωθεῖ ὅμως μιά τέτοια διεθνής συμφωνία, χρειάζεται νόμος πού θά ψηφιστεῖ τουλάχιστον ἀπό τά 3/5 τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ.

1. Ο.Η.Ε.

'Ο 'Οργανισμός 'Ηνωμένων 'Εθνῶν (ΟΗΕ) ἀποτελεῖ τό βασικό δργανισμό γιά τή διατήρηση τῆς εἰρήνης στόν κόσμο. 'Αποτελεῖ ὅμως καί τό βῆμα ἀπό τό ὅποιο ἀκούγονται οἱ ἀπόψεις ὅλων τῶν κρατῶν καί ἀναζητεῖται πάντοτε ἡ καλύτερη καί πιό ἔντιμη λύση γιά κάθε διαφορά πού χωρίζει κατά καιρούς τά κράτη μεταξύ τους. 'Επίσης στά πλαίσια τοῦ ΟΗΕ συζητεῖται ἡ δυνατότητα ἐνός παγκόσμιου ἀφοπλισμοῦ.

'Ο 'Οργανισμός 'Ηνωμένων 'Εθνῶν, πού δημιουργήθηκε τό 1945,

έχει σήμερα τήν έδρα του στή Νέα Υόρκη καί ό αριθμός τῶν κρατῶν πού είναι μέλη του άνεβηκε, μέ τήν εἰσδοχή ὅλων τῶν νέων χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Ἀσίας, σέ έκατόν σαράντα ἑπτά (147). Ἀλλά ό αριθμός αὐτός θά αὐξηθεῖ ἀκόμη περισσότερο, γιατί κάθε χρόνο βλέπουμε τά ἔθνη νά ἀποκτοῦν τήν ἀνεξαρτησία τους καί τά νέα κράτη πού δημιουργοῦνται νά γίνουν μέλη τοῦ ΟΗΕ.

Τά κύρια ὅργανα τοῦ Ὀργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν είναι ἡ Γενική Συνέλευση, τό Συμβούλιο Ἀσφαλείας καί ἡ Γενική Γραμματεία.

α) **Ἡ Γενικὴ Συνέλευση** ἀποτελεῖται ἀπό ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν κρατῶν — μελῶν καί είναι κάτι ἀντίστοιχο μέ τά κοινοβούλια στίς δημοκρατίες. Ἡ Συνέλευση συζητεῖ καί ἐγκρίνει διάφορες ἀποφάσεις, ἀλλά δέν ἔχει τή δυνατότητα νά ἀναλάβει δράση.

β) **Τό Συμβούλιο Ἀσφαλείας** —πού είναι κατά κάποιον τρόπο ἡ ἐκτελεστική ἔξουσία ἡ ἡ κυβέρνηση τοῦ ΟΗΕ— μπορεῖ νά ἀναλάβει δροιαδήποτε πρωτοβουλία ἡ δράση καί νά ἐπιβάλει ὁρισμένα μέτρα ἐναντίον κρατῶν πού ἀπειλοῦν τήν εἰρήνη ἡ παραβιάζουν τό διεθνή νόμο. Γιά τήν ἐκπί ήρωση τῶν σκοπῶν αὐτῶν ἔχουν συγκροτηθεῖ κατά καιρούς «σώματα εἰρηνεύσεως» ἀπό στρατιώτες διαφόρων κρατῶν— μελῶν τοῦ ΟΗΕ, πού ἀνέλαβαν ὁρισμένες στρατιωτικές ἀποστολές σέ ἔνες χῶρες ὅπως π.χ. στήν Κύπρο, γιά νά προσπαθήσουν νά ἔξασφαλίσουν ἡ νά διατηρήσουν τήν εἰρήνη.

Τό Συμβούλιο Ἀσφαλείας ἀποτελεῖται, ἀπό τότε πού δημιουργήθηκε ὁ ΟΗΕ τό 1945, ἀπό ἔνδεκα μέλη. Τά ἔξι ἀπό αὐτά ἀνανεώνονται κάθε δύο χρόνια μέ ψῆφο τῆς γενικῆς Συνέλευσης, ἐνῶ τά ἄλλα πέντε, πού είναι οἱ Μεγάλες Δυνάμεις (Ἡνωμένες Πολιτείες, Σοβιετική Ἔνωση, Μεγάλη Βρετανία, ἡ Γαλλία καί ἡ Κίνα) είναι μόνιμα μέλη τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας καί δέν ἀλλάζουν.

γ) Συντονιστής τῶν ὁργάνων αὐτῶν τοῦ ΟΗΕ καί προϊστάμενος τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν τοῦ Ὀργανισμοῦ είναι ὁ **Γενικός Γραμματέας τοῦ ΟΗΕ**. Αὐτός παρακολουθεῖ τίς ἐργασίες τῶν ἐπιτροπῶν, εἰσηγεῖται τά θέματα πού θά συζητηθοῦν καί γενικά διοικεῖ τόν Ὀργανισμό.

δ) Ἀλλο ὅργανο τοῦ ΟΗΕ είναι τό **Οἰκονομικό καί Κοινωνικό Συμβούλιο**. Αὐτό ἔξετάζει ιδίως τά θέματα πού ἀφοροῦν τίς ἀτομικές ἐλευθερίες καί τά κοινωνικά δικαιώματα πού πρέπει νά ἔχουν οἱ πολίτες στά κράτη-μέλη τοῦ ΟΗΕ καί προσπαθεῖ, ὅσο τοῦ είναι δυνα-

τόν, νά διευρύνει τίς έλευθερίες αύτές ή έπιβάλλει τήν έφαρμογή τους όπου παραβιάζονται.

2. "Αλλοι διεθνεῖς όργανισμοί

Έκτος άπό τόν ΟΗΕ υπάρχουν και άλλοι διεθνεῖς όργανισμοί, μέση συγκεκριμένη ό καθένας άποστολή και προορισμό, πού υπάγονται δημοσιάς ή ομεσα στά Ήνωμένα "Εθνη. Ό σπουδαιότερος άπό αύτούς είναι τό Διεθνές Γραφείο Έργασίας (BIT) πού έδρεύει στή Γενεύη τής Ελβετίας και έχει σκοπό νά έξασφαλίσει στούς έργατες δλου τού κόσμου καλύτερους δρους έργασίας.

Επίσης υπάρχει ή Διεθνής Όργανωση Υγείας (WHO), πού φροντίζει γιά τήν καταπολέμηση τῶν έπιδημιῶν και γιά τήν καλυτέρευση τῶν δρων ύγιεινῆς σέ δλη τήν υφόλιο, ή UNESCO, πού έχει σκοπό τή διάδοση τῶν γραμμάτων και τῶν έπιστημῶν, ή UNICEF, πού μεριμνᾶ γιά τήν προστασία τοῦ παιδιοῦ σ' δλο τόν κόσμο, ή Διεθνής Όργανισμός Τροφίμων (FAO) και άλλοι πολλοί διεθνεῖς όργανισμοί, πού συνεργάζονται μέ τόν ΟΗΕ.

3. Εύρωπαϊκή Οίκονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) (Κοινή Αγορά)

Η Εύρωπαϊκή Οίκονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), πού άποκαλείται έπισης και Κοινή Αγορά, δημιουργήθηκε, μέ τή συνθήκη τής Ρώμης τό 1957, μέ τή μορφή ένός οίκονομικοῦ Όργανισμοῦ συνεργασίας έξι εύρωπαϊκῶν κρατῶν, τελικός στόχος της δημοσιείναι ή πολιτική ένωση τής Δυτικῆς Εύρωπης. Γιά τό σκοπό αύτό ή πορεία τής ΕΟΚ έχει διπλή κατεύθυνση: πρῶτα, νά προσχωρήσουν σ' αύτήν, έστω και μέ άργο ρυθμό, δλα τά δημοκρατικά κράτη τής Εύρωπης και παράλληλα νά δημιουργήθουν οί προϋποθέσεις πού θά έπιτρέψουν τήν πολιτική ένωση τα και τελικά τήν δριστική ένωση τῶν εύρωπαϊκῶν κρατῶν.

Τελευταίο βῆμα πρός τήν κατεύθυνση αύτή είναι ή πρόσφατη άπόφαση τοῦ Συμβουλίου τῶν υπουργῶν τής ΕΟΚ νά προκηρύξουν εἰδικές γενικές έκλογές στίς χώρες τους, πού θά άναδείξουν τούς «Εύρωπαίους βουλευτές» καθεμιᾶς άπό τίς χώρες αύτές. Αύτοί θά άντιπροσωπεύουν τή χώρα τους στό Εύρωπαϊκό Κοινοβούλιο τοῦ Στρασβούργου. Σήμερα τό Κοινοβούλιο αύτό τής Εύρωπης άποτελείται άπό μέλη τής κάθε έθνικῆς Βουλῆς τῶν Κρατῶν μελῶν οί άντιπρόσωποι

τῶν χωρῶν-μελῶν ὑποδεικνύονται ἀπό ὅσα κόμματα συμμετέχουν στίς ἐθνικές Βουλές. Πηγαίνουν στό Στρασβούργο δύο η τρεῖς φορές τό χρόνο, γιά νά παρακολουθήσουν τίς συνεδριάσεις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου καί τή συζήτηση γιά θέματα πανευρωπαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος.

‘Η ΕΟΚ περιλαμβάνει ἐπίσης στήν ίδρυτική της πράξη τήν ἐνοποίηση τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ώς τελικό στόχο της.’ Ἐπίσης προβλέπονται μέ τήν ἴδια πράξη οἱ δυνατότητες γιά τήν ἔνταξη καί ἄλλων δυτικο-ευρωπαϊκῶν κρατῶν στήν Κοινότητα.

Τή Συνθήκη τῆς Ρώμης γιά τή δημιουργία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητας είχαν ὑπογράψει ἔξι ίδρυτικά της μέλη, δηλαδή, ἡ Γαλλία, ἡ Δυτική Γερμανία, ἡ Ἰταλία, τό Βέλγιο, ἡ Ὀλλανδία καί τό Λουξεμβούργο.

Δέκα πέντε χρόνια ἀργότερα καί ὅταν πιά ἡ ἐπιτυχία τῆς ΕΟΚ, τόσο στόν οἰκονομικό τομέα ὅσο καί σέ περιπτώσεις πολιτικῶν ἀποφάσεων, ἥταν πιά φανερή σέ ὅλους, ἔγιναν (τό 1972) ὕστερα ἀπό μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις — ἄλλα τρία εὐρωπαϊκά κράτη μέλη τῆς Ε.Ο.Κ. Πρόκειται γιά τή Βρετανία, τήν Ἰρλανδία καί τή Δανία. Εἰδικότερα στή Βρετανία ἡ ἔνταξη στήν ΕΟΚ ἀποφασίστηκε ὕστερα ἀπό δημοψήφισμα, ἐνῶ ὁ λαός τῆς Νορβηγίας, μέ δημοψήφισμα ἐπίσης, ἀπέκρουσε τήν εἰσοδο τῆς χώρας του στήν ΕΟΚ.

Τώρα ἡ Εὐρωπαϊκή Οἰκονομική Κοινότητα πρόκειται νά διευρυνθεῖ μέ τήν εἰσδοχή τῆς Ἑλλάδας, πού θά γίνει τό δέκατο μέλος της, ἐνῶ ἐτοιμάζονται, ἀκολουθώντας τό παράδειγμά μας νά ἐπισπεύσουν τίς αἰτήσεις εἰσδοχῆς, μετά τήν ἀποκατάσταση δημοκρατικῶν καθεστώτων στίς χώρες τους, ἡ Πορτογαλία καί ἡ Ἰσπανία. ‘Η χώρα μας ὑπέβαλε τόν Ιούνιο τοῦ 1976 ἐπίσημη αἴτηση γιά νά γίνει κανονικό μέλος τῆς ΕΟΚ, τό δέκατο κατά σειρά.’ Η αἴτησή της ἔγινε κατ’ ἀρχήν δεκτή ἀπό τό περισσότερο ἀποφασιστικό ὅργανο τῆς Κοινότητος, τό Συμβούλιο τῶν ‘Υπουργῶν.

‘Η πανίσχυρη Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή τῆς Κοινότητας καί τά ἄλλα ὅργανα, ἔχουν ἀναλάβει τώρα τό ἔργο καί τήν προσπάθεια νά συζητήσουν μέ τήν ἐλληνική κυβέρνηση καί τά ὅργανά της τίς διάφορες λεπτομέρειες τοῦ μηχανισμοῦ τῆς σύνδεσης καθώς καί τῆς λεγόμενης «ἐναρμόνησης» τῆς πολιτικῆς καί τῶν συστημάτων τῶν κανονισμῶν τῆς ΕΟΚ μέ τούς ἐλληνικούς νόμους.

Προβλέπεται πώς θά χρειασθοῦν μερικά άκόμη έξαμηνα γιά νά συμπληρωθεῖ ή διαδικασία αύτή καί νά γίνει ή 'Ελλάδα έπισημα άποδεκτή στούς κόλπους τῆς EOK.

'Η έπισημη αίτηση τῆς χώρας μας γιά τήν δριστική ἔνταξή της στήν Εὐρωπαϊκή Οίκονομική Κοινότητα, άποτελεῖ τή φυσική συνέχεια καί συνέπεια τῆς πρώτης «Συμφωνίας Συνδέσεως» πού είχε ύπογραψει ή 'Ελλάδα μέ τήν EOK τόν 'Ιούλιο τοῦ 1962 καί είναι γνωστή ώς «Συμφωνία τῶν 'Αθηνῶν». 'Η δριστική ἔνταξη είχε συμφωνηθεῖ νά γίνει τό 1984. "Υστερα ἀπό τίς πρόσφατες ὅμως ἐξελίξεις προβλέπεται πώς θά πραγματοποιηθεῖ νωρίτερα. 'Η συμφωνία αύτή δημιουργεῖ μιά τελωνειακή ἔνωση, πού συνδέει τή χώρα μας μέ τήν EOK. 'Η «Συμφωνία Συνδέσεως» προβλέπει ότι θά μειωθοῦν διαδοχικά καί θά ἐξαφανισθοῦν τελικά ὅλοι οἱ δασμοί μέσα στά ἐπόμενα χρόνια καί θά δημιουργηθοῦν διάφορα ὅργανα καί υπηρεσίες πού θά ἐπιβλέψουν τήν πορεία τῆς συμφωνίας αύτῆς. Μέ τήν ἀρχική συμφωνία προβλέπονται καί δρισμένες οἰκονομικές χορηγήσεις πρός τήν 'Ελλάδα — πού σήμερα συνεχίζονται μετά τήν ἀποκατάσταση τῆς Δημοκρατίας στή χώρα μας, ἀφοῦ είχαν ἀνασταλεῖ στό διάστημα τῆς «έπταετίας» 1967—1974.

Κατά τή διάρκεια τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας κάθε ἐπαφή μέ τήν EOK είχε διακοπεῖ καί η χώρα μας ούσιαστικά είχε ἐκδιωχθεῖ ἀπό τήν Εὐρωπαϊκή Οίκονομική Κοινότητα, μέ παράλληλες ἀποφάσεις τῶν τριῶν βασικῶν ὅργάνων τῆς Κοινότητος δηλαδή:

α) τοῦ **Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου** (πού ἀποτελεῖται ἀπό βουλευτές ὅλων τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν κρατῶν).

β) τοῦ **Συμβουλίου τῶν 'Υπουργῶν** (πού τό συγκροτοῦν οἱ ύπουργοί τῶν ἐννέα κρατῶν-μελῶν τῆς Κοινότητας) καί

γ) τῆς **'Εκτελεστικῆς 'Επιτροπῆς** (ἀπό δεκαοκτώ μέλη, πού ύποδεικνύονται ἀπό τίς ἐννέα κυβερνήσεις).

Σύμφωνα μέ τίς τελευταῖς ἐξελίξεις ἐπισπεύδονται ὅλες οἱ διαδικασίες γιά τήν πλήρη ἔνταξη τῆς χώρας μας στήν EOK, ὥστε ἀπό τή 1-1-1981 ή 'Ελλάδα νά είναι τό δέκατο ἰσότιμο μέλος τῆς Κοινότητας — μολονότι γιά τή ρύθμιση δρισμένων οἰκονομικῶν θεμάτων προβλέπεται μιά μεταβατική περίοδος μερικῶν ἑτῶν.

Πρέπει νά προστεθεῖ ότι ή προσχώρησή μας στήν EOK ἀποτελεῖ καί πολιτική ἐπιλογή μας, ἀφοῦ ή συμμετοχή στήν Κοινότητα προϋποθέτει πλήρη λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 57. ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Τό κράτος, ὅπως καί τά ἄτομα, ἔχει ἀνάγκες καί, γιά νά τίς ἀντιμετωπίσει, χρειάζεται χρήματα. Κάθε κράτος ἔχει νομοθετικό σῶμα, κυβέρνηση, διοικητικές ὑπηρεσίες, στρατό καί ἀστυνομία, δικαστήρια, ἔχει σχολεῖα, τεχνικές ὑπηρεσίες καί γενικά ὅλων τῶν εἰδῶν τά δργανα πού χρειάζονται, γιά νά ἐκπληρώσει τίς βασικές ὑποχρεώσεις του, δηλαδή νά ἔξασφαλίζει τήν ἐλευθερία καί τήν εἰρηνική συμβίωση τῶν πολιτῶν καί νά ἀνυψώνει τό βιοτικό τους ἐπίπεδο. Γιά νά ἐκπληρώσει ὅμως τίς ὑποχρεώσεις του αὐτές τό κράτος ή, ὅπως τό λέν στήν οἰκονομική γλώσσα τό **δημόσιο** πρέπει νά πληρώνει μισθούς καί συντάξεις, νά ἐκτελεῖ ἔργα, νά ἀγοράζει ὑλικά κτλ. Τά ἔξοδα αὐτά είναι τεράστια καί τά κράτη τά καλύπτουν ἀπό τήν ἀναγκαστική εἰσφορά τῶν πολιτῶν ή ἀπό δάνεια.

Γι' αὐτό, ἀφότου ὑπάρχουν κράτη, ὑπάρχει καί ή **δημόσια οἰκονομία**, δηλαδή ή τέχνη νά διαχειρίζεται τό κράτος τά οἰκονομικά του, ἀλλά καί ή ἐπιστήμη πού ἔξετάζει ἀπό πού πηγάζουν οἱ δημόσιοι πόροι, ποιός σηκώνει τά δημόσια βάρη καί μέ ποιόν τρόπο ἐπιβαρύνεται, πῶς εἰσπράττονται οἱ φόροι καί πῶς τούς διαθέτουν οἱ κυβερνήσεις γιά τούς σκοπούς τοῦ κράτους, τί σημαίνει ὁ ὄρος δημόσια πίστη, ποιός είναι ὁ καλύτερος τρόπος νά ἀξιοποιοῦνται τά δημόσια κτήματα καί ὅλα τά θέματα τά σχετικά μέ τά δημόσια οἰκονομικά. Τό Σύνταγμα ὥριζει στό ἄρθρον 4, παρ. 5. ὅτι ὅλοι οἱ "Ἐλληνες συνεισφέρουν στά δημόσια βάρη, καθένας ἀνάλογα μέ τίς δυνάμεις του.

Γι' αὐτό ὁ πολίτης πρέπει νά γνωρίζει ὅχι μόνο τούς νόμους τῆς χώρας του ἀλλά καί τά **οἰκονομικά** της, γιατί ή καλή οἰκονομική διοίκηση συντελεῖ στήν πρόοδο τοῦ τόπου, ἐνῷ ή κακή μπορεῖ νά καταστρέψει τό κράτος καί μαζί μ' αὐτό τίς ιδιωτικές οἰκονομίες τῶν ἀτόμων.

Τά οἰκονομικά τοῦ κράτους ἔχουν σήμερα πολύ μεγαλύτερη σπου-

δαιότητα, γιατί τό σύγχρονο κράτος πλαταίνει κάθε μέρα καί πιό πολύ τόν προορισμό του καί έχει όχι μόνο τό δικαίωμα άλλα καί τήν **ύποχρέωση** νά έπεμβαίνει σέ κάθε έκδήλωση τής κοινωνικής ζωῆς. Γιά νά πραγματοποιήσει όμως τούς νέους αὐτούς σκοπούς του, χρειάζεται νέα εξοδα καί άντιστοιχες συνεισφορές τῶν πολιτῶν που θά τά καλύψουν.

§ 58. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Στό μεσαίωνα, άλλα καί σήμερα άκομη σέ μερίκες χώρες τής Μέσης Ανατολής, τό δημόσιο ταμείο συγχωνεύεται μέ τήν προσε πική περιουσία τοῦ ήγεμόνα καί αὐτός μπορεῖ νά σπαταλᾶ ἐλεύθερα τά δημόσια χρήματα, εἴτε γιά τίς ἀνάγκες τής πολιτείας εἴτε γιά τίς προσωπικές του διαδικασίες.

Γύρω στά 1770 ἀναπτύχθηκε στήν Ἀγγλία, μέ ἀρχηγό ἔναν μεγάλο οἰκονομολόγο, τόν "Άδαμ Σμίθ, μιά οἰκονομική σχολή πού ἀργότερα τήν δύναμασαν «φιλελεύθερη ἡ ὀρθόδοξη». Ἡ διδασκαλία τής σχολῆς αὐτῆς ἦταν ὅτι οἱ φόροι, ὅταν είναι δίκαιοι, μποροῦν νά γίνουν καί πλουτοπαραγωγικοί καί νά ωφελήσουν ὅχι μόνο τό κράτος άλλά καί τήν κοινωνία. Οἱ θεωρίες τοῦ "Άδαμ Σμίθ ἐπηρέασαν τήν οἰκονομική πολιτική ὅλων τῶν κρατῶν ἐπί ἔναν αἰώνα καί πλέον.

Ἡ οἰκονομία ὅμως ἔξελιχθηκε μέ ραγδαῖο ρυθμό μέσα στό 19ο αἰώνα, μέ τή γενίκευση τής βιομηχανικῆς παραγωγῆς, καί μαζί τής ἔξελιχθηκαν καί οἱ ἰδέες γιά τή δημοσιονομική πολιτική. Ἐτσι οἱ νεώτεροι οἰκονομολόγοι ὑποστήριξαν ὅτι ἡ οἰκονομική πολιτική τοῦ κράτους δέν πρέπει νά στηρίζεται πιά στό σεβασμό τής ἀτομικῆς ἴδιοκτησίας, άλλα ὅτι καί τό κράτος μπορεῖ καί πρέπει νά ἔχει δική του περιουσία καί δικές του ἐπιχειρήσεις καθώς καί ὅτι δρισμένες ἐκμεταλλεύσεις κοινῆς ωφελείας, ὅπως οἱ συγκοινωνίες, ὁ φωτισμός, τά τηλέφωνα κτλ., πρέπει νά ἐθνικοποιοῦνται, ὅτι πρέπει γιά δρισμένα εἰδη πράτης ἀνάγκης, ὅπως είναι τό ἀλάτι, τό οινόπνευμα, ὁ καπνός κτλ., νά ὑπάρχουν κρατικά μονοπώλια κτλ.

Τήν ἵδια ἐποχή ἀναπτύχθηκε καί ἡ θεωρία ὅτι ὁ φόρος δέν πρέπει νά ἐπιβάλλεται στά ἀγαθά, άλλα στούς **ἀνθρώπους**. Γι' αὐτό πρέπει τά μεγάλα εἰσοδήματα νά φορολογοῦνται πιό βαριά, ἐνῷ τά πολύ χαμηλά πρέπει νά μένουν ἐντελῶς ἀφορολόγητα. Τό σύστημα αὐτό

όνομάστηκε προοδευτικό σύστημα φορολογίας και ή έφαρμογή του γίνεται ώς έξης: δύο περισσότερο αυξάνει τό φορολογητέο ποσό, τόσο αυξάνει και τό ποσοστό τοῦ φόρου (ό φορολογικός συντελεστής). ”Ετσι π.χ. ἂν ὁ φόρος πού βαρύνει ἔνα εἰσόδημα 100.000 δρχ. είναι 5% σέ εἰσόδημα 200.000 δρχ. θά είναι 8% σέ 500.000 θά είναι 12% κ.ο.κ. (τό παράδειγμα είναι αὐθαίρετο και δέν ἀντιστοιχεῖ στήν πραγματική φορολογία). ”Αντίθετο είναι τό ἀναλογικό σύστημα φορολογίας, πού ἵσχυε σχεδόν ὀλόκληρο τό 19ο αιώνα και σύμφωνα μέ τό ὅποιο τό ποσοστό (συντελεστής) τοῦ φόρου μένει τό **ἴδιο**, ὁσοδήποτε και ἂν είναι τό φορολογητέο ποσό π.χ. είναι 5% γιά 100.000 και 5% γιά 500.000.

Τίς θεωρίες αὐτές ἄρχισαν νά έφαρμόζουν τό ἔνα μετά τό ἄλλο τά κράτη, τῆς Εὐρώπης στήν ἀρχή και στίς ἄλλες ἡπείρους ἀργότερα, ὥσπου μετά τό τέλος τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου φτάσαμε σέ μιά νέα μορφή τοῦ κράτους, πού λέγεται «κράτος—πρόνοια» και τήν ἔχουν ἀποδεχετεὶ σήμερα **ὅλα** τά κράτη, ἄλλα περισσότερο και ἄλλα λιγότερο.

”Η σημερινή δημοσιονομική ἐπιστήμη δέχεται ὅτι τά μικρά εἰσοδήματα τό λεγόμενο **existens minimum** η «κατώτατο ὅριο συντηρήσεως», πρέπει νά μένει ἀφορολόγητο· ἐπίσης δέχεται ὅτι μποροῦν νά γίνουν παροχές κοινωνικής προνοίας η συντάξεων γιά μιά τάξη (π.χ. τούς ἀγρότες), πού μπορεῖ νά καλυφτοῦν ἀπό φόρους πού ἐπιβαρύνουν ἄλλες τάξεις (π.χ. τόν πληθυσμό τῶν πόλεων).

§ 59. ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

1. Κρατικός Προϋπολογισμός

”Ο προϋπολογισμός είναι η πράξη μέ τήν ὅποια προβλέπονται ἄλλα συγχρόνως ἐγκρίνονται τά ἔσοδα και ἔξοδα τοῦ κράτους γιά ἔνα οἰκονομικό ἔτος, πού τό λένε συνήθως χρήση. Στήν Ελλάδα κάθε χρήση ἀρχίζει τήν 1η Ιανουαρίου και τελειώνει τήν 31 Δεκεμβρίου. Κανένα κονδύλι δέν μπορεῖ νά γραφτεῖ στά ἔσοδα τοῦ κράτους, ἂν δέν ὑπάρχει ἀπό πρίν ἔνας ειδικός νόμος, πού νά ἐπιβάλει τό φόρο η γενικότερα τήν ἐπιβάρυνση αὐτή τοῦ λαοῦ, γιατί τό ἄρθρο 78 τοῦ Συντάγματος δρίζει κατηγορηματικά ὅτι ὁ φόρος δέν ἐπιβάλλεται οὔτε εἰσπράττε-

ται χωρίς νόμο πού νά καθορίζει ποιός είναι ύπόχρεος νά τόν πληρώνει και ποιό είσόδημα, περιουσία ή συναλλαγές θά έπιβαρύνει. Αύτό σημαίνει πώς ή Βουλή, δηλαδή ή άντιπροσωπεία τοῦ λαοῦ, όριζει πότε και πῶς θά φορολογηθοῦν οί πολίτες.

Μέ τόν προϋπολογισμό ἐγκρίνεται μόνο ή εἰσπραξη τῶν φόρων γιά ἔνα χρόνο ή μιά δαπάνη πού και αὐτή τήν ἔχει ἀναλάβει τό κράτος μέ νόμο. Ὁ προϋπολογισμός δίνει κάθε χρόνο τήν εὐκαιρία στή Βουλή νά ἐποπτεύει τόν τρόπο πού διαχειρίζεται ή κυβέρνηση τά δημόσια οἰκονομικά.

Ο προϋπολογισμός συζητεῖται στή Βουλή και ἐγκρίνεται ἀπό αὐτήν. Αύτό ἀποτελεῖ ἔνα ἀπό τά σπουδαιότερα δικαιώματα τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας. Ὁ ὑπουργός τῶν Οἰκονομικῶν καταθέτει τόν προϋπολογισμό στή Βουλή. Στήν Ἀγγλία ή πράξη αὐτή περιβάλλεται, ἀπό παλαιά, μέ μεγάλη ἐπισημότητα: δηλαδή ὁ ὑπουργός τῶν Οἰκονομικῶν πηγαίνει πεζός στή Βουλή τῶν Κοινοτήτων, κρατώντας ἔναν εἰδικό χαρτοφύλακα μέ τόν προϋπολογισμό και ὁ κόσμος συγκεντρώνεται και τόν παρακολουθεῖ στή διαδρομή του.

Στήν Ἑλλάδα τό Σύνταγμα ὅριζει, στό ἄρθρο 79, ὅτι ὁ προϋπολογισμός ὑποβάλλεται στή Βουλή στήν ἐτήσια τακτική συνοδό της, ἔνα μήνα πρίν ἀργύσει ή οἰκονομική χρήση. "Αν ή κυβέρνηση ή ή Βουλή δέν ἔχει ψηφίσει τόν προϋπολογισμό, πρίν ἀρχίσει τό οἰκονομικό ἔτος, τότε ψηφίζονται προσωρινοί προϋπολογισμοί γιά κάθε μήνα (δωδεκατημόρια), πού συντάσσονται σύμφωνα μέ τόν προϋπολογισμό τῆς περασμένης χρήσης. Στήν περίπτωση αὐτή τά ἔσοδα και τά ἔξοδα τοῦ κράτους θά διενεργηθοῦν σύμφωνα μέ τά δωδεκατημόρια, ώστου ψηφιστεῖ ὁ γενικός προϋπολογισμός.

Τόν προϋπολογισμό συντάσσει τό Γενικό Λογιστήριο τοῦ κράτους, πού συγκεντρώνει ἀπό κάθε ὑπουργεῖο τά στοιχεῖα γιά τά ἔξοδά του και, σύμφωνα μέ τούς προϋπολογισμούς τῶν διαφόρων εἰδικῶν λογιστηρίων πού ἐδρεύουν σέ κάθε ὑπουργεῖο, προϋπολογίζονται τά γενικά ἔξοδα τοῦ κράτους.

Στή σύνταξη τοῦ προϋπολογισμοῦ τά ἔξοδα είναι γνωστά, ἐνῶ τά ἔσοδα πού θά πραγματοποιηθοῦν μπορεῖ νά είναι στήν πράξη χαμηλότερα ή ύψηλότερα ἀπό τίς προβλέψεις.

"Οταν τά κονδύλια τῶν ἐσόδων και ἔξοδων είναι στό αὐτό ἐπίπεδο, τότε ὁ προϋπολογισμός είναι ίσοσκελισμένος." Οταν τά ἔσοδα είναι πε-

ρισσότερα ἀπό τίς δαπάνες, τότε ὁ προϋπολογισμός λέγεται ὅτι ἔχει περισσεύματα. Ἀντίθετα ὅταν τά ἔξοδα είναι περισσότερα, τότε ὁ προϋπολογισμός ἔχει ἐλλείματα, πού, γιά νά καλυφθοῦν, πρέπει ἡ νά ἐπιβληθοῦν νέοι φόροι ἢ νά περικοποῦν τά ἔξοδα.

ΤΑ ΕΣΟΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Γιά νά καταλάβουμε καλύτερα τά οἰκονομικά τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους παραθέτουμε ἐδῶ τόν προϋπολογισμό τοῦ 1974, σέ σύγκριση μέτον προϋπολογισμό τοῦ 1964 (προβλέπουν τά ἔξῆς ἔσοδα, σέ ἑκατομμύρια δραχμές).

	1964		1974	
	Δραχμές	%	Δραχμές	%
”Αμεσοι φόροι	25.710	24,7	4.175	20,4
”Εμμεσοι φόροι	68.430	65,7	16.662	79,96
Λοιπά ἔσοδα	10.060	9,6	—	—
	—	—	—	—
	104.200	100%	20.837	100%

Από τούς προϋπολογισμούς αὐτούς βλέπουμε ὅτι τά κυριότερα ἔσοδα τοῦ κράτους προέρχονται ἀπό τούς φόρους.

§ 60. ΦΟΡΟΙ

1. Τί είναι ὁ φόρος

Φόρος είναι τό ποσόν πού καταβάλλει ὁ πολίτης ἀναγκαστικά στό κράτος, γιά νά συνεισφέρει ἀνάλογα μέτοις δυνάμεις του στά δημόσια βάρη (ἄρθρο 4, παρ. 5 τοῦ Συντάγματος).

Ἡ σημερινή δημοσιονομική ἐπιστήμη παραδέχεται πώς ὁ φόρος δέν ἔχει μόνο ταμειακούς σκοπούς, δηλαδή νά καλύψει τά ἔξοδα τοῦ

κράτους, ἀλλά μπορεῖ νά ἐπιδιώκει καί ἄλλους πλατύτερους σκοπούς καί εἰδικότερα:

α) Τήν κοινωνικότερη ἀνακατανομή τοῦ πλούτου μέ τή βαριά φορολογία στό κεφάλαιο καί στίς κληρονομίες, μέ τό προοδευτικό φορολογικό σύστημα, πού συντελεῖ, ὥστε νά μειώνονται οἱ μεγάλες περιουσίες καί νά ὑπάρχουν ὅσο τό δυνατόν λιγότερα ἄτομα ἡ κοινωνικές τάξεις μέ κεφάλαια πού δέν προέρχονται ἀπό τή δική τους παραγωγική ἐργασία.

β) τήν προστασία τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς καί

γ) τήν προστασία τῆς κοινωνικῆς ύγιεινῆς, ὅπως π.χ. είναι ἡ μεγάλη φορολογία στά οἰνοπνευματώδη ποτά καί ἡ μονοπωλιακή διάθεση τῶν ναρκωτικῶν φαρμάκων.

2. "Αμεσοί καί ἔμμεσοι φόροι

Οἱ φόροι είναι δύο εἰδῶν, ἀμεσοί καί ἔμμεσοι.

"**Αμεση** είναι ἡ φορολογία πού ἐπιβάλλεται στά ἄτομα ἀνάλογα μέ τά εἰσοδήματά τους ἡ μέ τήν περιουσία τους (π.χ. φόρος εἰσοδήματος, φόρος κληρονομιῶν καί δωρεῶν).

"**Ἐμμεση** είναι ἡ φορολογία πού είναι ἀπρόσωπη, αὐτή δηλαδή δέν ἐπιβάλλεται στά ἄτομα ἀλλά στά ἀγαθά, τή στιγμή πού εἰσάγονται στή χώρα (δασμοί), τή στιγμή πού παράγονται μέσα στόν τόπο (φόρος καπνοῦ), τή στιγμή πού θά κυκλοφορήσουν (φόρος κύκλου ἐργασιῶν), ἡ σέ κάθε μεταβίβαση (φόρος μεταβιβάσεως ἀκινήτων, χαρτόσημα στά τιμολόγια) κτλ.

Μέ τήν ἔμμεση φορολογία τό κράτος εἰσπράττει χωρίς καθυστέρηση τά ποσά πού ἔχει ἀνάγκη. Ἡ φορολογία ὅμως αὐτή ἔχει δύο μεγάλα μειονεκτήματα.

—ὅτι αὐξάνει τίς τιμές τῶν ἀγαθῶν, δηλαδή τό κόστος τῆς ζωῆς.

—ὅτι είναι ἄδικη, γιατί δέν ὑπολογίζει τήν οἰκονομική ἀντοχή τοῦ πολίτη, ἀλλά μόνο τήν ἀξία τοῦ ἀγαθοῦ πού θά καταναλώσει κάθε ἄτομο. "Αν λοιπόν λογαριάσει κανείς ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τῶν ἔμμεσων φόρων προέρχεται ἀπό ἀγαθά πού καταναλίσκει ἡ μεγάλη μάζα τοῦ λαοῦ (καφές, ζάχαρη, τσιγάρα, συγκοινωνίες, κινηματογράφοι), θά βρεῖ ὅτι ὁ πλούσιος καί ὁ φτωχός πληρώνουν τόν ἴδιο φόρο, γιατί καταναλίσκουν περίπου τήν ἴδια ποσότητα ἀπό τά ἀγαθά αὐτά. Γι' αὐτό λένε οἱ οἰκονομολόγοι ὅτι, ὅσο μεγαλύτερο είναι σ' ἔνα κράτος τό

ποσοστό τοῦ προϋπολογισμοῦ πού προέρχεται ἀπό **ἄμεση** φορολογία, τόσο πιο κοινωνική μορφή ἔχει τό κράτος αὐτό. Στήν Ἑλλάδα ὡς τώρα δέ συμβαίνει αὐτό, γιατί, ὅπως φαίνεται στόν πίνακα τῆς σελ. 172, οἱ ἄμεσοι φόροι καλύπτουν μόνο τό ἕνα τέταρτο περίπου ἀπό τό σύνολο τῶν ἐσόδων ἀπό φορολογία, ἐνῶ σέ ἄλλα οἰκονομικά ἀναπτυγμένα κράτη τό ποσοστό τῶν **ἄμεσων** φόρων ἀνεβαίνει στά 60-80% τοῦ συνόλου τῆς φορολογίας.

‘Η ἄμεση φορολογία δέ φέρνει γρήγορα ἔσοδα στό δημόσιο ταμεῖο. Χρειάζεται νά περάσει τούλαχιστον ἔνας χρόνος, γιά ν’ ἀρχίσει ν’ ἀποδίδει. ᾙχει ὅμως τό πλεονέκτημα ὅτι είναι πιο δίκαιη και σύμφωνη μέ τό ἄρθρο 4 τοῦ Συντάγματος, πού ζητᾶ κάθε πολίτης νά συμμετέχει στά δημόσια βάρη ἀνάλογα μέ τήν οἰκονομική του ἀντοχή.

§ 61. ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Οἱ φορολογικές ὑπηρεσίες τοῦ κράτους είναι τέσσερις:

— **τά τελωνεῖα**, πού βεβαιώνουν τούς δασμούς και ἄλλους εἰσαγωγικούς φόρους.

— **οἱ ἐφορίες καπνοῦ**, πού βεβαιώνουν τούς φόρους παραγωγῆς καπνοῦ και τό φόρο καταναλώσεως καπνοῦ,

— **τό γενικό χημεῖο τοῦ κράτους**, πού βεβαιώνει τούς φόρους στό οἰνόπνευμα και τή βύνη (πρώτη ὅλη τῆς μπύρας) και

— **οἱ οἰκονομικές** ἐφορίες, πού βεβαιώνουν ὅλους τούς ἄμεσους καθώς και τούς ὑπόλοιπους ἔμμεσους φόρους. Προϊστάμενος τής Ἑφορίας είναι ο οἰκονομικός ἔφορος.

‘Αφοῦ βεβαιωθεῖ ἔνας φόρος ἀπό τήν ἐφορία, εἰδοποιεῖται ὁ φορολογούμενος νά τόν πληρώσει στό **δημόσιο ταμεῖο**. Τά ταμεῖα ἀποτελοῦν χωριστές ὑπηρεσίες ἀπό τίς Ἐφορίες κι ἔχουν τήν ἀρμοδιότητα νά εἰσπράττουν τούς φόρους και κάθε ἄλλο δημόσιο ἔσοδο ἀπό τούς πολίτες. ‘Οσοι δέν πληρώνουν τούς φόρους τους, μποροῦν νά ἔξαναγκαστοῦν στήν πληρωμῇ μέ κατάσχεση τῆς περιουσίας τους η και μέ προσωπική κράτηση.

Φόρους μποροῦν ἐπίσης νά ἐπιβάλλουν και οἱ δῆμοι και οἱ κοινότητες, γιά νά καλύψουν τά ἔξοδα γιά τίς τοπικές ἀνάγκες. Οἱ δημοτικοί φόροι εἰσπράττονται συνήθως χωριστά ἀπό τούς φόρους τοῦ δημοσίου,

ἀλλά ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις, ὅπου ὁρισμένους φόρους δῆμων (π.χ. ποσοστά στό φόρο κληρονομίας) τούς εἰσπράττουν τά δημόσια ταμεῖα, πού ἀποδίδουν ὕστερα λογαριασμό στούς δῆμους καὶ τίς κοινότητες.

§ 62. ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΦΟΡΩΝ

1. "Αμεσοί φόροι

Οἱ ἀμεσοὶ φόροι εἰναι:

α) **Ο φόρος εἰσόδηματος**, πού μπορεῖ νά προέρχεται ἀπό ἑπτά πηγές:

1) **οἰκοδομές** (Α' κατηγορίας), δηλαδή ἀπό νοίκια σπιτιῶν ἢ ἀπό ἴδιοκατοίκηση. Τό εἰσόδημα φορολογεῖται **καθαρό**, δηλαδή, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν τά ἔξοδα γιά τή συντήρηση τοῦ ἀκινήτου καὶ οἱ τόκοι ἀπό ἐνυπόθηκα δάνεια.

2) **ἐνοίκια ἀγρῶν** (Β' κατηγορίας)

3) **κινητές ἀξίες** (Γ' κατηγορίας), δηλαδή ἀπό μερίσματα μετοχῶν, τόκους δανείων ἢ τοκομερίδια ἀπό ὁμολογίες κτλ.

4) **κέρδη ἀπό ἐμπορικές** ἢ **βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις** (Δ' κατηγορίας). Στό φόρο αὐτό ὑπόκεινται οἱ ἐμπόροι, βιομήχανοι, βιοτέχνες, ἐπαγγελματίες κτλ., πού είναι ὑποχρεωμένοι νά τηροῦν λογιστικά βιβλία καὶ στοιχεῖα, σύμφωνα μέ τόν κώδικα φορολογικῶν στοιχείων. Στά βιβλία αὐτά, πού ἐλέγχονται ἀπό τήν οἰκονομική ἐφορία, ἀναγράφονται ὅλα τά ἔσοδα καὶ τά ἔξοδα τῆς ἐπιχειρήσεως.

5) **κέρδη ἀπό γεωργικές** ἢ **κτηνοτροφικές ἐπιχειρήσεις** (Ε' κατηγορίας). Γιά τά κέρδη αὐτά ίσχύουν τά ἵδια ὅπως καὶ γιά τή Δ' κατηγορία.

6) **ἀμοιβές ἀπό μισθωτές** ὑπηρεσίες (Στ' κατηγορίας). Κάθε ἐργαζόμενος ἢ συνταξιοῦχος καταβάλλει φόρο πάνω στό μισθό του ἢ τή σύνταξή του. Ο ἐργοδότης (κράτος, δῆμος, ἐταιρία ἢ ἴδιωτης) είναι ὑποχρεωμένος νά παρακρατεῖ τό φόρο ἀπό τό μισθό κατά τήν ἡμερά τῆς πληρωμῆς καὶ νά τόν καταβάλλει στό δημόσιο ταμεῖο.

7) **ἀμοιβές ἀπό ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα** (Ζ' κατηγορίας). Οἱ γιατροί δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, καλλιτέχνες, μηχανικοί καὶ ἄλλοι ἐπαγγελματίες, πού δέν ἀμείβονται μέ μισθό, είναι ἐπίσης ὑπο-

χρεωμένοι νά κρατοῦν λογιστικά βιβλία καί νά δηλώνουν τά καθαρά τους ἔσοδα, ὅσα προκύπτουν μετά τήν ἀφαίρεση τῶν ἔξόδων γιά τήν ἀσκηση τοῦ ἐπαγγέλματός τους (νοίκι γραφείου, τηλέφωνο, προσωπικό κτλ.).

Τό σύνολο τῶν εἰσοδημάτων ἀπό τίς διάφορες αὐτές πηγές μιᾶς οἰκογένειας ἀθροίζεται καί δηλώνεται σέ **μιά ἑνιαία δήλωση** στό ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ της. Ἀπό τά εἰσοδήματα μένει ἀφορολόγητο δρισμένο ποσό γιά κάθε μέλος τῆς οἰκογένειας τοῦ φορολογούμενου καί τά ὑπόλοιπα φορολογοῦνται μέ τό προοδευτικό σύστημα, ἔτσι ὥστε στά πολύ μεγάλα εἰσοδήματα ὁ φόρος νά φθάνει καί σέ 60% καί πάνω.

β) Φόροι ἐπί τῆς περιουσίας. Τό δεύτερο αὐτό είδος τῶν ἀμεσων φόρων περιλαμβάνει τούς φόρους πού ἐπιβαρύνουν τίς κληρονομίες, προῖκες, δωρεές καί κέρδη τῶν λαχείων. Κι ἐδῶ ἐφαρμόζεται τό προοδευτικό σύστημα, μέ σκοπό νά φορολογηθοῦν βαριά οἱ μεγάλες περιουσίες. Τά ποσοστά (οἱ συντελεστές) τοῦ φόρου στίς κληρονομίες καί στίς προῖκες διαφέρουν ἐπίσης, ἀνάλογα μέ τό βαθμό συγγένειας πού είχε ὁ φορολογούμενος μέ τόν κληρονομούμενο ἢ ὁ προικοδότης μέ τήν προικιζόμενη. "Ετσι π.χ. τά παιδιά βαρύνονται μέ μικρότερο φορολογικό συντελεστή γιά τήν κληρονομία τῶν γονέων τους ἀπό τ' ἀδέλφια ἢ ἄλλους, πιό μακρινούς συγγενεῖς. "Ενας ἔκτακτος φόρος κεφαλαίου ἰσχύει ἀπό τό 1975, πού ἐπιβαρύνει τίς μεγάλες περιουσίες ἀπό οἰκοδομές.

γ) φόρος μεταβιβάσεως ἀκινήτων (ΦΜΑ), πλοίων καί αὐτοκινήτων. Αὐτός πληρώνεται κατά τήν ὑπογραφή τῶν συμβολαίων πού πρέπει νά γίνουν ὑποχρεωτικά, γιά ν' ἀγοραστοῦν τά εἶδη αὐτά. Γιά τό φόρο αὐτόν γίνονται, ὅπως καί στούς ἀμεσους φόρους, δηλώσεις στήν οἰκονομική ἐφορία, ἡ ὅποια ἐλέγχει καί μπορεῖ νά ἐκτιμήσει ἀκριβότερο, ἀπ' ὅσο τό δήλωσαν ὁ ἀγοραστής καί ὁ πωλητής, ἔνα ἀκίνητο, πλοίο ἢ αὐτοκίνητο. Ἡ διαδικασία τοῦ συμβιβασμοῦ καί ἡ προσφυγή στά φορολογικά δικαστήρια ἰσχύει καί στούς φόρους αὐτούς.

2. Πῶς εἰσπράττονται οἱ ἀμεσοι φόροι

Γιά ὅλες τίς κατηγορίες τῶν ἀμεσων φόρων ὁ φορολογούμενος πολίτης είναι ὑποχρεωμένος νά ὑποβάλει στήν ἐφορία τοῦ τόπου τῆς

κατοικίας του φορολογική δήλωση γιά τό φορολογητέο περιουσιακό στοιχεῖο (εἰσόδημα, κληρονομία κτλ.). Γιά τήν ύποβολή τῶν δηλώσεων ύπάρχουν όρισμένες προθεσμίες καί, όταν αύτές περάσουν, ό φορολογούμενος θεωρεῖται **ἐκπρόθεσμος** καί ἐπιβαρύνεται μέ πρόστιμο. Ἡ δήλωση γιά τή φορολογία τοῦ εἰσοδήματος ύποβάλλεται ἐντός τοῦ Ἱανουαρίου κάθε χρόνο καί ἀφορᾶ στά εἰσοδήματα τοῦ περασμένου χρόνου. Οἱ ύπαλληλοι τῆς ἐφορίας βοηθοῦν ἐκείνους πού δέν ξέρουν μόνοι τους νά συντάξουν τή δήλωσή τους.

Ο οἰκονομικός ἐφοριος ἐλέγχει, σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα πού κατέχει, ἄν ό φορολογούμενος δήλωσε τό πραγματικό του εἰσόδημα ἡ τήν περιουσία του, δηλαδή ἄν ή δήλωση είναι εἰλικρινής, καί ἐκδίδει ἀνάλογα τό «φύλλο βεβαιώσεως» τοῦ φόρου, πού εἴτε συμφωνεῖ μέ τή δήλωση, εἴτε καθορίζει τό φορολογητέο ποσό ἀνώτερο ἀπό ἐκεῖνο πού δηλώθηκε.

Στή δεύτερη περίπτωση ό φορολογούμενος ἔχει τό δικαίωμα νά ζητήσει νά συμβιβαστεῖ μέ τόν ἔφορο, πληρώνοντας κάτι παραπάνω ἀπό τό ἀρχικό ποσό πού δήλωσε. Ἀν ἀποτύχει ό συμβιβασμός, ό φορολογούμενος μπορεῖ, μέ προσφυγή του στό φορολογικό πρωτοδικεῖο, νά ζητήσει νά κριθεῖ ἔξαρχης ἡ διαφορά του μέ τόν ἔφορο..Τό δικαστήριο θά δεχεται ύπομνήματα καί ἀποδεικτικά στοιχεῖα·(ἔγγραφα ἡ μάρτυρες), τόσο ἀπό τό φορολογούμενο, ὅσο καί ἀπό τόν ἔφορο, καί μέ τήν ἀπόφασή του «όριστικοποιεῖ» τό φόρο πού ὀφείλει γιά μιά συγκεκριμένη αἰτία ό φορολογούμενος (γιά τά φορολογικά ἐφετεῖα καί τό Β' τμῆμα τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας ἔγινε λόγος πιό πάνω).

Τό κράτος ζητεῖ ἀπό τούς πολίτες νά ύποβάλλουν **εἰλικρινεῖς** φορολογικές δηλώσεις. «Οσο περισσότερο είναι ἀναπτυγμένο τό αϊσθημα τῆς εὐθύνης τοῦ πολίτη, τόσο πιό μικρές είναι οἱ διαφορές τῶν βεβαιώσεων ἀπό τίς δηλώσεις τοῦ φόρου. Ἡ φοροκλοπή πρέπει νά στιγματίζεται, γιατί είναι δεῖγμα ὅτι λείπει ἀκριβῶς ἐκεῖνο τό συναίσθημα πού ἀποτελεῖ τή βάση τῆς δημοκρατίας, δηλαδή τό συναίσθημα ὅτι είναι κανείς **πολίτης**. Ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη μιᾶς χώρας συμβαδίζει μέ τή φορολογική συνείδηση τῶν πολιτῶν της.

3. **Ἐμμεσοί φόροι**

«Ἐμμεσοί φόροι είναι οἱ ἔξης:

α) Οι είσαγωγικοί δασμοί, δηλαδή ό φόρος πού πληρώνουν γιά τά έμπορεύματα στά τελωνεῖα, όταν είσαγονται στήν Έλλάδα. Οι δασμοί έξυπηρετούν δύο σκοπούς: ό κύριος είναι οι ταμιευτικοί λόγοι, αύτοί δηλαδή πού καλύπτουν τις άναγκες τοῦ κράτους ἀμέσως, ἐνῶ ό δεύτερος είναι ή προστασία τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς καί ίδιως τῆς βιομηχανίας. "Ας έξετασουμε πρώτα αύτούς:

Οι προστατευτικοί δασμοί έχουν γιά δικαιολογία ότι, χάρη σ' αύτούς, διατηρεῖται ή ἐγχώρια παραγωγή, δίνεται ἐργασία στους ἐργάτες καί δέν έχει γίνεσθαι συναλλαγμα στό έξωτερικό γιά τήν ἀγορά τῶν προϊόντων πού κατασκευάζονται ἐδῶ.

Μέ τούς προστατευτικούς δασμούς ἐπιβαρύνεται τό ξένο έμπορευμα τόσο, ώστε νά γίνεται ἀκριβότερο ἀπό τό ἐγχώριο, γιά νά προτιμᾶ δ' ἀγοραστής τό ἐντόπιο. Τέτοιοι δασμοί ὑπάρχουν σήμερα σέ ὅλα σχεδόν τά εἰδη πού παράγει ή ἐλληνική βιομηχανία. Ἐφόσον ὅμως ή χώρα μας πρόκειται νά ἐνταχθεῖ σέ λίγο στήν Εὐρωπαϊκή Οίκονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) (Κοινή Ἀγορά) θά ἀρθοῦν σιγά-σιγά οι δασμοί αύτοί καί τά βιομηχανικά μας προϊόντα δέ θά προστατεύονται πιά περισσότερο ἀπό τά ξένα.

'Αντίθετα ταμιευτικοί είναι οι δασμοί πού ἐπιβαρύνουν τόν καφέ, τό τσάι καί ἄλλα εἴδη, πού δέν παράγονται στόν τόπο.

β) Φόροι καί «δικαιώματα καταναλώσεως» είναι οι φόροι πού ἐπιβάλλονται σέ ἐγχώρια προϊόντα, τήν ώρα πού αύτά παρασκευάζονται γιά τήν κατανάλωση, καθώς καί οι φόροι πού βαρύνουν τις συναλλαγές καί τίς ὑπηρεσίες κοινῆς ὀφελείας.

Οι σπουδαιότεροι ἀπό τούς φόρους αύτούς είναι:

- ό φόρος στήν κατανάλωση τοῦ καπνοῦ καί
- ό φόρος οίνοπνεύματος.

Οι δύο αύτοί φόροι θεωρεῖται ότι είναι δικαιότεροι ἀπό τούς ἄλλους, πού θά έξετασουμε πιό κάτω, γιατί ἐπιβαρύνουν εἰδη πού δέν είναι πρώτης άναγκης.

— **Ό φόρος κύκλου ἐργασιῶν (ΦΚΕ).** Ό φόρος αύτός ἐπιβάλλεται στά ἀκαθάριστα ἔσοδα ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων (βιομηχανιῶν, βιοτεχνῶν, ἀσφαλιστικῶν ἐπιχειρήσεων, Τραπεζῶν, ἐπιχειρήσεων μεταφορᾶς προσώπων, ἡλεκτρικῶν ἑταιριῶν, φωταερίου, ὑδρεύσεως, τηλεφόνου, κτλ.). Οι ἐπιχειρήσεις αύτές είσπράττουν τό φόρο κύκλου ἐργασιῶν ἀπό τόν καταναλωτή, σημειώνοντας τό σχετικό ποσό στά τιμο-

λόγια, στά είσιτήρια μεταφορᾶς, στό λογαριασμό ήλεκτρικοῦ, τηλεφώνου ἢ φωταερίου κτλ.

— 'Ο φόρος δημοσίων θεμάτων (θεάτρων, κινηματογράφων, συναυλιῶν κτλ.).

4. Μονοπάλια

"Όταν τό κράτος δέν ἐπιτρέπει σέ κανέναν ἄλλο ἐκτός ἀπό τόν ἔαυτό του, νά πουλάει όρισμένα εῖδη πρώτης ἀνάγκης ἢ νά ίδρει ἀποκλειστικά όρισμένες ἐπιχειρήσεις, τότε ἔχουμε μονοπάλια.

'Υπάρχουν δύο εἰδῶν μονοπάλια: α) τά διοικητικά, πού ἔχουν σκοπό νά ἔξυπηρετήσουν καλύτερα τά συμφέροντα τῆς πολιτείας ἢ τοῦ κοινοῦ, ὅπως είναι τά ταχυδρομεία ἢ οί σιδηρόδρομοι κτλ. καὶ β) τά φορολογικά, πού ἔχουν σκοπό ν' αὐξήσουν τά ἔσοδα τοῦ κράτους (στήν ούσια τους είναι καὶ αὐτά ἔμμεσοι φόροι).

Σήμερα τό κράτος ἔχει μονοπάλιο στά ἔξῆς εἰδη:

α) στό τσιγαρόχαρτο, β) στά σπίρτα, γ) στό ἀλάτι, δ) στό φωτιστικό πετρέλαιο, ε) στό κινίνο, στ) στή σμύριδα τῆς Νάξου.

'Υπάρχουν ἐπίσης καὶ τά μονοπάλια στά ναρκωτικά φάρμακα πού ὅμως δέν ἔχουν σκοπούς ταμευτικούς, ἀλλά ὑπάρχουν, γιά νά προστατευθεῖ καλύτερα ἡ δημόσια ὑγεία, γιατί τά φάρμακα αὐτά δέν πρέπει νά πουλιοῦνται ἐλεύθερα.

5. Τέλη χαρτοσήμου

Τέλος είναι ἡ ἀμοιβή τοῦ κράτους γιά όρισμένη ὑπηρεσία πού παρέχει στόν πολίτη. Τά τέλη ἡταν ἄλλοτε μιά ἀπό τίς κυριότερες εἰσπράξεις τοῦ κράτους, ἀλλά ἀπό τότε πού ἐπικράτησε ἡ ἰδέα ὅτι ἡ πολιτεία ἔχει ὑποχρεώσεις πρός τά ἄτομα πού τήν ἀποτελοῦν, καταργήθηκαν τά τέλη στίς περισσότερες δημόσιες ὑπηρεσίες καὶ τά ἔξοδά τους καλύπτονται ἀπό τά γενικά ἔσοδα τοῦ προϋπολογισμοῦ. "Ετσι ἄλλοτε ὑπήρχαν τά ἐκπαιδευτικά τέλη, πού πλήρωναν οἱ γονεῖς γιά νά ἐγγραφοῦν τά παιδιά τους στά δημοτικά σχολεῖα καὶ στά γυμνάσια. 'Αργότερα καταργήθηκαν τά τέλη στά δημοτικά σχολεῖα καὶ ἀπό τό 1964 καὶ ὕστερα ἡ παιδεία παρέχεται ἐντελῶς δωρεάν.

Τά τέλη χαρτοσήμου λέγονται τέλη, ἀλλά στήν πραγματικότητα δέν είναι παρά ἔνα εἶδος ἔμμεσοι φόροι, γιατί τό κράτος δέν παρέχει

καμία ύπηρεσία γι' αύτά. "Ετσι π.χ. τά χαρτόσημα πού βαρύνουν τίς άποδείξεις ένοικών, τούς μισθούς, τίς έμπορικές άγορές, τίς συναλλαγματικές, τά τιμολόγια, γενικά, τά συμβόλαια κτλ. είναι στήν ούσια πρόσθετοι φόροι.

Τά τέλη χαρτοσήμου είσπραττονται μέ τήν έπικόλληση ένός **κινητού ένσημου** πάνω στά διάφορα ξύγραφα και κυρίως στίς αιτήσεις πού άπευθύνουν οι πολίτες πρός τίς δημόσιες 'Αρχές.

6. "Αλλα τακτικά έσοδα τοῦ κράτους

Τά κυριότερα άπό αύτά είναι:

α) Τά δικαιώματα τοῦ κράτους, και εἰδικότερα:

— **ἡ συμμετοχή τοῦ δημοσίου σέ κέρδη** δρισμένων έπιχειρήσεων, πού μέ εἰδικές συμβάσεις έχουν άποκτήσει μονοπωλιακό χαρακτήρα, δπως π.χ. ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, τό Ταμείο Παρακαταθηκῶν και Δανειών, δ Ὁργανισμός Τηλεπικοινωνιῶν Ἑλλάδος (Ο.Τ.Ε.) ἡ Δημόσια Ἐπιχείρηση Ἡλεκτρισμοῦ (Δ.Ε.Η.) κτλ.

— **τά δικαστικά δικαιώματα καί τέλη** πού πληρώνουν οι πολίτες πού καταφεύγουν στά δικαστήρια. Ἡ νεώτερη δημοσιονομική ἐπιστήμη δέχεται δτι τά δικαστικά τέλη δέν μποροῦν πιά νά θεωρηθοῦν ώς τέλη, γιατί ἡ δικαιοσύνη δέν είναι ύπηρεσία πού προσφέρεται σ' ἔνα ἄτομο, ἀλλά είναι καθήκον τοῦ κράτους πρός ὅλη τήν κοινωνία νά παρέχει τή δικαιοσύνη. Τό γεγονός δτι ύπάρχουν τά δικαστήρια είναι μιά ἐκδήλωση δτι ύπάρχει ἡ ἔννομη τάξη και, μέ τό νά ύπάρχουν και μόνο, περιφρουροῦν τά συμφέροντα και ἐκείνων ἀκόμη πού δέν καταφεύγουν σ' αύτά.

Ἐν τούτοις τά δικαστικά τέλη ὅχι μόνο δέν καταργήθηκαν ἀλλά αὐξάνουν συνεχῶς, πρῶτο, γιά νά μήν ἐνθαρρύνουν τό φιλεριστικό πνεῦμα στούς πολίτες, πού ἀλλιῶς θά καταφεύγουν στά δικαστήρια συχνότερα άπό δσο είναι ἀνάγκη, και, τό κυριότερο, γιατί ἀποφέρουν ἔνα ἀρκετά σεβαστό ποσό τόν προϋπολογισμό.

β) Οι ύπηρεσίες πού ἐνεργεῖ τό ἴδιο τό κράτος

"Αλλοτε αύτές ήταν κυρίως τά ταχυδρομεῖα, τά τηλεγραφεῖα, και τά τηλέφωνα, πού δμως έχουν πιά ἀνατεθεῖ σέ χωριστούς δραγανισμούς, τόν ΟΤΕ και τό ΕΛΤΑ.

Έπίσης υπάγονται καὶ οἱ πρόσοδοι ἀπό τὰ διάφορα δημόσια καταστήματα, ὅπως τὸ Ἐθνικό Τυπογραφεῖο, τὸ Γενικό Χημεῖο τοῦ Κράτους οἱ προσωρινές ἀποθῆκες τῶν τελωνείων, τὰ κρατικά νοσοκομεῖα, τὰ ἰατρεῖα, τὸ Ἐθνικό θέατρο καὶ ἡ Λυρική Σκηνή κτλ. Τά ἔσοδα ἀπό τὰ καταστήματα αὐτά συνήθως δέν καλύπτουν τά ἔξοδα τῆς λειτουργίας τους.

γ) Τά ἔσοδα ἀπό τὴν περιουσία τοῦ κράτους.

Ἡ περιουσία τοῦ κράτους μπορεῖ νά διαιρεθεῖ σέ δημόσια καὶ ιδιωτική.

Στή δημόσια περιουσία υπάγονται ἐκεῖνα τά κτήματα πού ἀπό τή φύση τους ἀνήκουν στό κράτος, ὅπως εἰναι τά δάση, τά λιμάνια, οἱ κόλποι, τά ἰαματικά νερά κτλ. Γιά τά τελευταία αὐτά ύπάρχει εἰδική διάταξη στό ἄρθρο 18 τοῦ Συντάγματος, πού ἐπιτρέπει στό κράτος νά δρίζει τίς ἰαματικές πηγές καὶ νά τίς ἐκμεταλλεύεται εἴτε ἀπευθείας εἴτε νοικιάζοντάς τες σέ ἐπιχειρήσεις, γιά νά προκύψει ὠφέλεια καὶ στό δημόσιο Ταμεῖο, ἀλλά καὶ ἐμμεσα στήν ἑθνική οἰκονομία, μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ. Ἐπίσης υπάγονται καὶ οἱ καταρράκτες, οἱ μεγάλες λίμνες καὶ οἱ ποταμοί, ὅπου τό κράτος μπορεῖ νά ἐκτελέσει ἔργα ύδροηλεκτρικά, χωρίς νά ἀποζημιώσει τούς πολίτες.

Στήν ιδιωτική περιουσία τοῦ κράτους, υπάγονται τά μεταλλεία, ὁρυχεῖα, ἵχθυοτροφεῖα, ἀγροτικά κτήματα, ἀστικά κτίρια, ἡ σμύριδα τῆς Νάξου κτλ.

7. Δάνεια

Κάθε κράτος, ὅπως ἄλλωστε καὶ κάθε ἄτομο, μπορεῖ νά βρεθεῖ μπρός σέ ἀπρόβλεπτα γεγονότα, ὅπως εἰναι οἱ καταστροφές, οἱ θεομηνίες καὶ ιδίως οἱ πόλεμοι. Γιά νά καλύψει τίς ἔκτακτες ἀνάγκες του, τό κράτος καταφεύγει συνήθως στό δανεισμό.

Εἰδη δανείων. Τά δάνεια μποροῦν νά εἰναι ἐσωτερικά, δηλαδή ἐκεῖνα πού τό κράτος ζητᾶ ἀπό τούς ἴδιους τούς πολίτες του νά τοῦ δανείσουν χρήματα, ἡ ἐξωτερικά ὅταν τό κράτος ζητᾶ χρήματα ἀπό ξένες Τράπεζες.

Ο δανεισμός γίνεται μέ τόν ἔξῆς τρόπο: Τό κράτος ἐκδίδει **όμολογίες**, δηλαδή χαρτιά, μέ τά ὁποῖα ὁμολογεῖ ὅτι ἔλαβε τό τάδε ποσόν (100, 300 ή 500 δρχ.). Στό κάτω μέρος τῆς ὁμολογίας ύπάρχουν μικρές

πλαισιωμένες ύποδιαιρέσεις καί καθένα ἀπό τά κομμάτια αὐτά μπορεῖ νά κόβει ὁ δανειστής, γιά νά τό ἔξαργυρώσει, εἰσπράττοντας ἔτσι τόν τόκο του. Τά χαρτάκια αὐτά λέγονται **τοκομερίδια** ή κουπόνια καί πληρώνονται συνήθως μιά ἡ δύο φορές τό χρόνο. Στήν όμολογία γράφει ἀπάνω **πόσο τόκο** θά πληρώσει τό κράτος γιά τό δάνειο αὐτό (π.χ. 6% τό χρόνο). Συχνά παρέχεται, ἐκτός ἀπό τόν τόκο, καί **λαχεῖο** (λαχειοφόρα δάνεια), πού κληρώνεται δύο ὥς τρεῖς φορές τό χρόνο μέ βάση τόν ἀριθμό κάθε όμολογίας.

Τά δάνεια μποροῦν νά είναι καί **χρεωλυτικά**, ὅταν δηλαδή τό κράτος ἐπιστρέψει κάθε χρόνο ἔνα μέρος τοῦ κεφαλαίου. Τέτοια δάνεια είναι πολλές φορές ἔξωτερικά, πού συμφωνοῦνται συνήθως γιά 20—30 χρόνια.

Αναγκαστικά δάνεια ὑπάρχουν, ὅταν τό κράτος ύποχρεώνει τούς πολίτες νά τοῦ δανείσουν ἔνα μέρος ἀπό τήν περιουσία τους ἡ ἀπό τά εἰσοδήματά τους καί τούς δίνει τόκο καί κάποτε καί λαχεῖο γιά τά χρήματα αὐτά. Τέτοια ἀναγκαστικά δάνεια ἔγιναν στήν Ἑλλάδα τό 1922 καί τό 1972, μέ τό κόψιμο τῶν χαρτονομισμάτων στό μισό ἡ στό ἔνα τέταρτο.

Δημόσια πτωχευση. "Οταν τά κράτη παύσουν νά πληρώνουν τούς τόκους καί τά χρεωλυσία τους, λέμε ὅτι κάνουν στάση πληρωμῶν καί **πτωχεύουν**. Οι πτωχεύσεις καταστρέφουν τήν πίστη ἐνός κράτους, πού μόνο μέ πολύ βαρεῖς δρους θά μπορέσει πιά νά δανειστεῖ στό μέλλον· παράλληλα ὅμως καταστρέφονται καί ὅσοι πολίτες ἀγόρασαν μέ τίς οἰκονομίες τους ἐθνικά δάνεια, γιατί οἱ όμολογίες χάνουν τήν ἀξία τους. Ἡ δικτατορία 1967 — 1974 ἐπέβαλε στόν ἑλληνικό λαό, τόσα ἔξωτερικά δάνεια, ὥστε τό δημόσιο χρέος πενταπλασιάστηκε μέσα στά ἑπτά ἐκεῖνα χρόνια.

B. ΤΑ ΕΞΟΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Ποιές είναι οἱ ἀνάγκες τοῦ δημοσίου

"Οσο πλαταίνει ὁ προορισμός τοῦ κράτους, τόσο αὐξάνονται τά ἔξοδά του. "Αλλοτε τό κράτος παρεῖχε μόνο ύπηρεσίες «νυχτοφύλακος

κυνός», δηλαδή έσωτερική καί έξωτερική άσφαλεια. Γιά κάθε άλλη ύπηρεσία πού ήταν έξω άπό τά πλαίσια της άσφαλειας, őπως ή δικαιοσύνη, ή παιδεία, τά δημόσια ἔργα κτλ., τό κράτος είσεπραττε τέλη σάν ένα ειδος ειδικής ἀμοιβής της πολιτείας γιά τίς πρόσθετες αὐτές ύπηρεσίες. Σήμερα όμως έχει πιά γίνει κοινή πεποίθηση ότι τό κράτος δύνειται, χωρίς ιδιαίτερη ἀμοιβή, νά διαθέτει μεγάλα ποσά γιά τήν κοινωνική υγιεινή, τά σχολεία, τίς συγκοινωνίες, τά παραγωγικά ἔργα καί ένα σωρό ἄλλους τομεῖς, πού έκατο χρόνια πρίν θεωροῦνταν ότι είναι έξω άπό τήν ἀρμόδιοτητά του.

“Ολα τά σημερινά κράτη προσπαθοῦν ν’ ἀνταπεξέλθουν ὅσο μποροῦν στίς νέες αὐτές ύποχρεώσεις τους, ἄλλα μέ μεγάλες θυσίες καί καταφεύγοντας σέ έσωτερικά δάνεια ή ζητώντας βοήθεια ἀπό τίς οἰκονομικά ἀναπτυγμένες χώρες, πού έχουν σήμερα πιά παραδεχτεὶ ότι είναι καθῆκον τους νά βοηθοῦν τίς φτωχότερες ύπανάπτυκτες χώρες ή περιοχές.

Οι ύποχρεώσεις αὐτές τοῦ κράτους, νά φροντίζει δηλ. γιά τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη της χώρας, ἐκφράζονται στό ἄρθρο 106 τοῦ Συντάγματος πού προβλέπει ότι γιά τήν ἐδραίωση της κοινωνικής εἰρήνης καί γιά τήν «προστασία τοῦ γενικοῦ συμφέροντος τό κράτος προγραμματίζει καί συντονίζει τήν οἰκονομική δραστηριότητα μέσα στή χώρα ζητώντας νά έξασφαλίσει τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη σέ ὅλους τούς τομεῖς της ἑθνικῆς οἰκονομίας». Καί πιό κάτω, έξηγώντας πῶς ἐκδηλώνεται ή μέριμνα αὐτή τοῦ κράτους τό ἄρθρο 106 προβλέπει ότι ή πολιτεία πρέπει νά ἀξιοποιεῖ δλες τίς πηγές τοῦ ἑθνικοῦ πλούτου ἀρχίζοντας ἀπό τήν ἀτμόσφαιρα καί φτάνοντας στά κοιτάσματα πού βρίσκονται κάτω ἀπό τή γῆ ή κάτω ἀπό τή θάλασσα. Τό ἴδιο ἄρθρο δέν παραλείπει νά τονίσει πιό κάτω ιδιαίτερα τήν ύποχρέωση τοῦ κράτους νά προωθήσει τήν περιφερειακή ἀνάπτυξη, ίδιως στίς σημερινοί νομοθέτες βλέποντας ότι ή οἰκονομική δραστηριότητα συγκεντρώνεται στίς μεγάλες πόλεις, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐρημώνεται ή ύπαιθρος, θέλουν νά τονώσουν τήν οἰκονομία τῶν περιοχῶν, πού είναι ἀκόμη ύπανάπτυκτες, μέ κάθε τρόπο, ἀρχίζοντας ἀπό συνταγματικές διατάξεις πού ἐπιβάλλουν στίς κυβερνήσεις τοῦ μέλλοντος τά μέτρα πού πρέπει νά λάβουν.

‘Αποτέλεσμα τής νέας αὐτῆς τάσης, πού θέλει τό κράτος νά ἀνα-

λαμβάνει οίκονομικές πρωτοβουλίες και νά πρωτοστατεῖ σέ έργα γιά τήν οίκονομική άνάπτυξη, είναι ότι στίς τελευταίες τρεις δεκαετίες οι προϋπολογισμοί του Κράτους συνοδεύονται και άπό έναν **προϋπολογισμό έπενδύσεων** πού δέν έχει σκοπό νά καλύψει τίς τακτικές δαπάνες του κράτους άλλα μεγάλα παραγωγικά έργα (όπως π.χ. είναι ο έξηλεκτρισμός, οι δρόμοι κτλ.), πού θά βοηθήσουν τόν έθνικό πλοῦτο και θά συντελέσουν νά γίνει γρηγορότερα ή οίκονομική άνάπτυξη σέ δρισμένες περιοχές.

Παραθέτουμε πιό κάτω έναν πίνακα με τά προβλεπόμενα γιά τό 1977 **έξοδα** τοῦ κράτους σέ σύγκριση μέ τά **έξοδα** πού πραγματοποιήθηκαν τό 1975 και 1976 καθώς και τόν Προϋπολογισμό^ό επενδύσεων τοῦ 1977 σέ σύγκριση μέ τίς **έπενδύσεις** τοῦ 1975 και 1976.

**Α' ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΞΟΔΩΝ ΤΟΥ 1977 ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΟ 1976
(ΣΕ ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΔΡΑΧΜΕΣ)**

Υπουργεία - Φορείς	1975	1976	1977	Μεταβολές	
	Πραγματο- ποιήσεις	Έκτιμη- σεις	Προβλέψεις	1976	1977
			1975	1976	
Προεδρ. Δημοκρατίας	38,2	72,0	84,4	88,5	17,2
Βουλή	371,2	470,0	620,5	26,6	32,0
Συντονισμού	414,7	620,0	808,0	49,5	30,3
Προεδρ. Κινηρήσεως	1.091,4	1.400,0	1.502,8	28,3	7,3
Έξωτερικών	1.240,9	1.760,0	2.073,3	41,8	17,8
Έθνικής Αμύνης	32.585,5	41.000,0	43.713,7	25,8	6,6
» » έναντι είδικών έσδοδων	1.700,0	1.000,0	-	-	-
Δικαιοσύνης	1.569,7	2.030,0	2.402,4	29,3	18,3
Έσωτερικών	2.171,1	2.950,0	3.527,1	35,9	19,6
Έθνικής Παιδείας	14.002,9	18.305,0	22.125,2	30,7	20,9
Οίκονομικών	3.097,3	4.100,0	4.796,9	32,4	17,0
» Γεν. Κρατικές Δαπάνες	43.393,5	51.337,0	55.482,1	18,3	8,1
Γεωργίας	7.528,8	9.738,0	10.322,8	29,3	6,0
Πολιτισμού - Έπιστημών	758,2	1.015,0	1.192,5	33,9	17,5
» Απαλλοτριώσεις	180,0	-	-	-	-
Βιομηχανίας - Ένεργειας	491,7	600,0	723,8	22,0	20,6
Έμποριου	348,9	475,0	577,5	36,1	21,6
Έργασίας	98,7	140,0	165,6	41,8	18,3
» έπιχορηση Ο.Ε.Κ.	100,0	-	-	-	-
Κοινωνικών Υπηρεσιών	16.373,3	22.233,0	25.986,1	35,8	16,9
Δημοσίων Έργων	1.388,6	1.770,0	1.941,9	27,5	9,7
» Αναδασ. περιφ. φεδ. Αττικής	-	100,0	-	-	-
Συγκοινωνιών	258,5	405,0	442,8	56,7	9,3
» έναντι είδικ. έσδοδων	-	24,0	-	-	-
Δημοσίας Τάξεως	7.330,3	9.050,0	10.466,3	23,5	15,6
Έμπορικης Ναυτιλίας	670,5	884,0	1.020,8	31,8	15,5
Βορείου Έλλαδος	16,2	22,0	23,5	35,8	6,8
Σ ύ ν ο λ ο	137.220,1	171.500,0	190.000,0	25,0	10,8
Αποθεματικό	-	-	10.000,0	-	-
Γενικό Σύνολο	137.220,1	171.500,0	200.000,0	25,0	16,6

Σημείωση:

1. Στις δαπάνες των Υπουργείων του 1977 έχει κατανεμηθεῖ και ή πρόβλεψη γιά τη βελτίωση μισθῶν και συντάξεων

Β. ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ 1975, 1976 ΚΑΙ 1977
(ΣΕ ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΔΡΑΧΜΕΣ)

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΙΣ:

	1975 Πραγματοποιήσεις	1976 'Εκτιμήσεις Πραγ/σεων	1977 Προβλέψεις
Γεωργία	1.091,1	1.200,0	1.030,0
Δάση, άλιεια	634,4	860,0	980,0
Έγγειοβελτιωτικά έργα	3.383,3	4.000,0	4.300,0
Μεταλλεία, όρυχεια, άλυκές	160,2	600,0	600,0
Βιομηχανία, ένέργεια, βιοτεχνία	1.525,9	2.100,0	2.300,0
Συγκοινωνίες	7.084,8	7.700,0	6.000,0
Σιδηρόδρομοι	1.922,1	1.840,0	2.200,0
Τουρισμός, μουσεία, μνημεῖα	1.095,1	1.800,0	1.600,0
Έκπαιδευση	4.585,4	5.380,0	6.400,0
Οικισμός	626,1	630,0	700,0
Υγεία, Πρόνοια	608,4	730,0	750,0
Υδρευση, άποχέτευση	2.628,2	3.850,0	3.500,0
Δημόσια Διοίκηση	503,9	825,0	800,0
Τεχνική βοήθεια	41,5	35,0	40,0
Νομαρχιακά Ταμεία	3.300,4	3.850,0	3.550,0
Διάφορα	3.318,6	4.300,0	10.250,0
Σύνολο	32.511,4	39.700,0	45.000,0

8,61   0,25   0,000,667   0,000,074   0,000,761
 0,000,000
 0,31   0,25   0,000,125   0,000,074   0,000,761

Σημείωση:

Από τόν πίνακα αυτόν βλέπουμε ότι οι μεγαλύτερες έπενδύσεις γίνονται σε έγγειοβελτιωτικά έργα δυτί για συγκοινωνίες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ
ΚΑΙ ΑΔΙΑΙΡΕΤΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ

Η Ε' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΨΗΦΙΖΕΙ
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
ΒΑΣΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΜΗΜΑ Α'

ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

"Αρθρον 1.

1. Τό πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος είναι Προεδρευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.
2. Θεμέλιον τοῦ πολιτεύματος είναι ἡ λαϊκή κυριαρχία.
- 3."Απασαὶ αἱ ἔξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ Λαοῦ καὶ ὑπάρχουν ὑπέρ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἐθνους, ἀσκοῦνται δέ καθ' ὃν τρόπον ὁρίζει τό Σύνταγμα.

"Αρθρον 2.

- 1."Ο σεβασμὸς καὶ ἡ προστασία τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν τὴν πρωταρχικήν ὑποχρέωσιν τῆς Πολιτείας.
- 2."Η Ἑλλάς, ἀκολουθοῦσα τούς γενικῆς ἀναγνωρίσεως κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἀποδίκει τὴν ἐμπέδωσιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, ὡς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν κρατῶν.

ΤΜΗΜΑ Β'

ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

"Αρθρον 3.

- 1."Επικρατοῦσα θρησκεία ἐν Ἑλλάδι είναι ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἔκκλησίας. "Η Ὁρθόδοξος Ἔκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κεφαλὴν γνωρίζουσα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχει ἀναποσπάστως ἡνωμένη δογματικῶς μετά τῆς ἐν Κωνσταντινούπολει Μεγάλης καὶ πάσης ἄλλης ὁμοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἔκκλησίας, τηροῦσα ἀπαρασαλεύτως, ὡς ἐκεῖναι, τούς Ἱερούς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανό-

νας και τὰς ιερὰς παραδόσεις. Είναι αὐτοκέφαλος και διοικεῖται ύπο τῆς Ιερᾶς Συνόδου τῶν ἐν ἑνεργείᾳ Ἀρχιερέων και τῆς ἐκ ταύτης προερχομένης Διαρκοῦς Ιερᾶς Συνόδου, συγκροτουμένης ὡς ὁ Καταστατικός Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας ὅριζει, τηρουμένων τῶν διατάξεων τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου τῆς κθ' (29) Ιουνίου τοῦ ἔτους 1850 και τῆς Συνοδικῆς Πράξεως τῆς 4ης Σεπτεμβρίου 1928.

2. Τὸ ύφιστάμενον εἰς ώρισμένας περιοχάς τοῦ Κράτους ἐκκλησιαστικόν καθεστώς δέν ἀντίκειται εἰς τὰς διατάξεις τῆς προηγουμένης παραγράφου.

3. Τό κείμενον τῆς Ἀγίας Γραφῆς τηρεῖται ἀναλλοίωτον. Ἡ εἰς ἄλλον γλωσσικόν τύπον ἐπίσημος μετάφρασις τούτου, ἄνευ ἐγκρίσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος και τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀπαγορεύεται.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

"Αρθρον 4.

1. Οἱ Ἐλληνες εἰναι ἵσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου.

2. Ἐλληνες και Ἐλληνίδες ἔχουν ἵσα δικαιώματα και ὑποχρεώσεις.

3. Ἐλληνες πολῖται εἰναι δσοι κέκτηνται τά ύπο τοῦ νόμου δριζόμενα προσόντα. Ἀφαίρεσις τῆς ἐλληνικῆς ιθαγενείας ἐπιτρέπεται μόνον εἰς περίπτωσιν ἐκουσίας ἀποκτήσεως ἐτέρας ἡ ἀνάληψεως ἀντιθέτου πρός τ! θέντικά συμφέροντα ὑπηρεσίας εἰς ἔνην χώραν, κατά τὰς ύπο τοῦ νόμου εἰδικώτερον προβλεπομένας προϋποθέσεις και διαδικασίαν.

4. Μόνον Ἐλληνες πολῖται εἰναι δεκτοὶ εἰς πάσας τὰς δημοσίας λειτουργίας πλήν τῶν δι' εἰδίκων νόμων εἰσαγομένων ἔξαιρέσεων.

5. Οἱ Ἐλληνες πολῖται συνεισφέρουν ἀδιακρίτως εἰς τά δημόσια βάρη ἀναλόγως τῶν δυνάμεων των.

6. Πᾶς Ἐλλην, δυνάμενος νά φέρῃ δπλα, ὑποχρεοῦται νά συντελῇ εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Πατρίδος, κατά τοὺς δρισμοὺς τῶν νόμων.

7. Τίτλοι εὐγενείας ἡ διακρίσεως οὔτε ἀπονέμονται οὔτε ἀναγνωρίζονται εἰς "Ἐλληνας πολίτας.

"Αρθρον 5.

1. Ἔκαστος δικαιοῦται νά ἀναπτύσσῃ ἐλευθέρως τὴν προσωπικότητά του και νά συμμετέχῃ εἰς τὴν κοινωνικήν, οἰκονομικήν και πολιτικήν ζωὴν τῆς Χώρας, ἐφ' ὅσον δέν προσβάλλει τά δικαιώματα τῶν ἄλλων και δὲν παραβιάζει τὸ Σύνταγμα ἡ τά χρηστά ἥθη.

2. Πάντες οἱ εὑρισκόμενοι ἐντὸς τῆς Ἐλληνικῆς Ἐπικρατείας ἀπολαύουν ἀπολύτου προστασίας τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς και τῆς ἐλευθερίας των, ἀδιακρίτητος, φυλῆς ἡ γλώσσης και θρησκευτικῶν ἡ πολιτικῶν πεποιθήσεων. Ἐξαρέσεις ἐπιτρέπονται εἰς τὰς περιπτώσεις τὰς προβλεπομένας ύπο τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

3. Απαγορεύεται ἡ ἔκδοσις ἀλλοδαποῦ, διωκομένου διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας δρᾶσιν του.

3. Η προσωπική ἐλευθερία εἰναι ἀπαραβίαστος. Οὐδείς καταδιώκεται,

συλλαμβάνεται, φυλακίζεται ή ἄλλως πως περιορίζεται, εἰ μὴ ὅταν καὶ ὅπως
ὅ νόμος δρίζῃ.

4. Ἀτομικά διοικητικά μέτρα, περιοριστικά τῆς ἐλευθέρας κινήσεως
ἐν τῇ Χώρᾳ, ως καὶ τῆς ἐλευθέρας ἔξόδου καὶ εἰσόδου εἰς αὐτὴν παντὸς "Ελ-
ληνος, ἀπαγορεύονται. Εἰς ἔξαιρετικάς περιπτώσεις ἀνάγκης καὶ μόνον πρὸς
πρόληψιν ἀξιοποίηνται πράξεων δύνανται νά επιβληθοῦν τοιαῦτα μέτρα, μετ'
ἀπόφασιν ποινικοῦ δικαστηρίου, ως νόμος δρίζει. Εἰς περίπτωσιν κατεπεί-
γοντος, ή ἀπόφασις δύνανται νά ἐκδοθῇ καὶ μετὰ τὴν λῆψιν τοῦ διοικητι-
κοῦ μέτρου, τὸ βραδύτερον δὲ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν, ἄλλως αἴρεται τοῦτο αὐ-
τοδικαίως.

Ἐρμηνευτική δήλωσις:

Δέν περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἐν παραγράφῳ 4 ἀπαγόρευσιν ἡ συνεπείᾳ ποινικῆς διώξεως
ἀπαγόρευσις τῆς ἔξόδου διὰ πράξεως τοῦ εἰσαγγελέως, η ἡ λῆψις μέτρων ἐπιβάλλομένων
πρὸς προστασίαν τῆς δημοσίας ύγειας η τῆς ύγειας νοσούντων ἀτόμων, ως νόμος δρίζει.

"Αρθρον 6.

1. Οὐδεὶς συλλαμβάνεται, οὐδὲ φυλακίζεται ἄνευ ἡτιολογημένου δικα-
στικοῦ ἐντάλματος, τὸ δόπιον πρέπει νά επιδοθῇ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συλ-
λήψεως η προφυλακίσεως. Ἐξαιροῦνται τά ἐπ' αὐτοφόρῳ ἐγκλήματα.

2. Ο ἐπ' αὐτοφόρῳ η δι' ἐντάλματος συλληφθεῖς προσάγεται εἰς τὸν
ἄρμοδιον ἀνακριτήν τὸ βραδύτερον ἐντός εἰκοσι τεσσάρων ώρῶν ἀπό τῆς
συλλήψεως, ἂν δέ η συλλήψις ἐγένετο ἐκτός τῆς ἔδρας τοῦ ἀνακριτοῦ, ἐντός
τοῦ ἀπολύτου ἀναγκαίου πρὸς μεταγωγὴν χρόνου. Ο ἀνακριτής ὀφείλει,
ἐντός τριῶν ἡμερῶν ἀπό τῆς προσαγωγῆς, εἴτε νά ἀπολύσῃ τὸν συλληφθέν-
τα εἴτε νά ἐκδώσῃ κατ' αὐτοῦ ἐνταλμα φυλακίσεως. Αἰτήσει τοῦ προσαχθέν-
τος, η ἐν περιπτώσει ἀνωτέρας βίας βεβαιουμένης ἀμέσως δι' ἀποφάσεως
τοῦ ἄρμοδιον δικαστικοῦ συμβουλίου, η προθεσμία αὕτη παρατείνεται ἐπὶ
δύο ἡμέρας.

3. Παρελθούσης ἀπράκτου ἐκατέρας τῶν προθεσμῶν τούτων, πᾶς δεσμο-
φύλαξ η ἄλλος ἔτερος ἐπιτετραμμένος τὴν κράτησιν τοῦ συλληφθέντος, εἴ-
τε πολιτικός ὑπάλληλος εἴτε στρατιωτικός, ὀφείλει ν' ἀπολύσῃ αὐτὸν πα-
ραχρῆμα. Οἱ παραβάται τιμωροῦνται ἐπί παρανόμῳ κατακρατήσει, ὑπο-
χρεοῦνται δὲ εἰς ἀνόρθωσιν πάσης ζημίας προσγενομένης εἰς τὸν παθόντα
καὶ εἰς ἰκανοποίησιν αὐτοῦ, λόγῳ ηθικῆς βλάβης, διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ,
ώς νόμος δρίζει.

4. Νόμος δρίζει τὸ ἀνώτατον δριον διαρκείας τῆς προφυλακίσεως, τὸ
δόπιον δέν δύναται νά υπερβῇ τὸ ἔτος ἐπί κακουργημάτων καὶ τοὺς ἔξ μῆ-
νας ἐπί πλημμελημάτων. Ἐπί δλως ἔξαιρετικῶν περιπτώσεων, δύνανται τὰ
ἀνώτατα δρια νά παραταθοῦν κατὰ ἔξ καὶ τρεῖς μῆνας ἀντιστοίχως, δι' ἀπο-
φάσεως τοῦ ἄρμοδιον δικαστικοῦ συμβουλίου.

"Αρθρον 7.

1. Ἔγκλημα δέν υπάρχει, οὐδὲ ποινὴ ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου, ισχύον-
τος πρὸ τῆς τελέσεως τῆς πράξεως καὶ δρίζοντος τὰ στοιχεῖα ταύτης. Οὐ-
δέποτε ἐπιβάλλεται βαρυτέρα ποινὴ τῆς προβλεπομένης κατὰ τὴν τέλεσιν
πράξεως.

2. Αἱ βάσανοι, οἰαδήποτε σωματικὴ κάκωσις, βλάβη ὑγείας ἢ ἄσκησις ψυχολογικῆς βίας, ὡς καὶ πᾶσα ἔτέρα προσβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας ἀπαγορεύονται καὶ τιμωροῦνται, ως νόμος δρίζει.

3. Γενικὴ δῆμευσις ἀπαγορεύεται. Θανατικὴ ποινὴ ἐπί πολιτικῶν ἐγκλημάτων, ἐκτὸς τῶν συνθέτων, δὲν ἐπιβάλλεται.

4. Νόμος δρίζει τοὺς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὅποιους παρέχεται ὑπὸ τοῦ Κράτους, κατόπιν δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἀποζημίωσις εἰς ἀδίκως ἢ παρανόμως καταδικασθέντας, προφυλακισθέντας ἢ ἄλλως πως στερηθέντας τῆς προσωπικῆς των ἐλευθερίας.

”Αρθρον 8.

Οὐδεὶς ἀφαιρεῖται ἃκων τοῦ παρὰ τοῦ νόμου ὥρισμένου εἰς αὐτὸν δικαστοῦ.

Δικαστικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ ἔκτακτα δικαστήρια, ὑφ' οίονδήποτε ὄνομα, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συσταθοῦν.

”Αρθρον 9.

1. Ἡ κατοικία ἑκάστου εἶναι ἄσυλον. Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου εἶναι ἀπαραβίαστος. Οὐδεμίᾳ κατ' οἰκον ἔρευνα ἐνεργεῖται, εἰ μὴ δταν καὶ δπως δ νόμος δρίζῃ, πάντοτε δὲ παρουσίᾳ ἐκπροσώπων τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας.

2. Οἱ παραβάται τῆς προηγουμένης διατάξεως τιμωροῦνται ἐπὶ παραβίασει τοῦ οἰκιακοῦ ἄσυλου καὶ καταχρήσει ἐξουσίας, ὑποχρεοῦνται δὲ εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν τοῦ παθόντος, ως νόμος δρίζει.

”Αρθρον 10.

1. Ἔκαστος ἢ πολλοὶ δμοῦ ἔχουν τὸ δικαίωμα, τηροῦντες τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, δπως ἀναφέρωνται ἐγγράφως πρός τὰς ἀρχὰς, ὑποχρεούμενας εἰς ταχεῖαν ἐνέργειαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κειμένων διατάξεων καὶ εἰς ἐγγραφῶν ήτιολογημένην ἀπάντησιν πρός τὸν ἀναφερόμενον, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου.

2. Μόνον μετὰ τὴν κοινοποίησιν τῆς τελικῆς ἀποφάσεως τῆς ἀρχῆς, πρὸς τὴν δποίαν ἀπευθύνεται ἡ ἀναφορὰ καὶ κατόπιν ἀδείας ταύτης, ἐπιτρέπεται ἡ διώξις τοῦ ὑποβάλλοντος τὴν ἀναφορὰν διὰ τυχὸν ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσας παραβάσεις.

3. Αἴτησις πληροφοριῶν ὑποχρεοῦ τὴν ἀρμοδίαν ἀρχῆν εἰς ἀπάντησιν, ἐφ' ὅσον τοῦτο προβλέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου.

”Αρθρον 11.

1. Οἱ Ἑλληνες ἔχουν τὸ δικαίωμα δπως συνέρχωνται ἡσύχως καὶ ἀόπλως.

2. Μόνον εἰς τὰς δημοσίας ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις δύναται νὰ παρισταται ἡ ἀστυνομία. Αἱ ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις δύναται νὰ ἀπαγορευθοῦν δι' ήτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς, γενικῶς μὲν ἂν ἐκ τούτων ἐπίκειται σοβαρός κίνδυνος εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, εἰς ὥρισμένην δὲ περιοχήν ἀν ἀπειλῆται σοβαρὰ διαταραχὴ τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ζωῆς, ως νόμος δρίζει.

"Αρθρον 12.

1. Οι "Ελληνες έχουν τὸ δικαίωμα ὅπως συνιστοῦν ἐνώσεις καὶ σωματεῖα μὴ κερδοσκοπικοῦ σκοποῦ, τηροῦντες τοὺς νόμους, οἵτινες ὅμως οὐδέποτε δύναται νὰ ὑπαγάγουν τὴν ἀσκησιν τοῦ δικαιώματος τούτου εἰς προηγουμένην ἄδειαν.

2. Τὸ σωματεῖον δέν δύναται νὰ διαλυθῇ ἔνεκα παραβάσεως τοῦ νόμου η οὐσιώδους διατάξεως τοῦ καταστατικοῦ του, εἰ μὴ μόνον διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως.

3. Αἱ διατάξεις τῆς προηγουμένης παραγράφου ἐφαρμόζονται καὶ ἐπὶ ἐνώσεων προσώπων μὴ συνιστώσαν σωματείον.

4. Διὰ νόμου δύναται νὰ ἐπιβληθοῦν περιορισμοὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ὅπως συνεταιρίζωνται. Περιορισμοὶ τοῦ δικαιώματος τούτου δύναται νὰ ἐπιβληθοῦν καὶ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους ὁργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως η ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου η δημοσίων ἐπιχειρήσεων.

5. Οἱ πάσης φύσεως γεωργικοὶ καὶ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ αὐτοδιοικοῦνται κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου καὶ τοῦ καταστατικοῦ των, τελοῦντες ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ἐποπτείαν τοῦ Κράτους, ὑποχρεουμένου νὰ μεριμνᾶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν.

6. Ἐπιτρέπεται η διὰ νόμου σύστασις ἀναγκαστικῶν συναντερισμῶν ἀποβλεπόντων εἰς ἐκπλήρωσιν σκοπῶν κοινῆς ὥφελείας η δημοσίου ἐνδιαφέροντος η κοινῆς ἐκμεταλλεύσεως γεωργικῶν ἐκτάσεων η ἄλλης πλουτοπαραγωγικῆς πηγῆς, ἔξασφαλιζομένης πάντως τῆς Ἰσης μεταχειρίσεως τῶν συμμετεχόντων.

"Αρθρον 13.

1. Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως εἶναι ἀπαραβίαστος. Ἡ ἀπόλυτις τῶν ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων δὲν ἔξαρταί εἰκ τῶν θρησκευτικῶν ἐκάστου πεποιθήσεων.

2. Πάσα γνωστὴ θρησκεία εἶναι ἐλευθέρα καὶ τὰ τῆς λατρείας αὐτῆς τελοῦνται ἀκωλύτως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων. Ἡ ἀσκησις τῆς λατρείας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προσβάλῃ τὴν δημοσίαν τάξιν η τὰ χρηστὰ ήθη. Ὁ προσηλυτισμὸς ἀπαγορεύεται.

3. Οἱ λειτουργοὶ δῆμως τῶν γνωστῶν θρησκειῶν ὑπόκεινται εἰς τὴν αὐτὴν ἐποπτείαν τῆς Πολιτείας καὶ εἰς τὰς αὐτὰς ἔναντι ταύτης ὑποχρεώσεις, ὡς καὶ οἱ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας.

4. Οὐδεὶς δύναται ἔνεκα τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ πεποιθήσεων νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πρὸς τὸ Κράτος ὑποχρεώσεων η νὰ ἀρνηθῇ τὴν συμμόρφωσίν του πρὸς τοὺς νόμους.

5. Οὐδεὶς δρόκος ἐπιβάλλεται ἀνευ νόμου δρίζοντος καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ.

"Αρθρον 14.

1. Ἔκαστος δύναται νὰ ἐκφράζῃ καὶ νὰ διαδίδῃ προφορικῶς, ἔγγραφως καὶ διὰ τοῦ τύπου τοὺς στοχασμοὺς του, τηρῶν τοὺς νόμους τοῦ Κράτους.

2. Ο τύπος εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ λογοκρισία καὶ πᾶν ἄλλο προληπτικὸν μέτρον ἀπαγορεύονται.

3. Ἡ κατάσχεσις ἐφημερίδων καὶ ἄλλων ἐντύπων, εἴτε πρὸ τῆς κυκλοφορίας εἴτε μετ' αὐτῆν, ἀπαγορεύεται.

Κατ' ἔξαίρεσιν ἐπιτρέπεται η κατάσχεσις, παραγγελίᾳ τοῦ εἰσαγγελέως,

μετά τὴν κυκλοφορίαν: α)"Ενεκα προσβολῆς τῆς χριστιανικῆς καὶ πάσης ἄλλης γνωστῆς θρησκείας. β)"Ενεκα προσβολῆς τοῦ Προσώπου τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. γ)"Ενεκα δημοσιεύματος, τὸ δόπιον ἀποκαλύπτει πλήροφορίας περὶ τὴν σύνθεσιν, ἔξοπλισμὸν καὶ διάταξιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἡ τὴν δχύρωσιν τῆς Χώρας, ὃ τὸ δόπιον σκοπεῖ εἰς τὴν βιαίαν ἀνατροπήν τοῦ πολιτεύματος ἡ στρέφεται κατὰ τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τοῦ Κράτους. δ)"Ενεκα ἀσέμνων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανῶς τὴν δημοσίαν αἰδὼ, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου δριζομένας περιπτώσεις.

4. Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις τῆς προηγουμένης παραγράφου διεσαγγελεύεις, ἐντὸς εἴκοσι τεσσάρων ώρῶν ἀπὸ τῆς κατασχέσεως, δόφείλει νὰ ὑποβάλῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστικὸν συμβούλιον καὶ τοῦτο, ἐντὸς ἑτέρων εἴκοσι τεσσάρων ώρῶν, ν' ἀποφανθῇ περὶ διατηρήσεως ἡ ἄρσεως τῆς κατασχέσεως, ἄλλως ἡ κατάσχεσις αἴρεται αὐτοδικιῶς. Τὰ ἔνδικα μέσα τῆς ἐφέσεως καὶ τῆς ἀναιρέσεως ἐπιτρέπονται εἰς τὸν ἐκδότην τῆς κατασχεθείσης ἐφημερίδος ἡ ἄλλοι ἐντύπου καὶ εἰς τὸν εἰσαγγελέα.

5. Νόμος δριζει τὸν τρόπον τῆς διὰ τοῦ τύπου πλήρους ἐπανορθώσεως ἀνακριβῶν δημοσιευμάτων.

6. Τὸ δικαστήριον, μετὰ τρεῖς τουλάχιστον καταδίκας ἐντὸς πενταετίας διὰ παράβασιν τῶν ἐν παραγράφῳ 3 προβλεπομένων ἐγκλημάτων, διατάσσει τὴν ὁριστικὴν ἡ προσωρινὴν παῦσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐντύπου καὶ εἰς βαρείας περιπτώσεις τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἀσκήσεως τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐπαγγέλματος ὑπὸ τοῦ καταδικασθέντος, ως νόμος δριζει. Ἡ παῦσις ἡ ἡ ἀπαγόρευσις ἄρχονται ἀφ' ἡς ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις καταστῇ ἀμετάκλητος.

7. Τὰ ἀδικήματα τοῦ τύπου είναι αὐτόφωρα καὶ ἐκδικάζονται ως νόμος δριζει.

8. Νόμος δριζει τὰς προϋποθέσεις καὶ τὰ προσόντα ἀσκήσεως τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐπαγγέλματος.

9. Νόμος δύναται νὰ προσδιορίσῃ διτὶ τὰ μέσα χρηματοδοτήσεως ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν δέον νὰ καθίστανται γνωστά.

"Αρθρον 15.

1. Αἱ προστατευτικαὶ διὰ τὸν τύπον διατάξεις τοῦ προηγουμένου ἀρθρου δὲν ἐφαρμόζονται ἐπὶ τοῦ κινηματογράφου, τῆς φωνογραφίας, τῆς ραδιοφωνίας, τῆς τηλεοράσεως καὶ παντὸς ἄλλου παρεμφεροῦντος μέσου μεταδόσεως λόγου ἡ παραστάσεως.

2. Ἡ ραδιοφωνία καὶ ἡ τηλεόρασις τελοῦν ὑπὸ τὸν ἀμεσον ἔλεγχον τοῦ Κράτους, σκοποῦν δέ εἰς τὴν ἀντικειμενικήν καὶ ἐπὶ ἵσοις δροῖς μετάδοσιν πληροφοριῶν καὶ εἰδήσεων, ως καὶ προϊόντων τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης, διασφαλιζομένης πάντως τῆς ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως τῆς Χώρας ἐπιβαλλομένης ποιοτικῆς στάθμης τῶν ἐκπομπῶν.

"Αρθρον 16.

1. Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ διδασκαλία είναι ἐλεύθεραι, ἡ δὲ ἀνάπτυξις καὶ προαγωγὴ αὐτῶν ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν τοῦ Κράτους. Ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἐλευθερία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς διαστακαλίας δὲν ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τοῦ καθήκοντος τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ Σύνταγμα.

2. Ἡ παιδεία ἀποτελεῖ βασικὴν ἀπασχόλησιν τοῦ Κράτους, ἔχει δὲ ως σκοπὸν τὴν ἥθικήν, πνευματικήν, ἐπαγγελματικήν καὶ φυσικήν ἀγωγὴν

τῶν Ἐλλήνων, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ τὴν διάπλασιν αὐτῶν ὡς ἐλευθέρων καὶ ὑπευθύνων πολιτῶν.

3. Τὰ ἔτη ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως δὲν δύναται νὰ είναι διλγότερα τῶν ἐννέα.

4. Πάντες οἱ Ἐλληνες ἔχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, καθ' ὅλας τὰς βαθμίδας αὐτῆς εἰς τὰ κρατικά ἐκπαιδευτήρια. Τὸ Κράτος ἐνισχύει τοὺς διακρινομένους, ὡς καὶ τοὺς δεομένους ἀρωγῆς ἢ εἰδικῆς προστασίας σπουδαστάς, ἀναλόγως πρὸς τὰς ίκανότητας αὐτῶν.

5. Η ἀνωτάτη ἐκπαιδεύσις παρέχεται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ ἰδρυμάτων ἀποτελούντων νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, πλήρως αὐτοδιοικουμένων. Τὰ ἰδρύματα ταῦτα τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κράτους καὶ δικαιοῦνται τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως αὐτοῦ, λειτουργοῦν δὲ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περὶ δργανισμῶν αὐτῶν νόμων. Συγχρένεται τοῦ Κράτους καὶ δικαιούμενος πάντας τούτων τούτων καθορίζονται ὑπὸ τῶν δργανισμῶν τῶν οἰκείων ἰδρυμάτων.

Οἱ καθηγηταὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων δὲν δύνανται νὰ παυθοῦν πρὸ τῆς κατὰ νόμον λήξεως τοῦ χρόνου ὑπηρεσίας των εἰ μὴ μόνον ὑπὸ τὰς ἐν ἀρθρῷ 88 παράγραφος 4 οὐσιαστικάς προϋποθέσεις καὶ κατόπιν ἀποφάσεως συμβουλίου ἀποτελουμένου κατὰ πλειοψηφίαν ἐξ ἀνωτάτων δικαστικῶν λειτουργῶν, ὡς νόμος δρίζει.

Νόμος δρίζει τὸ δριον τῆς ἡλικίας τῶν καθηγητῶν τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, μέχρι δὲ τῆς ἐκδόσεως τούτου, οἱ ὑπηρετοῦντες καθηγηταὶ ἀποχωροῦνται αὐτοδικαίως ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους, κατὰ τὸ ὅποιον συμπληροῦν τὸ ἔξηκοστον ἔβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας των.

7. Ἐπαγγελματικὴ καὶ πάσα ἄλλη εἰδικὴ ἐκπαιδεύσις παρέχεται ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ διὰ σχολῶν ἀνωτέρας βαθμίδος ἐπὶ χρονικὸν διάστημα οὐχὶ μεῖζον τῆς τριετίας, ὡς εἰδικώτερον προβλέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου, δρίζοντος καὶ τὰ ἐπαγγελματικὰ δικαιώματα τῶν ἐκ τῶν σχολῶν τούτων ἀποφοιτούντων.

8. Νόμος δρίζει τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς δρους χορηγήσεως ἀδείας πρὸς ἰδρυσιν καὶ λειτουργίαν ἐκπαιδευτηρίων μη ἀνηκόντων εἰς τὸ Κράτος, τὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἀσκούμενης ἐποπτείας, ὡς καὶ τὴν ὑπηρεσιακὴν κατάστασιν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν.

‘Η σύστασις ἀνωτάτων σχολῶν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἀπαγορεύεται.

9. Οἱ ἀδηλητισμὸς τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ Κράτους.

Τὸ Κράτος ἐπιχορηγεῖ καὶ ἐλέγχει τὰς πάσης φύσεως ἐνώσεις τῶν ἀθλητικῶν σωματείων, ὡς νόμος δρίζει. Νόμος δρίζει ἐπίσης τὴν σύμφωνον πρὸς τὸν προορισμὸν τῶν ἐπιχορηγουμένων ἐνώσεων διάθεσιν τῶν παρεχομένων ἐκάστοτε ἐνισχύσεων.

”Αρθρον 17.

1. Η ἴδιοκτησία τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Κράτους, τὰ ἐξ αὐτῆς ὅμως δικαιώματα δὲν δύναται νὰ ἀσκᾶνται εἰς βάρος τοῦ γενικοῦ συμφέροντος.

2. Οὐδεὶς στερεῖται τῆς ἴδιοκτησίας αὐτοῦ, εἰ μὴ διὰ δημοσίαν ωφέλειαν

προσηκόντως ἀποδεδειγμένην, ὅταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζῃ, πάντοτε δέ προηγουμένης πλήρους ἀποζημιώσεως, ἀνταποκρινομένης πρός τὴν ἀξίαν τοῦ ἀπαλλοτριουμένου κατά τὸν χρόνον τῆς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου εὐζητήσεως περὶ προσωρινοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως. Ἐπὶ ἀπ' εὐθεῖας αἰτήσεως περὶ ὄριστικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως λαμβάνεται ὑπὸψιν ἡ ἀξία κατά τὸν χρόνον τῆς περὶ τούτου συζητήσεως ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου.

3. Ἡ μετά τὴν δημοσίευσιν τῆς Πράξεως ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἔνεκα ταύτης ἐνδεχομένη μεταβολὴ τῆς ἀξίας τοῦ ἀπαλλοτριουμένου δέν λαμβάνεται ὑπὸψιν.

4. Ἡ ἀποζημιώσις ὁρίζεται πάντοτε ὑπὸ τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων. Αὕτη δύναται καὶ προσωρινῶν νὰ ὁρισθῇ δικαστικῶς, μετ' ἀκρόασιν ἡ πρόσκλησιν τοῦ δικαιούχου, διστις δύναται νὰ ὑποχρεωθῇ, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου, διὰ τὴν εἰσπραξιν ἀντῆς, εἰς τὴν παροχὴν ἀναλόγου ἐγγυήσεως, καθ' ὃν τρόπον νόμος ὁρίζει.

Πρὸ τῆς καταβολῆς τῆς ὄριστικῆς ἡ προσωρινῶς δρισθείσης ἀποζημιώσεως διατηροῦνται ἀκέραια πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ ἰδιοκτήτου, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς καταλήψεως.

Ἡ ὁρισθείσα ἀποζημιώσις καταβάλλεται ὑποχρεωτικῶς τὸ βραδύτερον ἐντὸς ἐνός καὶ ἡμίσεος ἔτους ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως, τῆς ἀποφάσεως περὶ προσωρινοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως, ἐπὶ ἀπ' εὐθείας δὲ αἰτήσεως περὶ ὄριστικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως, ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς περὶ τούτου ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου, ἀλλως αἱρεταὶ αὐτοδικαίως.

Ἡ ἀποζημιώσις, ὡς τοιαύτη, εἰς οὐδένα φόρον, κράτησιν ἡ τέλος ὑπόκειται.

5. Νόμος ὁρίζει τὰς περιπτώσεις ὑποχρεωτικῆς ίκανοποιήσεως τῶν δικαιούχων διὰ τὴν μέχρι τοῦ χρόνου καταβολῆς τῆς ἀποζημιώσεως ἀπολεσθεῖσαν πρόσοδον ἐκ τοῦ ἀπαλλοτριώθεντος ἀκινήτου.

6. Προκειμένης τῆς ἐκτελέσεως ἔργων κοινῆς ὡφελείας ἡ γενικωτέρας σημασίας διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς Χώρας, νόμος δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ἀπαλλοτρίωσιν εὑρτέρων ζωῶν, πέραν τῶν ἐκτάσεων τῶν ἀναγκαιουσῶν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἔργων. Ὁ αὐτὸς νόμος καθορίζει τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς ὅρους τῆς τοιαύτης ἀπαλλοτριώσεως, ὡς καὶ τὰ τῆς διὰ δημοσίους ἡ κοινωφελεῖς ἐν γένει σκοποὺς διαθέσεως ἡ χρησιμοποιήσεως τῶν, ἐπὶ πλέον τῶν ἀναγκαιουσῶν διὰ τὸ ὑπὸ ἐκτελεστιν ἔργον, ἀπαλλοτριουμένων ἐκτάσεων.

7. Νόμος δύναται νὰ ὀρίσῃ ὅτι δι' ἐκτέλεσιν ἔργων προφανοῦς κοινῆς ὡφελείας ὑπὲρ τοῦ δημοσίου, νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, ὁργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ὁργανισμῶν κοινῆς ὡφελείας καὶ δημοσίων ἐπιχειρήσεων, ἐπιτρέπεται ἡ εἰς τὸ ἐπιβαλλόμενον βάθος διάνοιξις ὑπογείων σηράγγων, ἄνευ ἀποζημιώσεως, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι δὲν θὰ παραβλάπτεται ἡ συνήθης ἐκμετάλλευσις τοῦ ὑπερκειμένου ἀκινήτου.

”Αρθρον 18.

1. Εἰδικοὶ νόμοι ρυθμίζουν τὰ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ διαθέσεως τῶν μεταλλείων, ὀρυχείων, σπηλαίων, ἀρχαιολογικῶν χώρων καὶ θησαυρῶν, ἴαματικῶν, ρεόντων καὶ ὑπογείων ὑδάτων καὶ τοῦ ὑπογείου ἐν γένει πλούτου.

2. Διὰ νόμου ρυθμίζονται τὰ τῆς ἰδιοκτησίας, ἐκμετάλλευσις καὶ διαχειρίσεως τῶν λιμνοθαλασσῶν καὶ μεγάλων λιμνῶν, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐν γένει διαθέσεως τῶν ἔξι ἀποξηράνσεως τούτων προκυπτουσῶν ἐκτάσεων.

3. Εἰδικοὶ νόμοι ρυθμίζουν τὰ τῶν ἐπιτάξεων διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἰς περίπτωσιν πολέμου ἡ ἐπιστρατεύσεως, ἡ πρὸς θεραπείαν ἀμέσου κοινωνικῆς ἀνάγκης, δυναμένης νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν δημοσίαν τάξιν ἡ ύγειαν.

4. Ἐπιτρέπεται, κατὰ τὴν ὑπὸ εἰδικοῦ νόμου καθοριζομένην διαδικασίαν ὁ ἀναδασμός· ἀγροτικῶν ἐκτάσεων πρὸς ἐπωφελεστέραν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἔδαφους, ὡς καὶ ἡ λῆψις μέτρων πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὑπερμέτρου κατατμήσεως ἡ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς κατατετημένης μικρᾶς ἀγροτικῆς ἴδιοκτησίας.

5. Εκτὸς τῶν κατὰ τὰς προηγουμένας παραγράφους περιπτώσεων, δύναται διὰ νόμου νὰ προβλεψθῇ καὶ πάσα ἄλλη ἐξ ἰδιαιτέρων περιστάσεων ἀπαιτούμενή στέρησις τῆς ἐλευθερας χρήσεως καὶ καρπώσεως τῆς ἴδιοκτησίας. Νόμος δρίζει τὸν ὑπόχρεων καὶ τὴν διαδικασίαν καταβολῆς εἰς τὸν δικαιούχον τοῦ ἀνταλλάγματος τῆς χρήσεως ἡ καρπώσεως, τὸ δόπιον πρέπει νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ὑφισταμένας ἐκάστοτε συνθήκας.

Ἐπιβληθέντα μέτρα κατ' ἐφαρμογὴν τῆς παρούσης παραγράφου αἴρονται εἰδίθι ἄμα ἐκλείψουν οἱ προκαλέσαντες ταῦτα ἰδιαιτεροὶ λόγοι. Ἐπὶ ἀδικαιολογήτου παρατάσεως τῶν μέτρων ἀποφασίζει περὶ ἄρσεως αὐτῶν, κατὰ κατηγορίας περιπτώσεων, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, τῇ αἰτήσει παντὸς ἔχοντος ἔννομον συμφέροντος.

6. Διὰ νόμου δύναται νὰ ρυθμίζωνται τὰ τῆς διαθέσεως ἐγκαταλειμμένων ἐκτάσεων πρὸς ἀξιοποίησιν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἔθνικῆς οἰκονομίας καὶ ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων. Διὰ τοῦ αὐτοῦ νόμου δρίζονται καὶ τὰ μερικῆς ἡ δόλικῆς ἀποζημιώσεως τῶν ἰδιοκτητῶν ἐν περιπτώσει ἐπανεμφανίσεως των ἐντὸς εὐλόγου προθεσμίας.

7. Διὰ νόμου δύναται νὰ καθιερωθῇ ἡ ἀναγκαστικὴ συνιδιοκτησία συνεχομένων ἰδιοκτησιῶν ἀστικῶν περιοχῶν, ἐφ' ὅσον ἡ αὐτοτελῆς ἀνοικοδόμησις τούτων ἡ τινῶν ἐξ αὐτῶν, δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ ταύτη ἰσχύοντας ἡ μέλλοντας νὰ ἰσχύουν δομῆσεως.

8. Δὲν ὑπόκεινται εἰς ἀπαλλοτρίωσιν ἡ ἀγροτικὴ ἴδιοκτησία τῶν Σταυροπηγιακῶν Ἱερῶν Μονῶν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας ἐν Χαλκιδικῇ, τῶν Βλατάδων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῦ Ἐναγγελιστοῦ Ιωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ, ἐξαιρουμένων τῶν μετοχίων. Ομοίως δὲν ὑπόκειται εἰς ἀπαλλοτρίωσιν ἡ ἐν Ἐλλάδι περιουσία τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ὡς καὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ.

”Αρθρον 19

Τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῆς κάθ' οίονδήποτε ἄλλον τρόπον ἐλευθερας ἀνταποκρίσεως ἡ ἐπικοινωνίας εἶναι ἀπολύτως ἀπαραβίαστον. Νόμος δρίζει τὰς ἐγγυήσεις ὑπὸ τὰς δροίας ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ δὲν δεσμεύεται ἐκ τοῦ ἀπόρρητου διὰ λόγους ἔθνικῆς ἀσφαλείας ἡ πρὸς διακρίβωσιν ἰδιαιτέρως σοβαρῶν ἐγκλημάτων.

”Αρθρον 20.

1. Ἐκαστος δικαιοῦται εἰς παροχὴν ἔννομου προστασίας ὑπὸ τῶν δικαστηρίων καὶ δύναται νὰ ἀναπτύξῃ ἐνώπιον τούτων τὰς ἀπόψεις του περὶ τῶν δικαιωμάτων ἡ συμφερόντων του, ὡς νόμος δρίζει.

2. Τὸ δικαίωμα τῆς προηγουμένης ἀκροάσεως τοῦ ἐνδιαφερομένου ἰσχύει

καὶ διὰ πᾶσαν διοικητικὴν ἐνέργειαν ἢ μέτρον λαμβανόμενον εἰς βάρος τῶν δικαιωμάτων ἢ συμφερόντων αὐτοῦ.

”Αρθρον 21.

1. Ἡ οἰκογένεια, ὡς θεμέλιον τῆς συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ Ἑθνους, ὡς καὶ ὁ γάμος, ἢ μητρότης καὶ ἡ παιδικὴ ηλικία τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους.

2. Πολύτεκνοι οἰκογένειαι, ἀνάπηροι πολέμου καὶ εἰρηνικῆς περιόδου, θύματα πολέμου, χῆραι καὶ ὄρφανά τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων, ὡς καὶ πάσχοντες ἢξ ἀνιάτου σωματικῆς ἢ πνευματικῆς νόσου δικαιοῦνται τῆς εἰδικῆς φροντίδος τοῦ Κράτους.

3. Τὸ Κράτος μεριμνᾶ διὰ τὴν ὑγείαν τῶν πολιτῶν καὶ λαμβάνει εἰδικὰ μέτρα διὰ τὴν προστασίαν τῆς νεότητος, τοῦ γήρατος, τῆς ἀναπηρίας καὶ διὰ τὴν περιθαλψύν τῶν ἀπόρων.

4. Ἡ ἀπόκτησις κατοικίας ὑπὸ τῶν στερουμένων ταύτης ἢ ἀνεπαρκῶς στεγαζομένων ἀποτελεῖ ἀντικείμενον εἰδικῆς φροντίδος τοῦ Κράτους.

”Αρθρον 22.

1. Ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ δικαίωμα καὶ τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, μεριμνῶντος διὰ τὴν δημιουργίαν συνθηκῶν ἀπασχόλησεως πάντων τῶν πολιτῶν καὶ διὰ τὴν ήθικὴν καὶ ψυχικὴν ἔξυψωσιν τοῦ ἐργαζομένου ἀγροτικοῦ καὶ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ.

Πάντες οἱ ἐργαζόμενοι, ἀνεξαρτήτως φύλλου ἢ ἄλλης διακρίσεως, δικαιοῦνται ἵσης ἀμοιβῆς δι’ ἵσης ἀξίας παρεχομένην ἐργασίαν.

2. Διὰ νόμου καθορίζονται οἱ γενικοὶ όροι ἐργασίας, συμπληρούμενοι ὑπὸ τῶν δι’ ἐλευθέρων διαπραγματεύσεων συναπτομένων συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας καὶ, ἐν ἀποτυχίᾳ τούτων, ὑπὸ τῶν διὰ διαιτησίας τιθεμένων κανόνων.

3. Οἰαδήποτε μορφὴ ἀναγκαστικῆς ἐργασίας ἀπαγορεύεται.

Εἰδικοὶ νόμοι ρυθμίζουν τὰ τῆς ἐπιτάξεως προσωπικῶν ὑπηρεσιῶν εἰς περίπτωσιν πολέμου ἢ ἐπιστρατεύσεως ἢ πρὸς ἀντιμετώπισιν ἀναγκῶν τῆς ἀμύνης τῆς Χώρας ἢ ἐπειγούσῃς κοινωνικῆς ἀνάγκης ἐκ θεομηνίας ἢ δυναμένης νὰ θέση εἰς κίνδυνον τὴν δημόσιαν ὑγείαν, ὡς καὶ τὰ τῆς προσφορᾶς προσωπικῆς ἐργασίας εἰς τοὺς ὅργανισμούς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως πρὸς ἰκανοποίησιν τοπικῶν ἀναγκῶν.

4. Τὸ Κράτος μεριμνᾶ διὰ τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλισιν τῶν ἐργαζομένων, ὡς νόμος ὁρίζει.

Ἐρμηνευτικὴ δήλωσις:

Εἰς τοὺς γενικοὺς δρους ἐργασίας περιλαμβάνεται καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ τρόπου καὶ ὑποχρέου εἰσπράξεως καὶ ἀποδόσεως πρὸς τὰς συνδικαλιστικὰς ὅργανούσεις τῆς ὑπὸ τῶν οἰκείων καταστατικῶν προβλεπομένης συνδρομῆς τῶν μελῶν αὐτῶν.

”Αρθρον 23.

1. Τὸ Κράτος λαμβάνει τὰ προσήκοντα μέτρα πρὸς διασφάλισιν τῆς συνδικαλιστικῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἀκώλυτον ἀσκησιν τῶν συναφῶν πρὸς ταύτην δικαιωμάτων καὶ πάσης προσβολῆς τούτων ἐντὸς τῶν ὅριων τοῦ νόμου.

2. Η ἀπεργία ἀποτελεῖ δικαίωμα, ἀσκεῖται δὲ ὑπὸ τῶν νομίμως συνεστήμένων συνδικαλιστικῶν ὅργανώσεων πρὸς διαφύλαξιν καὶ προσταγὴν τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἐργασιακῶν ἐν γένει συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων.

Απαγορεύεται ἡ ὑφ' οἰανδήποτε μορφὴν ἀπεργία εἰς τοὺς δικαστικούς λειτουργούς καὶ τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὰ σώματα ἀσφαλείας. Τὸ δικαίωμα προσφυγῆς εἰς ἀπεργίαν τελεῖ ὑπὸ τοὺς συγκεκριμένους περιορισμούς τοῦ ρυθμίζοντος τοῦτο νόμου προκειμένου περὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησεως καὶ τῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, ὡς καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῶν πάσης μορφῆς ἐπιχειρήσεων δημοσίου χαρακτήρος ἢ κοινῆς ὀφελείας, ἡ λειτουργία τῶν ὅποιών ἔχει ζωτικήν σημασίαν διὰ τὴν ἔξυπηρέτησιν βασικῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Οἱ περιορισμοὶ οὗτοι δὲν δύνανται νὰ ἔξικνοῦνται μέχρι τῆς καταργήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπεργίας ἢ τῆς παρακαλήσεως τῆς νομίμου ἀσκήσεως αὐτοῦ.

"Αρθρον 24.

1. Η προστασία τοῦ φυσικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν τοῦ Κράτους. Τὸ Κράτος ὑποχρεοῦται νὰ λαμβάνῃ ιδιαίτερα προληπτικά ἢ καταστατικά μέτρα πρὸς διαφύλαξιν αὐτοῦ. Νόμος καθορίζει τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν προστασίαν τῶν δασῶν καὶ τῶν δασικῶν ἐν γένει ἐκτάσεων. Απαγορεύεται ἡ μεταβολὴ τοῦ προορισμοῦ τῶν δημοσίων δασῶν καὶ τῶν δημοσίων δασικῶν ἐκτάσεων, πλὴν ἢν προέχῃ διὰ τὴν Ἐθνικήν Οἰκονομίαν ἡ ἀγροτική ἐκμετάλλευσις τούτων ἢ ἄλλη χρήσις ἐκ δημοσίου συμφέροντος ἐπιβαλλομένη.

2. Η χωροταξικὴ ἀναδιάρθρωσις τῆς Χώρας, ἡ διαμόρφωσις, ἡ ἀνάπτυξις, ἡ πολεοδόμησις καὶ ἡ ἐπέκτασις τῶν πόλεων καὶ τῶν οἰκιστικῶν ἐν γένει περιοχῶν, τελεῖ ὑπὸ τὴν ρυθμιστικὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ Κράτους, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ἔξυπηρετήσεως τῆς λειτουργικότητος καὶ ἀνάπτυξεως τῶν οἰκισμῶν καὶ τῆς ἔξασφαλίσεως τῶν καλλιτέρων δυνατῶν ὅρων διαβίσθεως.

3. Πρὸς ἀναγνώρισιν περιοχῆς ὡς οἰκιστικῆς, ὡς καὶ διὰ τὴν πολεοδόμικὴν ἐνεργοποίησιν αὐτῆς, αἱ περιλαμβανόμεναι ἐν αὐτῇ ιδιοκτησίαι συμμετέχουν ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν διάθεσιν, ἄνευ ἀποζημιώσεως ὑπὸ τοῦ οἰκείου φορέως, τῶν ἀπαραιτητῶν ἐκτάσεων πρὸς δημιουργίαν ὅδων, πλατειῶν καὶ χώρων ἐν γένει κοινωφελῶν χρήσεων καὶ σκοπῶν, ὡς καὶ εἰς τὰς δαπάνας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν βασικῶν κοινοχρήστων πολεοδομικῶν ἔργων, ὡς νόμος ὅριζει.

4. Διὰ νόμου δύναται νὰ προβλέπεται συμμετοχὴ τῶν ιδιοκτητῶν περιοχῆς, χαρακτηριζομένης ὡς οἰκιστικῆς, εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει ἐγκεκριμένου σχεδίου ἀξιοποίησιν καὶ γενικὴν διαρρύθμισιν ταύτης, δι' ἀντιπαροχῆς ἵσης ἀξίας ἀκινήτων ἢ τημμάτων κατ' ὅροφον ιδιοκτησίας, ἐκ τῶν τελικῶν καθοριζομένων ὡς οἰκοδομησίμων χώρων ἢ κτιρίων τῆς περιοχῆς ταύτης.

5. Αἱ διατάξεις τῶν προηγουμένων παραγράφων ἔχουν ἐφαρμογὴν καὶ ἐπὶ ἀναμορφώσεως ὑφισταμένων ἥδη οἰκιστικῶν περιοχῶν. Αἱ ἐκ τῆς ἀναμορφώσεως ἐλεύθεραι ἐκτάσεις διατίθενται πρὸς δημιουργίαν κοινοχρήστων χώρων ἢ ἐκποιοῦνται πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν τῆς πολεοδομικῆς ἀναμορφώσεως, ὡς νόμος δρίζει.

6. Τὰ μνημεῖα καὶ αἱ παραδοσιακαὶ περιοχαὶ καὶ στοιχεῖα τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους. Νόμος θέλει δρίζει τὰ ἀναγκαῖα πρὸς πραγματοποίησιν τῆς προστασίας ταύτης περιοριστικὰ τῆς ιδιοκτησίας μέτρα, ὡς καὶ τὸν τρόπον καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀποζημιώσεως τῶν ιδιοκτητῶν.

"Αρθρον 25.

1. Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ως ἀτόμου καὶ ως μέλους τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ Κράτους, πάντων τῶν ὄργάνων αὐτοῦ ὑποχρεουμένων νὰ διασφαλίζουν τὴν ἀκάλυπτον ἀσκησιν αὐτῶν.

2. Ἡ ἀναγνώρισις καὶ προστασία τῶν θεμελιωδῶν καὶ ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἀποβλέπει εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς κοινωνικῆς προόδου ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ.

3. Ἡ καταχρηστικὴ ἀσκησις δικαιώματος δὲν ἐπιτρέπεται.

4. Τὸ Κράτος δικαιοῦται νὰ ἀξιώνῃ παρ' ὅλων τῶν πολιτῶν τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους τῆς κοινωνικῆς καὶ ἔθνικῆς ἀλληλεγγύης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ Α'

ΣΥΝΤΑΞΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

"Αρθρον 26.

1. Ἡ νομοθετικὴ λειτουργία ἀσκεῖται ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας.

2. Ἡ ἐκτελεστικὴ λειτουργία ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Κυβερνήσεως.

3. Ἡ δικαστικὴ λειτουργία ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν δικαστηρίων, αἱ ἀποφάσεις δὲ αὐτῶν ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

"Αρθρον 27.

1. Οὐδεμία μεταβολὴ τῶν δρίων τῆς Ἐπικρατείας δύναται νὰ γίνη ἄνευ νόμου ψηφιζομένου διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

2. Ἀνευ νόμου, ψηφιζομένου διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, δὲν εἶναι δεκτὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν ἔνη στρατιωτικὴ δύναμις, οὐδὲ δύναται νὰ διαμένῃ ἐν αὐτῇ η νὰ διέλθῃ δι' αὐτῆς.

"Αρθρον 28.

1. Οἱ γενικῶς παραδεδεγμένοι κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ως καὶ αἱ διεθνεῖς συμβάσεις ἀπὸ τῆς ἐπικυρώσεως αὐτῶν διὰ νόμου καὶ τῆς κατὰ τοὺς ὅρους ἐκάστης τούτων θέσεων αὐτῶν ἐν ισχῇ ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου, ὑπερισχύουν δὲ πάσης ἀντιθέτου διατάξεως νόμου. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ τῶν διεθνῶν συμβάσεων ἔναντι τῶν ἀλλοδαπῶν τελεῖ πάντοτε ὑπὸ τὸν δρόν τῆς ἀμοιβαιότητος.

2. Πρὸς ἔξυπηρέτησιν σπουδαίου ἔθνικου συμφέροντος καὶ προαγωγῆν

τῆς συνεργασίας μετ' ἄλλων κρατῶν εἶναι δυνατή ἡ διά συνθήκης ἡ συμφωνίας ἀναγνώρισις ἀρμοδιοτήτων κατὰ τὸ Σύνταγμα εἰς ὅργανα διεθνῶν ὅργανισμῶν. Πρὸς ψήφισιν τοῦ κυροῦντος τὴν συνθήκην ἡ συμφωνίαν νόμου ἀπαιτεῖται πλειοψηφία τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

3. Ἡ Ἑλλάς προέρχεται ἐλευθέρως, διὰ νόμου ψηφιζόμενου ὑπὸ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, εἰς περιορισμούς εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς ἔθνικῆς κυριαρχίας, ἐφ' ὃσον τοῦτο ὑπαγορεύεται ἐκ σπουδαίου ἔθνικοῦ συμφέροντος, δὲν θίγει τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς βάσεις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, γίνεται δὲ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ἴσοτητος καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἀμοιβαιότητος.

"Αρθρον 29.

1. Ἔλληνες πολίται, ἔχοντες τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν, δύνανται νὰ ἰδρύουν ἐλευθέρως καὶ νὰ μετέχουν εἰς πολιτικά κόμματα, ἡ ὁργάνωσις καὶ ἡ δρᾶσις τῶν ὅποιων ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Πολίται, μὴ ἀποκτήσαντες ἔτι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν, δύνανται νὰ μετέχουν εἰς τὰ τμήματα νέων τῶν κομμάτων.

2. Νόμος δύναται νὰ ὀρίζῃ τὴν οἰκονομικὴν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐνίσχυσιν τῶν κομμάτων καὶ τὴν δημοσιότητα τῶν ἐκλογικῶν δαπανῶν αὐτῶν καὶ τῶν ὑποψηφίων βουλευτῶν.

3. Απαγορεύονται ἀπολύτως αἱ οἰασδήποτε μορφῆς ἐκδηλώσεις ὑπὲρ πολιτικῶν κομμάτων τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν, τῶν στρατιωτικῶν ἐν γένει καὶ τῶν ὁργάνων τῶν σωμάτων ἀσφαλείας καὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ὡς καὶ ἡ ἐνεργός ὑπὲρ κόμματος δρᾶσις τῶν ὑπαλλήλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων, ὡς καὶ τῶν ὁργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.

ΤΜΗΜΑ Β'

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κεφάλαιον Πρῶτον

· Ανάδειξις τοῦ Προέδρου.

"Αρθρον 30.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας εἶναι ρυθμιστής τοῦ Πολιτεύματος. Ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Βουλῆς διὰ περίοδον πέντε ἔτῶν, κατὰ τὰ ἐν ἀρθροῖς 32 καὶ 33 δριζόμενα.

2. Τὸ ἀξιόμα τοῦ Προέδρου εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς οίονδήποτε ἄλλο ἀξιόμα, θέσιν ἢ ἔργον.

3. Ἡ προεδρικὴ περίοδος ἀρχεται ἀπὸ τῆς ὁρκωμοσίας τοῦ Προέδρου.

4. Εἰς περίπτωσιν πολέμου ἢ προεδρική θητεία παρατείνεται μέχρι λήξεως αὐτοῦ.

5. Ἐπανεκλογὴ τοῦ αὐτοῦ προσώπου ἀπαξ μόνον ἐπιτρέπεται.

Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ ἐκλεγῇ ὁ ἀπὸ πενταετίας τούλαχιστον καὶ ἔκ πατρὸς τὴν καταγωγὴν ”Ελλην πολίτης, συμπληρώσας τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ήλικίας του καὶ ἔχων τὴν νόμιμον ἰκανότητα τοῦ ἐκλέγειν.

1. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐνεργεῖται διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας καὶ εἰς εἰδικὴν πρὸς τοῦτο συνεδρίασιν, προσκαλουμένης ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἕνα τούλαχιστον μῆνα πρὸ τῆς λήξεως τῆς θητείας τοῦ ἐν ενεργείᾳ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς ὅριζόμενα.

Εἰς περίπτωσιν ὁριστικῆς ἀδυναμίας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, κατὰ τὰ ἐν παραγράφῳ 2 τοῦ ἄρθρου 34 ὁριζόμενα, ὡς καὶ εἰς περίπτωσιν παραιτήσεως, θανάτου ἢ ἐκπτώσεως αὐτοῦ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Συντάγματος, ἡ πρὸς ἐκλογὴν νέου Προέδρου τῆς Δημοκρατίας συνεδρίασις συγκαλεῖται ἐντὸς δέκα τὸ βραδύτερον ἡμερῶν ἀπὸ τῆς προώρου λήξεως τῆς θητείας τοῦ προηγουμένου Προέδρου.

2. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἐνεργεῖται εἰς πᾶσαν περίπτωσιν διὰ πλήρη θητείαν.

3. Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλέγεται διὰ συγκεντρώσας τὴν πλειοψηφίαν τῶν δύο τρίτων τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Εἰς περίπτωσιν μὴ συγκεντρώσεως τῆς πλειοψηφίας ταύτης ἡ ψηφοφορία ἐπαναλαμβάνεται μετά πενθήμερον.

Ἐάν δὲν ἐπιτευχθῇ οὐδὲ κατὰ τὴν δευτέραν ψηφοφορίαν ἡ καθοριζόμενη πλειοψηφία, ἡ ψηφοφορία ἐπαναλαμβάνεται ἀπαξ ἔτι μετά πενθήμερον, ἐκλέγεται δὲ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας διὰ συγκεντρώσας τὴν πλειοψηφίαν τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

4. Μὴ ἐπιτευχθείσης οὐδὲ κατὰ τὴν τρίτην ψηφοφορίαν τῆς μνησθείσης ηλξημένης πλειοψηφίας, διαλένεται ἡ Βουλὴ ἐντὸς δεκαημέρου ἀπὸ ταύτης, πρόκηρυσσομένης ἐκλογῆς πρὸς ἀνάδεξιν νέας Βουλῆς. Τὸ σχετικὸν διάταγμα ὑπογράφεται ὑπὸ μόνου τοῦ ἐν ενεργείᾳ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τούτου μὴ ὑπάρχοντος ὑπὸ τοῦ ἀναπληρούντος αὐτὸν Προέδρου τῆς Βουλῆς.

Ἡ ἐκ τῶν νέων ἐκλογῶν ἀναδεικνυομένη Βουλὴ, εὐθὺς μετά τὴν συγκρότησιν αὐτῆς εἰς σῶμα, προβαίνει διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας εἰς τὴν ἐκλογὴν Προέδρου τῆς Δημοκρατίας διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Μὴ ἐπιτευχθείσης τῆς μνησθείσης πλειοψηφίας, ἡ ψηφοφορία ἐπαναλαμβάνεται ἐντὸς πενθήμερου, ἐκλέγεται δὲ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας διὰ συγκεντρώσας τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν. Μὴ ἐπιτευχθείσης οὐδὲ τῆς πλειοψηφίας ταύτης, ἡ ψηφοφορία ἐπαναλαμβάνεται ἀπαξ ἔτι, μετά πενθήμερον καὶ μεταξὺ τῶν δύο πλειοψηφούντων προσώπων, θεωρεῖται δὲ ἐκλεγεῖς ὡς Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας διὰ σχετικῶς πλειοψηφήσας.

5. Εἴη η Βουλὴ εἶναι ἀποῦσα συγκαλεῖται αὕτη ἐκτάκτως πρὸς ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, κατὰ τὰ ἐν παραγράφῳ 4 ὁριζόμενα.

Ἐάν η Βουλὴ, ἔχῃ διαλυθῆ καθ' οἰονδήποτε τρόπον, ἡ ἐκλογὴ τοῦ Προέδρου ἀναβάλλεται μέχρι συγκροτήσεως εἰς σῶμα τῆς νέας Βουλῆς καὶ ἐντὸς εἴκοσι τὸ βραδύτερον ἡμερῶν ἀπὸ ταύτης, κατὰ τὰ ἐν παραγράφῳ 3 καὶ 4

δριζόμενα, τηρουμένων καὶ τῶν ὁρισμῶν τῆς παραγράφου I τοῦ ἄρθρου 34.

6. Εἳσον ή κατὰ τὰς προηγουμένας παραγράφους δριζόμενη διαδικασία ἐκλογῆς νέου Προέδρου δὲν θέτειε περατωθή ἐγκαίρως, διατελῶν Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας συνεχίζει τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων του καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας του, μέχρις ἀναδείξεως νέου Προέδρου.

Ἐρμηνευτικὴ διήλωσις

«Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας παραιτούμενος, πρὸ τῆς λήξεως τῆς θητείας του, δὲν δύναται νὰ μετάσχῃ εἰς τὴν ἐπακολουθοῦσαν, συνεπείᾳ τῆς παραιτήσεώς του, ἐκλογὴν».

Ἄρθρον 33.

1. Ο ἐκλεγόμενος Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀναλαμβάνει τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς λήξεως τῆς θητείας του ἀποχωροῦντος Προέδρου, εἰς πάσας δὲ τὰς λοιπὰς περιπτώσεις ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ.

2. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δίδει ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τὸν ἀκόλουθον δρκὸν πρὶν ἡ ἀναλάβῃ τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων του:

“Ομνύω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος νὰ φυλάττω τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους, νὰ μεριμνῶ διὰ τὴν πιστὴν τήρησιν αὐτῶν, νὰ ὑπερασπίζω τὴν ἔθνικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας, νὰ προστατεύω τὰ δικαιάδωματα καὶ τὰς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὑπηρετῶ τὸ γενικὸν συμφέρον καὶ τὴν πρόοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ».

3. Νόμος δρίζει τὴν πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας καταβλητέαν χορηγίαν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του δργανωμένων ὑπηρεσιῶν.

Ἄρθρον 34.

1. Τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας ἀποδημοῦντα ὑπὲρ τὰς δέκα ἡμέρας, ἐκλείποντα, ἐκπεσόντα ἡ κωλυόμενον ἐξ οἰουδήποτε λόγου νὰ ἀσκήσῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ἀναπληροὶ προσωρινῶς ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς, μη ὑπαρχούσης δὲ ταύτης, ὁ Πρόεδρος τῆς τελευταίας Βουλῆς καὶ τούτου ἀρνουμένου ἡ μη ὑπάρχοντος ἡ Κυβέρνησις συλλογικῶς.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀναπληρώσεως τοῦ Προέδρου δὲν ἔχουν ἐφαρμογὴν αἱ διατάξεις περὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς, ἐξαιρέσει τῆς περιπτώσεως τοῦ ἄρθρου 32 παρ. 4, ὡς καὶ αἱ διατάξεις περὶ παύσεως τῆς Κυβερνήσεως καὶ προσφυγῆς εἰς δημοψήφισμα κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 37 παράγραφος 4 καὶ τοῦ ἄρθρου 44 παράγραφος 2.

2. Παρατεινομένης τῆς ἀδυναμίας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας πρὸς ἀσκησιν τῶν καθηκόντων του πέραν τῶν τριάκοντα ἡμερῶν, συγκαλεῖται ὑποχρεωτικῶς ἡ Βουλὴ καὶ ἀν αὐτῇ ἔχῃ διαλυθῆ, δπως ἀποφανθῆ διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν τριάντα πέμπτων τοῦ δυνατοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀν συντρέχη περίπτωσις ἐκλογῆς νέου Προέδρου. Εἰς οὐδέμιαν περίπτωσιν πάντως ἡ ἐκλογὴ νέου Προέδρου τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ καθυστερήσῃ πέραν τῶν ἔξι συνολικῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς λόγω ἀδυναμίας αὐτοῦ ἀναπληρώσεώς του.

Ἐξουσίαι καὶ εὐθύνη ἐκ τῶν πράξεων τοῦ Προέδρου

”Αρθρον 35.

1. Οὐδεμία πράξις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἰσχύει, οὐδέ ἐκτελεῖται, ἀνευ τῆς προσυπογραφῆς τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ, διτὶς διὰ μόνης τῆς ὑπογραφῆς του καθίσταται ὑπεύθυνος, ώς καὶ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐν περιπτώσει παύσεως τῆς Κυβερνήσεως, ἂν δὲ Πρόεδρος δὲν προσυπογράψῃ τὸ οἰκείον διάταγμα, προσυπογράφεται τοῦτο ὑπὸ τοῦ νέου Πρωθυπουργοῦ.

2. Κατ’ ἔξαρτεσιν δὲν χρήζουν προσυπογραφῆς αἱ ἀκόλουθοι ἀποκλειστικῶς πράξεις:

α) Ὁ διορισμὸς τοῦ Πρωθυπουργοῦ.

β) Ἡ σύγκλησις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὑπὸ τὴν Προεδρίαν αὐτοῦ, κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 38 παράγραφος 3 ὁριζόμενα.

γ) Ἡ σύγκλησις τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας.

δ) Ἡ ἀναπομπὴ ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς Βουλῆς νομοσχεδίου ἡ προτάσεως νόμου κατὰ τὸ ἄρθρον 42 παράγραφος 3.

ε) Αἱ ἐν ἄρθροις 32 παράγραφος 4, 37 παράγραφος 3, 41 παράγραφοι 1 καὶ 4 καὶ 44 παράγραφος 2 ἀναφέρομεναι ἀρμοδιότητες.

στ) Διαγγέλματα ἐκδιδόμενα εἰς ὅλως ἐκτάκτους περιστάσεις κατὰ τὴν παράγραφον 3 τοῦ ἄρθρου 44.

ζ) Ὁ διορισμὸς τοῦ πρωσπικοῦ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας.

”Αρθρον 36.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, τηρουμένων ὁπωσδήποτε τῶν ὀρισμῶν τοῦ ἄρθρου 35 παράγραφος 1, ἐκπροσωπεῖ διεθνῶς τὸ Κράτος, κηρύττει πόλεμον, συνομολογεῖ συνθήκας εἰρήνης, συμμαχίας, οἰκονομικῆς συνεργασίας καὶ συμμετοχῆς εἰς διεθνεῖς ὀργανισμούς ἡ ἐνώσεις, ἀνακοινώνει δὲ αὐτὰς εἰς τὴν Βουλὴν μετά τῶν ἀναγκαίων διασαφήσεων, ἅμα τὸ συμφέρον καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ Κράτους τὸ ἐπιτρέπουν.

2. Αἱ περὶ ἐμπορίας, ώς καὶ αἱ περὶ φορολογίας, οἰκονομικῆς συνεργασίας καὶ συμμετοχῆς εἰς διεθνεῖς ὀργανισμούς ἡ ἐνώσεις, συνθήκαι καὶ ὅσαι ἄλλαι περιέχουν παραχωρήσεις περὶ τῶν δοπίων κατ’ ἄλλας διατάξεις τοῦ Συντάγματος δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ τι ἀνευ νόμου ἡ ἐπιβαρύνουν ἀτομικῶς τοὺς Ἔλληνας δὲν ἔχουν ισχὺν ἀνευ τυπικοῦ νόμου κυροῦντος ταύτας.

3. Μυστικά ἄρθρα συνθήκης, οὐδέποτε δύναται νὰ ἀνατρέψουν τὰ φανερά.

4. Ἡ κύρωσις διεθνῶν συνθηκῶν δὲν δύναται ν’ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον νομοθετικῆς ἐξουσιοδοτήσεως κατὰ τὸ ἄρθρον 43 παράγραφοι 2 καὶ 4.

”Αρθρον 37.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας διορίζει τὸν Πρωθυπουργόν, ἐπὶ τῇ προτάσει δέ αὐτοῦ διορίζει καὶ παύει τὰ λοιπὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοὺς Ὑφυπουργούς.

2. Πρωθυπουργός διορίζεται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ διαθέτοντος ἐν τῇ Βουλῇ τὴν

ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τῶν ἑδρῶν κόμματος. Ἐν τὸ κόμμα δὲν ἔχῃ ἀρχηγὸν, η̄ ἂν δὲ ἀρχηγὸς αὐτοῦ δέν ἔξελέγῃ βουλευτὴς η̄ δὲν ύπάρχῃ ἐκπρόσωπος, δὲ διορισμός ἐνεργεῖται μετὰ τὴν ύπὸ τῆς κοινοβουλευτικῆς ὅμάδος τοῦ κόμματος ἀνάδειξην ἀρχηγοῦ αὐτῆς, πραγματοποιούμενην τὸ βραδύτερον ἐντὸς πενθημέρου ἀπὸ τῆς ύπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἀνακοινώσεως εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας τῆς ἐν τῇ Βουλῇ δυνάμεως τῶν κομμάτων.

3. Εὰν οὐδὲν κόμμα διαθέτῃ τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τῶν ἐν τῇ Βουλῇ ἑδρῶν, δὲ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας παρέχει ἐντολὴν διερευνητικὴν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σχετικῶς πλειοψηφούντος κόμματος πρὸς διακρίβωσιν τῆς δυνατότητος σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως ἀπολαύσουσης τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, κατὰ τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ δριζόμενα.

4. Μή ἐπιτυχανούμενον τούτου, δὲ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ ἀναθέσῃ νέαν διερευνητικὴν ἐντολὴν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ δευτέρου εἰς κοινοβουλευτικὴν δύναμιν κόμματος η̄ νὰ διορίσῃ Πρωθυπουργὸν, μετὰ γνώμην τοῦ Συμβουλίου Δημοκρατίας, μέλος η̄ μὴ τῆς Βουλῆς, δυνάμενον κατὰ τὴν κρίσιν του νὰ τύχῃ ψήφου ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς.

Εἰς τὸν οὕτω προκριθέντα Πρωθυπουργὸν δὲ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ παράσχῃ καὶ τὸ δικαίωμα διαλύσεως τῆς Βουλῆς πρὸς διεξαγωγὴν ἐκλογῶν.

”Αρθρον 38.

1. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀπαλλάσσει τῶν καθηκόντων του τὸν Πρωθυπουργὸν παραιτούμενον, ως καὶ ἂν η̄ Κυβέρνησις ἀποδοκιμασθῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς, κατὰ τὰ ἐν ἀρθρῷ 84 δριζόμενα.

Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας η̄ ἐντολὴ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως ἀνατίθεται εἰς μέλος τῆς Βουλῆς ὑποχρεούμενον δπως ζητήσῃ ψήφον ἐμπιστοσύνης κατὰ τὸ ἀρθρὸν 84, η̄ εἰς μέλος η̄ μὴ τῆς Βουλῆς πρὸς ἀμεσον διάλυσιν αὐτῆς καὶ ἐνέργειαν ἐκλογῶν.

2. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ πάυσῃ τὴν Κυβέρνησιν, ἀφοῦ ἀκούσῃ τὴν γνώμην τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας, ἐφαρμοζούμενου περαιτέρω τοῦ β' ἐδαφίου τῆς προηγουμένης παραγράφου.

3. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις δύναται νὰ συγκαλῇ παρ' αὐτῷ τὸ Υπουργικὸν συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν του.

”Αρθρον 39.

1. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος εἰδικῶς προβλεπούμενας περιπτώσεις, συγκαλεῖ πάρ' αὐτῷ καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν του τὸ Συμβούλιον τῆς Δημοκρατίας. Ομοίως συγκαλεῖ τοῦτο καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην σοβαράν κατὰ τὴν κρίσιν του ἔθνικὴν περιστασιν.

2. Τὸ Συμβούλιον τῆς Δημοκρατίας ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν κατὰ δημοκρατικὸν τρόπων ἐκλεγέντων καὶ διατελεσάντων Προέδρων τῆς Δημοκρατίας, τοῦ Πρωθυπουργοῦ, τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀξιωματικῆς ἐν τῇ Βουλῇ ἀντιπολιτεύσεως, ως καὶ τῶν προερχομένων ἐκ τῆς Βουλῆς Πρωθυπουργῶν η̄ διατελεσάντων Πρωθυπουργῶν εἰς Κυβέρνησιν τυχοῦσαν τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς.

”Αρθρον 40.

1. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας συγκαλεῖ τακτικῶς τὴν Βουλὴν ἀπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὰ ἐν ἀρθρῷ 64 παράγραφος I δριζόμενα καὶ ἐκτάκτως δσάκις

κρίνη τοῦτο εύλογον, κηρύσσει δὲ αὐτοπροσώπως η̄ διὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ τὴν ἔναρξιν καὶ τὴν λήξιν ἐκάστης βουλευτικῆς περιόδου.

2. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀπαξ μόνον δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὰς ἐργασίας τῆς βουλευτικῆς συνόδου εἰτε ἀναβάλλων τὴν ἔναρξιν εἰτε διακόπτων τὴν ἔξακολούθησιν αὐτῶν.

3. Ή ἀναστολὴ τῶν ἐργασιῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαρκέσῃ πλέον τῶν τριάκοντα ἡμερῶν, οὐδὲ νὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὴν αὐτὴν βουλευτικὴν σύνοδον, ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Βουλῆς.

”Αρθρον 41.

1. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλὴν μετὰ γνώμην τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας, ἐὰν αὐτὴ εύρισκεται ἐν προφανεῖ δυσαρμονίᾳ πρὸς τὸ λαϊκὸν αἰσθήμα η̄ ἐὰν η̄ σύνθεσις αὐτῆς δὲν ἔξασφαλίζῃ κυβερνητικὴν σταθερότητα.

2. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλὴν προτάσει τῆς τυχούσης ψήφου ἐμπιστοσύνης Κυβερνήσεως πρὸς ἀνανέωσιν τῆς λαϊκῆς ἐντολῆς προκειμένου νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἔξαιρετικῆς σημασίας ἔθνικὸν θέμα.

3. Τὸ περὶ διαλύσεως διάταγμα, προσυπογεγραμμένον ἐν τῇ περιπτώσει τῆς προηγουμένης παραγράφου ὑπὸ τοῦ Υπουργικοῦ Συμβουλίου, πρέπει νὰ διαλαμβάνῃ συγχρόνως τὴν προκήρυξιν ἐκλογῶν ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τὴν σύγκλησιν νέας Βουλῆς ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τούτων.

4. Βουλὴ ἐκλεγεῖσα μετὰ διάλυσιν τῆς προηγουμένης δὲν δύναται νὰ διαλυθῇ πρὸ τῆς παρελεύσεως ἔτους ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ἔξαιρέσει τῆς περιπτώσεως τῆς καταψηφίσεως παρ’ αὐτῆς δύο Κυβερνήσεων. Πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ διατάγματος δὲ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ζητεῖ τὴν γνώμην τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας. Ἀποκλείεται η̄ διάλυσις τῆς Βουλῆς διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν.

5. Η Βουλὴ διαλύεται ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἄρθρου 32 παράγραφος 4.

”Αρθρον 42.

1. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κυροῖ, ἐκδίδει καὶ δημοσιεύει τοὺς ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψηφισθέντας νόμους ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς ἐπιψηφίσεως αὐτῶν.

2. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται, ἐντὸς τῆς κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον προθεσμίας, νὰ ἀναπέμψῃ εἰς τὴν Βουλὴν ψηφισθὲν ὑπὸ αὐτῆς νομοσχέδιον, ἐκθέτων τοὺς λόγους τῆς μὴ κυρώσεως.

3. Πρότασις νόμου η̄ νομοσχέδιον ἀναπεμφθὲν ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας εἰς τὴν Βουλὴν εἰσάγεται εἰς τὴν Όλομέλειαν αὐτῆς, ἐὰν δὲ ἐπιψηφισθῇ καὶ αὐθις διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ δλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, κατὰ τὴν διαδικασίαν τοῦ ἄρθρου 76 παράγραφος 2, δὲ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κυροῖ, ἐκδίδει καὶ δημοσιεύει τοῦτο ὑποχρεωτικῶς ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἐπιψηφίσεως αὐτοῦ.

”Αρθρον 43.

1. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκδίδει τὰ ἀναγκαῖα διατάγματα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων, οὐδέποτε δὲ δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν οὐδὲ νὰ ἔξαιρέσῃ τινὰ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν.

2. Επὶ τῇ προτάσει τοῦ ἀρμοδίου Υπουργοῦ ἐπιτρέπεται η̄ ἐκδοσις

κανονιστῶν διαταγμάτων βάσει εἰδικῆς ἔξουσιοδοτήσεως νόμου καὶ ἐντὸς τῶν δρίων ταύτης. Ἐξουσιοδότησις πρὸς ἕκδοσιν κανονιστικῶν πράξεων ὑπὸ ἑτέρων δργάνων τῆς διοικήσεως ἐπιτρέπεται προκειμένου περὶ ρυθμίσεως εἰδίκων θεμάτων ἡ θεμάτων τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἡ τεχνικοῦ ἡ λεπτομερειακοῦ χαρακτῆρος.

3. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκδίδει δργανωτικὰ διατάγματα πρὸς ρύθμισιν τῶν εἰς τὴν ἐστωτερικὴν ἀποκλειστικῶς διάρθρωσιν καὶ λειτουργίαν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους καὶ τῶν δημοσίων δργανωτικῶν ἀναγομένων θεμάτων, ἀποκλειομένης τῆς δι’ αὐτῶν αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ προσωπικοῦ, ὡς καὶ τῆς μεταβολῆς τῆς βαθμολογικῆς διαρθρώσεως τούτου. Τὰ δργανωτικὰ ταύτα διατάγματα ἐκδίδονται μετὰ γνόμην ἀνωτάτου συμβουλίου ἀποτελουμένου κατὰ τὰ δύο τρίτα τουλάχιστον τῶν μελῶν του ἐκ δικαστικῶν λειτουργῶν, ὡς νόμος δρῖζει.

4. Διὰ νόμων ψηφιζομένων ὑπὸ τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς δύναται νὰ παρέχεται ἔξουσιοδότησις πρὸς ἕκδοσιν κανονιστικῶν διαταγμάτων διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν εἰς αὐτοὺς ἐν γενικῷ πλαισίῳ καθοριζομένων θεμάτων. Διὰ τῶν νόμων τούτων χαράσσονται αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ καὶ κατευθύνσεις τῆς ἀκολουθητικῆς ρυθμίσεως καὶ τίθενται χρονικά ὅρια διὰ τὴν χρήσιν τῆς ἔξουσιοδοτήσεως.

5. Τὰ κατὰ τὸ ἄρθρον 72 παράγραφος 1 θέματα τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον τῆς κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον ἔξουσιοδοτήσεως.

”Αρθρον 44.

1. Εἰς ἐκτάκτους περιπτώσεις ἔξαιρετικῶς ἐπειγούσης, καὶ ἀπροβλέπτοου ἀνάγκης, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, δύναται νὰ ἐκδίδῃ πράξεις νομοθετικοῦ περιεχομένου. Αὗται υποβάλλονται εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς κύρωσιν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 72 παράγραφος 1, ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς των ἡ ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς εἰς σύνοδον. Ἐάν δὲν ὑποβλήθοδιν εἰς τὴν Βουλὴν ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω προθεσμιῶν ἡ δέν ἐγκριθοῦν ύπ’ αὐτῆς ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς των, ἀποβάλλουν ἐφ’ ἔξῆς τὴν ἰσχὺν των.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται διὰ διατάγματος νὰ προκηρύσσῃ τὴν διεξαγωγὴν δημοψηφίσματος ἐπί κριτίμων ἔθνικῶν θεμάτων.

3. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας εἰς ὅλως ἔξαιρετικάς περιστάσεις ἀπευθύνει διαγγέλματα, δημοσιευόμενα διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

”Αρθρον 45.

Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀρχει τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς Χώρας, τὴν διοίκησιν τῶν ὁποίων ἀσκεῖ ἡ Κυβέρνησις, ὡς νόμος δρῖζει. Ἀπονέμει δὲ τοὺς βαθμοὺς εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς αὐτὰς, ὡς νόμος δρῖζει.

”Αρθρον 46.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας διορίζει καὶ παύει κατὰ νόμον τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου δριζομένων ἔξαιρέσεων.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀπονέμει τὰ κεκανονισμένα παράσημα, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ περὶ αὐτῶν νόμου.

”Αρθρον 47.

1. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἔχει τὸ δικαίωμα ὅπως, προτάσει τοῦ Υπουργοῦ Δικαιοσύνης καὶ μετὰ γνώμην συμβουλίου συγκροτουμένου κατὰ πλειοψηφίαν ἐκ δικαστῶν, χαρίζῃ, μετατρέπῃ ἢ μετριάζῃ τὰς παρὰ τῶν δικαστήριών καταγγωνωσκομένας ποινάς, ὡς καὶ νὰ αἴρῃ τὰς πάσης φύσεως κατὰ νόμον συνεπείας καταγγωνωθεῖσῶν καὶ ἀκτιθεισῶν ποινῶν.

2. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας μόνον τῇ συγκαταθέσει τῆς Βουλῆς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπονέμῃ χάριν εἰς Υπουργικοῦ Συμβουλίου.

3. Αμνηστία παρέχεται μόνον ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων διὰ προεδρικοῦ διατάγματος ἐκδιδομένου προτάσει τοῦ Υπουργικοῦ Συμβουλίου.

4. Αμνηστία ἐπὶ κοινῶν ἐγκλημάτων οὐδὲ διὰ νόμου παρέχεται.

”Αρθρον 48.

1. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐν περιπτώσει πολέμου ἢ ἐπιστρατεύσεως ἔνεκεν ἔξι ὀτερικῶν κινδύνων, διὰ προεδρικοῦ διατάγματος προσυπογραφομένου ὑπὸ τοῦ Υπουργικοῦ Συμβουλίου, ἐν περιπτώσει δὲ σοβαρᾶς διαταραχῆς ἢ ἐκδήλου ἀπειλῆς κατὰ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας τοῦ κράτους ἔξι ἐστερικῶν κινδύνων, διὰ προεδρικοῦ διατάγματος προσυπογραφομένου ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, δύναται νὰ ἀναστείλῃ καθ’ ἄπασαν τὴν Ἐπικράτειαν ἢ τμῆμα αὐτῆς, τὴν ἰσχὺν τῶν διατάξεων τῶν ἄρθρων 5 παράγραφος 4, 6, 8, 9, 11 παράγρ. I ἔως καὶ 4, 12, 14, 19, 22, 23, 96 παράγραφος 4 καὶ 97 ἡ τινῶν ἔξι αὐτῶν, νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὸν ἑκάστοτε ἰσχύοντα νόμον περὶ καταστάσεως πολιορκίας καὶ νὰ συστήῃ ἔξαιρετικὰ δικαστήρια. Ὁ νόμος οὗτος δὲν δύναται νὰ τροποποιηθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐφαρμογῆς του.

2. Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται, ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Προεδρικοῦ διατάγματος, ὑπὸ τὰς αὐτὰς προϋποθέσεις νὰ λαμβάνῃ προσέτι καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα νομοθετικῆς ἢ διοικητικῆς φύσεως μέτρα, πρὸς ἀντιμετώπισμα τῆς καταστάσεως καὶ τὴν ταχυτέραν ἀποκατάστασιν τῆς λειτουργίας τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν.

3. Η ἰσχὺς τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον I ἐκδιδομένου προεδρικοῦ διατάγματος, ἃν τοῦτο δὲν ἀνακληθῇ δι’ ὄμοιον διατάγματος ἐνωρίτερον, αἴρεται αὐτοδικαίως, ἐν περιπτώσει μὲν πολέμου ἀπὸ τῆς λήξεως αὐτοῦ, ἐν πάσῃ δὲ ἀλλῷ περιπτώσει μετὰ τριάκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς δημοσίευσεώς του, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ παραταθῇ καὶ πέραν τῶν τριάκοντα ἡμερῶν διὰ προεδρικοῦ διατάγματος ἐκδιδομένου μετά προηγουμένην ἀδειαν τῆς Βουλῆς. Η σχετικὴ ἀπόφασις αὐτῆς λαμβάνεται διὰ τῆς ἀπολύτην πλειοψηφίας τῶν παρόντων μελῶν αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 67.

4. Εάν ἡ ἐκδόσις τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον I προεδρικοῦ διατάγματος γίνη ἐν ἀπούσει τῆς Βουλῆς, αὕτη συγκαλεῖται καὶ ἃν ἔτι ἔληξεν ἡ περίοδος αὐτῆς ἢ διαλύθη, μέχρι πέρατος τῆς κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον προθεσμίας, ἵνα ἀποφασίσῃ περὶ τῆς παρατάσεως τῆς ἰσχύος τοῦ ὡς ἄνω διατάγματος.

5. Ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον I προεδρικοῦ διατάγματος καὶ καθ’ ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐφαρμογῆς του ἴσχυε αὐτοδικαίως ἢ κατὰ τὸ ἄρθρον 62 βουλευτικὴ ἀσυλία καὶ ἃν ἔτι διελύθη ἡ Βουλὴ ἢ ἔληξεν ἡ περίοδος αὐτῆς.

Εἰδικαὶ εὐθύναι τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας

”Αρθρον 49.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δὲν εὐθὺς νεται όπωσδήποτε διὰ πράξεις ἐνεργηθείσας κατά τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων του, εἰ μὴ μόνον δι’ ἐσχάτην την προδοσίαν ἢ ἐν προθέσεως παραβίασιν τοῦ Συντάγματος. Διὰ πράξεις μηδ σχετιζομένας πρὸς τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων του ἡ διώξις ἀναστέλλεται μέχρι λήξεως τῆς προεδρικῆς θητείας.

2. Ἡ πρότασις περὶ κατηγορίας καὶ παραπομπῆς εἰς δίκην τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ὑποβάλλεται εἰς τὴν Βουλὴν ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ ἐνδός τρίτου τούλαχιστον τῶν μελῶν αὐτῆς, γίνεται δὲ ἀποδεκτὴ δι’ ἀποφάσεως λαμβανομένης κατὰ πλειοψηφίαν τῶν δύο τρίτων τοῦ συνόλου τῶν μελῶν αὐτῆς.

3. Εάν ἡ πρότασις γίνη ἀποδεκτὴ, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας παραπέμπεται εἰς τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 86 δικαστήριον, τῶν περὶ τούτων διατάξεων ἐφαρμοζομένων ἀναλόγως καὶ ἐν προκειμένῳ.

4. Ἀπὸ τῆς παραπομπῆς του ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀπέχει τῆς ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων του, ἀναπληρούμενος κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 34 ὅριζόμενα, ἀναλαμβάνει δὲ ἐκ νεού ταῦτα, ἐφ ὅσον δεν εξηντληθῇ η θητεία του ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως ἀπαλλακτικῆς ἀποφάσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 86 δικαστηρίου.

5. Νόμος ψηφιζόμενος ὑπὸ τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς ρυθμίζει τὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος ἄρθρου.

”Αρθρον 50.

Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δὲν ἔχει ἄλλας ἀρμοδιότητας, εἰ μὴ ὅσας ἀπονέμει εἰς αὐτὸν ρητῶς τὸ Σύνταγμα καὶ αἱ πρὸς αὐτὸν συνάδοντες νόμοι.

ΤΜΗΜΑ Γ'

ΒΟΥΛΗ

Ανάδειξις καὶ συγκρότησις τῆς Βουλῆς

”Αρθρον 51.

1. Ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν καθορίζεται διὰ νόμου, δὲν δύναται ὅμως νὰ εἶναι κατώτερος τῶν διακοσίων, οὐδὲ ἀνώτερος τῶν τριακοσίων.

2. Οἱ βουλευταὶ ἀντιπροσωπεύουν τὸ “Ἐθνος.”

3. Οι βουλευταὶ ἐκλέγονται δι’ ἀμέσου, καθολικῆς καὶ μυστικῆς ψηφοφορίας, ὑπὸ τῶν ἔχοντων τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν πολιτῶν, ὡς νόμος ὁρίζει. Ὁ νόμος δὲν δύναται νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν, εἰ μὴ μόνον λόγῳ μὴ συμπληρώσεως κατωτάτου δρίου ἡλικίας ἢ λόγῳ ἀνικανότητος πρὸς δικαιοπραξίαν ἡ συνεπεία ἀμετακλήτου ποινικῆς καταδίκης δι’ ὠρισμένα ἐγκλήματα.

4. Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ διενεργοῦνται ταῦτοχρόνως καθ’ ἄπασαν τὴν Ἐπικρατείαν.

Νόμος δύναται νὰ ὁρίζῃ τὰ τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος ὑπὸ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐπικρατείας εὐρισκομένων ἐκλογέων.

5. Ἡ ἀσκησις τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος, εἶναι ὑποχρεωτική. Νόμος ὁρίζει ἐκάστοτε τὰς ἔξαιρέσεις καὶ τὰς ποινικάς κυρώσεις.

”Αρθρον 52.

Ἡ ἐλευθέρα καὶ ἀνόθευτος ἐκδήλωσις τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν πάντων τῶν λειτουργῶν τῆς Πολιτείας, οἵτινες ὑποχρεοῦνται νὰ διασφαλίζουν ταύτην εἰς πᾶσαν περίπτωσιν. Διὰ νόμου ὁρίζονται αἱ ποινικαὶ κυρώσεις κατὰ τῶν παραβατῶν τῆς διατάξεως ταύτης.

”Αρθρον 53.

1. Οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται διὰ τέσσαρα συναπτὰ ἔτη, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῶν γενικῶν ἐκλογῶν. Ἄμα τῇ λήξει τῆς βουλευτικῆς περιόδου διατάσσεται, διὰ προεδρικοῦ διατάγματος, προσυπογραφομένου ὑπὸ τοῦ Υπουργικοῦ Συμβουλίου, ἡ διενέργεια γενικῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν καὶ ἡ σύγκλησις τῆς νέας Βουλῆς εἰς τακτικὴν σύνοδον, ἐντὸς ἑτέρων τριάκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τούτων.

2. Βουλευτικὴ ἔδρα, κενωθεῖσα κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς περιόδου, δὲν πληροῦνται δι’ ἀναπληρωματικῆς ἐκλογῆς, διὰν τοιαύτη ἀπαιτεῖται κατὰ νόμου, ἐφ’ ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν κενῶν ἐδρῶν δὲν ὑπερβαίνῃ τὸ πέμπτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

3. Εἰς περίπτωσιν πολέμου παρατείνεται καθ’ ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ἡ βουλευτικὴ περιόδος. Ἐάν ἔχῃ διαλυθῆ ἡ Βουλὴ, ἀναστέλλεται ἡ διενέργεια ἐκλογῶν μέχρι λήξεως τοῦ πολέμου, ἀνακαλούμενης μέχρι ταύτης αὐτοδικαίως τῆς διαλυθείσης Βουλῆς.

”Αρθρον 54.

1. Τὸ ἐκλογικὸν σύστημα καὶ αἱ ἐκλογικαὶ περιφέρειαι ὁρίζονται διὰ νόμου.

2. Ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ἑκάστης ἐκλογικῆς περιφερείας ὁρίζεται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νομίμου πληθυσμοῦ τῆς περιφερείας, ὡς οὗτος προκύπτει ἐκ τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς.

3. Μέρος τῆς Βουλῆς, οὐχὶ μείζον τοῦ ἐνός εἰκοστοῦ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, δύναται νὰ ἐκλέγεται ἐνιαίως καθ’ ἄπασαν τὴν Ἐπικρατείαν, ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν συνολικήν ἐν τῇ Ἐπικρατείᾳ ἐκλογικὴν δύναμιν ἐκάστου κόμματος, ὡς νόμος ὁρίζει.

Κωλύματα καὶ ἀσυμβίβαστα τῶν Βουλευτῶν

"Αρθρον 55.

1. "Οπως ἐκλεγῆ τις βουλευτής ἀπαιτεῖται νὰ εἰναι "Ελλην πολίτης, νὰ ἔχῃ τὴν νόμιμον ἴκανότητα τοῦ ἐκλέγειν καὶ συμπεπληρωμένον τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς.

2. Βουλευτής, στερηθεὶς τινὸς τῶν ἀνωτέρω προσόντων, ἐκπίπτει αὐτοδικαίως τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος.

"Αρθρον 56.

1. "Εμμισθοι δημόσιοι λειτουργοί καὶ ὑπάλληλοι, ἀξιωματικοὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, ὑπάλληλοι δραγανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, δήμαρχοι καὶ πρόεδροι κοινοτήτων καὶ διοικηταὶ ἢ πρόεδροι διοικητικῶν συμβουλίων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ἢ δημοσίων ἢ δημοτικῶν ἐπιχειρήσεων, συμβολαιογράφοι, φύλακες μεταγραφῶν καὶ ὑποθηκῶν, δὲν δύνανται νὰ ἀνακηρυχθοῦν ὑποψήφιοι, οὐδὲ νὰ ἐκλεγοῦν βουλευταὶ, ἐὰν δὲν παραιτηθοῦν πρὸ τῆς ἀνακηρυξέως των ὡς ὑποψήφιων. Ἡ παραίτησις συντελεῖται διὰ μόνης τῆς ἔγγραφου ὑποβολῆς αὐτῆς. Ἀποκλείεται ἢ ἐπάνοδος τῶν παραιτουμένων στρατιωτικῶν εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, ἀπαγορεύεται δὲ ἢ ἐπάνοδος την παραιτουμένων πολιτικῶν ὑπαλλήλων καὶ λειτουργῶν πρὸ τῆς παρελεύσεως ἔτους ἀπὸ τῆς παραίτησεως.

2. Τῶν περιορισμῶν τῆς προηγουμένης παραγράφου ἔξαιροῦνται οἱ καθηγηταὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Νόμος δρίζει τὸν τρόπον τῆς ἀναπληρώσεως αὐτῶν, ἀναστελομένης τῆς ἀσκήσεως τῶν πρὸς τὴν ἴδιοτητα τοῦ καθηγητοῦ ἀρμοδιοτήτων, τοῦ ἐκλεγέντος, διαρκούσης τῆς βουλευτικῆς περιόδου.

3. "Εμμισθοι δημόσιοι ὑπάλληλοι, στρατιωτικοὶ ἐν ἐνεργείᾳ καὶ ἀξιωματικοὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, ὑπάλληλοι νομικῶν ἐν γένει προσώπων δημοσίου δικαίου, διοικηταὶ καὶ ὑπάλληλοι δημοσίων καὶ δημοτικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ κοινοφελῶν ἰδρυμάτων, δὲν δύνανται νὰ ἀνακηρυχθοῦν ὑποψήφιοι, οὐδὲ νὰ ἐκλεγοῦν βουλευταὶ εἰς οἰγνδήποτε ἐκλογικὴν περιφέρειαν, εἰς τὴν δόπιαν ὑπηρέτησαν πλέον τοῦ τριμήνου, κατὰ τὴν πρὸ τῶν ἐκλογῶν τριετίαν. Εἰς τὸν αὐτοὺς περιορισμοὺς ὑπάγονται καὶ οἱ διατελέσαντες γενικοὶ γραμματεῖς ὑπουργείων κατὰ τὸ τελευταῖον ἔξαμηνον τῆς τετραετοῦς βουλευτικῆς περιόδου. Δὲν ὑπάγονται εἰς τὸν αὐτοὺς περιορισμοὺς οἱ ὑποψήφιοι βουλευταὶ τῆς Ἐπικρατείας καὶ οἱ κατώτεροι ὑπάλληλοι τῶν κεντρικῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν.

4. Πολιτικοὶ ὑπάλληλοι καὶ στρατιωτικοὶ ἐν γένει, ἔχοντες ἀνειλημένην κατὰ νόμον, ὑποχρέωσιν παραμονῆς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἐπὶ ὥρισμένον χρόνον, δὲν δύνανται νὰ ἀνακηρυχθοῦν ὑποψήφιοι, οὐδὲ νὰ ἐκλεγοῦν βουλευταὶ, διαρκούντος τοῦ χρόνου τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῶν.

"Αρθρον 57.

1. Τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτοῦ εἰναι ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ ἔργα ἢ τὴν ἴδιοτητα μέλους τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, διοικητοῦ, γενικοῦ διευθυντοῦ ἢ τῶν ἀναπληρωτῶν αὐτῶν, ἢ ὑπάλληλου ἐμπορικῆς ἑταιρείας, ἢ ἐπιχειρήσεως

ἀπολαυσης, εἰδικῶν προνομίων η̄ κρατικῆς ἐπιχορηγήσεως η̄ τυχούσης παραχωρήσεως δημοσίας ἐπιχειρήσεως.

2. Βουλευταὶ, ἐμπίπτοντες εἰς τὰς διατάξεις τῆς προηγουμένης παραγράφου, διφείλουν ἐντὸς ὁκτώ ἡμερῶν, ἀφ' ἡς καταστῇ ὄριστικῃ̄ ἡ ἐκλογὴ των, νὰ δηλώσουν ἐπιλογὴν μεταξὺ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος καὶ τῶν ὡς ἄνω ἔργων. Ἐν παραλείψει τοιαύτης ἐμπροθέσμου δηλώσεως, ἐκπίπτουν αὐτοδικαίως τοῦ ἀξιώματος τοῦ βουλευτοῦ.

3. Βουλευταὶ, ἀποδεχόμενοι οίονδήποτε τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ η̄ τῷ παρόντι ἄρθρῳ ἀναφερομένων καθηκόντων η̄ ἔργων, χαρακτηρίζομένων ὡς ἀποτελουόντων κώλυμα διὰ τὴν ὑποψηφιότητα βουλευτοῦ, η̄ ὡς ἀσυμβιβάστων διὰ τὸ βουλευτικὸν ἀξιώμα, ἐκπίπτουν αὐτοδικαίως τούτου.

4. Οἱ βουλευταὶ δὲν δύνανται νὰ ἀναλαμβάνουν προμηθείας, μελέτας, η̄ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων τοῦ Κράτους, τῶν ὄργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ἢ ἀλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, η̄ δημοσίων, η̄ δημοτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἐνοικιάσεις δημοσίων η̄ δημοτικῶν φόρων, οὐδὲ νὰ μισθώνουν ἀκίνητα ἀνήκοντα εἰς τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα, η̄ νὰ δέχωνται πάσης μορφῆς παραχωρήσεις ἐπὶ τῶν ἀκινήτων αὐτῶν. Ἡ παράβασις τῶν διατάξεων τῆς παρούσης παραγράφου συνεπάγεται ἕκπτωσιν ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος καὶ ἀκυρότητα τῶν πράξεων. Αἱ πράξεις αὐταὶ εἰναι ἄκυροι καὶ ὅταν γινωνται ὑπὸ ἐμπορικῶν ἔταιρειῶν η̄ ἐπιχειρήσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἔργα διευθυντοῦ η̄ διοικητικοῦ η̄ νομικοῦ συμβούλου ἐκτελεῖ βουλευτής, η̄ μετέχει τούτων ὡς ὅμορρυθμος η̄ ἐτερόρρυθμος ἔταιρος.

5. Εἰδίκος νόμος ὁρίζει τὸν τρόπον συνεχίσεως η̄ ἐκχωρήσεως η̄ διαλύσεως συμβάσεως ἐκτελέσεως τῶν ἔργων καὶ μελετῶν περὶ ὧν η̄ παράγραφος 4, ἀνειλημμένων ὑπὸ βουλευτοῦ πρὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ.

"Ἄρθρον 58.

Ἡ ἔξελιξις καὶ ἐκδίκασις τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, κατὰ τοῦ κύρους τῶν ὅποιων ἔγείρονται ἐνστάσεις, ἀναφερόμεναι εἴτε εἰς ἐκλογικάς παραβάσεις περὶ τὴν ἐνέργειαν τούτων, εἴτε εἰς ἔλλειψιν τῶν νομίμων προσόντων, ἀνατίθεται εἰς τὸ κατ' ἄρθρον 100 'Ἀνώτατον Εἰδικὸν Δικαστήριον.

Κεφάλαιον Τρίτον

Καθήκοντα καὶ δικαιώματα τῶν Βουλευτῶν.

"Ἄρθρον 59.

1. Οἱ βουλευταὶ, πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων αὐτῶν ὅμνύουν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ καὶ εἰς δημοσίαν συνεδρίασιν τὸν ἀκόλουθον ὅρκον:

“Ομνύω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοούσιου καὶ Ἀδαιμόνου Τριάδος νὰ φυλάττω πίστιν εἰς τὴν Πατρίδα καὶ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, ὑπακοήν εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους καὶ νὰ ἐκπληρῶ εὐσυνειδήτως τὰ καθήκοντά μου.”

2. Ἀλλόθρησκοι η̄ ἐτερόδοξοι βουλευταὶ δίνουν τὸν αὐτὸν ὅρκον κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἴδιας αὐτῶν θρησκείας, η̄ τοῦ ἴδιου αὐτῶν δόγματος.

3. Ἀνακηρυσσόμενοι βουλευταὶ ἀπό της Βουλῆς διδούν τὸν ὅρκον ἐνώπιον τοῦ λειτουργοῦντος Τμήματος αὐτῆς.

"Αρθρον 60.

1. Οἱ βουλευταὶ ἔχουν ἀπεριόριστον τὸ δικαιώμα τῆς κατὰ συνείδησιν γνώμης καὶ ψήφου.

2. Ἡ ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος παραίτησις εἰναι δικαιώμα τοῦ βουλευτοῦ, συντελεῖται δὲ ἂμα τῇ ὑποβολῇ ἐγγράφου δηλώσεως εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς καὶ δὲν ὑπόκειται εἰς ἀνάκλησιν.

"Αρθρον 61.

1. Ὁ βουλευτὴς δὲν καταδιώκεται, οὐδὲ ὁ πωσδήποτε ἔξετάζεται, ἔνεκα γνώμης ἢ ψήφου διθείσης παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀσκησιν τῶν βουλευτικῶν καθηκόντων.

2. Ὁ βουλευτὴς διώκεται μόνον διὰ συκοφαντικὴν δυσφήμησιν κατὰ νόμον, μετ' ἀδειαν τῆς Βουλῆς. Ἀρμόδιον διὰ τὴν ἐκδίκασιν εἰναι τὸ Ἐφετεῖον. Ἡ ἀδεια θεωρεῖται ὡς δριστικῶς μὴ παρασχεθῆσα, ἐὰν ἡ Βουλὴ δὲν ἀποφανθῇ ἐντὸς τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν ἀπὸ τῆς περιελεύσεως τῆς ἐγκλήσεως εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς. Ἐν ἀρχῆσι χορηγήσεως τῆς ἀδείας ἡ παρελθούσης ἀπράκτου τῆς προθεσμίας ἡ πρᾶξις θεωρεῖται ἀνέγκλητος.

3. Ἡ παράγραφος αὕτη ἔχει ἐφαρμογὴν ἀπὸ τῆς προσεχοῦς βουλευτικῆς περιόδου.

3. Ὁ βουλευτὴς δὲν ὑποχρεοῦται εἰς μαρτυρίαν περὶ πληροφοριῶν περιελθουσῶν εἰς αὐτὸν ἢ παρασχεισῶν ὑπὸ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν καθηκόντων του, οὐτὲ περὶ τῶν προσώπων τὰ ὄποια ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτὸν τὰς πληροφορίας ἢ εἰς τὰ ὄποια ούτος παρέσχε ταύτας.

"Αρθρον 62.

Διαρκούσης τῆς βουλευτικῆς περιόδου, βουλευτὴς δὲν διώκεται, οὐδὲ συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, οὐδὲ ἀλλως πας περιορίζεται, ἄνευ ἀδείας τοῦ Σώματος. Ὄμοιώς, δὲν διώκεται βουλευτὴς τῆς διαλυθείσης Βουλῆς διὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα, ἀπὸ τῆς διαλύσεως ταύτης μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως τῶν βουλευτῶν τῆς νέας Βουλῆς.

Ἡ ἀδεια θεωρεῖται μὴ παρασχεθεῖσα, ἐὰν ἡ Βουλὴ, δὲν ἀποφανθῇ ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς διαβιβάσεως τῆς αιτήσεως διώξεως τοῦ εἰσαγγελέως εἰς τὸν Πρόεδρον αὐτῆς.

Ἡ τρίμηνος προθεσμία ἀναστέλλεται κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διακοπῶν τῆς Βουλῆς.

“Ἀδεια δὲν ἀπαιτεῖται διὰ τὰ ἐπ’ αὐτοφόρῳ κακουργήματα.

"Αρθρον 63.

1. Οἱ βουλευταὶ δικαιοῦνται ἐκ τοῦ Δημοσίου ἀποζημιώσεως καὶ δαπανῶν, διὰ τὴν ἀσκησιν τοῦ λειτουργήματός των, τὸ ὑψος δὲ ἀμφοτέρων καθορίζεται δι’ ἀποφάσεως τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς.

2. Οἱ βουλευταὶ ἀπολαμβάνουν συγκοινωνιακῆς, ταχυδρομικῆς καὶ τηλεφωνικῆς ἀτελείας, ἡ ἔκτασις τῆς ὄποιας καθορίζεται δι’ ἀποφάσεως τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς.

3. Ἐν ἀδικαιολογήτῳ ἀπουσίᾳ βουλευτοῦ ἐπὶ πλείονας τῶν πέντε συνεδριάσεων κατὰ μῆνα, κρατεῖται ὑποχρεωτικῶς τὸ τριακοστὸν τῆς μηνιαίας ἀποζημιώσεως, δι’ ἐκάστην ἀπουσίαν.

‘Οργάνωσις καὶ λειτουργία τῆς Βουλῆς.

”Αρθρον 64.

1. Ἡ Βουλὴ συνέρχεται αὐτοδικαίως κατ’ ἔτος τὴν πρώτην Δευτέραν τοῦ μηνὸς Ὁκτωβρίου εἰς τακτικὴν σύνοδον διὰ τὰ ἐτήσια ἔργα αὐτῆς, ἐκτός ἐάνν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τὴν συγκαλέσῃ ἐνωρίτερον, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 40.

2. Ἡ διάρκεια τῆς τακτικῆς συνόδου δὲν δύναται νὰ είναι βραχυτέρα τῶν πέντε μηνῶν, μηδὲ συνυπολογιζομένου τοῦ χρόνου τῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 40 ἀναστολῆς.

Ἡ τακτικὴ σύνοδος παρατείνεται ὑποχρεωτικῶς μέχρι τῆς ἐγκρίσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ, κατὰ τὸ ἄρθρον 79, ή τῆς ψηφίσεως τοῦ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἄρθρον, εἰδίκου νόμου.

”Αρθρον 65.

1. Ἡ Βουλὴ ὀρίζει τὸν τρόπον τῆς ἐλευθέρας καὶ δημοκρατικῆς λειτουργίας αὐτῆς διὰ Κανονισμοῦ, ψηφιζομένου ἐν Ὁλομελείᾳ κατὰ τὸ ἄρθρον 76 καὶ δημοσιευμένου διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, παραγγελίᾳ τοῦ Προέδρου αὐτῆς.

2. Ἡ Βουλὴ ἐκλέγει ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς τὸν Πρόεδρον καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Προεδρείου, κατὰ τὰ διὰ τοῦ Κανονισμοῦ ὅριζομενα.

3. Ο Πρόεδρος καὶ οἱ Ἀντιπρόεδροι ἐκλέγονται κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστης βουλευτικῆς περιόδου.

Ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν διανυομένην πρώτην σύνοδον τῆς Ε΄ Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς ἐκλεγέντων Προέδρου καὶ Ἀντιπροέδρων.

Ἡ Βουλὴ προτάσει πεντήκοντα βουλευτῶν δύναται νὰ ἐκφράσῃ μομφὴν εἰς βάρος τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ή μέλους τοῦ Προεδρείου, συνεπαγομένην τὴν λῆξιν τῆς θητείας αὐτοῦ.

4. Ο Πρόεδρος τῆς Βουλῆς διευθύνει τὰς ἐργασίας τοῦ Σώματος, μεριμνᾷ διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς ἀκωλύτου διεξαγωγῆς τῶν ἐργασιῶν του, διὰ τὴν κατοχύρωσιν τῆς ἐλευθέρας γνώμης καὶ ἐκφράσεως τῶν βουλευτῶν καὶ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, δυνάμενος νὰ λάβῃ καὶ πειθαρχικὰ μέτρα κατὰ παντὸς παρεκτρεπομένου βουλευτοῦ, κατὰ τὰ διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς ὁ παρεκτρεπομένου βουλευτοῦ, κατὰ τὰ διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς ὡρίζόμενα.

5. Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ δύναται νὰ συσταθῇ παρὰ τῇ Βουλῇ ἐπιστημονικὴ ὑπηρεσία πρὸς ὑποβοήθησιν τοῦ νομοθετικοῦ αὐτῆς ἔργου.

6. Ο Κανονισμὸς καθορίζει τὴν δραγάνωσιν τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Βουλῆς ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Προέδρου καὶ πάντα τὰ ἀφορῶντα τὸ προσωπικόν αὐτῆς. Αἱ πράξεις τοῦ Προέδρου, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν πρόσληψιν καὶ τὴν ὑπηρεσιακὴν κατάστασιν τοῦ προσωπικοῦ τῆς Βουλῆς, ὑπόκεινται εἰς προσφυγὴν ἡ αἴτησιν ἀκυρώσεως ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

”Αρθρον 66.

1. Ἡ Βουλὴ συνεδριάζει δημοσίᾳ ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ δύναται ὅμως νὰ

διασκεψθῆ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, κατ' αἵτησιν τῆς Κυβερνήσεως ἡ δέκα πέντε βουλευτῶν, ἐὰν τοῦτο ἀποφασισθῇ ἐν μυστικῇ συνεδριάσει, κατὰ πλειοψηφίαν. Μετά ταῦτα ἀποφασίζει ἐὰν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει.

2. Οἱ Ὑπουργοὶ καὶ Ὑφυπουργοὶ ἔχουν ἐλευθέραν εἰσοδον εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς καὶ ἀκούονται ὁσάκις ζητήσουν τὸν λόγον.

3. Ἡ Βουλὴ καὶ αἱ κοινοβουλευτικαὶ ἐπιτροπαὶ δύνανται νὰ αἴτησωνται τὴν παρουσίαν τοῦ ἀρμοδίου ἐπὶ συζητούμενών ὑπὲρ αὐτῶν θεμάτων Ὑπουργοῦ, ἢ Ὑφυπουργοῦ.

Αἱ κοινοβουλευτικαὶ ἐπιτροπαὶ δικαιοῦνται νὰ καλοῦν, διὰ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ, οἰονδήποτε δημόσιον λειτουργὸν θεωροῦν χρήσιμον διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν.

"Αρθρον 67.

· Η Βουλὴ δὲν δύναται νὰ ἀποφασίσῃ ἄνευ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τῶν παρόντων μελῶν, ἥτις δῆμος οὐδέποτε δύναται νὰ είναι μικροτέρα τοῦ ἐνὸς τετάρτου τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

· Εν περιπτώσει ἰσοψηφίας ἐπαναλαμβάνεται ἡ ψηφοφορία, μετὰ δὲ ἰσοψηφίαν, ἢ πρότασις ἀπορρίπτεται.

"Αρθρον 68.

1. Ἡ Βουλὴ συνιστᾶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστης τακτικῆς συνόδου κοινοβουλευτικὰς ἐπιτροπὰς ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς πρὸς ἐπεξεργασίαν καὶ ἔξετασιν τῶν ὑποβαλλομένων νομοσχεδίων καὶ προτάσεων νόμων, τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν Ὁλομέλειαν καὶ τὰ Τμήματα αὐτῆς.

2. Ἡ Βουλὴ συνιστᾶ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ἔξεταστικὰς ἐπιτροπὰς, διὰ ἀποφάσεως τῆς λαμβανομένης διὰ πλειοψηφίας τῶν δύο πέμπτων τοῦ συνόρου τῶν βουλευτῶν, προτάσει τοῦ ἐνὸς πέμπτου τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Πρὸς σύστασιν ἔξεταστικῶν ἐπιτροπῶν ἐπὶ ζητημάτων ἀναγομένων εἰς τὴν ἔξωτερικήν πολιτικήν καὶ τὴν έθνικήν ἀμυναν, ἀπαιτεῖται ἀπόφασις τῆς Βουλῆς λαμβανομένη διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Τὰ τῆς συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας τῶν ἐπιτροπῶν τούτων καθορίζονται ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς.

3. Αἱ κοινοβουλευτικαὶ καὶ ἔξεταστικαὶ ἐπιτροπαὶ ὡς καὶ τὰ κατὰ τὰ ἅρθρα 70 καὶ 71 Τμήματα τῆς Βουλῆς συνιστῶνται κατ' ἀναλογίαν τῆς δυνάμεως τῶν κομμάτων, τῶν δύμάδων καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων, ὡς ὁ Κανονισμὸς ὀρίζει.

"Αρθρον 69.

Οὐδεὶς ἐμφανίζεται αὐτόκλητος ἐνώπιον τῆς Βουλῆς διὰ νὰ ἀναφέρῃ τὶς προφορικῶς ἢ ἐγγράφως. Αἱ ἀναφοραὶ παρουσιάζονται διὰ τίνος βουλευτοῦ, ἢ παραδίδονται εἰς τὸν Πρόεδρον. Ἡ Βουλὴ ἔχει δικαίωμα νὰ ἀποστέλλῃ τὰς ἀπευθυνομένας πρὸς αὐτὴν ἀναφοράς εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς καὶ Ὑφυπουργούς, οἱ δοποὶ ὑποχρεοῦνται νὰ δίδουν διευκρινήσεις, ὁσάκις ζητηθοῦν.

"Αρθρον 70.

1. Ἡ Βουλὴ ἀσκεῖ τὸ νομοθετικὸν ἔργον αὐτῆς ἐν Ὁλομελείᾳ.

2. Ὁ Κανονισμὸς τῆς Βουλῆς προβλέπει τὴν ἀσκησιν τοῦ διοικητοῦ

καθοριζομένου νομοθετικού έργου και είς Τμήματα ούχι πλείονα τῶν δύο, ὑπὸ τοὺς ἐν ἄρθρῳ 72 περιορισμούς. Ἡ σύστασις καὶ ἡ λειτουργία τῶν Τμημάτων ἀποφασίζεται ἐκάστοτε ὑπὸ τῆς Βουλῆς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστης συνόδου, διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

3. Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς δρίζεται, ἐπίσης, ἡ μεταξὺ τῶν Τμημάτων κατανομὴ τῆς ἀρμοδιότητος αὐτῶν κατὰ ὑπουργεῖα.

4. Ἐφ' ὅσον δὲν ὁρίζεται ἄλλως, αἱ περὶ Βουλῆς διατάξεις τοῦ Συντάγματος ισχύουν καὶ διὰ τὴν ἐν Ὀλομελείᾳ καὶ τὴν διὰ τὴν κατὰ Τμήματα λειτουργίαν αὐτῆς.

5. Πρὸς λὴψιν ἀποφάσεως τῶν Τμημάτων ἡ ἀπαίτουμένη πλειοψηφία δὲν δύναται νά είναι κατωτέρα τῶν δύο πέμπτων τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν τῶν Τμημάτων.

6. Ὁ κοινοβουλευτικὸς ἔλεγχος ἀσκεῖται ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐν Ὀλομελείᾳ δις τούλαχιστον τῆς ἐβδομάδος, ώς ὁ Κανονισμός τῆς Βουλῆς δρίζει.

”Αρθρον 71.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διακοπῆς τῶν ἔργασιῶν τῆς Βουλῆς, τὸ νομοθετικὸν ἔργον αὐτῆς, ἔξαιρέσει τῶν νομοθετημάτων ἀρμοδιότητος τῆς Ολομελείας κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 72 δριζόμενα, ἐπιτελεῖται ὑπὸ Τμημάτους αὐτῆς, συγκροτούμενου καὶ λειτουργοῦντος κατὰ τὰ ἐν ἄρθροις 68 παράγραφος 3 καὶ 70 δριζόμενα.

Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ δύναται νά προβλεφθῇ ἡ ἐπεξεργασία τῶν νομοσχεδίων ἡ προτάσεων νόμων ὑπὸ κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν μελῶν τοῦ αὐτοῦ Τμήματος.

”Αρθρον 72.

1. Ἐν Ὀλομελείᾳ τῆς Βουλῆς συζητοῦνται καὶ ψηφίζονται ὁ Κανονισμὸς αὐτῆς, νομοσχέδια καὶ προτάσεις νόμων περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν, περὶ τῶν ἐν ἄρθροις 3, 13, 27, 28 καὶ 36 παράγραφος 1 θεμάτων, περὶ τῆς ἀσκήσεως καὶ προστασίας τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, περὶ τῆς λειτουργίας τῶν πολιτικῶν κομμάτων, περὶ παροχῆς νομοθετικῆς ἔξουσιοδοτήσεως κατὰ τὸ ἄρθρον 43 παράγραφος 4, περὶ εὐθύνης τῶν ὑπουργῶν, περὶ καταστάσεως πολιορκίας, περὶ τῆς χορηγίας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ περὶ τῆς αὐθεντικῆς ἐρμηνείας τῶν νόμων κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 77, ώς καὶ παντὸς ἑτέρου θέματος, ἀναγομένους εἰς τὴν Ὀλομέλειαν τῆς Βουλῆς, κατὰ εἰδίκην πρόβλεψιν τοῦ Συντάγματος, ἡ διὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ δόποιού ἀπαιτεῖται εἰδικὴ πλειοψηφία.

Ἐν Ὀλομελείᾳ τῆς Βουλῆς ψηφίζεται ἐπίσης ὁ προϋπόλογισμὸς καὶ ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ Κράτους καὶ τῆς Βουλῆς.

2. Ἡ κατ' ἀρχὴν, κατ' ἄρθρον καὶ εἰς τὸ σύνολον συζήτησις καὶ ψήφισης πάντων τῶν λοιπῶν νομοσχεδίων ἡ προτάσεων νόμων, δύναται νά ἀνατεθῇ εἰς Τμῆμα τῆς Βουλῆς, κατὰ τὸ ἐν ἄρθρῳ 70 δριζόμενα.

3. Τὸ ἐπιλαμβανόμενον τῆς ψηφίσεως νομοσχεδίου ἡ προτάσεως νόμου Τμῆμα ἀποφαίνεται δριστικῶς περὶ τῆς ἀρμοδιότητος αὐτοῦ, δικαιούμενον νά παραπέμψῃ οἰανδήποτε περὶ αὐτῆς ἀμφισβήτησιν εἰς τὴν Ὀλομέλειαν τῆς Βουλῆς, δι' ἀποφάσεως λαμβανομένης διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἡ ἀποφάσις τῆς Ὀλομέλειας δεσμεύει τὰ Τμήματα.

4. Ἡ Κυβέρνησις δύναται νά εἰσάγῃ πρὸς συζήτησιν καὶ ψήφισην νομοσχεδίου μείζονος σημασίας ἀντί τῶν Τμημάτων εἰς τὴν Ὀλομέλειαν.

5. Ἡ Ὀλομέλεια τῆς Βουλῆς δύναται νά ζητήσῃ δι' ἀποφάσεως αὐτῆς

λαμβανομένης δι' ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, τὴν παρ' αὐτῆς συζήτησιν καὶ κατ' ἀρχὴν, κατ' ἄρθρον καὶ εἰς τὸ σύνολον ψήφισιν ἐκκρεμοῦς ἔνώπιον Τμήματος νομοσχεδίου ἢ προτάσεως νόμου.

Κεφάλαιον Πέμπτον

Νομοθετική λειτουργία τῆς Βουλῆς.

"Αρθρον 73.

1. Τὸ δικαίωμα προτάσεως νόμων ἀνήκει εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Κυβέρνησιν.

2. Νομοσχέδια, ἀναφερόμενα ὑπωδήποτε εἰς τὴν ἀπονομὴν συντάξεως καὶ τὰς προϋποθέσεις ταύτης, ὑποβάλλονται μόνον ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν, μετά γνωμοδότησιν τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, προκειμένου δὲ περὶ συντάξεων βαρυνουσῶν τὸν προϋπολιγισμὸν δργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου, δικαίου, ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Ὑποργοῦ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Τὰ νομοσχέδια περὶ συντάξεων πρέπει νὰ εἰναι εἰδικά, μὴ ἐπιτρεπομένης ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος τῆς ἀναγραφῆς διατάξεων περὶ συντάξεων εἰς νόμους σκοποῦντας τὴν ρύθμισιν ἄλλων θμάτων.

3. Οὐδεμία πρότασις νόμου ἢ τροπολογία ἢ προσθήκη εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν, ἔάν προέρχεται ἐκ τῆς Βουλῆς, ἐφ' ὅσον συνεπάγεται εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου, τῶν δργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, δαπάνας ἢ ἐλάτωσιν ἐσόδων, ἢ τῆς περιουσίας αὐτῶν, πρὸς μισθοδοσίαν ἢ σύνταξιν, ἢ ἐν γένει ὄφελος προδόπων.

4. Εἶναι δύμως παραδεκτὴ τροπολογία ἢ προσθήκη ὑποβάλλομένη ὑπὸ ἀρχηγοῦ κόμματος ἢ ἐκπροσώπου διμάδιος κατὰ τὰ ἐν παραγράφῳ 3 τοῦ ἄρθρου 74 ὀριζόμενα, προκειμένου περὶ νομοσχεδίων ἀναφέρομένων εἰς τὴν δργάνωσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν δργανισμῶν δημοσίου ἐνδιαφέροντος, εἰς τὴν ὑπηρεσιακὴν ἐν γένει κατάστασιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν δργάνων τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, τῶν ὑπαλλήλων δργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, ὡς καὶ δημοσίων ἐν γένει ἐπιχειρήσεων.

5. Νομοσχέδιον δι' οὐ ἐπιβάλονται τοπικοὶ ἢ εἰδικοὶ φόροι, ἢ οἰασδήποτε φύσεως βάροι ὑπέρ δργανισμῶν, ἢ νομικῶν προσώπων δημοσίου ἢ ιδιωτικοῦ δικαίου, δέον νὰ προσυπογράφεται καὶ ὑπὸ τῶν Ὑπουργῶν Συντονισμοῦ καὶ Οἰκονομικῶν.

"Αρθρον 74.

1. Πᾶν νομοσχέδιον καὶ πᾶσα πρότασις νόμου συνοδεύεται ὑποχρεωτικῶς ὑπὸ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, πρὸ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Βουλὴν, Ολομέλειαν ἢ Τμήματα, δύναται νὰ παραπεμφθῇ πρὸς νομοτεχνικὴν ἐπεξεργασίαν εἰς τὴν κατὰ τὴν παράγραφον 5 τοῦ ἄρθρου 65 ἐπιστημονικὴν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς, ὡς ὁ Κανονισμὸς ὁρίζει.

2. Τὰ εἰς τὴν Βουλὴν κατατίθεμενα νομοσχέδια καὶ προτάσεις νόμων παραπέμπονται εἰς τὴν οἰκείαν κοινοβουλευτικὴν ἐπιτροπὴν. Ὑποβληθείστης τῆς ἐκθέσως, ἢ παρελθούσης ἀπράκτου τῆς ταχθείσης προθεσμίας πρὸς ὑποβολὴν ταύτης, εἰσάγονται εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς συζήτησιν μετὰ παρέλευσιν

τριῶν ἔκτοτε ἡμερῶν, πλὴν ἂν ἔχουν χαρακτηρισθῆν ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου· Υπουργοῦ ὁς ἐπείγοντος χαρακτήρος. Ἡ συζήτησις ἄρχεται μετὰ προφορικὴν εἰσήγησιν τοῦ ἀρμοδίου· Υπουργοῦ καὶ τῶν εἰσηγητῶν τῆς ἐπιτροπῆς.

3. Τροπολογίαι βουλευτῶν ἐπὶ νομοσχέδιων καὶ προτάσεων νόμου τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Ὀλομελείας ἢ τῶν Τμημάτων τῆς Βουλῆς δὲν εἰσάγονται πρὸς συζήτησιν, ἐὰν δὲν ὑποβλήθουν μέχρι καὶ τῆς προτεραιάς τῆς ἡμέρας τῆς ἐνάρξεως τῆς συζήτησεως, ἐκτὸς ἐὰν εἰς τὴν συζήτησιν αὐτῶν συγκατατίθεται καὶ ἡ Κυβέρνησις.

4. Δέν εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν νομοσχέδιον ἢ πρότασις νόμου ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν τροποποίησιν διατάξεως νόμου, ἐὰν δὲν ἔχῃ καταχωρισθῆνεις μὲν τὴν αἰτιολογικὴν ἐκθεσιν δλόκληρον τὸ κείμενον τῆς τροποποιουμένης διατάξεως, εἰς δὲ τὸ κείμενον τοῦ νομοσχεδίου ἢ τῆς προτάσεως, δλόκληρος ἡ νέα διάταξις, ὡς διαμαρφούται διὰ τῆς τροποποίησεως.

5. Νομοσχέδιον ἢ πρότασις νόμου, περιέχουσα διατάξεις ἀσχέτους πρὸς τὸ κύριον ἀντικείμενον αὐτῶν, δὲν εἰσάγονται πρὸς συζήτησιν.

Οὐδεμίᾳ προσθήκη ἢ τροπολογία εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν, ἐὰν δὲν σχετίζεται πρὸς τὸ κύριον ἀντικείμενον τοῦ νομοσχεδίου ἢ τῆς προτάσεως.

Ἐν ἀμφισβήτησης ἀποφαίνεται ἡ Βουλὴ.

6. Ἄπαξ τοῦ μηνὸς, εἰς προσδιοριστέαν ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ἡμέραν, ἐγγράφονται εἰς τὴν ἡμερήσιαν διάταξιν κατὰ προτεραιότητα καὶ συζητοῦνται ἐκκρεμεῖς προτάσεις νόμων.

"Αρθρον 75.

1. Πᾶν νομοσχέδιον καὶ πᾶσα πρότασις νόμου, συνεπαγόμενα ἐπιβάρυνσιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἐφ' ὅσον μὲν ὑποβάλλεται ὑπὸ Υπουργῶν, δὲν εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν, ἐὰν δὲν συνοδεύεται ὑπὸ ἐκθέσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, καθοριζόσης τὴν δαπάνην, ἐφ' ὅσον δὲ ὑποβάλλεται ὑπὸ βουλευτῶν, διαβιβάζεται πρὸ πάσης συζήτησεως εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους, ὑποχρεούμενον νὰ ὑποβάλῃ σχετικὴν κείσιμην ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν. Παρερχομένης ἀπράκτου τῆς προθεσμίας ταύτης, ἡ πρότασις νόμου εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν καὶ ἀνευ ἐκθέσεως.

2. Τὸ αὐτὸν ἴσχυει καὶ διὰ τὰς τροπολογίας, ἐφ' ὅσον ζητηθῇ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων Υπουργῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ Γενικὸν Λογιστήριον ὑποχρεοῦται νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν Βουλὴν τὴν ἐκθεσίν του ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν. Μόνον παρερχομένης ἀπράκτου τῆς προθεσμίας ταύτης, ἡ συζήτησις χωρεῖ καὶ ἀνευ ἐκθέσεως.

3. Νομοσχέδιον συνεπαγόμενον δαπάνην ἢ ἐλάττωσιν ἐσόδων, δὲν εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν ἐὰν δὲν συνοδεύεται ὑπὸ εἰδικῆς ἐκθέσεως περὶ τοῦ τρόπου καλύψεως των, ὑπογεγραμμένης ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Υπουργοῦ καὶ τοῦ Υπουργοῦ Οἰκονομικῶν.

"Αρθρον 76.

1. Πᾶν νομοσχέδιον καὶ πᾶσα πρότασις νόμου εἰσαγομένη ἐνώπιον τῆς Ολομελείας ἢ τῶν Τμημάτων συζητεῖται καὶ ψηφίζεται ἐφ' ἄπαξ, κατ' ἄρχην, κατ' ἄρθρον καὶ εἰς τὸ σύνολον.

2. Κατ' ἔξαρτεσιν νομοσχέδια καὶ προτάσεις νόμων συζητοῦνται καὶ ψηφίζονται ὑπὸ τῆς Ολομελείας τῆς Βουλῆς δις καὶ εἰς δύο διαφόρους συνεδριάσεις ἀπεχούσας ἀλλήλων δύο τούλαχιστον ἡμέρας, κατ' ἄρχην μὲν καὶ κατ' ἄρθρον κατὰ τὴν πρώτην συζήτησιν, κατ' ἄρθρον δὲ καὶ εἰς τὸ

σύνολον κατὰ τὴν δευτέραν, ἐὰν ζητηθῇ τοῦτο μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς κατ' ἀρχὴν συζητήσεως, ὑπὸ τοῦ ἐνὸς τρίτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

3. Εάν κατὰ τὴν συζητήσιν ἐγένοντο δεκταὶ τροπολογίαι, ή ψήφισις τοῦ συνόλου ἀναβάλλεται ἐπὶ εἰκοσιτετράωρον ἀπὸ τῆς διανομῆς τοῦ τροποποιηθέντος νομοσχεδίου ἡ προτάσεως νόμου.

4. Νομοσχέδιον ἡ πρότασις νόμου, χαρακτηριζόμενον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὡς κατεπείγον, εἰσάγεται πρὸς ψήφισιν μετὰ περιορισμένην συζητήσιν, εἰς ἣν μετέχουν, πλὴν τῶν οἰκείων εἰσηγητῶν, ὅ Πρωθυπουργός ἢ ὁ ἀρμόδιος Ὑπουργός, οἱ Ἀρχηγοὶ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων καὶ ἀνά εἰς ἐκπρόσωπος τούτων. Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς δύναται νὰ περιορισθῇ ἡ διάρκεια τῶν ὀμιλιῶν καὶ ὁ χρόνος συζητήσεως.

5. Η Κυβέρνησις δύναται νὰ ζητηθῇ ὅπως νομοσχέδιον ἡ πρότασις νόμου ἰδιαιτέρας σημασίας ἡ ἐπείγοντος χαρακτήρος, συζητηθῇ εἰς ὥρισμένον ἀριθμὸν συνεδριάσεων, οὐχὶ μείζονα τῶν τριών. Η Βουλὴ δύναται νὰ παρατείνῃ τὴν συζητήσιν ἐπὶ δύο εἰσέτι συνεδριάσεις, προτάσει τοῦ ἐνὸς δεκάτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν. Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς καθορίζεται ἡ διάρκεια ἑκάστης ὅμιλίας.

6. Ή ἐπιψήφισις δικαστικῶν ἡ διοικητικῶν κωδίκων, συνταχθέντων ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιτροπῶν, αἱ ὅποιαι συνεστήθησαν δι' εἰδικῶν νόμων, δύναται νὰ γίνῃ ἐν Ὁλομελείᾳ τῆς Βουλῆς δι' ἰδιαιτέρου νόμου, κυροῦντος ἐν ὅλῳ τούτους.

7. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δύναται νὰ γίνῃ κωδικοποίησις ὑφισταμένων διατάξεων δι' ἀπλῆς ταξινομήσεως αὐτῶν ἡ ἐν διῃφθαροφορᾷ καταργηθέντων νόμων, πλὴν τῶν φορολογικῶν.

8. Νομοσχέδιον ἡ πρότασις νόμου, ἀποκρουσθεῖσα ὑπὸ τῆς Ὁλομελείας τῆς Βουλῆς ἡ Τμῆματος αὐτῆς, δὲν εἰσάγεται ἐκ νέου εἰς τὴν αὐτὴν σύνοδον, οὐδὲ εἰς τὸ μετὰ τὴν λῆξιν αὐτῆς λειτουργοῦν Τμῆμα.

"Αρθρον 77.

1. Η αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τῶν νόμων ἀνήκει εἰς τὴν νομοθετικὴν λειτουργίαν.

2. Νόμος μὴ πράγματι ἐρμηνευτικὸς ἔχει ίσχὺν μόνον ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ.

Κεφάλαιον "Εκτον

Φορολογία καὶ δημοσιονομικὴ διαχείρησις

"Αρθρον 78.

1. Οὐδεὶς φόρος ἐπιβάλλεται οὐδὲ εἰσπράττεται ἄνευ τυπικοῦ νόμου, καθορίζοντος τὸ ὑποκείμενον τῆς φορολογίας καὶ τὸ εἰσόδημα, τὸ εἶδος τῆς περιουσίας, τὰς δαπάνας καὶ τὰς συναλλαγὰς ἡ τὰς κατηγορίας τούτων, εἰς τὰς δόπιας ἀναφέρεται δ φόρος.

2. Φόρος ἡ ἄλλο οἰονόθηποτε οἰκονομικὸν βάρος δὲν δηναται νὰ ἐπιβληθῇ διὰ νόμου ἀναδρομικῆς ίσχύος, ἐκτεινομένης πέραν τοῦ προηγουμένου τῆς ἐπιβολῆς τοῦ φόρου οἰκονομικοῦ ἔτους.

3. Ἐξαιρετικῶς ἐπὶ ἐπιβολῆς ἡ ἀνέξεως εἰσαγωγικοῦ ἡ ἔξαγωγικοῦ δασμοῦ ἡ φόρου κατανάλωσεως, ἐπιτρέπεται ἡ εἰσπραξὶς αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς καταθέσεως εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ περὶ αὐτῶν νομοσχεδίου ὑπὸ

τὸν δρον τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου ἐντὸς τῆς κατὰ τὸ ἀρθρον 42 παράγρ. I προθεσμίας, πάντως δὲ τὸ βραδύτερον ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ληξεως τῆς συνόδου.

4. Τὸ ἀντικείμενον τῆς φορολογίας, ὁ φορολογικὸς συντελεστὴς, αἱ ἀπὸ τῆς φορολογίας ἀπαλλαγαὶ η̄ ἔξαιρέσεις καὶ η̄ ἀπονομὴ συντάξεων δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον νομοθετικῆς ἔξουσιοδοτήσεως.

Δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν ὁ καθορισμὸς διὰ νόμου τοῦ τρόπου βεβαιώσεως τῆς συμμετοχῆς τοῦ Κράτους καὶ τῶν δημοσίων ἐν γένει ὅργανισμῶν εἰς τὴν ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐκτελέσεως δημοσίων ἔργων προκαλούμενην αὐτόματον ὑπερτίμησιν τῆς παρακειμένης ἰδιωτικῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας.

5. Κατ' ἔξαιρέσιν ἐπιτρέπεται η̄ κατ' ἔξουσιοδότησιν νόμων η̄ πλαισίων ἐπιβολὴ ἔξιστωτικῶν η̄ ἀντισταθμιστικῶν εἰσφορῶν η̄ δασμῶν, ώς καὶ η̄ λῆψις οἰκονομικῶν μέτρων ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν διεθνῶν σχέσεων τῆς Χώρας, πρὸς οἰκονομικοὺς ὄργανισμοὺς η̄ μέτρων ἀποβλεπόντων εἰς τὴν διασφάλισιν τῆς συναλλαγματικῆς θέσεως τῆς Χώρας.

”Αρθρον 79.

1. Ἡ Βουλὴ ψηφίζει κατὰ τὴν τακτικὴν ἐτησίαν σύνοδον αὐτῆς τὸν προϋπολογισμὸν τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ Κράτους διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

2. Πάντα τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ Κράτους πρέπει ν̄ ἀναγράφωνται εἰς τὸν ἐτήσιον προϋπολογισμὸν καὶ τὸν ἀπολογισμὸν.

3. Ο προϋπολογισμὸς εἰσάγεται εἰς τὴν Βουλὴν διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργοῦ ἔνα τουλάχιστον μῆνα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, ψηφίζεται δὲ κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ὀρίζομενα, διὰ τοῦ ὅποιου καὶ διασφαλίζεται τὸ δικαίωμα ἐκφράσεως τῶν ἀντιληψεων ὅλων τῶν ἐν τῇ Βουλῇ πολιτικῶν μερίδων.

4. Εάν καθίσταται ἀνέφικτος δῑ οίνοδηποτε λόγον η̄ διοίκησις τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἐνεργεῖται αὕτη βάσει εἰδικοῦ ἔκάστοτε νόμου.

5. Εάν δὲν καθίσταται δυνατὴ, λόγῳ ληξεως τῆς περιόδου τῆς Βουλῆς, η̄ ψήφισις τοῦ προϋπολογισμοῦ η̄ τοῦ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον εἰδικοῦ νόμου, παρατείνεται ἐπὶ τέσσαρας μῆνας η̄ ισχὺς τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ληξαντος η̄ ληγοντος οἰκονομικοῦ ἔτους, διὰ διατάγματος ἐκδιδομένου προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

6. Διὰ νόμου δύναται νὰ καθιερωθῇ η̄ σύνταξις προϋπολογισ-οῦ διετοῦς χρήσεως.

7. Ἐντὸς ἔτους τὸ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ληξεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους κατατίθεται εἰς τὴν Βουλὴν ὁ ἀπολογισμὸς, ώς καὶ ὁ γενικὸς ίσολογισμὸς τοῦ Κράτους, οἱ ὅποιοι ἔξετάζονται ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς βουλευτῶν καὶ κυροῦνται ὑπὸ τῆς Βουλῆς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς ὀρίζομενα.

8. Τὰ προγράμματα οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως ἐγκρίνονται ὑπὸ τῆς Ολομελείας τῆς Βουλῆς, ώς νόμος ὁρίζει.

”Αρθρον 80.

1. Μισθὸς, σύνταξις, χορηγία η̄ ἀμοιβὴ οὔτε ἐγγράφεται εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Κράτους, οὔτε παρέχεται ἄνευ ὀργανικοῦ η̄ ἄλλου εἰδικοῦ νόμου.

2. Νόμος ὁρίζει τὰ τῆς κοπῆς η̄ ἐκδόσεως νομίσματος.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Κεφάλαιον Πρώτον

Συγκρότησις καὶ ἀποστολὴ τῆς Κυβερνήσεως

”Αρθρον 81.

1. Τὴν Κυβέρνησιν ἀποτελεῖ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, συγκείμενον ἐκ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν Ὑπουργῶν. Διὰ νόμου ὁρίζονται τὰ τῆς συνθέσεως καὶ λειτουργίας τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Διὰ διατάγματος, προκαλούμενου ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, δύνανται νὰ διορισθοῦν εἰς ἡ πλείονες ἐκ τῶν Ὑπουργῶν Ἀντιπρόσδροι τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Νόμος ρυθμίζει τὴν θέσιν τῶν ἀναπληρωτῶν καὶ ἄνευ χαρτοφυλακίου Ὑπουργῶν, τῶν Ὑψηλούργων, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ ἀποτελοῦν μέλη τῆς Κυβερνήσεως, ὡς καὶ τῶν μονίμων ὑπηρεσιακῶν Ὑψηλούργων.

2. Οὐδεὶς δύναται νὰ διορισθῇ μέλος τῆς Κυβερνήσεως, ἢ Ὑψηλούργος, ἐὰν δὲν συγκεντρώνῃ τὰ κατὰ τὸ ἀρθρον 55 ὁρίζομενα διὰ τὸν βουλευτὴν προσόντα.

3. Οἰαδήποτε ἐπαγγελματικὴ δραστηριότης τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, τῶν Ὑψηλούργων καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, ἀναστέλλεται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων τῶν.

4. Νόμος δύναται νὰ καθιερώνῃ τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ὑπουργοῦ καὶ Ὑψηλούργου καὶ πρὸς ἔτερα ἔργα.

5. Ἐν ἐλλείψει Ἀντιπροέδρου ὁ Πρωθυπουργός, ὁσάκις παρίσταται ἀνάγκη, δρίζει ἐκ τῶν Ὑπουργῶν προσωρινὸν ἀναπληρωτὴν του.

”Αρθρον 82.

1. Ἡ Κυβέρνησις καθορίζει καὶ κατευθύνει τὴν γενικὴν πολιτικὴν τῆς Χώρας, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ Συντάγματος καὶ τῶν νόμων.

2. Ο Πρωθυπουργός ἔξασφαλίζει τὴν ἐνότητα τῆς Κυβερνήσεως καὶ κατευθύνει τὰς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ τῶν δημοσίων ἐν γένει ὑπηρεσιῶν πρὸς ἔφαρμογήν τῆς Κυβερνητικῆς πολιτικῆς, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν νόμων.

”Αρθρον 83.

1. Ἔκαστος τῶν Ὑπουργῶν ἀσκεῖ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένας ἀρμοδιότητας. Οἱ δὲνευ χαρτοφυλακίου Ὑπουργοὶ ἀσκοῦν ὅσας ἀρμοδιότητας ἀναθέτει εἰς αὐτοὺς ὁ Πρωθυπουργός δι’ ἀποφάσεώς του.

2. Οἱ Ὑψηλούργοι ἀσκοῦν τὰς διὰ κοινῆς ἀποφάσεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ οἰκείου Ὑπουργοῦ ἀνατιθεμένας εἰς αὐτοὺς ἀρμοδιότητας.

Κεφάλαιον Δεύτερον

Σχέσεις Βουλῆς καὶ Κυβερνήσεως

”Αρθρον 84.

1. Ἡ Κυβέρνησις διφείλει νὰ ἀπολαύῃ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς.

Ἐντὸς δεκαπενθημέρου ἀπὸ τῆς ὁρκωμοσίας τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἡ Κυβέρνησις ὑποχρεοῦται νὰ ζητήσῃ ψῆφον ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς καὶ δύναται νὰ πράττῃ τοῦτο ὅποτε ἀλλοτε. Ἐὰν κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως ἔχουν διακοπῆ αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς, καλεῖται αὐτῇ ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν ὅπως ἀποφανθῇ ἐπὶ τῆς προτάσεως ἐμπιστοσύνης.

2. Ἡ Βουλὴ δύναται δι’ ἀποφάσεως τῆς νὰ ἀποσύρῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἡμέλος αὐτῆς. Πρότασις περὶ δυσπιστίας δὲν δύναται νὰ ὑποβληθῇ, εἰ μὴ μετὰ πάροδον ἔξαμήνου ἀπὸ τῆς παρά τῆς Βουλῆς ἀπορρίψεως προτάσεως δυσπιστίας.

Ἡ πρότασις δυσπιστίας πρέπει νὰ είναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ ἐνὸς ἔκτου τούλαχιστον τῶν βουλευτῶν καὶ νὰ περιλαμβάνῃ σαφῶς τὰ θέματα ἐπὶ τῶν ὁπίων ὅταν διεξαχθῇ ἡ συζήτησις.

3. Κατ’ ἔξαίρεσιν δύναται νὰ ὑποβληθῇ πρότασις περὶ δυσπιστίας καὶ πρὸ τῆς παρόδου ἔξαμήνου, ἐάν είναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

4. Ἡ συζήτησις ἐπὶ προτάσεως ἐμπιστοσύνης ἡ δυσπιστίας ἄρχεται μετὰ δύο ἡμέρας ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς τῆς σχετικῆς προτάσεως, πλὴν ἂν ἡ Κυβέρνησις, ἐπὶ προτάσεως δυσπιστίας, ζητήσῃ τὴν ἀμεσον ἔναρξιν, δὲν δύναται δὲ νὰ παραταθῇ πέραν τῶν τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς.

5. Ἡ ἐπὶ προτάσεως ἐμπιστοσύνης ἡ δυσπιστίας ψηφοφορίᾳ διεξάγεται εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῆς συζήτησεως, δύναται ὅμως νὰ ἀναβληθῇ ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅκτω ὥρας, ἐάν ζητήσῃ τοῦτο ἡ Κυβέρνησις.

6. Πρότασις περὶ ἐμπιστοσύνης δὲν δύναται νὰ γίνη δεκτῇ, ἂν δὲν ἐγκριθῇ παρὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τῶν παρόντων βουλευτῶν, ἡ δοπία ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ είναι κατωτέρα τῶν δύο πέμπτων τοῦ δόλου ἀριθμοῦ αὐτῶν. Πρότασις περὶ δυσπιστίας γίνεται δεκτή μόνον ἂν ἐγκριθῇ παρά τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

7. Κατὰ τὴν ψηφοφορίαν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω προτάσεων ψηφίζουν οἱ ‘Υπουργοὶ καὶ ‘Υφυπουργοὶ μέλη τῆς Βουλῆς.

”Αρθρον 85.

Τὰ μέλη τοῦ ‘Υπουργικοῦ Συμβουλίου, ὡς καὶ οἱ ‘Υφυπουργοὶ είναι συλλογικῶς ὑπεύθυνοι διὰ τὴν γενικήν πολιτικήν τῆς Κυβερνήσεως, ἔκαστος δὲ ἐξ αὐτῶν διὰ τὰς πράξεις ἡ παραλείψεις τῆς ἀρμοδιότητός του, κατὰ τὰς διατάξεις τῶν περὶ εὐθύνης ‘Υπουργῶν νόμων. Οὐδέποτε ἔγγραφος ἡ προφορική ἐντολὴ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἀπαλλάσσει τοὺς ‘Υπουργοὺς καὶ ‘Υφυπουργοὺς τῆς εὐθύνης των.

”Αρθρον 86.

1. Ἡ Βουλὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορῇ τοὺς διατελοῦντας ἡ διατελέσαντας μέλη τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοὺς ‘Υφυπουργοὺς, κατὰ τοὺς περὶ εὐθύνης ‘Υπουργῶν νόμους, ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τούτῳ Δικαστηρίου, τὸ ὅποιον, προεδρεύμενον ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ ‘Αρείου Πάγου συγκροτεῖται ἐκ δώδεκα δικαστῶν, κληρουμένων ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσας ἐξ ἀπάντων τῶν πρὸ τῆς κατηγορίας διωρισμένων ‘Αρεοπαγιτῶν καὶ Προέδρων Ἐφετῶν, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου δριζόμενα.

2. Διώξις, ἀνάκρισις ἡ προανάκρισις κατὰ τὰ ἐν παραγράφῳ I προσώπων διὰ πράξεις ἡ παραλείψεις τελεσθείσας ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν καθηκόντων των, δὲν ἐπιτρέπεται ἄνευ προηγουμένης περὶ τούτου ἀποφάσεως τῆς Βουλῆς.

Ἐάν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν διοικητικῆς ἔξετάσεως προκύψουν στοιχεῖα

δυνάμενα νὰ θεμελιώσουν εὐθύνην μέλους Κυβερνήσεως ή Υφυπουργοῦ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου περὶ εὐθύνης Υπουργῶν, οἱ ἐνεργήσαντες αὐτὴν διαβιβάζουν ταῦτα μετά τὸ πέρας τῆς διοικητικῆς ἔξετάσεως τοῦ ἀρμοδίου εἰσαγγελέως εἰς τὴν Βουλὴν.

Μόνη ἡ Βουλὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀναστέλλῃ τὴν ποινικὴν δίωξιν.

3. Μὴ περατωθεῖσται τῆς διαδικασίας ἐπὶ προτάσεως κατὰ 'Υπουργοῦ ή 'Υφυπουργοῦ δι' οἰονδήποτε λόγον, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ τῆς παραγραφῆς, ἡ Βουλὴ δύναται, αἰτήσει τοῦ κατηγορηθέντος, δι' ἀποφάσεως τῆς νὰ συστήσῃ εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ βουλευτῶν καὶ ἀνωτάτων δικαστικῶν λειτουργῶν, πρὸς ἔλεγχον τῆς κατηγορίας, ως δὲ Κανονισμὸς δρίζει.

ΤΜΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

Κεφάλαιον Πρῶτον

Δικαστικοὶ λειτουργοὶ καὶ ὑπάλληλοι

"Αρθρον 87

1. Ἡ δικαιοσύνη ἀπονέμεται ὑπὸ δικαστηρίων συγκροτούμένων ἐκ τακτικῶν δικαστικῶν ἀπολαυσόντων λειτουργικῆς καὶ προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας.

2. Οἱ δικασταὶ κατὰ τὴν ἄσκησιν τῶν καθηκόντων τῶν ὑπόκεινται μόνον εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους, ἐν οὐδὲμιᾳ δὲ περιπτώσει ὑποχρεοῦνται νὰ συμμορφοῦνται πρὸς διατάξεις τιθεμένας κατὰ κατάλυσιν τοῦ Συντάγματος.

3. Ἡ ἐπιθεώρησις τῶν τακτικῶν δικαστῶν ἐνεργεῖται ὑπὸ ἀνωτέρων κατὰ βαθμὸν δικαστῶν, ως καὶ ὑπὸ τοῦ Εἰσαγγελέως καὶ τῶν Ἀντεισαγγελέων τοῦ Αρείου Πάγου, τῶν δὲ εἰσαγγελέων ὑπὸ ἀρεοπαγιτῶν καὶ ἀνωτέρων κατὰ βαθμὸν εἰσαγγελέων, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου δρίζομενα.

"Αρθρον 88.

1. Οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ διορίζονται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος, ἐπὶ τῇ βάσει νόμου δρίζοντος τὰ προσόντα καὶ τὴν διαδικασίαν ἐπιλογῆς των, εἶναι δὲ ἰσδύτοι.

2. Αἱ ἀπόδοχαι τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν εἰναι ἀνάλογοι πρὸς τὸ λειτουργῆμα αὐτῶν. Τὰ τῆς βαθμολογικῆς καὶ μισθολογικῆς ἔξελιξεως, ως καὶ τὰ τῆς ἐν γένει καταστάσεως αὐτῶν, καθορίζονται δὲ εἰδικῶν νόμων.

3. Διὰ νόμου δύναται νὰ προβλεφθῇ ἐκπαιδευτικὴ καὶ δοκιμαστικὴ περίοδος τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν πρὸ τοῦ, ως τακτικῶν, διορισμοῦ των, διαρκείας μέχρι τριῶν ἑταῖρων. Κατὰ τὴν περιόδον ταύτην δύνανται οὗτοι νὰ ἀσκοῦν καὶ καθήκοντα τακτικοῦ δικαστοῦ, ως νόμος δρίζει.

4. Οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ δύνανται νὰ παυθοῦν μόνον κατόπιν δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἔνεκα ποινικῆς καταδίκης η ἔνεκα βαρέος

πειθαρχικοῦ παραπτώματος, ή νόσου ή ἀναπηρίας ή ὑπηρεσιακῆς ἀνεπαρκείας, βεβαιουμένων καθ' ὄν τρόπον δρίζει καὶ τηρουμένων τῶν διατάξεων τῶν παραγράφων 2 καὶ 3 τοῦ ἄρθρου 93.

5. Οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ μέχρι καὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἐφέτου ἡ ἀντεισαγγελέως ἐφετῶν καὶ τούτοις ἀντιστοίχων ἀποχωροῦν ὑποχρεωτικῶς τῆς ὑπηρεσίας ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ἔξηκοστοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας των, πάντες δὲ οἱ ἐπὶ ἀνωτέρῳ τῶν ὡς ἄνω βαθμῶν, ή τῶν τούτοις ἀντιστοίχων, ἀποχωροῦν ὑποχρεωτικῶς τῆς ὑπηρεσίας ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ἔξηκοστοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως ταῦτης εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ὡς ἡμέρα συμπληρώσεως τοῦ ὡς ἄνω δρίου θεωρεῖται ή 30ή Ιουνίου τοῦ ἔτους τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ δικαστικοῦ λειτουργοῦ.

6. Μετάταξις δικαστικῶν λειτουργῶν ἀπαγορεύεται. Κατ' ἔξαριστιν ἐπιτρέπεται μετάταξις τακτικῶν δικαστῶν πρὸς πλήρωσιν θέσεων ἀντεισαγγελέων τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ μέχρι τοῦ ἡμίσεος αὐτῶν, ὡς καὶ μεταξὺ παρέδρων παρὰ πρωδίκαις καὶ παρέδρων παρ' εἰσαγγελίαις, τῇ αἰτήσει τῶν μετατασσομένων, ὡς νόμος δρίζει.

7. Εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος εἰδικῶς προβλεπόμενα δικαστήρια ή συμβούλια, εἰς ἄλλα μετέχουν μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, προεδρεύει ὁ ἐκ τῶν μελῶν τούτων ἀρχαιότερος εἰς τὸν βαθμόν.

Ἐρμηνευτικὴ δῆλωσις:

Κατὰ τὴν ἀλληῇ ἔννοιαν τοῦ ἄρθρου 88 ἐπιτρέπεται ὁ διορισμὸς εἰς θέσεις παρέδρων καὶ συμβούλων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου κατὰ τὰ διὰ νόμου ὄριζμενα.

Ἄρθρον 89.

1. Ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς δικαστικοὺς λειτουργοὺς ή παροχὴ πάσης ἄλλης ἐμμίσθου ὑπηρεσίας, ὡς καὶ η ἀσκησις οἰουδήποτε ἐπαγγέλματος.

2. Κατ' ἔξαριστιν ἐπιτρέπεται ή ἐκλογὴ δικαστικῶν λειτουργῶν ὡς μελῶν τῆς Ἀκαδημίας ὡς καθηγητῶν ἥ ψυχηγητῶν ἀνωτάτων σχολῶν, ὡς καὶ ἡ συμμετοχὴ αὐτῶν εἰς εἰδικά διοικητικά δικαστήρια καὶ εἰς συμβούλια ή ἐπιτροπάς, πλὴν τῶν διοικητικῶν συμβουλίων ἐπιχειρήσεων καὶ ἐμπορικῶν ἔταιριῶν.

3. Ἐπίσης ἐπιτρέπεται η ἀνάθεσις εἰς δικαστικούς λειτουργούς διοικητικῶν καθηκόντων, εἴτε παραλλήλως πρὸς τὴν ἀσκησιν τῶν κυρίων αὐτῶν καθηκόντων εἴτε ἀποκλειστικῶς, ἐπὶ ωρισμένον χρονικὸν διάστημα, ὡς νόμος δρίζει.

4. Ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς δικαστικοὺς λειτουργούς η συμμετοχὴ εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

5. Ἐπιτρέπεται η συγκρότησις ἐνώσεως δικαστικῶν λειτουργῶν, ὡς νόμος δρίζει.

Ἄρθρον 90.

1. Αἱ προαγωγαὶ, τοποθετήσεις, μεταθέσεις ἀποσπάσεις καὶ μετατάξεις τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν ἐνεργοῦνται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος, ἐκδιδομένου μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου. Τοῦτο συγκροτεῖται ἐκ τοῦ προεδρού τοῦ οἰκείου ἀνωτάτου δικαστηρίου καὶ τῶν μελῶν τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου δριζομένων διὰ κληρώσεως μεταξὺ τῶν ἔχοντων διετὴ τούλαχιστον ὑπηρεσίαν παρ' αὐτῷ, ὡς νόμος δρίζει. Τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικαιοσύνης μετέχει καὶ ὁ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου τοῦ δὲ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου δικαστικοῦ παρ' αὐτῷ Γενικὸς Ἐπίτροπος τῆς Ἐπικρατείας.

2. Διὰ τὰς κρίσεις πρὸς προαγωγὴν εἰς τὰς θέσεις τῶν συμβούλων τῆς Ἐπικρατείας, ἀρεοπαγιτῶν, ἀντεισαγγελέων τοῦ Ἀρείου Πάγου, προέδρων ἐφετῶν, εἰσαγγελέων ἐφετῶν καὶ συμβούλων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, τὸ κατὰ τὴν παράγραφον I συμβούλιον συγκροτεῖται ὑπὸ ηὐξημένην σύνθεσιν, ὡς νόμος δρίζει. Ἡ διάταξις τοῦ τελυταίου ἔδαφίου τῆς παραγράφου I ἔχει ἐφαρμογὴν καὶ ἐν προκειμένῳ.

3. Ἄν ό *Ὑπουργός* διαφωνῇ πρὸς τὴν κρίσιν ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου, δύναται νὰ παραπέμψῃ τὸ κριθὲν ζήτημα εἰς τὴν ὀλομέλειαν τοῦ οἰκείου ἀνωτάτου δικαστηρίου, ὡς νόμος δρίζει. Δικαίωμα προσφυγῆς εἰς τὴν ὀλομέλειαν ἔχει καὶ ὁ παραλειφθεὶς δικαστικὸς λειτουργὸς, ὑπὸ τὰς ἐν τῷ νόμῳ δριζομένας προϋποθέσεις.

4. Αἱ ἀποφάσεις τῆς ὀλομελείας ἐπὶ τοῦ παραπεμφέντος αὐτῇ ζητήματος, ὡς καὶ αἱ ἀποφάσεις ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου, πρὸς τὰς ὁποίας δὲν διεφόνησεν δο *Ὑπουργός*, εἶναι ὑποχρεωτικαὶ δι’ αὐτὸν.

5. Αἱ προαγωγαὶ εἰς τὰς θέσεις τοῦ Προέδρου καὶ τῶν ἀντιπροέδρων τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐνεργοῦνται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος, ἐκδιδομένου τῇ προτάσει τοῦ *Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου*, κατ’ ἐπιλογὴν μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ ἀντιστοίχου ἀνωτάτου δικαστηρίου, ὡς νόμος δρίζει.

Ἡ προαγωγὴ εἰς τὴν θέσιν τοῦ εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐνεργεῖται δι’ δομού διατάγματος, κατ’ ἐπιλογὴν μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ τῶν παρ’ αὐτῷ ἀντεισαγγελέων.

6. Αἱ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἄρθρου ἀποφάσεις ἢ πράξεις δὲν ὑπόκεινται εἰς προσβολὴν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

”Αρθρον 91.

1. Ἡ πειθαρχικὴ ἔξουσία ἐπὶ τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν, ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀρεοπαγίτου ἢ ἀντεισαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἀνωτέρου, ἢ τῶν τούτοις ἀντιστοίχων ἀσκεῖται ὑπὸ ἀνωτάτου πειθαρχικοῦ συμβουλίου, ὡς νόμος δρίζει.

Τὴν πειθαρχικὴν ἀγωγὴν ἐγείρει δο *Ὑπουργός Δικαιοσύνης*.

2. Τὸ *Ἀνώτατον Πειθαρχικὸν Συμβούλιον* συγκροτεῖται ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, ὡς Προέδρου αὐτοῦ, ἐκ δύο ἀντιπροέδρων ἢ συμβούλων τῆς Ἐπικρατείας, δύο ἀντιπροέδρων τοῦ Ἀρείου Πάγου ἢ ἀρεοπαγιτῶν, δύο ἐκ τῶν ἀντιπροέδρων ἢ συμβούλων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καὶ δύο τακτικῶν καθηγητῶν νομικῶν μαθημάτων τῶν νομικῶν σχολῶν τῶν πανεπιστημίων τῆς Χώρας, ὡς μελῶν. Τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου δρίζονται διὰ κληρώσεως μεταξὺ τῶν ἔχοντων τριετῆ τούλαχιστον ὑπηρεσίαν εἰς τὸ οἰκείον ἀνώτατον δικαστήριον ἢ εἰς νομικὴν σχολὴν, ἀποκλειόνται δὲ ἐκάστοτε τῆς συνθέσεως αὐτοῦ τὰ μέλη τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ δικαστήριον, ἐπὶ ἐνεργείας μέλους, εἰσαγγελέως ἢ ἐπιτρόπου τοῦ ὅποιου καλεῖται νὰ ἀποφανθῇ τὸ Συμβούλιον. *Ἐφ* δοσον πρόκειται περὶ πειθαρχικῆς διώξεως κατὰ μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ ἀνωτάτου Πειθαρχικοῦ Συμβουλίου προεδρεύει δο Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου.

3. Ἡ πειθαρχικὴ ἔξουσία ἐπὶ τῶν λοιπῶν δικαστικῶν λειτουργῶν ἀσκεῖται εἰς πρῶτον καὶ εἰς δεύτερον βαθμὸν ὑπὸ συμβουλίων συγκροτούμενων ἐκ τακτικῶν δικαστῶν διὰ κληρώσεως, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου δριζόμενα. Τὴν πειθαρχικὴν ἀγωγὴν ἐγείρει καὶ δο *Ὑπουργός τῆς Δικαιοσύνης*.

4. Αἱ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἄρθρου πειθαρχικαὶ ἀποφάσεις δὲν ὑπόκεινται εἰς προσβολὴν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

"Αρθρον 92.

1. Οι ύπαλληλοι τῆς γραμματείας πάντων τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν εἰσαγγελιῶν εἰναι μόνιμοι. Ούτοι δύναται νά παυθοῦν μόνον δυνάμει δικαστικῆς ἀποφάσεως ἔνεκα ποινικῆς καταδίκης, η δι' ἀποφάσεως δικαστικοῦ συμβουλίου ἔνεκα βαρέος πειθαρχικοῦ παραπτώματος, νόσου, η ἀναπηρίας η ὑπηρεσιακῆς ἀνεπαρκείας, βεβαιουμένων καθ' ὃν τρόπον νόμος δρίζει.

2. Τὰ προσόντα τῶν ύπαλληλων τῆς γραμματείας πάντων τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν εἰσαγγελιῶν, ώς καὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως αὐτῶν, δρίζονται διὰ νόμου.

3. Αἱ προαγωγαὶ, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, ἀποσπάσεις καὶ μετατάξεις τῶν δικαστικῶν ύπαλληλῶν ἐνεργούνται μετά σύμφωνον γνώμην δικαστικῶν συμβουλίων, η πειθαρχικὴ δὲ ἐπ' αὐτῶν ἔχουσια ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν ἱεραρχικῶν προϊσταμένων αὐτῶν δικαστῶν ἡ εἰσαγγελέων η ἐπιτρόπων, ώς καὶ ὑπὸ δικαστικῶν συμβουλίων, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου δρίζομενα.

Κατὰ τῶν περὶ προαγωγῆς, ώς καὶ τῶν πειθαρχικῶν ἀποφάσεων τῶν δικαστικῶν συμβουλίων, ἐπιτρέπεται προσφυγὴ, ώς νόμος δρίζει.

4. Οἱ συμβολαιογράφοι, οἱ φύλακες ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῶν καὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν κτηματολογικῶν γραφείων εἰναι μόνιμοι, ἐφ' ὅσον ὑφίστανται αἱ σχετικαὶ ὑπηρεσίαι καὶ θέσεις. Αἱ διατάξεις τῶν προηγουμένων παραγράφων ἔχουν ἀνάλογον ἐφαρμογὴν καὶ ἐπ' αὐτῶν.

5. Οἱ συμβολαιογράφοι καὶ οἱ ἄμισθοι φύλακες ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῶν ἀποχωροῦν τῆς ὑπηρεσίας ὑποχρεωτικῶς ἀμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ἐβδομηκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των, οἱ δὲ λοιποὶ ἀμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπομένου δρίου.

Κεφάλαιον Δεύτερον

Οργάνωσις καὶ δικαιοδοσία τῶν δικαστηρίων

"Αρθρον 93.

1. Τὰ δικαστήρια διακρίνονται εἰς διοικητικά, πολιτικά καὶ ποινικά, δόργανονται δὲ δι' εἰδικῶν νόμων.

2. Αἱ συνεδριάσεις παντὸς δικαστηρίου εἰναι δημόσιαι, ἐκτὸς ἐὰν δι' ἀποφάσεως τούτου κριθῇ ὅτι η δημοσιότης πρόκειται νά εἰναι ἐπιβλαβής εἰς τὰ χρηστά ηθη η ὅτι συντρέχουν εἰδικοὶ λόγοι πρὸς προστασίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ η οἰκογενειακοῦ βίου τῶν διαδίκων.

3. Πᾶσα δικαστικὴ ἀπόφασις πρέπει νά εἰναι εἰδικῶς καὶ ἐμπεριστατω- μένως ήτιολογημένη, ἀπαγγέλλεται δὲ ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει. Ἡ γνώμη τῆς μειοψηφίας δημοσιεύεται ὑποχρεωτικῶς. Νόμος δρίζει τὰ τῆς εἰς τὰ πρακτικά καταχωρίσεως ἐνδεχομένης μειοψηφίας καὶ τοὺς ὅρους καὶ τὰς προϋποθέσεις δημοσιοτήτος ταύτης.

4. Τὰ δικαστήρια ὑποχρεοῦνται ὥπως μὴ ἐφαρμόζουν νόμον, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὅποιου ἀντίκειται πρὸς τὸ Σύνταγμα.

"Αρθρον 94.

1. Η ἐκδίκασις τῶν διοικητικῶν διαφορῶν οὐσίας ἀνήκει εἰς τὰ ὑφιστά- μενα τακτικά διοικητικά δικαστήρια. Εκ τῶν ως ἄνω διαφορῶν αἱ μὴ ὑπαχθεῖ-

σαι είσετι είς τὰ δικαστήρια ταῦτα, δέον νά ύπαχθοιν ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν, ἐντὸς πέντε ἑτῶν ἀπὸ τῆς ἵσχυος τοῦ παρόντος, τῆς προθεσμίας ταύτης δυναμένης νά παρατείνεται διὰ νόμου.

2. Μέχρι τῆς ὑπαγωγῆς εἰς τὰ τακτικὰ διοικητικά δικαστήρια καὶ τῶν λοιπῶν οὐσιαστικῶν διοικητικῶν διαιφορῶν, εἴτε ἐν τῷ συνόλῳ εἴτε κατὰ κατηγορίας, αὐτοὶ ἔξακολουθοῦν νά ὑπάγωνται εἰς τὰ πολιτικά δικαστήρια, πλὴν ἑκείνων διὰ τὰς ὅποιας εἰδίκοι νόμοι συνέστησαν εἰδικά διοικητικά δικαστήρια, εἰς τὰ ὅποια τηροῦνται αἱ διατάξεις τῶν παραγράφων 2 ἕως 4 τοῦ ἄρθρου 93.

3. Εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια ὑπάγονται πᾶσαι αἱ ἴδιωτικαὶ διαιφοραὶ, ὡς καὶ αἱ διὰ νόμου ἀνατιθέμενοι εἰς ταῦτα ὑποθέσεις ἑκουσίας δικαιοδοσίας.

4. Εἰς τὰ πολιτικά διοικητικά δικαστήρια δύνανται νά ἀνατεθῇ καὶ πᾶσα ἄλλη ὑπὸ τοῦ νόμου ὄριζομένη διοικητικῆς φύσεως ἀρμοδιότης.

Ἐρμηνευτικὴ δήλωσις:

‘Ως τακτικὰ διοικητικά δικαστήρια νοοῦνται μόνον τὰ συσταθέντα διὰ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος 3845/1958 τακτικὰ φορολογικά δικαστήρια.

”Αρθρον 95.

1. Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἀνήκουν ἰδίως:

α) Ἡ κατ’ αἴτησιν ἀκύρωσιν τῶν ἐκτελεστῶν πράξεων τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, δι’ ὑπέρβασιν ἔξουσίας ἢ παράβασιν νόμου.

β) Ἡ κατ’ αἴτησιν ἀναίρεσις τῶν τελεσιδίκων ἀποφάσεων τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων, δι’ ὑπέρβασιν ἔξουσίας, ἢ παράβασιν νόμου.

γ) Ἡ ἐκδίκασις τῶν κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους ὑποβαλλομένων εἰς τὸ αὐτὸ διοικητικῶν διαιφορῶν οὐσίας.

δ) Ἡ ἐπεξεργασία πάντων τῶν κανονιστικοῦ χαρακτῆρος διαταγμάτων.

2. Κατὰ τὴν ἀσκησιν τῶν ὑπὸ στοιχ. δ’ τῆς προηγουμένης παραγράφου ἀρμοδιοτήτων δὲν ἐφερρεύονται αἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 93 παράγραφοι 2 καὶ 3.

3. Διὰ νόμου δύνανται νά ὑπαχθῇ ἡ ἐκδίκασις κατηγοριῶν ὑποθέσεων τῆς ἀκυρωτικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας εἰς ἄλλου βαθμοῦ διοικητικά τακτικά δικαστήρια, ἐπιψυλασσομένης πάντως τῆς εἰς τελευταῖον βαθμὸν ἀρμοδιότητος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

4. Αἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ρυθμίζονται καὶ ἀσκοῦνται ὡς εἰδικώτερον νόμος ὄριζει.

5. Ἡ διοίκησις ἔχει ὑποχρέωσιν συμμορφώσεως πρὸς τὰς ἀκυρωτικὰς ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Ἡ παράβασις τῆς ὑποχρέώσεως ταύτης δημιουργεῖ εὐθύνην διὰ πᾶν ὑπαίτιον ὄργανον, ὡς νόμος ὄριζει.

”Αρθρον 96.

1. Εἰς τὰ τακτικὰ ποινικά δικαστήρια ἀνήκει ὁ κολασμὸς τῶν ἐγκλημάτων καὶ ἡ λῆψις πάντων τῶν κατὰ τοὺς ποινικοὺς νόμους μέτρων.

2. Δύνανται διὰ νόμου: α) νά ἀνατεθῇ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς ἀσκούσας ἀστυνομικά καθήκοντα ἡ ἐκδίκασις ἀστυνομικῶν παραβάσεων τιμωρουμένων διὰ προστίμου, β) νά ἀνατεθῇ εἰς ἀρχὰς ἀγροτικῆς ἀσφαλείας ἡ ἐκδίκασις τῶν περὶ τοὺς ἀγροὺς πταισμάτων καὶ τῶν ἔξ αὐτῶν ἀπορρεουσῶν ἰδιωτικῶν διαιφορῶν.

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις αἱ ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις ὑπόκεινται

εις έφεσιν ένωπιον τοῦ ἀρμοδίου τακτικοῦ δικαστηρίου, ἔχουσαν ἀναστατωτικὴν δύναμιν.

3. Εἰδίκοι νόμοι δρίζουν τὰ περὶ δικαστηρίων ἀνηλίκων, ἐφ' ὧν ἐπιτρέπεται νὰ μη̄ ἔχουν ἐφαρμογὴν αἱ διατάξεις τῶν ἄρθρων 93 παράγραφος 2 καὶ 97. Αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων τούτων δύνανται νὰ ἀπαγγέλωνται κεκλεισμένων τῶν θυρῶν.

4. Εἰδίκοι νόμοι δρίζουν:

α) Τὰ περὶ στρατοδικείων, ναυτοδικείων καὶ ἀεροδικείων εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν δύοιν δὲν δύνανται νὰ ὑπαχθοῦν ίδιῶται.

β) Τὰ περὶ δικαστηρίου λειῶν.

5. Τὰ ὑπὸ στοιχείον α' τῆς προηγουμένης παραγράφου δικαστήρια συγκροτοῦνται κατὰ πλειοψηφίαν ἐκ μελῶν τοῦ δικαστικοῦ σώματος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, περιβαλλομένων ὑπὸ τῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 87 παρ. 1 τοῦ παρόντος ἐγγυήσεων λειτουργικῆς καὶ προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας. Διὰ τὰς συνεδριάσεις καὶ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων τούτων ἐφαρμόζονται αἱ διατάξεις τῶν παραγράφων 2 ἔως 4 τοῦ ἄρθρου 93. Τὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων τῆς παρούσης παραγράφου, ως καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐνάρξεως τῆς ισχύος αὐτῶν, δρίζονται διά νόμου.

"Ἄρθρον 97.

1. Τὰ κακουργήματα καὶ τὰ πολιτικά ἐγκλήματα δικάζονται ὑπὸ μικτῶν ὅρκοτῶν δικαστηρίων, συγκροτουμένων ἐκ τακτικῶν δικαστῶν καὶ ἐνόρκων, ως νόμος δρίζει. Αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων τούτων ὑπόκεινται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου δρίζόμενα ἔνδικα μέσα.

2. Κακουργήματα καὶ πολιτικά ἐγκλήματα, ὑπαχθέντα μέχρι τῆς ισχύος τοῦ παρόντος διὰ συντακτικῶν πράξεων, ψηφισμάτων καὶ εἰδικῶν νόμων, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐφετείων, ἔξακολουθοῦν νὰ δικάζωνται ὑπὸ αὐτῶν, ἐφ' ὅσον νόμος δὲν ὑπαγάγῃ ταῦτα εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν μικτῶν ὅρκωτῶν δικαστηρίων.

Διὰ νόμου δύνανται νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν αὐτῶν ἐφετείων καὶ ἔτερα κακουργήματα.

3. Τὰ διὰ τοῦ τύπου διαπραττόμενα ἐγκλήματα παντὸς βαθμοῦ ὑπάγονται εἰς τὰ τακτικά ποινικά δικαστήρια, ως νόμος δρίζει.

"Ἄρθρον 98.

1. Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἀνήκουν ίδιως:

α) Ὁ ἐλεγχος τῶν δαπανῶν τοῦ κράτους ως καὶ τῶν δι' εἰδικῶν νόμων εἰς τὸν ἐλεγχον αὐτοῦ ὑπαγομένων ἐκάστοτε δργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως η̄ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου.

β) Ὁ ἐκθεσις πρὸς τὴν Βουλὴν ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ ισολογισμοῦ τοῦ Κράτους.

γ) Ὁ γνωμοδότησις ἐπὶ τῶν νόμων περὶ συντάξεων η̄ ἀναγνωρίσεως ὑπηρεσίας διὰ τὴν παροχὴν δικαιώματος συντάξεως κατὰ τὸ ἄρθρον 73 παράγραφος 2, ως καὶ ἐπὶ παντὸς ἔτερου θέματος δρίζομένου ὑπὸ τοῦ νόμου.

δ) Ὁ ἐλεγχος τῶν λογαριασμῶν τῶν δημοσίων ὑπολόγων καὶ τῶν ἐν ἐδαφίῳ α' δργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου.

ε) Ὁ ἐκδίκασις ἐνδίκων μέσων ἐπὶ διαφορῶν ἐξ ἀπονομῆς συντάξεων, ως καὶ ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῶν λογαριασμῶν ἐν γένει.

στ) Ὁ ἐκδίκασις ὑποθέσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν εὐθύνην τῶν δημοσίων

πολιτικῶν ἡ στρατιωτικῶν ὑπαλλήλων, ώς καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῶν ὁργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, διὰ πᾶσαν ἐκ δόλου ἡ ἀμελείας ἐπελθοῦσαν εἰς τὸ Κράτος ἡ εἰς τοὺς ἀνωτέρω ὁργανισμοὺς καὶ νομικά πρόσωπα ζημίαν.

2. Αἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ρυθμίζονται καὶ ἀσκούνται, ώς νόμος ὅριζει.

Κατὰ τὰς ὑπὸ στοιχεία α' ἔως δ' περιπτώσεις τῆς προηγουμένης παραγράφου δὲν ἔφαρμόζονται αἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 93 παράγραφοι 2 καὶ 3.

3. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐπὶ τῶν ἐν τῇ παραγράφῳ 1 ὑποθέσεων, δὲν ὑπόκεινται εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

"Αρθρον 99.

1. Ἀγωγαὶ κακοδικίας κατὰ δικαστικῶν λειτουργῶν δικάζονται, ώς νόμος ὅριζει, ὑπὸ εἰδίκου δικαστηρίου, συγκροτουμένου ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ώς Πρόεδρον αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἐνὸς συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας, ἐνὸς ἀρεοπαγίτου, ἐνὸς συμβούλου τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, δύο τακτικῶν καθηγητῶν νομικῶν μαθημάτων τῶν νομικῶν σχολῶν τῶν πανεπιστημίων τῆς Χώρας καὶ δύο δικηγόρων ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Ἀνωτάτου Πειθαρχικοῦ Συμβουλίου τῶν δικηγόρων, ώς μελῶν, ὅριζομένων διὰ κληρωσίας.

2. Εκ τῶν μελῶν τοῦ εἰδίκου δικαστηρίου ἔξαιρεται ἐκάστοτε τὸ ἀνήκοντα εἰς τὸ σῶμα ἡ τὸν κλάδον τῆς δικαιοσύνης, ἐπὶ ἐνεργείας ἡ παραλείψεως λειτουργῶν τοῦ ὅποιουν καλεῖται νὰ ἀποφανθῇ τὸ δικαστήριον. Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἀγωγῆς κατοικίας καὶ μέλους τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἡ λειτουργὸν τῶν τακτικῶν διοικητικῶν δικαστηρίων, τοῦ ώς ἄνω εἰδίκου δικαστηρίου προεδρεύει ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου.

3. Πρός ἔγερσιν ἀγωγῆς κακοδικίας οὐδεμίᾳ ἀπαιτεῖται ἄδεια.

"Αρθρον 100.

1. Συνιστᾶται Ἀνότατον Εἰδίκον Δικαστήριον εἰς τὸ ὅποιον ὑπάγονται:

α) Ἡ Ἑκδίκασις ἐνστάσεων κατὰ τὸ ἄρθρον 58.

β) Ὁ ἔλεγχος τοῦ κύρους καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων δημοψηφίσματος, ἐνεργουμένου κατὰ τὸ ἄρθρον 44 παράγραφος 2.

γ) Ἡ κρίσις περὶ τῶν ἀσυμβιβάστων ἡ τῆς ἐκπτώσεως βουλευτοῦ κατὰ τὰ ἄρθρα 55 παράγραφος 2 καὶ 57.

δ) Ἡ ἄρσις τῶν συγκρούσεων μεταξὺ τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν ἡ μεταξὺ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τῶν τακτικῶν διοικητικῶν δικαστηρίων ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν ἀστικῶν καὶ ποινικῶν δικαστηρίων ἀφ' ἑτέρου ἡ τέλος μεταξὺ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καὶ τῶν λοιπῶν δικαστηρίων.

ε) Ἡ ἄρσις τῆς ἀμφισβήτησεως περὶ οὐσιαστικῆς ἀντισυνταγματικότητος ἡ τῆς ἐννοιας διατάξεων τυπικοῦ νόμου, ἐὰν ἔξεδόθησαν περὶ αὐτῶν ἀντίθετοι ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ Ἀρείου Πάγου ἡ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

στ) Ἡ ἄρσις τῆς ἀμφισβήτησεως περὶ τὸν χαρακτηρισμὸν κανόνων τοῦ διεθνοῦ δικαίου ώς γενικῶς παραδεδεγμένων, κατὰ τὴν παράγραφον 1 τοῦ ἄρθρου 28.

2. Τὸ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον δικαστήριον συγκροτεῖται ἐκ τῶν Προέδρων τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, ἐκ τεσσάρων συμβούλων τῆς Ἐπικρατείας

καὶ ἐκ τεσσάρων ἀρεοπαγιτῶν, ὁρίζομένων ἀνὰ διετίαν διὰ κληρώσεως, ὡς μελάν. Τοῦ δικαστηρίου τούτου προεδρεύει ὁ ἀρχαιότερος τῶν Προεδρῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἢ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Εἰς τὰς περιπτώσεις δ' καὶ εἰς τῆς προηγουμένης παραγράφου μετέχουν τῆς συνθέσεως τοῦ δικαστηρίου καὶ δύο τακτικοὶ καθηγηταὶ νομικῶν μαθημάτων τῶν νομικῶν σχολῶν τῶν πανεπιστημίων τῆς Χώρας, ὁρίζομενοι διὰ κληρώσεως.

3. Ἡ δργάνωσις καὶ λειτουργία τοῦ δικαστηρίου, τὰ τοῦ ὁρισμοῦ, ἀναπληρώσεως καὶ ἐπικουρίας τῶν μελῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐνώπιον αὐτοῦ διαδικασίας δρίζονται διὸ εἰδικοῦ νόμου.

4. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ δικαστηρίου είναι ἀμετάκλητοι.

Διάταξις νόμου κηρυσσομένη ὡς ἀντισυνταγματικὴ είναι ἀνίσχυρος ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς περὶ τούτου ἀποφάσεως ἢ ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως ὁρίζομένου χρόνου.

ΤΜΗΜΑ ΣΤ'

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Κεφάλαιον Πρῶτον

·Οργάνωσις τῆς διοικήσεως

"Αρθρον 101.

1. Ἡ διοίκησις τοῦ Κράτους ὁργανοῦται κατὰ τὸ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα.

2. Ἡ διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Χώρας διαμορφοῦται βάσει τῶν γεωικονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ συγκοινωνιακῶν συνθηκῶν.

3. Τὰ περιφερειακὰ κρατικὰ ὅργανα ἔχουν γενικὴν ἀποφασιστικὴν ἀρμοδιότητα ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς περιφερείας των, αἱ δὲ κεντρικαὶ ὑπηρεσίαι, πλὴν εἰδικῶν ἀρμοδιοτήτων, τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν, τὸν συντονισμὸν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν περιφερειακῶν ὅργάνων, ὡς νόμος δρίζει.

"Αρθρον 102.

1. Ἡ διοίκησις τῶν τοπικῶν ὑποθέσεων ἀνήκει εἰς τοὺς ὁργανισμοὺς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, τῶν δόπιων τὴν πρώτην βαθμίδα ἀποτελοῦν οἱ δῆμοι καὶ αἱ κοινότητες. Αἱ λοιπαὶ βαθμίδες δρίζονται διὰ νόμου.

2. Οἱ ὁργανισμοὶ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἀπολαύουν διοικητικῆς αὐτοτελείας. Αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν ἐκλέγονται διὰ καθολικῆς καὶ μυστικῆς ψηφοφορίας.

3. Διὰ νόμου δύναται νὰ προβλέπωνται ἀναγκαστικοὶ ἢ ἐκούσιοι σύνδεσμοι ὁργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων ἢ παροχῆς ὑπηρεσιῶν, διοικούμενοι ὑπὸ συμβουλίου ἢ αἱρετῶν ἀντιπροσώπων ἐκάστου δήμου ἢ κοινότητος, λαμβανομένων κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ τούτων.

4. Διὰ νόμου δύναται νὰ προβλεφθῇ ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ὁργανισμῶν

τοπικής αύτοδιοικήσεως δευτέρας βαθμίδος συμμετοχή αίρετων ἀντιπροσώπων τοπικῶν ἐπαγγελματικῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ πνευματικῶν δργανώσεων καὶ τῆς κρατικῆς διοικήσεως μέχρι τοῦ ἑνὸς τρίτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν.

5. Τὸ Κράτος ἀσκεῖ ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν δργανισμῶν τῆς τοπικῆς αύτοδιοικήσεως, μὴ ἐμποδίζουσαν τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν ἐλευθέραν δρᾶσιν αὐτῶν. Αἱ πειθαρχικαὶ ποιναὶ ἀργίας καὶ ἀπολύσεως ἐκ τοῦ ἀξιώματος τῶν αἰρετῶν δργάνων τῆς τοπικῆς αύτοδιοικήσεως, ἔξαιρέσει τῶν περιπτώσεων τῶν συνεπαγμένων αὐτοδικαίων ἔκπτωσιν, ἀπαγγέλονται μόνον μετά σύμφωνον γνώμην συμβουλίου ἀποτελουμένου κατὰ πλειοψηφίαν ἐκ τακτικῶν δικαστῶν.

6. Τὸ Κράτος μεριμνᾷ διὰ τὴν ἔξασφάλισιν τῶν ἀναγκαίων πόρων, πρὸς ἐκπλήρωσιν, τῆς ἀποστολῆς τῶν δργανισμῶν τοπικῆς αύτοδιοικήσεως. Νόμος ὁρίζει τὰ τῆς ἀποδόσεως καὶ κατανομῆς μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω δργανισμῶν τῶν ὑπὲρ αὐτῶν καθοριζομένων καὶ ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰσπραττομένων φόρων ἥ τελῶν.

Κεφάλαιον Δεύτερον

Ὑπηρεσιακὴ κατάστασις τῶν δργάνων τῆς διοικήσεως

Ἄρθρον 103

1. Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι εἰναι ἐκτελεσταὶ τῆς θελήσεως τοῦ Κράτους καὶ ὑπηρετοῦν τὸν λαὸν, ὀφείλοντες πίστιν εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Πατρίδα. Τὰ προσόντα καὶ ὁ τρόπος τοῦ διορισμοῦ τούτων καθορίζονται ὑπὸ τοῦ νόμου.

2. Οὐδεὶς δύναται νὰ διορισθῇ ὑπάλληλος εἰς μὴ νενομοθετημένην δργανικήν θέσιν. Ἔξαιρέσεις δύναται νὰ προβλέπωνται ὑπὸ εἰδικοῦ νόμου πρὸς κάλυψιν ἀπροβλέπτων καὶ ἐπειγούσῶν ἀναγκῶν διὰ προσωπικοῦ προσλαμβανομένου δι’ ὠρισμένην χρονικήν περίοδον, ἐπὶ σχέσει ἰδιωτικοῦ δικαίου.

3. Ὁργανικαὶ θέσεις εἰδικοῦ ἐπιστημονικοῦ, ὡς καὶ τεχνικοῦ ἥ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ, δύναται νὰ πληροῦνται διὰ προσωπικοῦ προσλαμβανομένου εἰπὶ σχέσει ἰδιωτικοῦ δικαίου. Νόμος δρίζει τὸν δρόμο τῆς προσλήψεως, ὡς καὶ τὰς εἰδικωτέρας ἐγγυήσεις, ὑφ’ ἃς τελεῖ τὸ προσλαμβανόμενον προσωπικόν.

4. Οἱ κατέχοντες δργανικάς θέσεις δημόσιοι ὑπάλληλοι εἰναι μόνιμοι, ἐφ’ ὃσον ὑφίστανται αἱ θέσεις αὐταὶ. Οὗτοι ἔξελίσσονται μισθολογικῶς κατὰ τοὺς δρόους τοῦ νόμου, πλὴν δὲ τῶν περιπτώσεων τῆς ἀποχωρήσεως λόγῳ δρiou ἥλικιας καὶ τῆς παύσεως συνεπείᾳ δικαστικῆς ἀποφάσεως, δὲν δύνανται νὰ μετατεθοῦν ἀνευ γνωμοδοτήσεως, οὐφγ’ ὑποβιβασθοῦν ἥ δύνανται νὰ μετατεθοῦν ἀνευ γνωμοδοτήσεως, οὐδὲ νὰ ὑποβιβασθοῦν ἥ παυθοῦν ἀνευ ἀποφάσεως ὑπηρεσιακοῦ συμβουλίου, ἀποτελουμένου κατὰ τὰ δύο τρίτα αὐτοῦ τούλαχιστον ἐκ μονίμων δημοσίων ὑπαλλήλων.

Κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν συμβουλίων τούτων χωρεῖ προσφυγὴ ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ὡς νόμου δρίζει.

5. Τῆς μονιμότητος δύναται νὰ ἔξαιρονται, διὰ νόμου, ἀνώτατοι διοικητικοὶ ὑπάλληλοι τῶν ἐκτός τῆς ὑπάλληληκής ἱεραρχίας θέσεων, οἱ ἀπ’ εὐθείας διοριζόμενοι ἐπὶ πρεσβευτικῷ βαθμῷ, οἱ ὑπάλληλοι τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας καὶ τῶν γραφείων τοῦ Πρωθυπουργοῦ, τῶν Ὑπουργῶν καὶ Ὑφουργῶν.

6. Αἱ διατάξεις τῶν προηγουμένων παραγράφων ἔχουν ἐφαρμογὴν καὶ ἐπὶ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Βουλῆς, διεπομένων εἰς ὁλοκλήρου κατὰ τὰ λοιπὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς, ώς καὶ ἐπὶ τῶν ὑπαλλήλων τῶν ὅργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ λοιπῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου.

”Αρθρον 104.

1. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ ὑπαλλήλων δύναται νὰ διορισθῇ εἰς ἑτέραν θέσιν δημοσίας ἢ ὁργανισμοῦ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἑτέρου νομικοῦ προσώπου δημοσίου δικαίου ἢ δημοσίας ἐπιχειρήσεως ἢ ὁργανισμοῦ κοινῆς φύλετος. Κατ’ ἔξαίρεσιν δύναται νὰ ἐπιτραπῇ ὁ διορισμός καὶ εἰς δευτέραν θέσιν ἐπὶ τῇ βάσει ειδικοῦ νόμου, τηρουμένων τῶν διατάξεων τῆς ἐπομένης παραγράφου.

2. Αἱ πάσης φύσεως πρόσθετοι ἀποδοχαὶ ἡ ἀπολαναὶ τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρθρον ὑπαλλήλων δὲν δύναται νὰ είναι κατὰ μῆνα ἀνώτεραι τοῦ συνόλου τῶν ἀποδοχῶν τῆς ὁργανικῆς αὐτῶν θέσεως.

3. Οὐδεμία προηγουμένη ἄδεια ἀπαιτεῖται πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς δίκην δημοσίων ὑπαλλήλων, ώς καὶ ὑπαλλήλων ὁργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου.

Κεφάλαιον Τρίτον

Καθεστώς τοῦ Ἀγίου Ὁρους

”Αρθρον 105.

1. Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἀθω ἀπὸ τῆς Μεγάλης Βίγλας καὶ ἐξῆς, ἀποτελοῦσα τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀγίου Ὁρους, είναι κατὰ τὸ ἀρχαῖον τούτου προνομιακὸν καθεστώς αὐτοδιοικήτου τοῦ μῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, τοῦ διοίσου ἢ κυριαρχία παραμένει ἀθικότος ἐπ’ αὐτοῦ. Ἐξ ἀπόψεως πνευματικῆς τὸ Ἀγίον Ὁρος διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἀμεσον δικαιοδόσιαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. “Ολοὶ οἱ μονάζοντες εἰς αὐτὸ ἀποκτοῦν, ἄνευ ἄλλης διαταπώσεως, τὴν ἐλληνικὴν ιθαγένεια. ἅμα τῇ προσλήψει αὐτῶν ώς δοκίμων ἢ μοναχῶν.

2. Τὸ Ἀγίον Ὁρος διοικεῖται, κατὰ τὸ καθεστώς αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν εἴκοσιν Ιερῶν Μονῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων είναι κατανεμένη ὁλόκληρος ἢ χερσόνησος τοῦ Ἀθω, τὸ ἔδαφος τῆς ὁποίας είναι ἀναπαλλοτρίωτον.

Ἡ διοίκησις αὐτοῦ ἀσκεῖται δι’ ἀντιπροσώπων τῶν Ιερῶν Μονῶν, ἀποτελούντων τὴν Ιεράν Κοινότητα. Οὐδεμίᾳ ἀπολύτως ἐπιτρέπεται μεταβολὴ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος ἢ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους, οὐδὲ τῆς ιεραρχικῆς τάξεως καὶ τῆς θέσεως αὐτῶν πρὸς τὰ ὑποτελῆ των ἐξαρτήματα. Ἀπαγορεύεται ἢ ἐν αὐτῷ ἐγκαταβίωσις ἐτεροδόξων ἢ σχισματικῶν.

3. Ὁ λεπτομερῆς καθορισμὸς τῶν ἀγιορειτικῶν καθεστώτων καὶ τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας αὐτῶν γίνεται διὰ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἀγίου Ὁρους, τὸ διοίσον, συμπράττοντος τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Κράτους, συντάσσοντος μὲν καὶ ψηφίζοντος αἱ εἰκόσιν Ιεραὶ Μοναὶ, ἐπικυρώνουν δὲ τὸ Οἰκουμενικόν Πατριαρχείον καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων.

4. Ἡ ἀκριβῆς τήρησις τῶν ἀγιορειτικῶν καθεστώτων τελεῖ, ώς πρὸς μὲν τὸ

πνευματικὸν μέρος, ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς πρὸς δὲ τὸ διοικητικὸν, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κράτους, εἰς τὸ δόποιον ἀνήκει ἀποκλειστικῶς καὶ ἡ διαφύλαξις τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας.

5. Αἱ ἀνωτέρῳ ἔξουσίᾳ τοῦ Κράτους ἀσκοῦνται διὰ διοικητοῦ, τοῦ ὅποιού τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα καθορίζονται διὰ νόμου.

Διὰ νόμου ἐπίσης καθορίζονται ἡ ὑπὸ τῶν μοναστηριακῶν ἀρχῶν καὶ τῆς Ιερᾶς Κοινότητος ἀσκουμένη δικαστικὴ ἔξουσία, ὡς καὶ τὰ τελωνειακά καὶ φορολογικά πλεονεκτήματα τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΙΔΙΚΑΙ ΤΕΛΙΚΑΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΜΗΜΑ Α'

ΕΙΔΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

"Αρθρον 106.

1. Πρὸς ἐδραίωσιν τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης καὶ προστασίαν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, τὸ Κράτος προγραμματίζει καὶ συντονίζει τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότηταν ἐν τῇ Χώρᾳ, ἐπιδιώκον τὴν ἔξασφάλισιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δὲν τῶν τομέων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Λαμβάνει τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν πηγῶν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν ὑπογείων ἢ ὑποθαλασσίων κοιτασμάτων καὶ πρὸς προώθησιν τῆς περιφερειακῆς ἀναπτύξεως καὶ προσαγωγὴν ιδίᾳ τῆς οἰκονομίας τῶν δρεινῶν, νησιωτικῶν καὶ παραμεθόριων περιοχῶν.

2. Η ἀιωτικὴ οἰκονομικὴ πρωτοβουλία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναπτύσσεται εἰς βάρος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας, ἢ ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

3. Ἐπιφύλασσομένης τῆς ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 107 παρεχομένης προστασίας, ὡς πρὸς τὴν ἐπανεξαγωγὴν κεφαλαίων ἔξωτερικοῦ, δύναται διὰ νόμου νὰ ρυθμίζωνται τὰ τῆς ἔξαγορᾶς ἐπιχειρήσεων ἢ ἀναγκαστικῆς εἰς ταύτας συμμετοχῆς τοῦ Κράτους ἢ ἀλλων δημοσίων φορέων, ἐφ' ὅσον ἀντικείτηνται κέρκτηνται χαρακτῆρα μονοπωλίου ἢ ἔχουν ζωτικὴν σημασίαν διὰ τὴν διοποίησιν τῶν πηγῶν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου ἢ ἔχουν ὡς κύριον σκοπὸν τὴν παροχὴν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὸ κοινωνικὸν σύνολον.

4. Τὸ τίμημα τῆς ἔξαγορᾶς ἢ τὸ ἀντάλλαγμα τῆς ἀναγκαστικῆς συμμετοχῆς τοῦ Κράτους ἢ ἀλλων δημοσίων φορέων, καθορίζεται ἀπαραίτητως δικαστικῶς, πρέπει δὲ νὰ είναι πλήρες, ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ἔξαγοραζομένης ἐπιχειρήσεως.

5. Μέτοχος, ἑταῖρος ἢ κύριος τῆς ἐπιχειρήσεως, τῆς ὅποιας ὃ ἔλεγχος περιέρχεται εἰς τὸ Κράτος ἢ εἰς ὑπὸ αὐτοῦ ἐλεγχόμενον φορέα συνεπείᾳ

άναγκαστικής συμμετοχής κατά την παράγραφον 3, δικαιούται νά ζητήσῃ την έξαγοράν της συμμετοχής του είς την επιχείρησιν, ώς νόμος όριζει.

6. Νόμος δύναται νά όρισῃ τά της συμμετοχής είς την δαπάνην του Δημοσίου τῶν ώφελουμένων ἐκ τῆς ἑκτελέσεως ἔργων κοινῆς ώφελείας ἢ γενικωτέρας σημασίας διά την οἰκονομικήν ἀνάπτυξιν τῆς Χώρας.

Ἐρμηνευτική δήλωσις:

Ἐις τὴν κατά τὴν παράγραφον 4 ἀξιῶν δὲν περιλαμβάνεται ἡ ὀφειλομένη εἰς τὸν μονοπώλιακὸν, τυχόν, χαρακτῆρα τῆς ἐπιχειρήσεως.

"Αρθρον 107.

1. Ή πρὸ τῆς 21 Ἀπριλίου 1967 ηνξημένης τυπικῆς ίσχύος νομοθεσία προστασίας κεφαλαίων ἔξωτερικοῦ, διατηρεῖ τὴν ἥν ἑκέκτητο ηνξημένην τυπικήν ίσχύν, ἐφαρμοζομένη καὶ ἐπὶ τῶν κεφαλαίων Α' ἔως καὶ Δ' τοῦ τμήματος Α' τοῦ ὑπ' ἀριθμόν 27/75 νόμου «περὶ φορολογίας πλοίων, ἐπιβολῆς εἰσφορᾶς πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας, ἐγκαταστάσεως ἄλλοδαπῶν ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ρυθμίσεως συναφῶν θεμάτων».

2. Νόμος, ἐφ' ἄπαξ ἐκδιδόμενος, ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς ίσχύος τοῦ παρόντος, ὅριζει τοὺς ὅρους καὶ τὴν διαδικασίαν ἀναθεωρήσεως ἢ λύσεως τοῦ κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος 2687/1953, ἀπὸ 21 Ἀπριλίου 1967 μέχρις 23 Ἰουλίου 1974 ἐκδοθεισῶν ὑφ' οἰονδήποτε τύπον ἐγκριτικῶν διοικητικῶν πράξεων ἢ συναφθεισῶν συμβάσεων περὶ ἐπενδύσεων κεφαλαίων ἔξωτερικοῦ, ἔξαιρέσει τῶν ἀφορωσῶν εἰς τὴν νηολόγησιν πλοίων ὑπὸ Ἐλληνικῆν σημαίαν.

"Αρθρον 108.

Τὸ Κράτος μεριμνᾶ διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν διατήρησιν τῶν δεσμῶν του μὲ τὴν μητέρα Πατρίδα. Ἐπίσης μεριμνᾶ διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν κοινωνικήν καὶ ἐπαγγελματικήν προαγωγὴν τῶν ἑκτὸς τῆς ἐπικρατείας ἐργαζομένων Ἐλλήνων.

"Αρθρον 109.

1. Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ μεταβολὴ τοῦ περιεχομένου ἢ τῶν ὅρων διαθήκης, κωδικέλλου ἢ δωρεᾶς κατά τὰς διατάξεις αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου ἢ ὑπὲρ κοινωφελοῦς σκοποῦ.

2. Ἐξαιρετικῶς ἐπιτρέπεται ἡ ἐπωφελεστέρα ἀξιοποίησις ἢ διάθεσις τοῦ καταλειφθέντος ἢ δωρηθέντος ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλου κοινωφελοῦς σκοποῦ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ δωρητοῦ ἢ τοῦ διαθέτον καθοριζομένην περιοχὴν ἢ εἰς τὴν εὐρυτέραν ταύτης περιφέρειαν ὅταν διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως βεβαιοῦται ὅτι ἡ θέλησις τοῦ διαθέτον ἢ τοῦ δωρητοῦ δὲν δύναται νά πραγματοποιηθῇ ἐξ οἰουδήποτε λόγου, καθ' ὀλοκληρίαν ἢ κατὰ τὸ μεῖζον τοῦ περιεχομένου ταύτης, ώς καὶ ἂν δύναται νά ικανοποιηθῇ πληρέστερον διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐκμεταλλεύσεως, ώς νόμος όριζει.

ΤΜΗΜΑ Β'

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

"Αρθρον 110.

1. Αἱ διατάξεις τοῦ Συντάγματος ὑπόκεινται εἰς ἀναθεώρησιν, ἔξαιρέσει τῶν καθοριζουσῶν τὴν βάσιν καὶ τὴν μορφὴν τοῦ πολιτεύματος ώς Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικῆς Δημοκρατίας, ώς καὶ τῶν τοιούτων τῶν ἀρθρῶν 2 παράγραφος 1, 4 παράγραφοι 1, 4 καὶ 7, 5 παράγραφοι I καὶ 3, 13 παράγραφος 1 καὶ 26.

2. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος διαπιστοῦται δι' ἀποφάσεως τῆς Βουλῆς, λαμβανομένης κατόπιν προτάσεως πεντήκοντα τοῦλάχιστον βουλευτῶν, διὰ πλειοψηφίας τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς, εἰς δύο ψηφιφορίας ἀφισταμένας ἀλλήλων κατὰ ἓνα τοὐλάχιστον μῆνα. Διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθορίζονται εἰδικῶς αἱ ἀναθεωρητέαι διατάξεις.

3. Ἀποφασισθείσης τῆς ἀναθεωρήσεως ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ἡ ἐπομένη Βουλὴ κατὰ τὴν πρώτην σύνοδον αὐτῆς ἀποφασίζει ἐπὶ τῶν ἀναθεωρητέων διατάξεων, διὰ ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς.

4. Ἐάν πρότασις περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος ἔτυχε τῆς πλειοψηφίας τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, οὐχὶ δύμως καὶ κατὰ τὴν παράγραφον 2 πλειοψηφίας τῶν τριῶν πέμπτων τούτων, ἡ ἐπομένη Βουλὴ κατὰ τὴν πρώτην σύνοδον αὐτῆς δύναται νὰ ἀποφασίσῃ ἐπὶ τῶν ἀναθεωρητέων διατάξεων διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ δόλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς.

5. Πᾶσα ψηφιζομένη ἀναθεώρησις τῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος δημοσιεύεται διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐντὸς δέκα ήμερῶν ἀπὸ τῆς ἐπιψηφίσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς Βουλῆς, τίθεται δὲ ἐν ίσχυΐ δι' εἰδικοῦ ταύτης ψηφίσματος.

6. Δὲν ἔπιτρέπεται ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος πρὸ τῆς παρόδου πενταετίας ἀπὸ τῆς περατώσεως τῆς προηγουμένης.

ΤΜΗΜΑ Γ'

ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

"Αρθρον 111.

1. Πᾶσα διάταξις νόμου ἢ διοικητικῆς πράξεως κανονιστικοῦ χαρακτῆρος, ἀντικειμένη εἰς τὸ Σύνταγμα, καταργεῖται ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ισχύος αὐτοῦ.

2. Συντακτικαὶ πράξεις, ἐκδοθεῖσαι ἀπὸ τῆς 24ης Ιουλίου 1974 μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Ε΄, Αναθεωρητικῆς Βουλῆς, ώς καὶ ψηφίσματα ταύτης, ἔξακολουθοῦν νὰ ισχύουν καὶ κατὰ τὰς ἀνατιθεμένας πρὸς τὸ Σύνταγμα δια-

τάξεις αύτῶν, ἐπιτρεπομένης τῆς διὰ νόμου τροποποιήσεως η καταργήσεως αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ισχύος τοῦ Συντάγματος καταργεῖται η διάταξις τοῦ ἄρθρου 8 τῆς 3ης συντακτικῆς πράξεως ἀπὸ 3-9-1974, ως πρός τὸ δριτὸν ἥλικιας ἀποχωρήσεως τῶν καθηγητῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἴδρυμάτων.

3. Διατηροῦνται ἐν ισχύ: α) τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 700 τῆς 9/9 Οκτωβρίου 1974 προεδρικοῦ διατάγματος «περὶ μερικῆς ἐπαναφορᾶς τῶν ισχύος τῶν ἄρθρων 5, 6, 8, 10, 12, 14, 95 καὶ 97 τοῦ Συντάγματος καὶ ἀρσεως τοῦ νόμου περὶ καταστάσεως πολιορκίας» καὶ β) τὸ ν.δ. ὑπ' ἀριθ. 167 τῆς 16/16 Νοεμβρίου 1974 «περὶ χορηγήσεως τοῦ ἐνδίκου μέσου τῆς ἐφέσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ στρατιωτικοῦ δικαστηρίου», ἐπιτρεπομένης τῆς διὰ νόμου τροποποιήσεως η καταργήσεως αὐτῶν.

4. Τὸ ψηφισμα τῆς 16/29 Ἀπριλίου 1952 διατηρεῖται ἐν ισχύ εἰπὶ ἕξ μῆνας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ισχύος τοῦ παρόντος. Ἐντὸς τῆς προθεσμίας ταύτης ἐπιτρέπεται η διὰ νόμου τροποποίησις, συμπλήρωσις η καταργησις τῶν ἐν παραγράφῳ 1 τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ ἀντέτερω φημίσματος ἀναφερομένων συντακτικῶν πράξεων καὶ ψηφισμάτων η διατήρησις τινῶν ἐκ τούτων, ἐν δλῷ η ἐν μέρει καὶ μετά τὴν παρέλευσιν τῆς προθεσμίας ταύτης, ὑπὸ τὸν περιορισμὸν ὅτι αἱ τροποποιήσεις συμπληρούμεναι η διατηρούμεναι ἐν ισχύ διατάξεις δὲν δύναται νὰ είναι ἀντίθετοι πρὸς τὸ παρὸν Σύνταγμα.

5. Ἔλληνες στερηθέντες, μέχρι τῆς ἐνάρξεως ισχύος τοῦ παρόντος, καθ' οίονδήποτε τρόπον τῆς θιαγενείας των, ἀνακτοῦν ταύτην κατόπιν κρίσεως ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιτροπῶν ἐκ δικαστικῶν λειτουργῶν, ὡς νόμος ὁρίζει.

6. Διατηρεῖται ἐν ισχύ η διάταξις τοῦ ἄρθρου 19 τοῦ ν.δ. 3370/1955 «περὶ κυρώσεως τοῦ Κώδικος Ἑλληνικῆς θιαγενείας» μέχρι τῆς διὰ νόμου καταργήσεώς της.

”Ἄρθρον 112.

1. Ἐπὶ θεμάτων, πρὸς ρύθμισιν τῶν ὄποιων προβλέπεται ρητῶς ὑπὸ διατάξεων τοῦ παρόντος Συντάγματος η ἔκδοσις νόμου, οἱ κατὰ τὴν ἐναρξῖν τῆς ισχύος αὐτοῦ ὑφιστάμενοι κατὰ περίπτωσιν νόμοι η διοικητικαὶ πράξεις κανονιστικοῦ χαρακτῆρος, ἔξαιρέσει τῶν ἀντικειμένων εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Συντάγματος, ἔξακολουθοῦν νὰ ισχύουν μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ κατὰ περίπτωσιν νόμου.

2. Αἱ διατάξεις τῶν ἄρθρων 109 παράγραφος 2 καὶ 79 παράγραφος 8 τίθενται εἰς ἐφαρμογὴν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ισχύος τοῦ ὑπὸ ἐκάστης τούτων εἰδικῶς προβλεπομένου νόμου, ἐκδιδούμενου τὸ βραδύτερον μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1976. Μέχρις ἐνάρξεως τῆς ισχύος τοῦ ὑπὸ τῆς παραγράφου 2 τοῦ ἄρθρου 109 προβλεπομένου νόμου ἔξακολουθεῖ ἐφαρμοζούμενη η κατὰ τὴν ἐναρξῖν της ισχύος τοῦ Συντάγματος ὑφισταμένη συνταγματικὴ καὶ νομοθετικὴ ρύθμισις.

3. Κατὰ τὴν ἐννοιαν τῆς ἀπὸ 5 Οκτωβρίου 1974 συντακτικῆς πράξεως, διατηρούμενης ἐν ισχύ, η ἀναστολὴ ἐκτελέσεως τῶν καθηγητῶν ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ὡς βουλευτῶν, καθ' ὅλην τὴν παρούσαν βουλευτικὴν περιοδὸν δὲν ἐκτείνεται εἰς τὴν διδασκαλίαν, ἔρευναν, συγγραφικὴν ἔργασίαν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀπασχόλησιν εἰς τὰ ἔργαστηρια καὶ τὰ σπουδαστήρια τῶν σχολῶν σκολιῶν, ἀποκλειομένης τῆς συμμετοχῆς τούτων εἰς τὴν διοίκησιν τῶν σχολῶν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ διδακτικοῦ ἐν γένει πρωτικοῦ η τὴν ἔξτασιν τῶν σπουδαστῶν.

4. Ή ἐφαρμογὴ τῆς παραγράφου 3 τοῦ ἄρθρου 16 περὶ τῶν ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως θὰ δλοκληρωθῇ ἐπὶ τῇ βάσει νόμου ἐντὸς πενταετίας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως της ισχύος τοῦ παρόντος.

”Ο Κανονισμός της Βουλῆς, ώς καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα ψηφίσματα καὶ οἱ νόμοι περὶ τῆς λειτουργίας της Βουλῆς, ἔξακολουθοῦν ἰσχύοντες μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ νέου Κανονισμοῦ της Βουλῆς, ἔξαιρέσει τῶν ἀντικειμένων εἰς δρισμούς τοῦ Συντάγματος.

Προκειμένου περὶ τῆς λειτουργίας τῶν κατὰ τὰ ἄρθρα 70 καὶ 71 τοῦ Συντάγματος Τμημάτων της Βουλῆς ἔχουν συμπληρωματικὴν ἐφαρμογὴν αἱ διατάξεις τοῦ τελευταίου Κανονισμοῦ τῶν ἐργασιῶν τῆς Εἰδικῆς Νομοθετικῆς Επιτροπῆς τοῦ ἄρθρου 35 τοῦ Συντάγματος τῆς Ιησ. Ιανουαρίου 1952, κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 3 τοῦ ὑπὸ στοιχ. Α΄ ψηφίσματος τῆς 24-12-1974 εἰδικώτερον δριζόμενα. Μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ νέου Κανονισμοῦ της Βουλῆς, ἡ Επιτροπὴ τοῦ ἄρθρου 71 τοῦ Συντάγματος συγκροτεῖται ἐξ ἑξήκοντα τακτικῶν μελῶν καὶ τριάκοντα ἀναπληρωματικῶν, ἐπιλεγομένων ὑπὸ τοῦ Προέδρου της Βουλῆς, ἔξι ὥλων τῶν κομμάτων καὶ διάδων καὶ κατ’ ἀναλογίαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. ”Εγειρομένης ἀμφισβήτησεως μέχρι τῆς δημοσιεύσεως νέου Κανονισμοῦ περὶ τῶν ἐφαρμοστέων ἑκάστοτε διατάξεων ἀποφαίνεται ἡ ”Ολομέλεια ἡ τὸ Τμῆμα της Βουλῆς, εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ὅποιου προεκλήθη τὸ ζήτημα.

”Αρθρον 114.

I. Η ἑκλογὴ τοῦ πρώτου Προέδρου τῆς Δημοκρατίας δέον νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ βραδύτερον ἐντὸς διμῆνου ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Συντάγματος εἰς εἰδικὴν συνεδρίασιν της Βουλῆς, προσκαλούμενης πρὸ πέντε τούλαχιστον ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτῆς, τηρουμένων ἀναλόγως τῶν δημοσιεύσεων τῆς δημοσιεύσεως νέου Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς περὶ τῶν ἐφαρμοστέων ἑκάστοτε διατάξεων ἀποφαίνεται ἡ ”Ολομέλεια ἡ τὸ Τμῆμα της Βουλῆς, εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ὅποιου προεκλήθη τὸ ζήτημα.

”Ο ἑκλογέμονος Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀναλαμβάνει τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς δόσεως τοῦ ὄρκου του, ἐντὸς πέντε τὸ βραδύτερον ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἑκλογῆς αὐτοῦ.

”Ο κατὰ τὸ ἄρθρον 49 παράγραφος 5 νόμος περὶ ρυθμίσεως τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν εὐθύνην τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας θεμάτων ἐκδίδεται ὑποχρεωτικῶς μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1975.

Μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον 3 τοῦ ἄρθρου 33 νόμου τὰ ἐν αὐτῇ θέματα διέπονται ὑπὸ τῶν διατάξεων τῶν ἀφορωσῶν εἰς τὸν προσωρινὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας.

2. ”Απὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ Συντάγματος καὶ μέχρι τῆς ὑπὸ δριστικοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἀναλήψεως τῆς ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων του, ὁ προσωρινὸς Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀσκεῖ τὰς διὰ τοῦ Συντάγματος ἀναγνωρίζομένας εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας ἀρμοδιότητας, ὑπὸ τούς ἐν ἄρθρῳ 2 τοῦ ὑπὸ στοιχ. Β΄ ἀπὸ 24-12-1974 ψηφίσματος τῆς Ε΄ ”Αναθεωρητικῆς Βουλῆς περιορισμούς.

”Αρθρον 115.

I. Μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐν ἄρθρῳ 86 παράγραφος 1 προβλεπομένου νόμου, ἔχουν ἐφαρμογὴν αἱ κείμεναι διατάξεις περὶ διώξεως ἀνακρίσεως καὶ ἐκδικάσεως τῶν κατὰ τὰ ἄρθρα 49 παράγραφος 1 καὶ 85 πράξεων καὶ παραλείψεων.

2. ”Ο ἐν ἄρθρῳ 100 προβλεπόμενος νόμος δέον νὰ ἐκδοθῇ τὸ βραδύτερον ἐντὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ Συντάγματος. Μέχρι τῆς ἐκδόσεως τούτου ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τοῦ συνιστωμένου ”Ανωτάτου Εἰδικοῦ Δικαστηρίου:

α) Αἱ ἀμφισβητήσεις, περὶ ὧν ἡ παράγραφος 2 τοῦ ἄρθρου 55 καὶ τὸ ἄρθρον 57 ἐπίλυνται δι’ ἀπόφασεως τῆς Βουλῆς κατὰ τὰς ἐπὶ προσωπικῶν θεμάτων διατάξεις τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς.

β) Ὁ ἔλεγχος τοῦ κύρους καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων δημοψηφίσματος ἐνεργουμένου κατ’ ἄρθρον 44 παράγραφος 2 ὡς καὶ ἡ ἐκδίκασις ἐνστάσεων κατὰ τοῦ κύρους καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 58 ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ κατ’ ἄρθρον 73 τοῦ ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1952 Συντάγματος Εἰδικοῦ Δικαστηρίου, ἐφαρμοζομένης τῆς διαδικασίας τῶν ἄρθρων 116 ἐπομ., τοῦ Π.Δ. 650/1974.

γ) Ἡ ἄρσις τῶν ἐν ἄρθρῳ 100 παράγραφος 1 ἐδάφ. δ’ συγκρούσεων ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ κατὰ τὸ ἄρθρον 65 τοῦ ἀπὸ 1 Ἰης Ἰανουαρίου 1952 Συντάγματος, Δικαστηρίου Συγκρούσεως Καθηκόντων, διατηρούμενων προσωρινῶς ἐν ίσχυί καὶ τῶν νόμων περὶ τῆς δργανώσεως, λιτουργίας καὶ διαδικασίας ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου τούτου.

3. Μέχρι τῆς ἐνάρξεως ἰσχύος τοῦ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 99 προβλεπομένου νόμου, αἱ ἀγωγαὶ κακοδίκιας ἐκδικάζονται κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 110 τοῦ Συντάγματος τῆς 1 Ἰης Ἰανουαρίου 1952 δριζόμενα ὑπὸ τοῦ προβλεπομένου δι’ αὐτοῦ δικαστηρίου καὶ κατὰ τὴν ἐν ἰσχύι διαδικασίαν κατὰ τὸν χρόνο. δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Συντάγματος.

4. Μέχρι τῆς ἐνάρξεως ἰσχύος τοῦ νόμου τοῦ προβλεπομένου ὑπὸ τῆς παραγράφου 3 τοῦ ἄρθρου 87 ὡς καὶ μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῶν ὑπὸ τῶν ἄρθρων 90 παράγραφοι 1 καὶ 2 καὶ 91 προβλεπομένων δικαστικῶν καὶ πειθαρχικῶν συμβουλίων, ἐξακολουθοῦν ἰσχύουσαι αἱ κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς ἰσχύος τοῦ Συντάγματος ὑφίσταμεναι σχετικαὶ διατάξεις. Οἱ περὶ τῶν ὡς ἄνω θεμάτων νόμοι δέον δύναται ἐκδοθοῦν τὸ βραδύτερον ἐντὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος Συντάγματος.

5. Μέχρι τῆς ἐνάρξεως ἰσχύος τῶν ἐν ἄρθρῳ 92 ἀναφερομένων νόμων, ἐξακολουθοῦν ἰσχύουσαι αἱ κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος Συντάγματος ὑφίσταμεναι διατάξεις. Οἱ νόμοι οὗτοι δέον δύναται ἐκδοθοῦν τὸ βραδύτερον ἐντὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος.

6. Ὁ ἐν ἄρθρῳ 57 παράγραφος 5 εἰδικὸς νόμος δέον νά ἐκδοθῇ ἐντὸς ἑξαμήνου ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ἰσχύος τοῦ Συντάγματος.

”Ἄρθρον 116

1. Υφιστάμεναι διατάξεις ἀντιβαίνουσαι εἰς τὸ ἄρθρον 4 παράγραφος 2 παραμένουν ἐν ἰσχύι μέχρι τῆς διὰ νόμου καταργήσεώς των, τὸ βραδύτερον δὲ μέχρι τῆς 31 Ἰης Δεκεμβρίου 1982.

2. Αποκλίσεις ἐκ τῶν δρισμῶν τῆς παραγράφου 2 τοῦ ἄρθρου 4 ἐπιτρέπονται μόνον δι’ ἀποχρῶντας λόγους εἰς τὰς εἰδικῶς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενας περιπτώσεις.

3. Κανονιστικαὶ ὑπουργικαὶ ἀποφάσεις, ὡς καὶ διατάξεις συλλογικῶν συμβάσεων ἡ διατητικῶν ἀποφάσεων περὶ ρυθμίσεως ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, ἀντιβαίνουσαι εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 22 παράγραφος 1 ἐξακολουθοῦν ἰσχύουσαι μέχρι τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτῶν, συντελουμένης τὸ βραδύτερον ἐντὸς τριετίας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος.

”Αρθρον 117.

1. Οι κατ’ έφαρμογήν του άρθρου 104 του Συντάγματος τῆς Ιῆς Ιανουαρίου 1952 έκδοθέντες μέχρι τῆς 21.4.67 νόμοι θεωροῦνται ως μὴ ἀντικείμενοι εἰς τὸ παρὸν Σύνταγμα καὶ διατηροῦνται ἐν ίσχψι.

2. Ἐπιτρέπεται κατὰ παρέκκλισιν τοῦ άρθρου 17 νομοθετικὴ ρύθμισις καὶ διάλυσις ὑφισταμένων εἰσέτι ἀγροληψιῶν καὶ ἔτερων ἐδαφικῶν βαρῶν, ἡ ἔξαγορά τῆς ψιλῆς κυριότητος ὑπὸ ἐμφυτευτῶν ἐμφυτευτικῶν κτημάτων, ως καὶ ἡ κατάργησις καὶ ρύθμισις ἰδιορρύθμων ἐμπραγμάτων σχέσεων.

3. Δημόσια ἡ ιδιωτικὰ δάση ἡ δασικαὶ ἐκτάσεις καταστραφεῖσαι ἡ καταστρεφόμεναι ἐκ πυρκαϊᾶς ἡ ἄλλως πως ἀποψιλωθεῖσαι ἡ ἀποψιλούμεναι, δὲν ἀποβάλλονται ἐκ τοῦ λόγου τούτου τὸν ὃν ἐκέκτηντο πρὸ τῆς καταστροφῆς των χαρακτῆρα καὶ κηρύσσονται ὑποχρεωτικῶς ἀναδασωτέαι, ἀποκλειομένης τῆς διαθέσεως τούτων δι’ ἔτερον προορισμὸν.

4. Ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις δασῶν ἡ δασικῶν ἐκτάσεων ἀνηκουσῶν εἰς φυσικὰ ἡ νομικά πρόσωπα ιδιωτικοῦ ἡ δημοσίου δικαίου, ἐπιτρέπεται μόνον ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου, κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 17 δριζόμενα, διὰ λόγους δημοσίας ὡφελείας, διατηρουμένης πάντως ἀμεταβλήτου τῆς μορφῆς αὐτῶν ως δασικῆς.

5. Αἱ μέχρι τῆς προσαρμογῆς τῶν κειμένων περὶ ἀναγκαστικῶν ἀπαλλοτριώσεων νόμων πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος κηρυχθεῖσαι ἡ κηρυχθησόμεναι ἀναγκαστικαὶ ἀπαλλοτριώσεις διέπονται ὑπὸ τῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς κηρύξεως των ἴσχυουσῶν διατάξεων.

6. Αἱ παράγραφοι 3 καὶ 5 τοῦ άρθρου 24 ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἴσχυος τῶν ἐν αὐταῖς προβλεπομένων νόμων ἀναγνωριζομένων ἡ ἀναμορφουμένων οἰκιστικῶν περιοχῶν.

”Αρθρον 118.

1. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἴσχυος τοῦ Συντάγματος οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ προέδρου ἡ εἰσαγγελέως ἐφετῶν καὶ ἀνωτέρων, ἡ τούτοις ἀντιστοίχου, ἀποχωροῦντης ὑπῆρεσίας, ως μέχρι τοῦδε, ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ἐβδομηκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των, τοῦ ὄριου τούτου μειουμένου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1977 κατὰ ἐν ἔτος ἐτησίως μέχρι τοῦ ἔξηκοστοῦ ἐβδόμου ἔτους.

2. Ἀνώτατοι δικαστικοὶ λειτουργοὶ, μὴ τελοῦντες ἐν ὑπηρεσίᾳ κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς ἴσχυος τῆς ἀπὸ 4/5 Σεπτεμβρίου 1974 συντακτικῆς πράξεως «περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως καὶ εὐρυθμίας ἐν τῇ Δικαιοσύνῃ» ὑποβιβασθέντες δὲ βάσει ταύτης, λόγῳ τοῦ χρόνου πραγματοποιησεως τῆς προαγωγῆς αὐτῶν, καθ’ ὧν δὲ ἡσκήθη ἡ κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τῆς αὐτῆς συντακτικῆς πράξεως πειθαρχικὴ δίωξις, παραπέμπονται ὑποχρεωτικῶς ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Υπουργοῦ ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς ἴσχυος τοῦ Συντάγματος εἰς τὸ Ανώτατον Πειθαρχικὸν Συμβούλιον.

Τὸ Ανώτατον Πειθαρχικὸν Συμβούλιον ἀποφαίνεται ἄν αἱ συνθῆκαι τῆς προαγωγῆς ἐμείωσαν τὸ κύρος καὶ τὴν ιδιάζουσαν ὑπηρεσιακὴν θέσιν τοῦ προαρχέντος, ἀποφαίνεται δὲ ὅριστικῶς περὶ τῆς ἀνακτήσεως ἡ μὴ τοῦ αὐτομάτως ἀπολεσθέντος βαθμοῦ καὶ τῶν πρὸς τὸν βαθμὸν συναπτομένων δικαιωμάτων, ἀποκλειομένης τῆς ἀπολήψεως ἀναδρομικῶς διαφορᾶς ἀποδοχῶν ἡ συντάξεως.

Ἡ ἀπόφασις ἐκδίδεται ὑποχρεωτικῶς ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς παραπομπῆς.

Οι ἐν ζωῇ κατὰ βαθμὸν στενώτεροι συγγενεῖς τοῦ ὑποβιβασθέντος⁷ καὶ ἀποβίωσαντος δικαστικοῦ δύνανται νὰ ἀσκήσουν ὅλα τὰ εἰς τοὺς δικαζομένους ἀναγνωριζόμενα δικαιώματα ἐνώπιον τοῦ Ἀνωτάτου Πειθαρχικοῦ Συμβουλίου.

3. Μέχρις ἐκδόσεως τοῦ καθ' ἄρθρον 101 παρ. 3 νόμου, ἔξακολουθοῦν ἐφαρμοζόμεναι αἱ περὶ κατανομῆς ἀρμοδιοτήτων μεταξύ κεντρικῶν καὶ περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν ισχύουσαι διατάξεις. Αἱ διατάξεις αὗται δύνανται νὰ τροποποιοῦνται διὰ μεταφορᾶς εἰδικῶν ἀρμοδιοτήτων ἐκ τῶν κεντρικῶν εἰς τὰς περιφερειακὰς ὑπηρεσίας.

"Ἄρθρον 119.

1. Διὰ νόμου δύνανται νὰ ἀρθῇ τὸ καθ' οἰνδήποτε τρόπον ἰσχῦσαν ἀπαράδεκτον τῆς ἀσκήσεως αἰτήσεως ἀκυρώσεως κατὰ πράξεων ἐκδοθεισῶν ἀπὸ 21ης Ἀπριλίου 1967 μέχρι τῆς 23ης Ιουλίου 1974 εἴτε είχεν ἀσκηθῆ τοιαύτη αἴτησις εἴτε μὴ, ἀποκλειομένης πάντως τῆς ἀναδρομικῆς χορηγήσεως ἀποδοχῶν εἰς τυχὸν δικαιωθειμένους ἐκ τοῦ ἐνδίκου τούτου μέσου.

2. Οἱ δυνάμει νόμου αὐτοδικίων ἀποκαθιστάμενοι εἰς ἃς δημοσίας θέσεις ἐκέκτηντο στρατιωτικοὶ η δημόσιοι ὑπάλληλοι, ἐφ' ὅσον ηδὴ ἀπέκτησαν τὴν ίδιοτητα τοῦ βουλευτοῦ, δύνανται ἐντὸς ὁκταημέρου προθεσμίας νὰ δηλώσουν ἐπιλογὴν μεταξύ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς δημοσίας αὐτῶν θέσεως.

ΤΜΗΜΑ Δ'

ΑΚΡΟΤΕΛΕΥΤΙΟΣ ΔΙΑΤΑΞΙΣ

"Ἄρθρον 120.

1. Τὸ παρὸν Σύνταγμα, ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Ε΄ Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς τῶν Ἐλλήνων, ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτῆς καὶ δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ προστρωτινοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως διὰ διατάγματος προσυπογραφομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τίθεται δὲ εἰς ἴσχυν ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης Ιουνίου 1975.

2. Όσεβασμὸς πρὸς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς συνάδοντας πρὸς αὐτὸν νόμους καὶ ή ἀφοσίωσις πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Δημοκρατίαν συνιστοῦν θεμελιώδη ὑποχρέωσιν πάντων τῶν Ἐλλήνων.

3. Ό καθ' οἰνδήποτε τρόπον σφετερισμὸς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀπορρεουσῶν ἔξουσιῶν διώκεται ἄμα τῇ ἀποκαταστάσει τῆς νομίμου ἔξουσίας, ἀφ' ής ἄρχεται καὶ ή παραγραφὴ τοῦ ἐγκλήματος.

4. Ή τήρησις τοῦ Συντάγματος ἐπαφίεται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἐλλήνων, δικαιουμένων καὶ ὑποχρεουμένων εἰς τὴν διὰ παντός μέσου ἀντίστασιν κατὰ οἰνδήποτε ἐπιχειρούντος τὴν βιαίαν κατάλυσιν αὐτοῦ.

Ο ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΕΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

Μετάφραση ἀπό τό Ἀγγλικό κείμενο.

Ἐμεῖς οἱ λαοί τοῦ ὄργανισμοῦ τῶν Ἐνωμένων Ἐθνῶν
εἶμαστε ἀποφασισμένοι:

— Νά σώσουμε τίς γενιές πού ἔρχονται ἀπό τή μάστιγα τοῦ πολέμου, πού
στὸ διάστημα τῆς σημερινῆς γενιᾶς, προκάλεσε δύο φορές συμφορές καὶ θλίψη
στήν ἀνθρωπότητα.

— νά διασφαλίσουμε ξανά τήν πίστη στὰ θεμελιώδη δικαιώματα τοῦ
ἀνθρώπου, στήν ἀξιοπρέπεια καὶ τήν ἀξία του, στήν ισότητα τῶν δικαιωμάτων
γιά τούς ἄνδρες καὶ τίς γυναῖκες καὶ στήν ἐνότητα ὅλων τῶν ἐθνῶν, μεγάλων καὶ
μικρῶν.

— νά θεμελιώσουμε τίς προϋποθέσεις γιά νά τηροῦνται ή δικαιοσύνη καὶ οἱ
ὑποχρεώσεις πού προκύπτουν ἀπό τίς Συνθῆκες καὶ τούς ἄλλους κανόνες τοῦ
Διεθνοῦς Δικαίου.

— νά ἔξυπάσουμε τήν κοινωνική πρόοδο καὶ νά καλυτερεύσουμε τό ἐπίπεδο
τῆς ζωῆς μέσα σέ μεγαλύτερη ἐλευθερία.

Γι' αὐτό συμφωνοῦμε:

— νά δείχνουμε ἀνεκτικότητα καὶ νά ζοῦμε ὅλοι οἱ λαοί εἰρηνικά ὅπως οἱ
καλοί γείτονες.

— νά ἑνώσουμε τίς δυνάμεις μας γιά τή διατήρηση τῆς παγκόσμιας
ἀσφάλειας καὶ τῆς εἰρήνης.

— νά δημιουργήσουμε καὶ νά ἔξασφαλίσουμε συστήματα, ὥστε ή ἔνοπλη
βίᾳ νά μή χρησιμοποιεῖται πιά παρά μόνο γιά τό κοινό συμφέρον καὶ

— νά χρησιμοποιήσουμε ἔνα διεθνή μηχανισμό γιά τή βελτίωση τῆς
οἰκονομίας καὶ γιά τήν κοινωνική πρόοδο ὅλων τῶν λαῶν.

Καὶ ἀποφασίζουμε νά ἑνώσουμε τίς προσπάθειές μας γιά τήν πραγματοποίηση
τῶν σκοπῶν αὐτῶν.

Οἱ νόμιμοι ἀντιπρόσωποι τῶν κυβερνήσεων συγκεντρώθηκαν στήν πόλη
τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου καὶ συμφώνησαν πάνω στίς ἀρχές καὶ στό κείμενο τοῦ
Χάρτη αὐτοῦ τῶν Ἐνωμένων Ἐθνῶν καὶ μέ τή συμφωνία αὐτή ίδρύουν ἔνα
Διεθνή ὄργανισμό, πού θά είναι γνωστός μέ τό ὄνομα «Ἐνωμένα Ἐθνη».

Σκοπός καὶ ἀρχές
"Ἄρθρο 1ο"

Σκοπός τῶν Ἐνωμένων Ἐθνῶν είναι:

1) Νά διατηρηθοῦν ἡ διεθνής εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια. Γιά τό σκοπό αὐτό, θά

έφαρμόζονται άποτελεσματικά συλλογικά μέτρα, που νά προλαβαίνουν και νά άποτρέπουν έπιθετικές και άπειλητικές ένέργειες έναντι της εἰρήνης. Τά μέτρα αύτά θά είναι σύμφωνα μέ τίς άρχες της δικαιοσύνης και τού διεθνούς δικαίου, γιά νά προλαβαίνεται και νά ρυθμίζεται κάθε ένέργεια που στρέφεται έναντι της εἰρήνης.

2) Νά άναπτυχθοῦν φιλικές σχέσεις άναμεσα σ' δύους τούς λαούς που θά βασίζονται στόν άμοιβαίο σεβασμό και στήν άρχη της ισότητας τῶν δικαιωμάτων και τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν λαῶν.

3) Νά πραγματοποιηθεῖ μιά διεθνής συνεργασία, γιά νά μπορέσουν νά λυθοῦν τά διεθνή οίκονομικά, κοινωνικά, έκπολιτιστικά και άνθρωπιστικά προβλήματα, καθώς και νά προαχθεῖ ο σεβασμός γιά τά δικαιώματα τοῦ άνθρώπου και τίς βασικές έλευθερίες, χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, θρησκείας και γλώσσας.

4) Νά συντονιστοῦν όλες οι ένέργειες τῶν Ἐθνῶν, ὥστε νά έπιτευχθοῦν οι κοινοί αύτοί σκοποί.

Αρθρο 2ο

Στήν έπιδιώξη τῶν σκοπῶν αύτῶν θά ένεργοῦν ο Ὁργανισμός και τά μέλη του πάντοτε σύμφωνα μέ τίς παρακάτω άρχες:

1) Ὁ Ὁργανισμός στηρίζεται στήν άρχη ὅτι δύα τά μέλη του είναι κυρίαρχα και ίσα μεταξύ τους.

2) Γιά νά έξασφαλιστοῦν σέ δύα τά μέλη τά δικαιώματα και τά πλεονεκτήματα, πού τούς δίνει ή διεθνής εἰρήνη, ἀσφάλεια και δικαιοσύνη.

3) "Ολα τά μέλη πρέπει νά ρυθμίζουν τίς διαφορές μεταξύ τους μέ εἰρηνικά μέσα, γιά νά μήν άναστατώνεται ή διεθνής εἰρήνη, ἀσφάλεια και δικαιοσύνη.

4) "Ολα τά μέλη πρέπει νά ἀποκλεισουν τήν ἀπειλή ή τή χρήση βίας σέ βάρος τῆς έδαφικής ἀκεραιότητας και τῆς πολιτικής ἀνεξαρτησίας ὅποιουδήποτε κράτους.

5) "Ολα τά μέλη πρέπει νά προσφέρουν πρός τά Ἐνωμένα "Ἐθνη κάθε συνδρομή σέ δόποιαδήποτε ένέργεια πού άναλαμβάνουν έφόσον βασίζεται στίς άρχες τοῦ Χάρτη αύτοῦ. Ταυτόχρονα δέν πρέπει νά δώσουν τήν παραμικρή βοήθεια σέ δόποιαδήποτε κράτος, έναντιον τοῦ δόποίου τά Ἐνωμένα "Ἐθνη παίρνουν προληπτικά ή καταστατικά μέτρα.

6) Ὁ Ὁργανισμός άναλαμβάνει νά έξασφαλίζει τή συμμόρφωση πρός τίς άρχες τῶν Ἐνωμένων "Ἐθνῶν και τῶν κρατῶν ἐκείνων πού δέν είναι μέλη του, ἄν αύτό κριθεὶ ὅτι είναι άναγκαίο γιά τή διατήρηση τῆς εἰρήνης και τῆς ἀσφάλειας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

A' ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

§	1. Ἡ γέννηση καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Κράτους	5
	Ἡ πατριαρχική οἰκογένεια — Ἡ φυλή — Τό κράτος	6
§	2. Κράτος καὶ ἔθνος	8
§	3. Στοιχεῖα τοῦ κράτους: λαός, χώρα, ἔξουσία	9
§	4. Ἀπό πού ἀπορρέει ἡ ἔξουσία τοῦ κράτους	10
§	5. Περιορισμοί τῆς παντοδυναμίας τοῦ κράτους	10
§	6. Προορισμός τοῦ κράτους	11

B' ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

§	7. Εἶδη πολιτευμάτων	12
	Μοναρχία — Ὁλιγαρχία — Δημοκρατία	12

Γ' ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1.	Μοναρχία — ἀπόλυτη καὶ συνταγματική μοναρχία	13
2.	Δημοκρατία, βασιλευομένη — προεδρική	13
3.	Ὀλοκληρωτικά Καθεστῶτα	15
α) Δικτατορία		15
β) Τό φασιστικό πολίτευμα		15
γ) Τό σοβιετικό πολίτευμα		17
δ) Τό πολίτευμα τῆς Κίνας		19
ε) Οἱ λαϊκές δημοκρατίες		19
§ 8.	Πλεονεκτήματα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος	20
§ 9.	Τό Σύνταγμα	21
§ 10.	Κράτος καὶ Ἐκκλησία	23

Δ' ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

1.	Δημοκρατία (1821 — 1832)	26
2.	Ἀπόλυτη μοναρχία (1833 — 1844)	27
3.	Συνταγματική βασιλεία (1844 — 1862)	27
4.	Βασιλευόμενη δημοκρατία (1864 — 1924)	27
5.	Προεδρική δημοκρατία (1924 — 1935)	28
6.	Ἡ παλινόρθωση (1935)	29

Δικτατορία — πόλεμος (1936 — 1945). Σύνταγμα 1952	29
Δικτατορία 1967. Ἀποκατάσταση 1974	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Η ΛΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

§ 11. Λαϊκή κυριαρχία	32
§ 12. Καθολική ψηφοφορία	33
§ 13. Ἡ ψῆφος τῶν γυναικῶν	34
α) Ἡ ιστορία τοῦ γυναικείου κινήματος	34
β) Ἡ γυναικεία ψῆφος στήν 'Ελλάδα	34
γ) Καταργούνται καὶ ἄλλες ἀνισότητες	35

ΤΟ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

§ 14. Ἄντιπροσωπευτικό σύστημα	36
§ 15. Τά πολιτικά κόμματα	36
1. Εἰδή κομμάτων	37
2. Σημασία τῶν κομμάτων	37
3. Καταγωγή τῶν κομμάτων	37
4. Διεθνή κόμματα	38
§ 16. Τά κόμματα στήν 'Ελλάδα	38
§ 17. Κοινοβουλευτική κιβέρνηση	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ, ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Α' ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ	43
--	----

B' ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

1. Τί είναι οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες	45
2. Ἰστορία καὶ σημερινὴ ἔξέλιξη τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν	47
3. Οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες στήν 'Ελλάδα	49
§ 18. Σωματική ἐλευθερία	50
1. Ἡ προσωπικὴ ἀσφάλεια	50
2. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἀτόμου ἀπό αὐθαίρετη καταδίωξη	52
3. Τό ἄσυλο τῆς κατοικίας	52

§ 19.	Έλευθερία της σκέψης	53
1.	Τό απόρρητο τῶν ἐπιστολῶν	53
§ 20.	Έλευθερία της θρησκείας	53
2.	Η ἐλευθερία τῆς παιδείας	54
	3. Έλευθερία τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης	56
	4. Δικαίωμα τοῦ πολίτη νά ἀναφέρεται στίς κρατικές ἀρχές ..	56
§ 21.	Έλευθερία τοῦ τύπου	57
§ 22.	Πότε ἀναστέλλονται οἱ συνταγματικές ἐλευθερίες	60
§ 23.	Προστασία τῆς ιδιοκτησίας	63

ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΙΣ — ΣΩΜΑΤΕΙΑ — ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ — ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

§ 24.	Οἱ συναθροίσεις	65
§ 25.	Τό δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι	67
	Τί είναι σωματεῖο	68
§ 26.	Ἐπαγγελματικά σωματεῖα	70
	1. Ἐργατικές δργανώσεις — Συνδικάτα	71
	2. Ἐργοδοτικές δργανώσεις	73
	3. Ἐνώσεις δημοσίων ὑπαλλήλων	73
§ 27.	Συνεταιρισμοί	74
	1. Γενικά	74
	2. Εἴδη συνεταιρισμῶν στήν Ἑλλάδα	75
	3. Οἱ συνεταιρισμοί στήν Ἑλλάδα	76
	4. Αὐτόνομοι δργανισμοί	76
	5. Ἀστικοί συνεταιρισμοί	77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΑΤΟΜΑ — ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ — ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

§ 28.	Ὑποχρέώσεις τῆς πολιτείας	
1.	Σεβασμός τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου	78
2.	Τά δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου	78

Β' ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ

§ 29.	Προστασία τῆς οἰκογένειας	79
1.	Γενικά	79
2.	Πολύτεκνοι	81
3.	Μητρότητα — Παιδική ήλικια	81

§ 30.	Προστασία άναπτήρων	82
1.	Ανάπτηροι και θύματα πολέμων	82
2.	Προστασία ύγειας	83
3.	Περίθαλψη ήλικιωμένων	84

Γ' ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

§ 31.	Τί είναι τά κοινωνικά δικαιώματα	85
1.	Τό δικαίωμα τῆς ἐργασίας	86
2.	Η πλήρης ἀπασχόληση	87
3.	Τό δικαίωμα τῶν μισθωτῶν νά έχουν γνώμη γιά τούς όρους ἐργασίας	87
4.	Η ισότητα ἀνδρῶν και γυναικῶν στήν ἀμοιβή ἐργασίας	88
5.	Τό δικαίωμα γιά κοινωνική ἀσφάλιση	89
6.	Τό δικαίωμα γιά ἔβδομαδιαία ἀνάπτωση και ἐτήσια ἀδεια	90

Δ' ΚΟΙΝΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 32.	Προστασία περιβάλλοντος	90
-------	-------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 33.	Οί τρεῖς ἔξουσίες και τά ὅργανά τους	94
§ 34.	Ἡ Βουλὴ	95
§ 35.	Ἐκλογεῖς και Ἐκλογές	67
§ 36.	Ἐκλογικά συστήματα	100
§ 37.	Νόμοι και νομοθετικά διατάγματα	101
§ 38.	Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως — Ἀρίθμηση τῶν νόμων	104

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI. ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 39.	Σημασία τῆς ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας στό σημερινό κράτος ...	106
§ 40.	Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας	108
1.	Ανεύθυνο τοῦ Προέδρου	108
2.	Συμβούλιο τῆς Δημοκρατίας	109
3.	Τακτικά καθήκοντα τοῦ Προέδρου	110
4.	Ἐκτακτά καθήκοντα τοῦ Προέδρου	112
α)	Κήρυξη πολέμου	112
β)	Κήρυξη Στρατιωτικοῦ Νόμου	113
§ 41.	Διατάγματα και Ἀστυνομικές Διατάξεις	115
§ 42.	Κυβέρνηση και Ὑπουργοί	116
1.	Πρωθυπουργός	117

2. Υπουργικό Συμβούλιο	118
3. Υπουργική εύθυνη α) ποινική	119
β) ἀστική, γ) πολιτική	120

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 43. Οι δημόσιοι ύπαλληλοι	121
1. Μονιμότητα τῶν δημοσίων ύπαλληλῶν	121
2. Υπαλληλική σχέση	122
3. Καθήκοντα καὶ δικαιώματα τῶν δημοσίων ύπαλληλῶν	122
4. Σώματα ἀσφαλείας	122
5. Ἀμυνα τοῦ πολίτη σε περίπτωση αὐθαίρεσίας τῶν κρατικῶν δργάνων	123
§ 44. Διοικητική διαίρεση τοῦ κράτους	
1. Διαίρεση τῆς διοίκησης τοῦ Κράτους	124
2. Διοικητική διαίρεση τοῦ κράτους σε περιφέρειες	126
3. Διοικητικά συστήματα	127

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

§ 45. Ὁρισμός καὶ ἀξία τῆς	
1. Τί είναι τοπική αὐτοδιοίκηση	128
2. Ἡ αὐτοδιοίκηση, ἡ ἀξία καὶ ἡ ηθική σημασία τῆς	129
3. Ἡ ιστορία τῶν δήμων στήν Ἑλλάδα	130
§ 46. Ἡ τοπική αὐτοδιοίκηση σήμερα	
1. Κοινότητες	131
α) Διοίκηση τῆς κοινότητας	132
β) Κοινοτικές ἐκλογές	132
γ) Κοινοτικό συμβούλιο	133
δ) Πρόεδρος κοινότητας	133
ε) Πόροι κοινότητας	134
στ) Νομαρχιακός ἔλεγχος	134
ζ) Σύνδεσμος κοινοτήτων	134
2. Δήμοι	
α) Δημοτικό συμβούλιο	135
β) Ὁ δήμαρχος	136
γ) Δημαρχιακή Ἐπιτροπή	137
δ) Δημοτικοί ύπαλληλοι	138
ε) Δημοτικά ἀγαθοεργά ίδρυματα	138
στ) Δημοτικές ἐπιχειρήσεις	138
3. Αὐτοδιοίκηση δεύτερου βαθμοῦ	139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 47.	"Εννομη τάξη	140
	1. Είδη δικαστηρίων	140
	2. Έγγυήσεις γιά τήν άπονομή της δικαιοισύνης	141
§ 48.	Πολιτικά δικαστήρια	142
	1. Είρηνοδικείο	143
	2. Πρωτοδικείο τριμελές	143
	3. Πρωτοδικείο μονομελές	143
	4. Εφετείο	144
	5. Εκτέλεση δικαστικῶν ἀποφάσεων	144
	6. Ό "Αρειος Πάγος	144
	7. Διαιτησία	145
§ 49.	Ποινικά δικαστήρια	145
	1. Πταισματοδικείο	145
	2. Πλημμελειοδικείο	145
	3. Κακουργιοδικείο	145
	4. Είσαγγελέας	146
	5. Μηνύσεις	146
	6. Διαδικασία	147
§ 50.	Ειδικά δικαστήρια	149
§ 51.	Διοικητικά δικαστήρια	149
	1. Τό Συμβούλιο τῆς Επικρατείας	149
	2. Τό Ελεγκτικό Συνέδριο	150
	3. Τά φορολογικά δικαστήρια	151
	4. Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο	151

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ Η ΑΜΥΝΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

§ 52.	Οι ένοπλες δυνάμεις	153
	1. Ο στρατός	153
	2. Οργάνωση τῶν ἐνόπλων δυνάμεων	155
§ 53.	Οι ἀξιωματικοί	156

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XI Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΆΛΛΑ ΚΡΑΤΗ

§ 54.	Διεθνές δίκαιο, δημόσιο καί ιδιωτικό	158
§ 55.	Διπλωματική ύπηρεσία	161
§ 56.	Διεθνεῖς δργανώσεις	162
	1. ΟΗΕ	163

2. Ἐλλήνες διεθνεῖς δργανισμοί	165
3. Εύρωπαική Οἰκονομική Κοινότητα (ΕΟΚ)	165

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XII

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 57. Οἱ ἀνάγκες τοῦ Κράτους	168
§ 58. Ἡ ἔξελιξη τῆς Δημόσιας Οἰκονομίας	169
§ 59. Τά Ἑλληνικά δημόσια οἰκονομικά	170
Κρατικός Προϋπολογισμός	170

A' ΤΑ ΕΣΟΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 60. Φόροι	172
1. Τί είναι φόρος	172
2. Ἀμεσοὶ καὶ ἔμμεσοὶ φόροι	173
§ 61. Φορολογικές ὑπηρεσίες	174
§ 62. Τά διάφορα εἴδη τῶν ἀμέσων φόρων	175
1. Ἀμεσοὶ φόροι	175
2. Πῶς εἰσπράττονται οἱ ἀμεσοὶ φόροι	176
3. Ἐμμεσοὶ φόροι	177
4. Μονοπάλια	179
5. Τέλη χαρτοσήμου	179
6. Ἄλλα τακτικά ἐσοδα τοῦ κράτους	180
7. Δάνεια	181

B' ΤΑ ΕΞΟΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Ποιές είναι οἱ ἀνάγκες τοῦ δημοσίου	182
2. Προϋπολογισμός ἔξόδων	185
3. Προϋπολογισμός ἐπενδύσεων	186

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τό Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος	187
‘Ο Καταστατικός Χάρτης τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν (Οἱ κυριότερες διατάξεις)	239

Στό ἔξωφυλλο: Χάλκινη δικαστική ψῆφος πού χρησιμοποιούνσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι. Δικαστές τότε ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ πολίτες. (Μουσεῖο Στοᾶς Ἀττάλου).

024000027913

ΕΚΔΟΣΗ Ε' 1979 (VI) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 110.000 — ΣΥΜΒΑΣΗ 3232/28-5-79

*Στοιχειοθεσία — Έκτύπωση: «ΑΦΟΙ ΙΩΑΝΝΙΔΗ» διαδ. Αθ. Ιωαννίδης Ο.Ε.
Βιβλιοδεσία: I. Καμπανᾶς Α.Ε.Ε. Φιλαδέλφειας 4. Σταθμός Λαρίσης.*

